תנ״ך · אחרונים · אלשיך · כתובים

חלקת מחוקק על איוב

רבי משה אלשיך

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

חלקת מחוקק על איוב

רבי משה אלשיך

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/חלקת-מחוקק-על-איוב/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
פרק ב 15
פרק ג 18
פרק ד 24
פרק ה 29
פרק ו 39
פרק ז 47
פרק ח 53
פרק ט 59
פרק י 72
פרק יא 78
פרק יב 89
פרק יג 98
פרק יד 107
פרק טו 115
פרק טז 127
פרק יז 133
פרק יח 138
פרק יט 146
פרק כ 154
פרק כא 160
פרק כב 168
פרק כג 177
פרק כד 181
פרק כה 188
פרק כו 190
פרק כז 196
פרק כח 200
פרק כט 209
פרק ל 215
פרק לא 223
פרק לב 231
פרק לג 235
פרק לד 243
פרק לה 253
פרק לו 256
פרק לז 265
פרק לח 275
פרק לט 294
פרק מ 299
פרק מא 303
פרק מב 306

פרק א

פסוק א

איש כו' הנה גורם בא אל כונת הכתובים נשית לב ראשונה אל אומרו והיה האיש ההוא שהן מלות יתירות ומהראוי יאמר איוב שמו תם וישר כו' ועוד מה ענין התייחד התארים האלו תם כו'. ועוד אומר ויולדו לו כו' ולא אמר ויהיו לו כמאמרו במקנה:

אמנם הנה בכללות ראשית מקראי קדש הללו למדנו ג' למודים וטובים א' שאין מזל מוריש כי אם הכל מאתו ית' הנותן לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו ובמה יודע אפוא כי כן יבורך גבר ירא ה' הלא הוא בהביט אל מעשה האלהים בתת ה' שעור טובה בעולם הזה לאיש צדיק מתייחס אל צדקתו וכפי הדרגות עלותו במעלות צדקתו לעומתן טובו יעלה עמו וזה יאמר כי הן זה היה באיוב כי הנה מתחלה איש היה בארץ עוץ כלומר איש חשוב כמשמע כל איש או אנשים שבמקרא שהיה איש חשוב רשום בעושר וטובה אך בארץ עוץ שהוא לפי ערך הארץ ההיא והוא כי היה צדיק ראוי יאמר בו איוב שמו שהוא הוראת היותו בגדר צדיקים ממה שלא אמר ושמו איוב שהוא סגנון הנאמר בבלתי צדיקים כנודע מרז"ל כד"א יאשיהו שמו דומה לקונו כד"א ה' שמו הפך הרשעים כד"א ושם האיש נבל וכיוצא אך אחרי כן שהגדיל בכשרון עד הגיעו אל גדר תארים תם וישר כו' אז גם ה' הגדיל טובו פירות רעשיו בעולם הזה וז"א והיה כו' לומר עד כה לא היה רק חשוב בערך ארץ עוץ למה שלא היה רק צדיק אך כאשר אחרי כן והיה האיש ההוא שקנה הויה להקרא תם וישר כו':

פסוק ג

אז ויולדו לו כו' ויהי מקנהו כו' לא בלבד בערך ארצו כי אם עד היות גדול מכל בני קדם ובזה יצדק מה שלא אמר ויהי גדול מכל בני קדם כי אם ייתר האיש ההוא לומר האיש ההוא שאמרתי והיה האיש ההוא כו' שייתר כשרון עד ייתרו לו עד היות גדול מכל בני קדם:

א וביאור תאריו אלה יהיה כי הנה שני סוגים יש במתנהג בתמימות א' לקוצר חידוד שכלו להתגדל. ב' מיושר לבו וטוב מדותיו וגם בירא את ה' יש ירא מעבירות שבידו פן יפקוד עליו הוא יתברך ויש ירא עם היותו זך בלי פשע וחף ולא עון לו ועכ"ז ירא אולי חטא שוגג והוא לא ידע והוא יראת יעקב אבינו ע"ה כמאמרם ז"ל ויירא יעקב מאד שמא יגרום החטא לומר כי עם שאין לו עון ופשע וגם לא נודע אליו חטאת אשר חטא שוגג היה ירא שמא חטא שוגג והוא לא ידע והנה על ב' הדברים אמר כי הבחינות המובחרות בו נמצאו ובו היו כי היותו תם מתנהג בתמימות לא להעדר חריפות ממנו

כי אם מפאת היושר כי ישר הוא וז"א תם וישר שהוא תם מפאת כי ישר הוא ואשר היה ירא לא מעבירות שבידו כי אם ירא אלהים עם היותו סר מרע הוא מדת יעקב כאמור:

או יאמר וירא אלהים כו' ענין מאמר ריב"ז לתלמידיו יהי רצון שיהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם כו' כאשר ביארנו עמנו בביאור משלי כי אמר הן אמת שגורם בוא העבירה לידכם תפרשו ממוראו יתברך אך בבוא עליכם פתאום וכבר היא בידכם והוא בסתר אם אין שם איש קשה לפרוש מבחינת מוראו יתברך וכענין רב עמרם חסידא שתקפו יצרו ויעלה במעלות הסולם אל הנערות שבעליה ועודנו בחצי הסולם חזר בו ולא היה יכול לירד כי חזק עליו יצרו מאד עד צעק נורא בי עמרם באו אנשים ויאמרו לו איה האש והשיב כי אש יצרו היתה בוערת כו' ואז ירד הנה כי להיות שהחל בדבר ואחז צדיק דרכו במעלות אחז עד חצי הסולם וגם היה בסתר לא הספיק מורא שמים להורידו עד באו אנשים ויהי בו מורא בשר ודם והוא אומר אדם עובר עבירה בסתר ואומר שמא יראני אדם כו' שהוא הב' דברים אחד אומרו עובר עבירה שכבר אחז בה ועובר ב' היות בסתר והוא מאמרנו על ספוק אל תהי חכם בעיניך כו' לומר אל תהי חכם בעיניך לנצח יצרך כי בזה תתנסה כי ירא את ה' ושור מרע כי אחר היותך ברע מחמת יראת ה' סור ממנו ופרוש טרם בוא אנשים שהוא מה שלא היה יכול רב עמרם חסידא כמדובר וזה יאמר פה באיוב כי היה ירא אלהים וסר מרע כי על דברת יראת אלהים היה סר מהרע טרם יראוהו אנשים והוא ברכת ריב"ז כאמור כי רבה היא:

והלמוד הב' הלא הוא כי הנה ב' המה עשירי עם א' עשיר בהון רב ב' בתורה ומצות עם שהכסף אזל מכליו והנה דרך בעל הון להיות שמח בחלקו כי העושר ישמח לבב אנוש מה שאין כן עשירי תורה ומצות כי לא ישמחו בם כי יחסר לחמם על כן בא ולמד דעת את העם כי לא זו הדרך כי אם ישמח צדיק בצדקו מעל כל הון ולא עשיר בעשרו וזה אמר והיה האיש ההוא כו' והוא במה שידענו מכלל רבותינו ז"ל כי והיה הוא לשון שמחה ויהי הוא לשון צער וצרה כמבואר אצלנו הטעם בביאור רות. ונבא אל הענין אמר כי הנה שני מיני עושר הנאמרים באמת שלמים היו באיוב כי היה עשיר במעשים טובים תם וישר כו' ועשיר בהון רב כי ויהי מקנהו כו' עד היות גדול מכל בני קדם אמר כי על עושר מצות ומעשים טובות תאות ותצדק השמחה והוא אומר והיה האיש ההוא תם וישר וירא כו' כי והיה הוא שמחה:

ג אך בעושר של העולם הזה לא כן הוא כי בו לא יצדק רק עצבון וצרה כי הנה ויהי מקנהו כו' כי וי וצער הוא רוב טובת העולם הזה ולא עוד אלא וי כפול כי על כן יאות יאמר בו ויהי זה פעמים אחד ויהי מקנהו ב' ויהי האיש ההוא גדול מכל בני קדם וגם בזה

יתפרש יתור אומרו האיש ההוא ולא אמר ויהי גדול מכל בני קדם והוא כי מכאן החל להורות טעם אל היות מתייחס אל וי וצער רב טוב העה"ז כי כל צרת איוב מזה נמשכה לו כי כל שמחת צדקתו באמרו והיה האיש כו' לא שוה לו כי לתוגה נהפך בעושר כי ויהי האיש ההוא כו' במקום והיה האיש ההוא הנזכר בכשרון נהפך לויהי:

פסוק ד

ומשני הוי שנרמז באמרו ויהי זה פעמים נמשך ויהי שלישי והוא כי הקיפו כו' כי זחה דעתם בעשרם וגם דעתו שהקל בכשרון ובתיקון אשמתם כאשר יבא בס"ד:

והוא מאמרנו בביאור מקרא קדש ריש ועושר אל תתן לי כו' והענין כי בשתים ינסה הוא ית' את האדם או בעושר או בעוני ואמר שלמה בחכמתו כי גדול נסיון העושר לעמוד בו מנסיון העוני למה שזה מגיס דעתו של אדם וזה מכניעו ולכן אמר כי סכנת העושר עד שאול תרד עד כפור בעיקר חלילה כאומרו פן אשבע וכחשתי וכו' והוא מאמר איוב וברכו אלהים בלבבם אך הרע אשר אפשר ימשך מהעוני הוא עד עבור עליו בשני לאוין וזהו פן אורש וגנבתי ותפשתי שם אלהי שהוא לישבע על הגניבה והן זאת היא שעמדה על איוב להחריבו ברכת הבית מרובה כי על כן נאמר לפנים ויהי היום ובניו ובנותיו אוכלים כו' ומלאך בא אל איוב ויאמר הבקר היו חורשות כו' כי הלא כמו זר נחשב מה ענין אכילת ושתיית בניו אצל קיחת הבקר והאתונות ולא היה ראוי ליזכר זה אם לא בבשורת נפילת ביתם עליהם כאמור שם לא בזה אך הוא לאמר כי כל צרותיו מתחלתם היה על יין משתיהם הנמשך מרוב טובם כי שמנו עשתו כמדובר:

עוד לימוד שלישי ממרובה מדת טובו יתברך והוא כי כאשר בפורענות מתחיל מן הקל קל תחלה כמאמרם ז"ל שעל כן תחלה מתחיל בנגע הבית ואחר כך בבגד ואחר כך בעור הבשר וכן אחשוב היה באיוב כי התחיל במקנה ואחר כך בבנים ואחרי כן בעצמו ובשרו:

ב לא כן במדת המובה כי אם שמתחיל בחשוב חשוב קודם וזהו ויולדו לו שבעה בנים כו' שהוא החשוב תחלה ואחר כך ויהי מקנהו כו' שלא נתברך בריבוי המקנה בעצם עד אחרי כן ועל פי דרכו הורה כי הפליא חסדו לו הוא יתברך והוא כי כמה בני אדם ימצאו לו שבעה בנים ובנות סביב לשולחנו אך לא יבצר שהוליד יותר ומתו ורוב טוב לו על הנותרים אך תכפל טובתו אם לא ראה במות א' מכל הנולדים לו וזה כוון באומרו ויולדו לו כו' ולא אמר ויהיו לו כמאמרו במקנה אך הוא כי היה אפשר נולדו לו יותר מהשבעה בנים ושלש בנות כי את שאלו היו לו חיים וקיימים אמר כי לא כן היה כי אם שלא ראה מות באחד מכל הילודים לו כ"א ויולדו לו שבעה בנים ושלש בנות והיו לפניו סביב לשלחנו שהיא טובה כפולה ומכופלת:

ד **והלכו כו'** מהראוי יאמר והלכו בניו ועשו משתה בית איש יומו ואחיותיהם עמהם מה צורך להזכיר ששלחו אחריהן. וגם אומרו כי הקיפו ומהראוי יאמר וכאשר הקיפו כו': **אמנם** הנה למען ישמעו ולמען ילמדו לקחת מוסר השכל בא האלהים כי למי אוי למי אבוי לשותים במזרקי יין וכמאמרם ז"ל שכל ישיבה לאכול ולשתות עושה רושם כענין וישבו לאכול כו' באחי יוסף ואומר ויאכלו וישתו ויקומו לצחק זו ע"א והלא יש בועריים בעם ירפאו את שבר משתאות מרעות על נקלה לאמר כי המשתה שאין בו עבירה כי אם אכל ושתה אין רע ולא ישכילו אשר קרה לראשון ששתה מן היין וישכר וכל הרעה הבאה על איוב על היות בניו ובנותיו אוכלים כאשר החלנו לומר בסמוך וממוצא דבר לא יבצר מתאנה לאמר שאני איוב כי שם נמצאו אנשים ונשים בההסבה ההיא כי הלכו אחיותיהם לאכול ולשתות עמהם ולא יעדרו שמה בני אדם גם איש זולת האחים כדרך המתקבצים במשתאות וישאו עיניהם על בנות איוב ואשר לא טוב היה אך אכול ושתו בלבד לא הרע למו על כן להסיר מלבנו הדבר הזה בא ויאמר והלכו בניו כו' ושלחו כו' לומר כי התחכמו ומדאגה מדבר פן יתערב זר אתם במשתה ההוא לא קראו אחיותיהם כי אם אחר שהלכו בניו כלומר בלבד ועשו משתה ואין זר אתם אחרי כן ושלחו וקראו כו' ולמה עשו כן הלא הוא לאכול ולשתות עמהם כלומר עמהם לבדם ולא עם זולתם מפני הצניעות:

פסוק ה

ושמא תאמר אם כן אפוא מה היתה הרעה האם אכול ושתה אחים ואחות יחד תגרום כל הרעה הגדולה לז"א ויהי כי הקיפו כו' לומר הוי היה כי לא יום אחד או יומים היה הדבר כי אם וי כי הקיפו ימי המשתה כי לא אמרו למשתיהם די יום או יומים עד הקיף ימי המשתה לכולם ועוד שנית כי לא היו ז' משתאות בשבעת הימים רק שבעת הימים היה משתה א' ולא היה השינוי רק במקומות בית איש יומו וזהו אומרו ימי המשתה ולא אמר ימי המשתאות. ג' כי טוביה חטא וזיגוד מינגד כי חטאו בניו והוא היה המעלה עולות בעדם ולא הם. ד' והוא כי אמר איוב כו' וברכו אלהים כו' כי על ברך אלהים היה מתקן בעולות וידוע כי הרהור ע"א כעבודתה ממש ולא יתוקן בעולה. ה' והוא כי ככה יעשה איוב כו' והוא כי היה כענין אחטא ואשוב כי אם היה חשש ברכת אלהים בלבבם אחר ההיקף הראשון שהקיפו שבעת ימי המשתה היה ראוי יאמר איוב הנה חששתי פן ברכתם אלהים בלבבכם לכן לא תקיפו עוד ימי המשתה אולי תשובו לברך אלהים ולא להניחם ישובו עוד לעשות כדבר ההוא באמור כי יחטאו ויעלה עולות לכפר וזהו ככה יעשה איוב כל הימים שהיה מניחם להיות מקיפים בבועי המשתאות תמיד ובסוף כל

שבעת ימי המשתה היה מעלה עולות. וכן לא יעשה וזה אמר ככה יעשה לשון עתיד כי מהתיקון הראשון שהעלה עולות כוון לעשות כך לעתיד בהתמדה ועל כל טעמים אלו היתה צרת איוב כל כך גדולה שאם לא כן גם שישיבת משתאות תגרום רעה לא גדלה השיעור הרב ההוא:

פסוק ו

הנה אמרו רבותינו ז"ל כי יום ר"ה היה ולפי דבריהם יהיה ויבואו בני האלהים המיימינים ללמד זכות על הבריות ויבא גם השבין הם המשמאילים שבאומרו גם ריבה כל כחות המיוחדים ללמד קטיגוריא עם השטן הוא הראש כי כן הוא משפט היום ההוא וילמדנו גודל חסידותו יתברך כי דרך מלכי הארץ ביום מועד לעשות משפט ורוגז ישמחו במשמאילים למען הראות כח משפטו להעמיד ארץ אמר כי הוא יתברך לא כן כי חפץ חסד הוא ושמח במיימינים למען הצדיק את בריותיו כי על כן ביום הסליחה מצוה לשלוח שעיר לעזאזל ואינו נותן שליטה לשטן ביום ההוא כמו שאמרו ז"ל שהשטן עולה כמנין ימות החמה חסר אחד על יום הכפורים שאיננו בו ובזה יאמר כי ביום ראש השנה שהוא יום דין לכל חי שבעצם וראשונה באו להתיצב על ה' הם בני האלהים שהם המיימינים אלא שאגבן באו המנגדים וזהו ויבא גם השטן בתוכם שהוא בתוך הבאים כי במזכים הוא יתברך חפץ. עוד יתכן כי בני האלהים הם משמאילים מצד מדת אלהים והשטן וסיעתו שנתרבו במלת גם הם מהטומאה ואמר כי בני האלהים לא באו ללמד סניגוריא רק להתיצב על ה' אך ויבא גם השטן לא להתיצב רק לקטרג על כן ויאמר ה' אל השטן מאין תבא לקטרג כמדובר:

פסוק ז

ויאמר כו'. הלא יקשה מה זו שאלה מאין תבא הממנו יתברך יפלא מאין יבא וגם תשובתו טפלה שלא יסיים מקום שממנו בא וגם איך ימשך מתשובתו אמור לו השמת לבך כו' כאלו מבלי ישוט בכל הארץ לא ידע מעבדו איוב. אך הנה רצה הקדוש ברוך הוא להשים את השטן באיוב לבל יקטרג על עמו ישראל כמאמרם ז"ל בב"ר וז"ל רבי חנינא בריה דרבי חייא לרועה שהיה מביט בעדרו בא זאב ונזדווג לו אמר תנו לו תיש להתגרות בו רבי חנינא בר חמא אמר למלך שהיה יושב בסעודה ובא כלב אחד ונזדווג לו אמר תנו לו אבר אחד שיתגרה בו. ע"כ. וראוי לשום לב במאי קא מיפלגי בשנויי משליהם בכל פרטיהם ויתכן שלדעת כלם היה איוב בזמן יציאת מצרים וידוע מחלוקת רז"ל אם היו אז ישראל זכאים עם שלא יבצר בהם אשמת דבר מה או אם מטים להרג כמו שאמרו ז"ל שהיו בנקודה ליאבד או ליגאל בהיותם על הים כי קטרגה עליהם מדת הדין ואפשר כי

גם השלמים האלה זו היא מחלוקתם כי דעת האחד שהיו ישראל חייבים ואם היה השטן מקטרג היו מסתכנים על כן גירהו על איוב שילחם בו ויניח את ישראל וזהו לרועה שהיה מביט בעדרו להצילו מחיות הטורפות וירא את הזאב בא לטרוף אשר כח ואל לו אז אמר תנו לו תיש הוא איש חזק מהאומות הנמשלים לעזים להתגרות בו ודעת הב' שלא היה פחד יספיק הקטרוג לטרוף את ישראל כזאב את המקנה כי אדרבה אז הודע מלכותו יתברך כצאת ישראל ממצרים והיה כמלך על ישראל והיה עושה להם סעודה מהמצריים כי לחמם הם מהם אשר אין בית אשר אין שם מת ומהם בים והנה מכלל אברי הסעודה שהיה ראוי לשלוח בו יד היה איוב כי הוא אחד מהנותנים עצה לפרעה וגם הוא נתן מרכבות לרדוף אחרי בני ישראל ולא היה פחד כי אם מבלבול הקטרוג. לא היה יכול להמיתם רק מערבוב השמחה כי לא יבצר מהיות בישראל אשמת דבר על כן אחד מהראויים בין כך ליאבד על הצרו לישראל בכלל המצריים מסרו לשטן שימרק אשמתו ביסורין וזהו למלך שהיה יושב בסעודה שכך היה אז מלכותו יתברך ניכר בעולם והיה עושה לישראל וראה כלב כלומר הבלתי יכול לטרוף החי כזאב רק לנבח ולערבב השמחה בלבד על כן אמר תנו לו אבר מהסעודה כמדובר ובכלל הדבר הוא כי לדעת הראשון לא היה בן עונש איוב אלא שלהיותו חזק כתיש הזה גירה בו את השטן שכל עוד שמתגרה בו יניח את ישראל ודעת השני הוא שהלא כמו זר נחשב יצר לאיוב והוא לא חטא על כן אמר שגם הוא אחד מהאשמים:

או יתכן שחולקים במחלוקת הגמרא אם ישראל היה או ע"א היה דדעת הראשון כרבי יוחנן דישראל היה ולמרק עונות עדרו יתברך ניתן לו מהעדר מי שיתגרה בו לכפר על העדר שהוא ממנו. ולדעת השני היה ע"א ועל כן ניתן לו רשות למרק אשמתו כבקודם שהיה ביציאת מצרים. ונבא אל הענין והוא כי הנה היתה כוונתו יתברך למרק לתת מקום לשטן לקטרג על איוב בעבור עמו ישראל על כן שאל מאין תבא והוא כי כל מקום עבירה שם מושב השטן כענין מאמרם ז"ל על רבי מאיר ששם שלום בין שכניו שהיו מריבים תמיד ששמע את השטן אומר וי דאפקיה רבי מאיר מביתיה דההוא גברא על כן אמר מאין תבא כלומר היכן יש עבירה שקנות שם מושב להתייחס ביאתך משם והשיב משוט בארץ כו' לומר הנני שט ומתהלך בכל מקום ואין דוחה אותי כי אם מאספים אותי הביתה כי אין בית אשר אין שם עון אשר חטא ובזה היטיב אשר דבר ומהתהלך ולא אמר ומהלוך בה לומר מלטייל בה לארכה ולרחבה ואין מחריד:

פסוק ח
והשיב לו הוא יתברך השמת לבך באמרך משוט בארץ על עבדי איוב גם כן לכוללו בכלל כל יושבי ארץ ואפשר שגם הוא בכלל החוטאים והוא פליאה כי הלא אין כמוהו כו' ולהבין בדבר נשית לב אל אומרו כי אין כמוהו בארץ כי אחר היותו תם וישר כו' מה יתן ומה יוסיף אם יש כמוהו בארץ אם אין וגם למעלה באומרו תאריו אלה לא אמר כי אין כמוהו רק תם וישר כו' אך יאמר כי הנה שני דברים מחטיאים את האדם אחד העושר ב' הבחרות והילדות אמר כי הנה איוב אין כמוהו בארץ כי היה גדול מכל בני קדם בעושר וגם מבחרותו היה צדיק וזהו איש תם כו' כי מהיותו איש שהוא מהבחרות הוא תם וישר כו' על דרך מאמרם ז"ל על אשרי איש ירא את ה' מהיותו איש ושיעור הכתוב שעם שאין כמוהו בארץ וגם מהיותו איש הוא תם כו' שהוא תכלית הכשרון כמפורש תאריו למעלה:

פסוק ט
ויען כו'. הנה מטעם זקף קטן שבמלת החנם יתכן ישיב על שני הדברים על אומרו איש תם וישר שהוא בעשה טוב אמר החנם לומר שעל רוב טובה הוא עושה ועל סור מרע שאמרת ירא אלהים וסר מרע אמר אם ירא איוב הוא את אלהים הוא מדת הדין מיראת העונש ולא מאהבה:

פסוק י
ופירש מה שאמרתי החנם הוא כי הלא את שכת בעדו ולא על ידי מלאך וגם בעצמך אל ביתו ועל כל אשר לו גם הם שלא על ידי שליח מסביב שאין להחזיק לו טובו על בלתי חשוב שמזלו או כחו גרם כי הלא המוצלחים יקרה שבאחד הפרטים קרובים או רחוקים יפסיד וברוב נכסיו יצליח אך אתה שכת שעשית לו כמשוכה וגדר מסביב שאין צד פרצה בשום צד באופן שאין לייחס רק אל מעשה ה' וכן יכיר כמה שמעשה ידיו ברכת שעני הנוטל פרוטה מידו מתעשר כמ"ש ז"ל וכן ומקנהו פרץ בארץ פרצו גדרו של עולם ואיך תחזיק לו טובה על שלא ייחס ההצלחה אל המזל:

פסוק יא
ועל אשר אמרתי ירא איוב אלהים שאין יראתו אלא מהעונש לכן עתה לעומת מה שבקום עשה הטבת לו עתה לא בלבד בסתר פנים רק בקום עשה ע"י עצמך שלח נא ידך באופן שיכיר כי ידך זאת והוא מחזיק בעצמו לצדיק גמור שיבעוט. ועוד שנית שתגע בכל אשר לו בל ישאר לו במה ינחם או שליראת אבד השאר יעבדך או להכיר כי לא המזל עשה שאינו מסבב ומפיל רק מעט מעט ואמר על פניך יברכך הוא כי חשש פן ישמור לפיו

מחסום לדבר סרה וימצא בדאי על כן אמר מה שאפשר שיחטא הוא בהרהור שהוא על פניך מה שאנו על תני אדם כי יראה לעינים רק במה שהוא על פני ה' הרואה ללבב כי שם פני ה' צופות:

פסוק יב

ויאמר ה' כו'. ראוי לשית לב כי הוא אמר שלח נא ידך וגע כו' והוא ית' אמר לו הנו בידך ואח"כ נעשה לא בידו ית' ולא ביד השטן כ"א ביד שבא וכשדים זולתי האש שהיה מן השמים. אך לזה נשית לב מה ענין אומר ויצא השטן מעם פני ה' מה צורך לאמרו ואם לומר שתכף אתר שויצא כו' מיד ויהי היום כו' שנעשה השליחות יד עם כל זה אומר מעם הוא מיותר והיל"ל מלפני ה' ויתכן במאמרם ז"ל על פסוק מי יפתה את אחאב כו' ויאמר הרוח אני אפתנו כו' ויאמר ה' צא ועשה כן כו' ויצא הרוח כו' ואמרו רז"ל שהיה רוחו של נבות ואמר לו הוא יתברך אם על ידך תבא עליו רעה צא ממחיצתך ויאמר אצא ממחיצתי כו' וכן היה לו כי ויצא הרוח כו' ע"ד זה אפשר אמר לו הוא יתברך הנו בידך וכשהודה לעשות על ידו באופן שהיה הקטרוג והפעולה על ידו ע"כ ויצא השטן מעם פני ה' כי אצ"ל מלפני ה' כי אם מעם פני שהוא דלפני אשר עד שם תגיע מחיצתו או מקום קריבתו כי הוציאו יתברך מעם פניו הרבה או בראותו כי רע בעיני ה' אכזריותו נמנע מלעשות על ידו או נתן ה' בלב שבא ויקח הבקר כו' ואת הכשדים על הגמלים וגם באש וברוח ה' נשפכו אך בפעם השנית באמרו יתברך הנו בידך הוצרך לעשות השטן על ידו על שהוא יתברך בקש להענישו באמרו רק את נפשו שמור כמו שאמרו ז"ל גדול היה צערו של שטן מצערו של איוב שהיה על הפצרו ועל כן ויך את איוב כו' בידו כדי להיות שומר נפשו באופן הכאתו:

פסוק יד

הבקר כו'. הנה רז"ל לתת טעם אל אומר מה היו עושים הבקר והאתונות בהלקחם מה שלא אמר כן בצאן ובגמלים אמרו שהטעימו הקב"ה מעין העתיד שיגש חורש בקוצר שממה שהיתה תבואה גדלה בכסות הזרע עפר ע"י החרישה היו האתונות רועות ובזה אפשר שאומרו על ידיהן אינו מיותר שהוא על ידיהן של הבקר שהיו חורשות היו האתונות רועות כי במקום אחר לא היה גדל רק במקומם שדרסו וחרשו בו ראשון ראשון. וראוי לשום לב מה ענין זה אמור אצל עונש ולא למעלה בספרו הצלחתו ועושרו אך יכוין לבל יעלה על לב כי גלגל מזלו סבב רעתו על כן הורה כי עודנו ברום הצלחתו שהיה לו מעין טוב העתיד ואין זה רק מאתו יתברך כי אין גלגל עושה ב' הפכים ולא משפיל מרום רקיעא לתהומא דארכא בלי הדרגה וכן הורה השני היות אש מן השמים כי הלא

תחלה החל בצאן ואחר כך בנערים ולא יכלו מלט נפשם מיד להבה כורם ידבק בהם בעודה בצאן וגם ברדתו מן השמים וגם שלא נשאר עד אחד וכן הרביעית באמרו והנה רוח באה מעבר א' בלבד ויגע בד' פנות הבית ועל כן לא ערב אל לבו להגביר חיילותיו עד הג' שהיה כל כך כמעט בטבע כמ"ש ז"ל כשדים שמו שלשה ראשים כששמע איוב כן הגביר חיילותיו אמר הן ארץ כשדים זה העם לא היה הה"ד כי אערוץ המון רבה ועתה בוז משפחות יחיתני כיון שאמרו לו אש אלהים כו' אז ואדום לא אצא פתח. והנה במאמרם זה קשה מאד כי הלא אש אלהים נאמר קודם לכשדים שמו כו'. ואפשר בשום לב אל לשון המאמר כי תחלה אמר כיון ששמע ואחר כך אמר כיון שאמרו לו והוא כי מהכרח פסוק כי אערוץ כו' יצא לו מה שהגביר חיילותיו ומה שדמם בשמועה שאחריה ולתרץ סדר הכתוב רמז במאמרו תשובת הדבר והוא כי ירידת אש אלהים כו' נעשה כרגע מה שאין כן שום שלשה ראשים והתפשט על הגמלים ואיך עוד מלאך האש מדבר ומלאך בשורת הגמלים בא אם לא נאמר שענין שום שלשה ראשים טרם יקחום היה גורם ענין האש אמנם אל הלקח הגמלים קדמה האש ותחלה בא מלאך בשורת האש ממלאך בשורת הלקח הגמלים אמנם קודם לשני המלאכים שמע שמועה כי כשדים שמו שלשה ראשים לקחת הגמלים וז"א כיון ששמע ולא אמר שאמרו לו כי לא היה מפי המגיד לו הוא המלאך רק שמועה שמע לבד וזה יורה אומרו לשון המאמר במקומו אמר אומה בזויה ליתיה אימתיה עלי יורה שבשעה שהיו באים לו היה לו אימה גורם קחתם הגמלים שאם לא כן היל"ל שדא אימתיה עלי ואחרי כן בא מלאך בשורת האש ואחריו הלקח הגמלים וז"א כיון שאמרו לו אש אלהים שידבר על האמירה עצמית של מבשר ולא על שמועה ואין לומר אולי הצאן היו רחוקים מהגמלים ושעל כן נשתהה מבשר האש ועוד זה מדבר וזה בא עם שבהתפשט על הגמלים עם שום שלשה ראשים היה צריך זמן כי הלא המלאך לא היה מתקיים דק עד אמרו בשורתו והיה נופל מת ומן הסתם נער שאש אלהים בערה בו לא יחיה יותר משאר מבשרים לומר שחיה מאז בער בו האש עד שהות שום כשדים אחרי כן ג' ראשים והתפשט על הגמלים יקחום ובא מבשר הגמלים בעוד זה מדבר:

פסוק טז

אש אלהים כו'. להורות לו כי אש אלהים היתה אמר ותבער בצאן ובנערים כו' לומר שני סימנים אחד שלא אחז בסבכי היער ומהם דבקה בצאן כי אם שמן השמים כפלה ותבער בצאן ובנערים. ב' שלא נגע בזולת צאן ונערים זולת איוב וגם שלא נמלט א' מהצאן ולא מהנערים כי אם ואמלטה רק אני לבדי. וראוי לשום לב מה היה לצאן שנשרפה מה

שאין כן לבקר ואתונות וגמלים ואפשר על כי מהם היה מעלה עולות שכולם כליל על כן נשרפו כל השאר לרמוז לו כי כאשר אין שריפת אלו לרצון כן שריפת עולותיו שקדמו דכמות זה כן מות זה. עוד יתכן בשום לב למה לקו נעריו מה פשעם ומה חטאתם. ועוד למה קצתם בחרב וקצתם באש וקצתם בסקילה שהם בניו ונערים אשר אתם כי מאומרו א' מנעריו ואמלטה רק אני יורה כי כמוהו היו שם והוא לבדו נשאר ואם לא היה רק הוא לבדו למה נסקל כי לא חיה כי אם עד כלותו לדבר כמאמרם ז"ל ואפשר כי היו בנעריו חייבי מיתות נפרדות בניו והאוכלים ושותים עמו נדונו בסקילה כמשפט זולל וסובא והאחרים אשר היו חייבי שרפה לשמים כי דין חייבי מיתות לא בטלו נשרפו המקנה שאתם להשרף גם הם בכללם ואשר היו חייבי הרג נהרגו על יד שבא וכשדים כי היו חייבי סקילה שרפה והרג בתוכם כמדובר:

פסוק יח

עד זה כו'. למה שמיתת בניו המר לו מאד על כן אחשוב שמה' יצא הדבר שלא יהיה שבר בשורת מיתתם בא על שבר הקודם עוד זה מדבר רק לאט לו עד יסיים הקודם דבר בשורתו וזהו שבזה לא נאמר עוד זה מדבר כי אם עד שהוא עד שדבר דבריו ולא עודנו מדבר:

פסוק יט

וטעם היות על ידי רוח ובואו מעבר המדבר יהיה בשום לב איך יתכן שיסוד הרוח יוכל להפיל בית איש גדול מכל בני קדם שמן הסתם שחזק היה וגם שלא יבצר מהיות בתים סביביו ולא הפיל זולתו וגם בואו מעבר אחד ונגוע בארבע אינו דרך יסוד הרוח הטבעי. אך הנה ידענו כי מכל עון ופשע נעשה רוח טומאה עומד לפני ה' לקטרג עליו ובגזור הוא יתברר על החוטא למרק אשמתו המלאך רע ההוא הוא העושה כמה דאת אמר ותמוגנו ביד עוננו וכמאמרנו על פסוק תיסרך רעתך. עוד ידענו מספר הזוהר כי כחות הטומאה מתייחסים אל המדברות וזהו רמז באומר והנה רוח גדולה באה מעבר המדבר הוא רוח טומאה אשר נעשה בעון משתיהם ועל כן היה בו כח ליגע בד' פנות הבית כאחד וזה מאמר בלדד באומרו וישלחם ביד פשעם כי פשעם ממש הכם הוא הרוח שנעשה ממנו. וזאת היתה כונת אומרו ויגע כי אין נגיעה צודקת אלא בדבר שיש בו רוח חיים אך לא ברוח הטבעי כי אם לשון נשיבה וכיוצא אך במה שאמרנו שהוא המשחית שנעשה בעון יצדק בו נגיעה ולרמוז זה שהוא העון ממש אמר ויגע לשון זכר ולא ותגע:

פסוק כ

ויקם כו'. על שמיעת בניו ובנותיו קם ויקרע את בגדיו כדין ועל הכשדים אשר אמר עליו שהיה בוז משפחות ואיוב יערוץ המון רבה ויהפך שכשדים יחיתהו על כן ויגז את ראשו כמכניע נזר ראשו תחת הקטן ממנו ועל אש שנפלה מן השמים לארץ ויפול ארצה כי מן השמים הפילוהו ארצה ועל תחלת הפורענות וישתחו להורות שמראשית הרוגז מודה על הרעה כשם שמודה על הטובה ומכיר כי מה' יצא הדבר ולא שבא פעל ועשה כי אם כגרזן על יד החוצב בו:

פסוק כא

ויאמר ערום כו' אחר הודאתו והכנעו בה' ויברך על הרעה כדין ויאמר כו' יהי כו' והוא כי המצוה היא לברך בשמחה כשם שמברך על הטובה ועל כן החל ואמר ערום יצאתי. והוא בשום לב מי לא ידע שערום יצא ועוד כי הלא לא ערום ישוב כי אם נקבר לבוש אך יאמר במה שידענו מספר הזוהר כי כאשר לצדיק תורתו ומצותיו נעשה לו לבושי הוד מהמעשה אל הרוח ומהמחשבה אל הנשמה בגן עדן של מעלה כן מהעונות נעשה לבוש חלאת טומאת העון שבהן תתלבש נפשו ובלבוש ההוא יצית אש גיהנם לצער הנפש עמו עד כלות כל החלאה ההיא ותשאר אחרי כן הנפש כנר ישן הניתן בכבשן עד כלות האש כל שמן הנדלק בנר ההוא שאם לא כן לא היה אש גיהנם שולפת בנפש קדושה חלק אלוה ממעל ועל זה יאמר הנה טוב לי כי עוניתי ביסורין הללו ושוש אשיש בם כי הלא בהמה שמן חלקי כי הנה ערום יצאתי מבטן אמי מכל עון וערום אשוב שמה כי נכו כל אשמותי בזה ולרמוז כי על לבוש העונות ידבר הוסרה האל"ף ממלת יצאתי שהוא מלשון ויצת אש בציון לרמוז שהוא ערום מכסות המיוחד להצית האש בנפש האדם כמדובר כי הנה ה' נתן כו' והוא מאמרם ז"ל על פסוק ולך ה' חסד כו' שהוא יתב' בהיות איש כן מות על עון אשר חטא נותן לו בן כדי ליקח את הבן תחת אביו לכפר עליו שעושה חסד לשלם בו לאיש כמעשהו וזה יאמר ה' בעל הרחמים נתן וה' הוא ובית דינו לקח לכפר בעדו כי מאז נתן כדי להתחבר עם בית דינו ליקח לטובתו נמצא כי גם זה אל מדת רחמים יתייחס לכן לא אברך אל בחינת אלהים לומר יהי שם אלהים מבורך כי אם שם ה' כי הוא פועל כל זאת וזהו יהי שם ה' מבורך:

פסוק כב

בכל זאת כו'. מי לא ידע כי בכל זאת לא חטא. אך יאמר הנה מלבד שלא חטא גם עשה חסידות והוא שלא נתן ולא ייחס החסרון הבא עליו למדת אלהים כי אם למדת רחמים כאומרו ה' נתן וכו' יהי שם ה' מבורך וזהו ולא נתן תפלה לאלהים:

פרק ב

פסוק א

ויהי היום כו' פה נאמר בשטן להתיצב על ה' כאשר בבני האלהים אך הנה כתבנו כי מתחלה בני האלהים בהיותם מצד הקדושה לא באו בתורת למד קטיגוריא רק להתיצב על ה' אך השטן בא ללמד קטיגוריא אך עתה שראה כי לא שוה לו כי עמד איוב בנסיון על כן לא בא רק להתיצב על ה' ולא להשטין:

פסוק ב

ועל כן שינה הוא יתברך ולא אמר לו מאין תבא כבראשונה רק אי מזה תבא לומר כי עתה לא תוכל לומר משוט בארץ שאתה שט ומתרחב בכל מקום ואין דוחה אותך כי אין בית אשר אין שם עון ועל כן שאלתי השמת לבך על עבדי איוב אך עתה שאיוב עומד בצדקו לא תוכל לומר שבכל מקום יש לך קטרוג רק במקום פרטי ועל כן לא אומר רק אי מזה תבוא שהוא על פרטי אי מזה תבא כי לא מצאת מנוח בכל מקום להתייחס ביאתך ממנו ולהחזיק בקטרוגו שב ויאמר גם עתה אני שט בארץ כי אין גם אחד שלם בה והוא כי השטן לא יבצר מעלות על רוחו אולי גם שאיוב לא חטא בשפתיו אולי הרהר ואין יודע זולתו יתברך והוא לא אמר מתחלה רק אם לא על פניך יברכך לומר על מה שמתייחס אל פניך בלבד הוא הלב כי ה' יראה ללבב בזה יברכך שהוא בהרהור:

פסוק ג

אז השיב לו הוא יתברך שנית השמת לבך כו' כי עודנו ככחו אז כחו עתה ליקרא תם כו' כי לא נשתנה תמותו ויושר לבו וזהו ועודנו מחזיק בתומתו לבלתי הרהר ושמא תאמר למה הנחתיך לבלע כל אשר לו אחר שהכל גלוי לפני וידעתי שיהיה קיים בצדקו הנה זאת היא תלונתי עליך כי ותסיתני בו לבלעו עם היות חנם כי מאז ידעתי שיהיה חנם ולא על הספק הודיתי לך:

פסוק ד

ויען כו'. אמר קל וחומר הדברים כי הלא דרך אנשים לתת עור בעד עור שאם יבא אדם להכות לאיש בעור פניו ישים ידו על פניו לקבל ההכאה בעור ידו או זרועו להציל פניו או ראשו אפילו ידע שלא תפלש המכה מהעור ולפנים ולא היה מת בהכות על ראשו או פניו ואם כן אמור מעתה אם בגופו מניה וביה יתן קצתו על קצתו כל שכן שכל אשר לאיש יתן בעד נפשו שהוא מה שחוץ ממנו בעד נפשו כנכסים ובנים והוא כי אומר בלבו

אולי נגזר מיתה על נפשו וה לקח ממונו וזרעו בעד נפשו ועל ידי כן יעמד חי ועל כן מקבל בסבר פנים יפות:

פסוק ה

אולם כו'. הנה אמרו רבותינו ז"ל בשחיטת חולין שאם נשבר העצם אם הבשר קיים ובריא ועור ובשר חופים רוב עוביו ורוב הקפו כשר שמעלה ארוכה ובזה יאמר גע אל עצמו שעל ידי כן ישבר כל עצמותיו ואחרי כן אל בשרו לדכאו ולעפשו באופן שלא יקוה להעלות ארוכה ואז תראה אם לא אל פניך יברכך כי יראה מות בעצמותיו ומעין זה הוא מה שעשה לו השטן שעל דרך נס היתה נפשו בו כמאמרם ז"ל כהתקיים יין בחבית שבורה והוא מאמרו באומרו שלו הייתי ויפרפרני ואחז בערפי ויפצפצני כי נעשו עצמותיו פירורין ולא אמר על פניך כמאמרו למעלה כי אם אל פניך הוא כי למעלה שעדיין הוא נשאר בריא לא תהיה אשמתו כי אם שבדבר הנוגע על פניך הוא על השגחתך שהוא על מה שלפניך יהרהר אך עתה שהתפקר על הכל לא על מה שמתייחס על פניך היא ההשגחה כי אם סתם יהרהר בלבו על כל ענינך וזהו אל שניך לומר אל כל מה שמתייחס אל פניך שהוא הלב כי ה' יראה ללבב יברכך ולא על מציאות הראייה בלבד כאשר אמר למעלה באומרו על פניך כי אם סתם שכולל הכל יכפור בלבו:

פסוק ו

הנו בידך. אמרו רז"ל גדול היה צערו של שטן לחבית מלאה יין ואמרו לו שבור החבית ושלא ישפך היין והמה הרגישו שהל"ל אל נפשו אל תשלח ידך מאי שמור שצריך שמירה בל תצא ויהיה שעל הפצרו הענישו:

[1] **ויקח לו כו'**. הנה לאיוב היתה קללת התורה שהוא בגרב ובחרס שהוא שחין לח נקרא גרב ויבש הנקרא חרש על היותו יבש כחרס או שנגרד בחרס וזה הורה באומרו ויקח לו חרש להתגרד בו היבש והיה פוגע באבעבועות הלח ומתמלא ליחה סרוחה ועל כן היה יושב בתוך האפר לנגב הליחה באפר כירה מוכן לפניו ועל כן לא הכירוהו על שינוי פניו בלכלוך ההוא:

או יהיה שרצה להורות כי מה גדרו שיקוץ בתוכחתו יתברך והוא עפר ואפר כדבר אברהם על כן לרמוז העפר לקח לו חרש להתגרד כי עפר הוא וגם והוא יושב בתוך האפר לרמוז השנית וזה יאמר ואתנחם על עפר ואפר שהתנחם בהקטין ערכו לומר כי הוא עפר ואפר שאם היה גדול בעיניו לא התנחם כי נוחם יסתר מעיני המגדיל עצמו:

פסוק ט

ותאמר לו אשתו כו'. הלא כמו זר יתשב תייעצנו לכפור בה' חלילה ומה גם לאומר שבת יעקב היתה. ועוד מי הגיד לה שעל ידי כן ימות וכמה עשו כן ולא מתו כי שמור לו רעתו אך לא נוציא מלת ברך ממשמעו והענין כי בראותה כי נפשו בנס עומדה בקרבו כמשל החבית אמרה בלבה לא ימנע או ה' חפץ המיתך או לייסרך ביסורין אם חפץ המיתך למה יעצור נפשך אם לייסרך למה הביאך עד מצוי הנפש אך אין זה כי אם שה' חפץ המיתך ובאותו החסידות אשר אמרת יהי שם ה' מבורך שאפילו לא חפצת לייחס צרתך אל מדת הדין ולברך שם אלהים רק שם רחמים על כן מעכב נפשך מלצאת כדי שתרגיש צער מספיק לנכות המות ואחרי כן יחלימך ויחייך ואתה אינך יכול לסבול לכן ברך אלהים ואמור יהי שם אלהים מבורך ואז שתעדר מהחסידות הגורם עכבת נפשך ומיד תמות כחפצו יתברך מתחלה לעשות:

פסוק י

והשיב לה הוא ואמר גם את הטוב לומר ולטעמיך שדעתך כי האלהים עשה לי הרוגז הזה ותייעצני אעשה באופן שלא אקבל היסורין הלא טרם היסורין בקבלנו שופע הטובה הלא גם מדת הדין היה משפיע לנו טובה כענין גדולים צדיקים שמהפכים מדת הדין למדת רחמים עם היות דבר בלתי מתיחס אליו ואת הרע המתיחס אל האלהים לא נקבל רק נעשה באופן שלא נקבלהו ואמר בכל זאת לא חטא איוב בשפתיו להשיב על קושי הנופל פה למה לא שב הוא יתברך לגעור בשטן ולאמר לו ותסיתני בו לבלעו חנם ולרפאות את איוב לזה אמר בכל זאת לא חטא איוב בשפתיו אך בלבו חטא והנה השטן לא אמר שיחטא רק בלבו כמפורש על אם לא על פניך כו' והרי נעשתה עצמו:

פסוק יא

וישמעו כו'. הורה מה בין התפעלות הראיה לשמיעה כי עשר ידות הראיה על השמיעה כי הנה תחלה וישמעו עם היות שלא היה דבר שלא שמעו וזהו את כל הרעה הזאת הבאה עליו שאת וכל ומלת הרעה הם לעומת שלש ראשונות שבא ואש וכשדים הזאת הוא האבלות שהיה יושב לארץ עליהם הבאה עליו הוא השחין שעליו ועם כל זה ויבאו כו' בכונה לנוד לו ולנחמו אך לא לשבת אתו לארץ ולא לבכות ולקרוע ולזרוק עפר על ראשם:

פסוק יב

אמנם אחרי כן כאשר וישאו עיניהם הפליגו לעשות ויבכו ויקרעו כו' ושמא תאמר הלא לא באו רק לנוד לו ולנחמו ולמה עשו כל זה לזה אמר אל תתמה כי הלא כי ראו כלו'

שעד כה היתה שמיעה כאומרו וישמעו כו' ועתה ראיה ואינו דומה ואומרו איש ממקומו יספר שבחם שלא מקנאת איש מרעהו הזהיר ממנו לבא לנוד קם חבירו לבא מיד גם הוא כי הלא באו איש איש ממקומו ואיש לא ידע מרעהו עד בואם איש ממקומו אל עיר איוב ואזי ויועדו כו':

פרק ג

פסוק ב

ויען איוב כו'. :

פסוק ג

הנה דבריו אלה יראו משוללי דעת כעניה סוערה עצובת רוח היתה כאלמנה מרה כלענה נפשה מרה לה ממררת אמריה מקללת יומה ולידתה כי היה חשך ולא אור ומי גבר כאיוב יהיה בדבריו אורח כנשים אמנם להורות איוב שלא על ה' יזעף לבו התנבל ויקלל יומו לומר כי לא יחשד שבלי עון יכנו הוא יתברך אך מזלו הכהו ואמר יאבד יום כו' כי הלא שפיטת המערכה וגזור על איש בא' משני זמנים לפי תנועתו בעת יום הלידה או בעת ליל ההולדה ועל הא' אמר יאבד יום ועל השנית אמר חלילה ההוא כו' ודעתו לומר מי יתן והיה ולקו המזלות של העתות ההן באופן שעל ידי לקותן לא יעצרו כח מלגזור עלי מה:

פסוק ד

והחל ביום ואמר הנה הלקות אפשר יהיה מלמעלה שימנעו שפע ההארה הבא עליו באופן שאיכות היום עצמו יהי חשך ממש וזהו היום ההוא יהי חשך ולא אמר ביום ההוא ופירש ואמר אל ידרשהו אלוה שיהיה אבודו ממעל מהעדר שפע העליון שלא ידרש מלמעלה ואצ"ל שלא יהיה לו אור כדי להאיר לארץ כי אם גם עליו לעצמו אל תופע עליו נהרה והנה זה רצוני בעצם שיהפך איכות היום לחשך כי יהיה נעדר שפע מלמעלה למען לא יעצר כח לגזור עלי דבר:

פסוק ה

ואם לא כן לפחות יהיה לו לקוח צרופיי מלמטה שיגאלוהו חשך וצלמות שתשכן עליו עננה בקבע אך בזאת שיהיה באופן מספיק שיבעתוהו לבטל כחו מלגזור כמרירי יום כאותם שיש להם כח למרר ולבטל היום והמזל כברק דשמתיה למרוז שהיה כוכב העוזר לסיסרא זה הוא על יום הלידה:

פסוק ו

וכן על ליל ההולדה אמר הלילה ההוא יקחהו אופל ולא אמר יהי חשך כי הלא זה טבעו כי לחשך קרא לילה אך יקחהו ויתפסהו אופל באופן שאל יחד בימי שנה והוא במה שאמרו ז"ל בב"ר כי י"ב חדש של מבול לא שמשו המזלות ולכן לא יבאו במספר שנות עולם כי במקום נקודת תחלת השנה היה בסופה אמר שילקה באופל הלילה ההוא בגדר שלא יחד בימי שנה לבא במספר ירחים שיהיה בטל לגמרי באופן לא יגזור עלי כי יבוטל בעת ההיא ואומרו לשון יחד בימי שנה למה כי הלילה הוא חצי יום כי ויהי ערב ויהי בקר יום א' אמר אל יחד הלילה ההוא בשום יום מימי שנה לבא בכלל ירחים:

ו **הנה הלילה כו'**. מה יתן ומה יוסיף ירנן תרנגול בלילה ההוא אם אין אך יאמר אל יחסדני שומע באמרי שמי יתן והיה בטל הלילה ההוא לגמרי כימי שנת המבול והלא בכל לילה יש משמרות מלאכים מרננים לפניו יתברך ואם היה בטל הלילה ההוא היו בטלות רננות מלפניו ואינו כבודו יתברך שהלא לצדיק לא טוב שימנענו תמנע רננה מלפני מלכו של עולם לז"א אילו היו לילות רבים היתה קפידא אך הנה הלילה ההוא יהיה גלמוד לילה אחד לבדו שלא תבא רננה בו ואם גם זה הוא בלתי ראוי אהיה אני סבת בטל מזל א' ושאל תבוא רננה בו:

פסוק ח

מה שהייתי חפץ בו יותר הוא שלא למעני יהיה רק שיקבוהו אוררי יום ועל פי דרכם אתהנה אני ויהיה ע"י אותם שיש כח בהם לארר יום כברק וכיוצא ויהיה אותם אוררי יום שעתידים שהיום ההוא יהיה עורר לויתן שעתיד לעורר עליהם רעה שעל כן יקללוהו בעצם וגם חפצי שעם שדרכם להיות מארירים לא בלבד יארורו אלא גם יקבוהו כי קבה גדול מארה כנודע:

פסוק ט

ותהיה האירה שיחשכו כוכבי נשפו כו' והוא כי אם אחד מהכוכבים יעורר לויתן ויקללוהו אולי לא יהיה אותו הגורם רעתי לזה אמר שתהיה האירה כוללת כל כוכבי הנשף באופן שיקו לאור אף לאור מה שבלילה ואין מעוצם הלקות ואל יראה הנשף ההוא בעפעפי שחר שלא יבאו עפעפי שחר במלאת י"ב שעות הלילה לא יעלה השחר שא"כ היה נמנה הלילה ההוא עם היום ולא חפצתי רק שלא ימנה להתיחד ביום כמדובר באל יחד בימי שנה רק שיבטל לגמרי ואחרי כן תבא לילה אחרת ואחר כך יבא היום באופן שלא יהא זווג הורה גבר רק בעת הביטול:

פסוק י

כי לא סגר כו'. הלא אמרתי כי המזל הרע לי בתנועתו ולא ה' פעל כל זאת והנה יש מקום לענות אותי כי אני קץ ביסורין ולא בינת אדם לי כי טוב לגבר כי ישא עול יסורין ואם צדיק אני אולי הם מאהבה וכאשר קבלתי את הטוב גם את הרע אקבל על כן אני אומר שאין כונתי שייטב לי תמיד כאשר בתחלה כי אדרבה תלונתי היא כי לא סגר דלתי בטני הוא השרר שהיה פתח שמשם הייתי אוכל ממה שאמי היתה אוכלת בהיותי במעיה ואמות ברעב באופן שגם את הטוב לא הייתי מקבל כי אם מת מאז בירחי העבור כי היה נסתר עמל מעיני הוא כי עתה הנני מעותד להטיח דברים ולאבד עצמי והוא הנקרא עמל כד"א הוגעתם ה' בדבריכם וזהו ויסתר עמל שהיה על ידי מותי מסתיר עמל העון מעיני בל אראה ברעתי כי אחטא ואאשם ואפסיד כל מעשי הטובים אשר עשיתי ואלך בלי חמדה כאשר באתי ומה הועלתי בבואי אל העולם כי לא נעלם מאז ממנו יתברך כי נועדתי להפסיד זכותי וטוב טוב היה אמות מאז:

פסוק יא

ואם מה שלא מתי בתוך ירחי יולדה היה מפני סכנת אמי למה לא מרחם אמות מעת היציאה מרחם מקושי הלידה ואצא מת ולא תסתכן אמי ואם הוא בגיני שקונה הולד שלמות מה בצאתו חי לאויר העולם הלא אם כן מבטן יצאתי ואגוע אחרי כן כי אחר היותי עתיד לשוב בלי חמדה למה הטריח הוא יתברך את אמי ואת עצמו כביכול לבלי תועלת:

פסוק יב

כי מדוע קדמוני ברכים לגדלני כד"א יולדו על ברכי יוסף וגם את הקב"ה להכך דם שדי אמי לחלב להניקני כמאמרם ז"ל כי חלב דדי האשה דם הוא ומהפכו הוא יתברך לחלב לבל יקוץ הולד וזהו ומה שדים כי אינק לומר ומה הוא כי אינק כלומר האם לא דם הוא ונהפך מראיתו כלומר ולמה הטריח עצמו הוא יתברך על מה שלא יהיה בו תועלת למי שילך כשבא ומאומה לא ישא בעמלו:

פסוק יג

ואיני מצטער על מה שהוא עתה שעדיין לא הטחתי דברים כי ידעתי כי אם עתה שכבתי שהייתי מת הנקרא שכיבה כד"א ושכבתי עם אבותי כפירוש רש"י ז"ל שם הנה ואשקוט מצרת גיהנם ולא עוד אלא שלא היתה מיתתי מתיחסת רק לשינה בעלמא עד עת התחיה וזהו ישנתי ואז שהוא בתחיה כמ"ש ז"ל על אז ישיר משה אז שר לא נאמר אלא ישיר לעתיד לבא שהוא בתחיה אז ינוח לי שהוא גם לגוף באופן שאין דאגתי רק שאני מעותד

להטיח דברים כי מי יוכל שאת הצרה הזאת בהמשך ועוד לנו דרך אחר בפסוקים אלו נכתבהו במענה שאחר זה בפסוק כי לא יצא מעפר און:

פסוק יד

עם מלכים כו'. חוזר אל הענין שאמר כי מי יתן ומבטן יצא ויגוע ושמא תאמר כי מה בצע בצאת מן העולם כאשר באתי ואיך תתנחם בצאתך בלי יתרון קנוי בע"ה לזה אמר עם מלכים ויועצי ארץ אותם שאין מטיבין לזולת רק בונים חרבות למו מרחצאות להתענג בהם וכיוצא ולא להיטיב כי אלה ילכו בלי שלמות:

פסוק טו

ושמא תאמר שגם אלה זוכים כי על ידי מורא של מלכות יתיסרו בני אדם ויכונן העולם לזה אמר או עם שרים שעם היות זהב להם כל ישעם וכל חפץ להיות ממלאים בתיהם כסף נוטים אחרי הבצע ולא להיטיב לזולתו:

פסוק טז

ואם גם לאלה זכות מה או כנפל טמון לא אהיה בתמיה אפי' מאותה הנעשים שלא בהיתר שטומנים אותם בצאתם ואפי' לא כעוללי ישראל הרואים אור בבטן אמם כענין בהלו נרו עלי ראשי כי אם אפילו כעוללים שלא ראו אור הם של או"ה מ"ה ועוללים פירשו ז"ל על שבמעי אמם בפסוק זה כי באלה אתנחם והייתי גם אני כאחד מהם:

פסוק יז

שם רשעים כו'. אחר שדבר על אומרו למה לא מרחם אמות כו' אמר על מה שאמרתי כי עתה שכבתי כו' שהיה רוצה למות עתה אמר גם שלדעתי צדיק אני ואם מתי כעת הייתי שוקט ונח עם כל זה איני מחזיק בזה פן תאמרו לי דלא חשיד קודשא בריך הוא דעביד דינא בלא דינא ואולי לא צדיק אני על כן אני אומר כי ממה נפשך טוב מותי מחיי כעת שאם רשע אני שם רשעים חדלו רוגז וטוב טוב לי המות פן ארגיז לפניו יתברך בהטיח דברים וכיוצא ואם צדיק אני ושם ינוחו יגיעי כח שהם הצדיקים כמ"ש ז"ל שהם כל ימיהם יגעים ומדוכאים מתגרת היצר הרע כי כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו ומיתתם טובה להם שנוחים מיצרם:

פסוק יח

ואם בינוני אני מאותם שאינם לא נהנים ולא נדונים כענין אחר שאמרו עליו מידן לא נדייניה דעסק בתורה כו' והם כמו אסורים ואולי אני מאותו הסוג ואם כן מה אועיל במותי וטוב הוא לתקן עד אהנה בגן עדן ולא אהיה כאסירים בלי טובה או רעה לזה אמר יחד אסירים שאננו לומר אילו הייתי אני לבדי לא אתנחם אך אמצא אחרים וצערת

רבים נחמה וזה אמר יחד אסירים בהיות אסירים יחד שאננו מרוגזם כלו' מתנחם בצער השאר מה שאין כן בהיותי יחידי שנוחם יסתר מעיני ועוד טוב להם כי אינם כאסירים על חוב ששם נוגש אותו הנושה בו אך האסירים האלה לא כן כי אם לא שמעו קול נוגש והוא מה שכתבנו שהם הבלתי נהנים ולא מועלים ולא נדונים כי אין נוגש למו:

פסוק יט

ואם תאמרו למה שמתי בטבע חלוקה היותי רשע או מהבלתי נהנים ולא נדונים עם היות כי מוחזק לגדול בכשרון אני אל תתמהו על זה כי דעו אפוא כי אין מראה עינים בעולם הזה ראיה כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב כי הנה גדר היות קטן או גדול שם הוא ניכר כי לפעמים אשר הוא פה גדול הוא שם קטן ואשר פה קטן ימצא שם גדול כענין עולם הפוך ראיתי עליונים למטה ותחתונים למעלה וכן ועבד ימצא שם חפשי יותר מאדוניו והוא דרך שמוש המ"ם כנודע ואם לא כן אין חידוש בכל הכתוב:

פסוק כ

למה יתן כו'. אמר הנה ב' מתנות טובות נותן הקב"ה בכל יום. אחד מאורות כמאמרם ז"ל כי מאורות מתנה לעולם כד"א ויתן אותם אלהים ברקיע השמים. ב' החיים כי בכל יום מחזיר נשמות לפגרים מתים כמו שאמרו ז"ל על חדשים לבקרים כו' אמר היתכן הוא יתברך יתן שתי מתנות טובות למי שאין צריך לומר שאינו מחזיק טובה עליהן אלא שאדרבה לרעות יחשבם והוא למה יתן לעמל אור יום שלהיות עמל כל היום ואין לו מנוח מתוקה שנתו בלילה ואור בקר הוא לו לרעתו וגם המתנה השניה למה יתה למרי נפש הם בעלי מרירות הנפש בטמאם אותה בדברי עונות:

פסוק כא

ושמא תאמרו מה זו תמיהה הלא יתן אור וחיים שעל ידי עמל העמל ינכה רשעו וייטב לו וכן המרי נפש בחיים ישובו ויתוקנו הלא מה שאמרתי הוא על אשר לא יקבלו בסבר פנים יפות כי אם כל כך קצים בחייהם שמחכים למות ואיננו ויעשו המצאות למות יותר מחופר מטמונים כי האנשים האלה לא ישובו אל ה':

פסוק כב

השמחים אלי גיל כו'. כהתימו לדבר דברי שאגתו נשא משלו ויאמר השמחים כו' לומר כלל הדברים שאין טובה רבה ונמשכת מתמדת וכפי רוב העליה תתעתד הירידה כי ירוץ הגלגל אל הבור כי ראו נא עד היכן הגיעה הצלחתי כי מבלי אשמר מהיזק היה הוא יתברך מגן בעדי עד גדר אמרם ז"ל שהיו כבשיו הורגים ותולים בקרנותם את הזאבים וכן בהצלחה כמדובר למעלה ואיזו טובה ושמחה גדולה תתיחס לאיש כמוהו אם לא שימות

לשחת עודנו באבו וגדולתו טרם יהפך גלגלו ויראה ברעתו ע"כ אנפי לבב השמחים אלי גיל הם סוג בני אדם חסידי עליון ישרים בלבותם שמחים בשמחת זולתם אשר לא כעצבים מקנאתם הנה יעצתי כי השמחים אלי גיל הזולת לא יעצבו במות המוצלח ביותר כי אם ישישו כי ימצאו קבר מוכן:

פסוק כג

לגבר שהוא מוצלח כל כך שעם היות דרכו נסתרת ממנו להשמר מרע ולהצליח יסר אלוה בעדו כמוני כמאמר השטן הלא אתה שכת בעדו כו' כי אשר ישישו במות איש כזה בעודו בהצלחתו לשמחים אלי גיל יתיחסו ולא לשמחים ברעה כי טובה היא לגבר המוצלח ביותר למות טרם יתהפך גלגלו כאשר קרה לאיוב:

פסוק כד

כי הנה ראו צרתי כי לפני לחמי כו' והוא כי הנה רוב הצרות מתנחם סוכלם בעת אוכלו ושתותו אמר ונהפוך הוא לי כי הלא לפני לחמי אנחתי תבא בזכרי בני ובנותי שהיו סביב לשלחני והנה דרך הנאנח לנוח באנחתו או כשהצרה רבה יקרנו בסימן תשר"ת שבתחלה מתאנח קול ארוך כמרגיש בכח ואחר כך מתקצרת נשימתו ועביד גנוחי ואחרי כן ביותר ובתכיפות ועביד ילולי ואחר כך ישוב וינוח בהנחה ארוכה אמר הנה תחלה אנחתי תבא היא האנחה ארוכה תחלה ואחר כך לא אוכל להתאפק לבא בהדרגה גנוחי והדר ילולי רק מיד ויתכו כמים שאגותי שהוא ילולי בתכיפות כמרוצת מים ואין אנחה ארובה סמוכה לנוח רק יתמידו שאגותי כמים הנגרים:

פסוק כה

ושמא תאמרו שעל בלתי ראותי את הנולד להשמר מצאוני הרעות האלה לא כן הדבר כי הלא פחד פחדתי שני פחדים ממוני ומזרעי כי על כן קדמתי להעלות עולות כי אמרתי אולי חטאו בני ויאתיני כאחד לשמה כרגע וזהו ויאתיני לשון יחיד כאחד עוד זה מדבר וזה בא ואשר יגורתי מהגיע אל עצמי ויבא לי הוא השחין:

פסוק כו

ושמא תאמרו למה לא שבתי בין זו לזו לשוב מרעתי עד המכה אחרונה לזה אמר לא שלותי אחר הראשונה לשוב טעמי בי לבקש על עצמי כי תכף באה השנית עוד זה מדבר ולא שקטתי מהשנית עד בא השלישית כשדים כו' ולא נחתי ממנה עד בא הד' מהנערים ואחרי כן ויבא רוגז בעצמי ובבשרי באופן לא יכולתי לתקן באופן שצדקתי באמרי כי טוב לשמוח במות המוצלח ביותר עד אשר לא יבאו ימי הרעה כדגים הנאחזים כו':

פרק ד

פסוק א
ויען אליפז כו'. אמרו רבותינו ז"ל הנה דמית לאברהם והוא עמד בעשרה נסיונות ואתה:

פסוק ב
הנסה דבר אחד לא עמדת בה והלא כמו זר נחשב כי הלא חמשה היו אתו וגם לתכיפות גהד' נחשבים לאחד הלא עם השחין הם ב'. אך יאמר הנה הד' היו ממך והלאה כי עור בעד עור כו' ועל כן עמדת בהם אך עתה הנסה דבר אליך בגופך שהוא אליך ממש תלאה ואל תחסדנו באמור כי שבעת ימים לא דברנו ועתה נתריס נגדך כי הלא ועצור במלין כו' והוא בשום לב שהל"ל ועצור ממלין. אך יאמר כי דרך המווכח שבהיות לו טענה מספקת ונצחת אין מעצור לרוחו לעכב תשובתו בקרבו ויהיה בקרבו כאש צרבת וזה יאמר ועצור בהיות מלין להשיב מי יוכל. או יאמר על דרך זה אל תאשימני כי שתקתי שבעה ימים ועתה אדבר נגדך כי הלא ק"ו הדברים אם אתה שה' נסה אותך כי סבלת שבעה ימים ועמדת בנסיון וגדלת מאד בזכות זה עם כל זה תלאה ואין מעצור לרוחך ותפסיד כל מה שהרוחת עם שאין ראוי ואין לך מלין לדבר רק שהלאות מכריחך אני שיש לי מלין להשיבך האוכל לעצור וזה אמר נסה לשון עבר:

פסוק ג
הנה יסרת כו'. אמר הנה היית נאה דורש בהיותך בריא אולם ולא נאה מקיים בבוא עליך רעה כי הנה יסרת רבים בל יבעטו ביסורין. ואל תאמר אולי קצו יסוריהם מיסוריך כי הלא היו רבים ולא יבצר היו ביניהם כמוך ושמא תאמר כי אתה רפוי ידיך מגודל הרעה כי הלא על דרך נס נפשך נתקיימת בגופך הנה גם ידים רפות תחזק:

פסוק ד
ולא בלבד היו אשר צרתם מממון ובנים כי אם גם כושל נשבר בגופו כמוך יקימון מליך ולא בלבד החלש המעותד בגופו ליפול כי אם גם אחר החלו ליפול כי היו ברכיו כורעות כבר תאמץ:

פסוק ה
כי עתה בהיות עתידה לבא עליך צרת עצמך כבר והלא על צרות ראשונות תגע עדיך בגופך אחרי כן ותבהל:

פסוק ו
הלא יראתך כו'. יראת ה' שהיתה בך שהיא היתה כסלתך בל תבואך רעה היה ראוי תהיה עתה הצדקות ההוא תקותך להרפא מתחלואיך ותום דרכיך מלקוץ ביתר יסוריך:

פסוק ז
כי אל תתיאש מן הרחמים כי זכר נא מי הוא נקי אבד לגמרי ואיפה ישרים נכחדו בהחלט:

פסוק ח
וגם שרעתך רבה קרובה להכחדה מה שאומר מי הוא נקי אבד הוא כאשר ראיתי חורשי און:

פסוק ט
שמנשמת אלוה יאבדו לגמרי ומרוח אפו יכלו לצמיתות מה שאין כן אתה כי עוד לך תקנה:

ה או יאמר כי עתה תבא אליך המכת שחין ותלא ותגע עדיך שתראה תגע המכה עדיך שהוא עד כל עצמך היא מיתתך ותבהל מיראת מות:

ו ואל תאמר שאדרבה אתה שואל המות בפירוש למה יתן לעמל אור כו' הלא יראתך פן תמות היא כסלתך המביאך לדבר דברי כסילות מרוב כעס אך תקותך לבל תמות ערירי כמות שאתה עתה ותום דרכיך לבל תדבר סרה:

ז הלא הוא כי זכר נא מי הוא נקי אבד עם שעבר עליו צרה גמורה והנה על פסוק שאגת אריה וקול שחל אמרו שמדבר על יהודה וחושים בן דן שאגת אריה יהודה בתגרתו עם יוסף וקול שחל הוא חושים שהרים קול אחריו שמקולם גפלו כל גדולי מצרים לארץ ונפלו שיניהם וזהו ושני כפירים נתעו. וראוי לדעת מי נתן ענין זה פה ואחשבה כי מפסוק זה זכר נא כו' על יעקב וזרעו ידבר והענין לאמר לאיוב אם זך וישר אתה גם שתראה עצמך בצרה אל תירא כי מן המצר יושיעך ה' הפך המוצלחים בלתי טובים כי יפלו בנופלים ועל שני סוגים אלה הביא ראיה ואמר זכר נא מי הוא נקי אבד יעקב שבקש לבן לאבדו וכן יוסף כי מה שאירע ליעקב כו' ואיפה ישרים נכחדו הם ישראל שבמצרים בעבודה קשה ובהשלכת היאור להכחידם:

ח כאשר ראיתי חורשי און עליהם באמרם הבה נתחכמה שהוא למושיען של ישראל שנשבע שלא להביא מבול לעולם ועל ידי חרישה והכנה זו גם זרעו עמל על ישראל וישימו עליהם שרי מסים בעמל חומר ולבנים כו' ואחרי כן יקצרוהו הזורעים בדבר אשר זדו עליהם:

ט כי מנשמת אלוה יאבדו כמה דאת אמר נשפת ברוחך כסמו ים ולא עוד כי אם ומרוח אפו מעת ברוח אפו יתברך נערמו מים היה מספיק אותו הרוח לבדו לכלותם מקל וחומר אם רוח הפה שהוא קר הפשיר המים והמיתם רוח החוטם שהוא חם ורוגז על אחת כמה וכמה אך עשה למען הביא מוראם עליהם ואם כן גם אתה אם נקי אתה אל תירא כנקי הנזכר כי העון ממית כאשר למצריים:

פסוק י

ועוד לך ראיה כי הקב"ה מוסיף אומץ בצדיקים נגד הבלתי כשרים כי הלא שאגת אריה יהודה וקול שחל חושים שני כפירים הם גבורי מצרים נתעו כמו שאמרו ז"ל:

פסוק יא

ופירש על מה היתה השאגה והקול הלא הוא כי נכוים בפתי אשות כי אוי לו אם יתעכב כי ליש הוא יעקב אובד מבלי טרף ביתו ואוי לו אם ילך להוליך לחם לאביו ויניח את בנימין כי הלא ובני לביא הוא יעקב כי יתפרדו שילכו קצתם ויפרדו מבנימין נוסף על פרידת יוסף:

ח **או** יאמר לו חפץ ה' להמיתך לא היה עושה נס לקיים נפשך בגופך כ"כ שלא בטבע כי הלא ראיתי חורשי כו':

ט ובקלות נמרץ מנשמת אלוה יאבדו כו' ואם כן אפוא לו חפץ ה' להמיתך ברוחו הקל היית כלה אך אין זה רק שה' יקיימך:

י ועוד ראיה כי הלא שאגת אריה שהוא מקטני ברואיו יתברך תספיק לששני כפירים נתעו:

יא עם היות שאין שלמות לאריה כי הלא כי יחסר לחמו יאבד מבלי הזדמן לו טרף ובני לביא יתפרדו לחוסר לחם ועם כל זה יש לו אומץ לשאגתו ומה גם עתה שאגת בורא כל יתברך ויתי' שמו ואם כן לו חפץ להמיתך שאגה לו היתה מספקת:

פסוק יב

ואלי דבר יגנוב כו'. זולת מה שדנתי מרוח מבינתי גם אוכיחך על כי המלאך הדובר בי כי אלי דבר יגונב כו' הוא דברי נבואתי והוא כי אין שפע נבואיי ממקור הקדש בא דרך ישרה אם לא אל עם בני ישראל מה שאין כן אל נביאי האומות מ"ה רק בעיקום ע"י כחות הטומאה ויתיחס כגונב הדבר מהקדושה כמאמרם ז"ל על ויקר אלהים אל בלעם כבא אל פילגשו כמתגנב בלשון עראי בלשון טומאה ע"כ לבל יכזיבהו איוב על אומרו כי נביא היה והוא גוי ע"כ אמר ואלי דבר יגונב כגונב דבר מן הקדושה וגם לא אקחנו בשלמות רק ותקח אזני שמץ מנהו והודה חסרונו לבל יהיה כמו אכזב בעיניו

ולא בדה מלבו כענין מז"ל שאמר להם לא נופל אנכי מכם אינני נופל בהתנבאי ככם שאתם ערלי לב:

פסוק יג

ואל תאמר כי ברוב שרעפי בקרבי על אודותיך ואשר עם לבבי כי צדיק אתה וראויה צרתה אליך נדמה אלי כאלו שמעתי אחד קדוש מדבר עליך האנוש מאלוה יצדק כו' כי הלא לא נמשכה אלי המראה בלילה מרעיוני בך ביום רק משעפים של חזיונות לילה בהתבודדי וזהו שלא אמר בחזיונות והראיה כי הלא היה בנפול תרדמה על אנשים הוא עת יוסרו כל מחשבות אנשים מהם:

פסוק יד

ולהוכיח כי נבואה אמתית היתה ולא דמיון תרדמה אמר פחד קראני פתאום ולא כפחד הטבעי המרדים רק כקורא ומעוררני לשמוע מה ידבר בי וזה אמר לשון קריאה וגם היה בא בהדרגה אחר הפחד רעדה הגדולה הימנו ואחר כך מתפשט גם בעצמות ורוב עצמותי הפחיד באופן כי אין זה רק חול שפע קדושה המטיל מורא בחומר וכמפשיט הנפש ממנו וכפי הדרגת קנות הנפש השפע יהיה החומר הולך ומתרבה פחדו ושברו:

פסוק טז

והוראה לזה כי הלא יעמוד הדובר בי ולא אכיר מראהו עם שתמונתו לנגד עיני כי אין זה רק על כי עיני בשר לי והוא בר אלהין. או יאמר מה שיעמוד לפני ועם כל זה לא אכיר מראהו הוא על כי אם יש לו תמונה הוא לנגד עיני ולא שהוא בעל תמונה ממשיית כי רוחני הוא ועוד ראיה כי מראת נבואה היתה כי הלא דממה וקול אשמע כי זה דרך רוח נבואיי לבא בדממה דקה כאשר באליהו גם כוון באמרו וקול אשמע לומר שבהיות דממה ואין קול נשמע לשום בריה היה הקול בא לאזני וזה אמר אשמע כלומר אני לבדי ולא נשמע לכל הקרובים עם היות שבעת דממה אין מעכב לישמע קול הבא לכל האדם יחד:

פסוק יז

ואלה דברי המלאך הדובר בי האנוש מאלוה יצדק כו' והוא על תלונת איוב והוא שקרה לו כרב הונא שהחמיצו לו ד' מאות חביות יין ואמרו לו תלמידיו שעל איזה עון היה ואמר להם מי חשידנא בעינייכו וא"ל ומי חשיד קודשא בריך הוא דעביד דינא בלא דינא וזה יאמר אם צדיק אתה בעיניך ולא נחשבת לרשע הלא ביותר לא חשיד קודשא בריך הוא דעביד דינא בלא דינא וזהו האנוש מאלוה יצדק וגם אם לא אכנך בגדר תואר אנוש קל השלמות רק לגבר גובר על חטאיו עם כל זה אם מעושהו יטהר גבר לומר כי חומרי אתה ולעשיה תתיחס בריאתך הבלתי צודק רק על דבר גשמי ואיך תטהר ממנו וזהו

אם מעושהו וכו'. או יאמר כי חיוב עבוד את קונו הוא משתי בחינות אחד מצד גדולתו שהוא אלוה ואתה אנוש חומרי. ב' מצד שהוא עשנו ונחייב לעבדו ולבלתי עבור מצותו יותר מעבד איש מקנת כסף ועל כן על הבחינה האחת אמר האנוש מאלוה שהוא במה שהוא אלוה יצדק. וכל הבחינה השנית אמר אם מעושהו האם יטהר גבר כי מי גבר עשה כפי הראוי להחזיק לו טובה ולבלתי עבור רצונו כי החיוב גדול ומי יטהר ממנו. או יאמר אם תלונתך שעון לך אך לא כפי ערך יסוריך האנוש מאלוה יצדק ואם הוא כי טהור אתה בעיניך ולא חטאת כלל אם מעושהו יטהר גבר:

פסוק יח

הן בעבדיו כו'. יאמר הלא אמרתי שאמר המלאך האנוש מאלוה יצדק אל תקשה ותאמר כי חשוב אתה בעיניו יתברך ולא יתארך רק בתם וישר וירא אלהים וסר מרע ואיך יכנך אנוש וגבר בעלמא. או כמו שאמרו ז"ל בספר הזוהר שאלמלא בעט ביסורין היינו אומרים אלהי איוב ועל כן היה אפשר יאמר אם דבר ה' בפיך אמת למה לא אמר האנוש מאלהיו יצדק אל תחוש כי הלא הן בעבדיו לא יאמין כי על כן אינו מכנה שמו עליך וגם לא קראך בתארים ההם כי אולי חסרת דבר מהם ובמלאכיו כו': או יאמר ראה נא כי אין לבטוח במי שאמרו עליו כי בטבעו לחטוא ומי יאמר זכיתי לבי שתקפיד איוב כי אין ספק שהאלהים מצא בך ערות דבר כי הלא הן בעבדיו שלומי אמוני כל דור לא יאמין כי על כן לא יכנה שמו על הצדיקים בעוה"ז ובמלאכיו גם שאין להם יצה"ר ישים תהלה כענין המלאכים שהלכו להפך סדום שדקדק הוא ית' עמהם על אמרם משחיתים אנחנו וגורשו ממחיצתם כמו שאמרו רז"ל עד בא יעקב להר המוריה:

פסוק יט

ועתה שא נא קל וחומר ומה אם מלאכים משוללי גוף נמצא בהם אשמת דבר קל וחומר שוכני בתי חומר הם נפשות בני אדם השוכנים תוך הגופים שהם בתי חומר כי ראה נא הפסד איכותם מצד היותם לבושי חומר שישכחו יום המיתה אין צריך לומר עודם בריאים וחזקים כי אם אפילו בהביא עליהם הוא יתברך יסורי חלאים אבר ימותו בהם מעכבם נופשות חומרם לשוב אל האלהים כדי לתת דין לפניו יתברך וזה אמר אף שוכני בתי חומר אשר בעפר שהוא יסודם הם הגופים ידכאום מן השמים בחלאים לפני עש שהוא כי קודם יאכלם עש רמה ותולעה בקבר ידכאום פה בחולי למען יתעוררו ויזכרו מעלליהם ואל על יקראוהו בתשובה שלמה וזה אמר בעפר ולא מעפר לומר כי בעפר שהוא יסודם ידכאום שהחולי שהוא בעצם בחומר שהוא יסודם למען על ידי כן ישובו אל ה':

פסוק כ

ואין להם מקום שיחשבו שחלים שעליהם לא מפאת עונותיהם רק לסבה טבעית כצנה גם חום לזה אמר הלא יראו בעיניהם כי מבקר לערב יוכתו שבבקר יחל מעט ולא יכביד בהדרגה יום יום רק מבקר לערב יוכתו בלי הדרגה ויבאו עד דכא ואין תבונה לאמר מה' יצא הדבר למען השיבו עד אביו שבשמים טרם מותו וימותו בלא תשובה ויאבדו באבדון וזהו מבלי משים לב לשום לנצח יאבדו:

פסוק כא

ושמא תאמר הלא זה יהיה בתחלת חולי שגרי ביתו אמו ואשתו יגערו באמור אליו יתודה וישוב מכל אשר חטא על הנפש באמרם אליו למה תעשה כה כי תבעתהו באמור כי אין זה כי אם שראיתם בו אותות מות והוא גם הוא ירך לבבו ויראה לו כפותח פה לשנון הלא זה היה אם לא יעשו כן רק בתחלת חולי. אך אוי להם כי גם כי יראו כי אזלת יד תקותם לבם חסר כי הלא אפילו בעת החל סילוק נפשם והוא כאשר החלו קצוותיהם להצטנן והוא בהתחיל החום הטבעי והנפש להסתלק מן הרגלים. וכן עולה ומסתלקת קו לקו יבערו ויכסלו מתת אל לבם לשוב וזהו הלא נסע כו' כי הלא גם בעת נסע יתרם הוא נפשם שהוא יתרון האדם מן הבהמה כד"א ומותר האדם כו' לבד הנשמה כו' והנה אחר שכבר נסע יתרם בם בעצמם מהם ובהם כנוסעה מהרגלים ולמעלה שכבר רואים המות בעין עם כל זה ימותו ולא בחכמה היא התשובה מקביל אל החטא שנכנס בו רוח שטות ואיש אשר אלה לו בעת תסובבנו המות ונסע יתרונו בו מה יעשה עודנו בריא אולם ואם כן אפוא צדקתי באמרי האנוש מאלוה יצדק כו':

פרק ה

פסוק א

ואחר גמור אמרי המלאך אמר שמא תאמר אם כן אפוא שכה דבר המלאך אליך למה לא דבר בי כי הלא נבואת איוב גדלה כמאמרם ז"ל על פסוק לא נופל אנכי מכם ואיזה דרך הלך רוח ה' מאתך לדבר אותי זו אינה טענה כי עתה שבעטת ביסורין לא לרצון אתה לפני קונך והראיה כי קרא נא כלומר עתה שבעטת וראה היש עונך בשמים משמותיו יתברך כי יש נענה על ידי שם אלהים ויש על יד שם זולתו בחינת השגתו כנודע או לפחות אל מי מקדושים הם מלאכים קדושים להנבא על ידי מלאך כמוני תכה שיחשיבך באופן הלך רוח ה' מאתך לדבר אותי. ואם מה שתבעונו הוא מכעס צרתך או מקנאת ראותך רשע וטוב לו על האחד דע:

פסוק ב
כי לאויל יהרג כעש ולא יאות לך תהיה מכללם ועל הב' אמר ופתה תמית קנאה ולא לך כי איש חכם אתה. כי לאויל יהרג כעש כו' זולת הקודם יאמר כמה פתיות הוא של המקנא בטוב רשעים בעולם הזה כי הלא תוקף האויל באשרו של העולם הזה אינו כלום כי כעס אחד של צדיק מספיק להרגו כי תוקפו הבל הוא ופותה המקנא בו תמיתנו קנאה שיקנא בו באופן שמאבד עצמו בקנאו על הבל:

פסוק ג
ופירש הדבר ואמר הנה זה קרה לי כי אני ראיתי אויל משריש באושר ועושר העולם הזה וקנאתי בו ונתכעסתי ואקוב נוהו והן אמת כי פתיות היה מה שקבותיו ומה גם כי גם ענוש לצדיק לא טוב אך היה פתאם כי פתאומיות כעסי השיאני:

פסוק ד
וראה נא כי פתאומיות קנאתי כמעט המיתתני כי הלא מלבד מה שנענש על ידי גם חטאו זולתי על ידי שלא היה חונן ליתומיו והייתי אני סבה כי הנה ירחקו בניו מישע שאין מושיע למו לרחמם מנפילת ביתם וחטאו זולתי בהם כי וידכאו בשער הוא מקום המשפט שם ידכאום בני אדם משער הזקנים ואין מהדיינים מציל עם ראותו עול הנעשה להם בפניהם וזה באמור שאביהם רשע היה ואל יהי חונן ליתומיו עם שלא הגיע לגדר זה:

פסוק ה
ומה שאמרתי וידכאו בשער כו' ויהיה מדכאם הלא הוא אשר קצירו כו' כי אין צריך לומר אשר לא קבל טובה מהאויל הנזכר כי אם אשר קצירו של האויל בהיותו רעב היה אוכל לשבוע לחם ועתה מדכה יתומיו והוא חושב שמרבה הונו והוא מרבה לא לו כי בליעל כקוץ מונד יעשוק אותו גם הוא כי על דאטף יטפוהו וזהו ואל מצנים יקחהו הוא בליעל שהוא קוץ מקוצים וסוף שניהם שלא בלבד יאבדו מה שעשקו כי אם גם כל נכסיהם שלהם יפלו ביד צמים הם השטופים לגזול כצמאים לרוות עצמם מהון זולתם וזהו ושאף צמים חילם ואין זה רק מחמת קללתי נמצאתי גרמא לשיחטאו בהם ואין מיתה לי גדולה מזו כמאמרו ופותה תמית קנאה וכל כך הרעותי למו בקבייתי כי לא בלבד היה נראה שהגזלנים ודומיהם היו שואפים ממונו רק כאלו החיל שלהם עצמו היה שואף ומשתוקק לידבק אל הצנים שיקחוהו וזהו ושאף צמים ומי היה השואף חילם. כי חילם היה השואף אותם כי עשה יעשה לו כנפים וכו':

פסוק ו

כי לא יצא כו'. הנה לבא אל הביאור נזכירה מאמרם ז"ל על פסוק שאחר זה אמר ר"ל כל העוסק בתורה יסורין בדלין הימנו שנאמר ובני רשף יגביהו עוף ואין עוף אלא תורה כו' ואין רשף אלא יסורין כו' ועל פי דרכם זה נמשיך הכתובים מפסוק הקודם אליו והוא כי הנה בענין גוף הצדיק מה הנאתו בצדקו אשר הוא בתורה ומצות דעות מתחלפות אחד שאין לו הנאה לא בעולם הזה ולא בקבר כי אם אחר התחיה. ב' כי גם בעולם הזה יהנה שזוכה באבריו לעבוד את ה' ולשבח בשפתיו אליו יתברך ושעל ידי תפלתו משפיע הוא יתברך בעולם שפע טובה ומגלה גדולותיו ונפלאותיו כי אין ספק קונה החומר גם הוא איכות קדושה ליהנות לאחר התחיה אך בקבר לא יהנה כלל ויש דעה שלישית שגם בקבר יש לו עריבות ותענוג מה כענין שפתותיו דובבות וכיוצא בו. והנה על הסברא הראשונה הלא יקשה כי אחר שהגוף הוא עמל ויגע במצות ותורה לא די לו שלא יהנה בעולם הזה כי אם שגם יקבל יסורין לכפר בעד הנפש שתתענג מעת למות עד אחר התחיה והוא לקברות יובל תחתיו יוצע רמה ומכסהו תולעה עם היות שלא החומר הוא אשר חטא על הנפש לבדו כי אם לא היתה נפשו בו לא חטא ואחשבה כי איוב היה בעל הסברא הראשונה ועל כן היה קורא תגר על הקושי הלז שהזכרנו וזה אמר כי לא סגר דלתי בטני שלא יצא הגוף אל העולם לקבל יסורין ושמא תאמר הלא טוב בואך הנה לעמול בעבודת ה' לאכול לעולם הבא כי לכך נוצרת הנה אחר צער הגוף גם באותו עמל שגם לי בו טובה מה לא חפצתי כי אם שיסתר עמל מעיני הוא עמל הידוע שעמו נוצר האדם ואם לא טוב הסגר דלתי בטני על סכנת אמי למה לא מרחם אמות או מבטן יצאתי ואגוע ולמה הטריח הוא יתברך ברכי המגדלים אותי שקדמוני ברכים וגם טורח כלפי מעלה כי מה שדים כי אינק כמפורש למעלה והטעם הוא כי לו היה לי טובה אחר צערי בעולם הזה בהיותי בקבר החרשתי. אך הנה כי עתה שכבתי שכיבת המות אפילו יונח שאשקיט רמה ותולעה הלא כל טובי יהיה שאישן וזה אמר ישנתי אך לא מנוחה כי אם אז בתחיה ינוח לי כי זה הוראת מלת אז כמ"ש ז"ל אז ישיר משה שר לא נאמר אלא הוא לעתיד בתחיה ואם כן רע ומר הוא שיקבל החומר יסורין בעולם הזה וגם בקבר לא ינוח עד אחר התחיה וגם שיעמול בתורה ומצות פה ולא יהנה כי אם הנפש בלבד על כן בא אליפז לענות אותו והוא בעל סברא השנית ואמר כי לא יצא מעפר און כו' לומר הלא כל עיקר טענתך היא כי הגוף לבדו לא היה חוטא אם לא בהמצא אתו הנפש כי עפר ארץ הוא וגם בתורה ומצות הוא העמל ויגע ולא יאכל ממנו כי אם אדרבה מתייסר פה ביסורין ועל כן טוב ממנו הנפל הנה אשיבך והוא כי הן אמת כי לא יצא מעפר הוא

החומר לבדו האון שיפעל האדם כי בלעדי הנפש לא היה חוטא כי עפר הוא. אמנם הנה לעומת זה גם ומאדמה לא יצמח בעצם עמל שאדם עמל בעולם הזה לזכות לעולם הבא לומר שהחומר הוא העמל וייגע בעבודתו יתברך והנפש היא האוכלת כי אם כל צמיחת העמל הוא מן הנפש הנותנת רצון טוב ומכרחת את החומר:

פסוק ז

ואשר אתה קץ על יסורי לזה שמע בקולי איעצך והוא כי הלא אדם לעמל יולד עמל עבוד אלהים ואם תבחר ותקרב שיהיה עמלך בתורה לעשות עיקר יותר מיתר מצות אז גם חומרך ישולל מיסורין כי הלא ובני רשף הם יסורין יגבהו העוף היא התורה כמדובר מרבותינו ז"ל באופן לא ייצר לגופך בעולם הזה:

פסוק ח

ושמא תאמר ועדיין מה הנאה קנינית תהיה לו זולת העדר צרה כי זאת היתה תלונת איוב שאין לגוף מנוח רק אחר התחיה באומרו אז ינוח לי על זה אני אומר כי אולם אני אדרוש אל אל כלומר כמות שאני מלובש בחומר אדרוש ואתפלל לפניו ואל אלהים לומר ולפעמים לא אצטרך לדרוש ולהתפלל רק ואל אלהים אשים דברתי כד"א אשר תשים לפניהם לשון עריכה שטרם אענה רק עודני עורך תפלתי שהוא הכתוב אצלנו על עוד הם מדברים ואני אשמע וזהו אשים ואערוך דברתי:

פסוק ט

והוא יתברך טרם אתפלל עושה גדולות כו' נפלאות כו' להפיק רצוני ומה לי עוד מעלה גדולה מזו בעולם הזה עם מה שאחר התחיה הנה כי לאליפז הסברא השנית אך לשלמה ע"ה הסברא השלישית שגם בקבר יש מנוחה ועריבות כמפורש אצלנו על פסוק ושכבת וערבה שנתך ובקהלת בשני מקומות ובדברי רז"ל במקומות אין מספר:

[1] או יאמר כי לא יצא כו' לומר אל יעלה על רוחך להשיבני כי ממה שאמרתי כי שוכני בתי חומר טבעם לחטוא ולהיות פועלי און שאם כן אפוא מכאן תשובה שהדין עמי כי למה ייסרני ה' ואנוס אני מפאת חומרי ומזה תצא לי תלונה וקושיא לאלהינו למה עשה ה' ככה לשלוח נשמה קדושה כבודה בת מלך מלכו של עולם וילבישנה בעפר הארץ העכורה כי לא יצא מהחומר רק רע און ואשמה ונפשו עליו תאבל בעמל וכעס על דברי עונות ויסורין בעולם הזה ובעולם הבא אל תאמר כדבר הרע הזה כי דע לך כי לא יצא מעפר און שיהא מוכרח לחטא להוציא נפקותא שמאדמת עפר החומר יצמח עמל לנפש כי אם שומאדמה לא יצמח עמל:

ז כי אדרבה על ידי היות הנפש בעולם הזה יעדיף על מלאכי השרת כי מלאכי השרת לא על דבורם יפליא לעשות הוא יתברך כאשר על דבור בן האדם בהיותו צדיק כענין שמש בגבעון דום וכיוצא אפילו באחרונים כרבי חנינא בן דוסא באומרו מי שאמר לשמן וידליק כו' ואין זה כי אם על ידי עמל החומר בחברת הנפש ומכריע יצרו מה שאין כן המלאכים כי לא חומריים המה ואין להחזיק להם טובה על כשרונם וזה אמר כי אדם לעמל יולד לצרף חומרו בעולם הזה על ידי עמלו בתורה ומצות. אך בני רשף הם מלאכים בני רשפי אש אינן חומריים כי אם יגביהו עוף בעולמות עליונים כי רוחני הוא ואין לו חומר ולא יצר הרע שיצטרך לצרפו ולהכניעו:

ח ועל כן ראה מה יתרון האדם המלובש בחומר על המלאכים לו אולם אני בעל חומר אדרוש אל אל ואין צריך לומר על ידי תפלה כי אם שאל אלהים אשים דברתי שהוא דבור קל:

ט ועל ידי דברתי עושה הוא יתברך גדולות עד אין חקר ונפלאות כו' כענין שמש בגבעון דום וכיוצא בו מה שאין כח זה במלאכי השרת והוא מה שכתוב אצלנו על פסוק כי מי בשחק יערוך לה' כו':

ח או יאמר אולם כו' הלא הוכחתי ששדדתי מזל האויל אל תתמה איך יכולתי לשדד מזלו הטוב כי הלא אולם אני אדרוש בעד האל כי קנאתי על אשר חטא לו ועל ידי כן אל אלהים הוא מדת הדין אשים דברתי ירע לו:

ט ובכן יכולתי כי הכל מאתו יתברך כי הוא עושה גדולות כו' כי לא מסר העולם אל המזלות שברא כי אם תמיד עושה נפלאות עד אין מספר שהוא הפך ושדד מזלות וטבעים באופן כי להוכיח רשע ישדד מזלו המצליחו ויכניעהו:

ח או יאמר הלא תלונתך על היותך צדיק ורע לך וזולתך מוצלחים ורשעים אל תתמה על החפץ כי הלא הוא יתברך פועל ב' הפכים בבת אחת ומה שיראה רחמים בו דין ומה שיראה דין הוא רחמים אלא שאין מבין כי הלא אני אדרוש אל אל הוא מדת חסד כנודע ויבא כאילו אל מדת הדין שהוא אלהים אשים דברתי כי בעשותו חסד בפעולה עצמה יעשה דין:

ט ולא שני דברים בלבד כי אם א' עושה גדולות רבות יחד עד אין חקר ונפלאות:

פסוק י

כענין דרישת מטר שאדרוש מאל על צד החסד והוא יתברך נותן מטר על פני ארץ שהוא חסד שנותנה על פני ארץ להצמיחה ובפעולה ההיא נותנה על פני חוצות בדרכים נמצא

שעל פני ארץ הוא רחמים להוציא לחם מן הארץ ובהיותה על פני חוצות הוא רוגז לעוברי דרכים:

פסוק יא

וגם הוא לשום שפלים למרום על יד ברכת שדותיהם וכרמיהם וגם קודרים לחוסר לחם עתה שגבו ישע כי לאלה הוא רחמים:

פסוק יב

ובדבר ההוא נמשך דין שמפר מחשבות ערומים אשר חשבו לאצור פירות ותבואות להפקיע שערים ולא תעשינה ידיהם תושיה להתיש כח האמללים ובכן בכבשי דרחמנא אל תכניס עצמך כי אינך מבין ומה שתחשוב שהוא רע אולי הוא טוב:

יב **לוכד כו**'. אמר ראה נא גודל השגחתו יתברך בפרטים מה שאין לבב אנוש מבין והבועט יאשם כמוך כי הלא הוא יתברך פורע מדה כנגד מדה ואין חכמת חכמים שוה נגד השם ואדרבה בדבר שמתחכמים נגדו יתברך בה יפילם כענין קריעת ים סוף שאמרו נתחכמה למושיען וכו' ובה נפלו כמאמר הכתוב כי בדבר אשר זדו עליהם וזה מאמר אליפז הם האומרים הנה נתחכמה בערמם עצמה אשר חשבו להמלט בערמתם ובה נלכדו ועצת נפתלים המיעצים לענות אותם בשרי מסים למעטם נמהרה כי כאשר יענו אותו כן ירבה כו':

או יאמר ועצת נפתלים האומרים ארדוף אשיג בתוך הים ביבשה נמהרה והוא הדבר שהכירו אלהותו יתברך בו רחב ויתרו כי היא השגחה רבה:

פסוק יד

עוד תשוב תראה גודל השגחתו יתברך מענין המצריים עצמם במכת החשך כי על ידי רעה שהביא על המצרים נמשכו טובות לישראל מנושא אחד שני הפכים והוא כי הלא ידענו מרז"ל כי חשך מצרים היה ג' ימים שהיושב היה יכול לעמוד כו' אך הג' שניים היו כזיתים בבית הבד היושב לא היה יכול לעמוד והעומד אינו יכול לישב כו' ובמקומו כתבנו מה צורך אל הב' מינים ולא היו כל הששה ימים כראשונים והוא כי שני טעמים נמצאו לרז"ל על המכה ההיא או לשימותו רשעי ישראל הממאנים לצאת ויקברום ישראל בימי החשך להמלט מחרב לשונם פן יאמרו מצרים אם יראו במיתתם כי כמות זה כן מות זה או למען יכנסו ישראל בבתי המצריים ויחפשו חדריהם וטירותם ותיבותם ובית נכותם וירא כל חפצי כסף וזהב אשר עמהם למען הכזיבם אם יכחשו בשאול אשה משכנתה ומגרת ביתה כלי כסף וזהב ועל ידי כן היו משאילים להם באמרם לו חפץ לקחתו חנם איך לא לקחו בימי החשך כשפשפש ומצא על כן יחשבום לנאמנים

ויעניקום ואחשוב כי שני הטעמים כאחד צדק ואמת והימים הראשונים היו לקבור ישראל מתיהם ולא יראו המצרים כן יאמרו כי כמונו כהם או כצורנו צורם חלילה והנה חשך טבעי מספיק לזה אך לשיכנסו ישראל איש איש בית מכרו לחפש תיבותיו וגנזיו אין זה מספיק כי הלא בשמוע המצרי תוך ביתו קול הברה או נדנוד ידלג כאיל על האיש הישראלי ויתפשהו בבגדו ויכנו נפש על כן מה עשה הוא יתברך שת אותם בתוך מכבש בל יחוגו וינועו כשכור כלל ככתוב במקומו באורך וזה יאמר פה אליפז הנה על ידי רעה למצריים היה הוא יתברך מטיב לישראל לנצל את מצרים וגם עושה רוגז לרשעי ישראל וסוכר פי המצריים כאחת בהשגחה גדולה וזהו יומם יפגשו חשך והוא מאמר המתרגם שאחר סילוק חשך הלילה והיה בא אור היום פגשו את חשך המכה בא לקראתם ואחרי כן חשך שני בשלשה ימים האחרונים והוא וכלילה יממשו כו' כי יממשו בצהרים שהיו בחשך ממש כנתונים בארגז:

פסוק טו

ופירש ואמר מעם החשך הראשון היה למה שעל ידי כן ויושע מחרב מפיהם הוא חרב לשונם במות רשעי ישראל פן ידברו סרה לומר שכהם ילקו ישראל וזהו מחרב מפיהם ועל החשך השני אמר ומיד חזק אביון שע"י היות החשך ממשיי הושיעם מיד המצרי החזק בעל הבית את האביון התאב אל חפצי המצרי ובא אל הבית לחפש בל יאחז בו ויכנו נפש פן ירגש ויקרב אליו לקול צעדיו:

פסוק טז

וע"י כן ותהי המכה ההיא לדל תקוה שפשפש ומצא ולא הורגש תקוה שע"י כן ישאל חפצים ההם ויתנום לו באמרם לו רצה לקחתם חנם לא הניחם כי ע"י כן וכל עולתה בהיות המצרי בא לומר עולה ותואנות שקר לומר אין לי חפץ פלוני או מכרתיו וכיוצא באמור אליו הישראלי הלא ראיתיו בביתך במקום פלוני שחפשתי ומצאתי אז עולת הרמאות לשקר קפצה פיה באמרו אם דרך רע להם למה לא לקחום כשמצאום בחשך הנה הוראת השגחתו יתברך גדולה ופרטית ושעל ידי פעולה א' עושה הוא יתברך כוונות רבות הפכיות זו מזו ושמהרעה נמצא טובה ועל כן גם אתה אל תקוץ על רעתך כי לטובה יהיה. עוד יתכן בכוונת הכתובים לומר כי מלבד שהוא יתברך בפעולה אחת עושה כוונות רבות עוד שנית שעיקר הכוונה הוא עשות טוב אלא שעל פי דרכו נמשך רע לעושה רשעה כענין הנותן מטר על פני ארץ שעיקר הכוונה הוא לטוב לשום שפלים למרום וקודרים שגבו ישע ועל פי דרכו מפר מחשבות ערומים כו' ואין צ"ל שעיקר הכוונה להיטיב כמטר כי אם אפילו כשלוכד חכמים בערמם כו' יומם כו' נמשך מרעה

זו טובה גדולה א' שויושע מחרב מפיהם ב' ומיד חזק אביון ותהי לדל תקוה על יד שכל עולתה כו' ועתה הנה יוצאת נפקותא והיא כי אשרי אנוש יוכיחנו אלוה כי למה שאין רוגז שלא תצא ממנו טובה אם כן אשר יוכיחנו אלוה יהיה לטוב למרק עון ולזכותו לעולם הבא על כן סבול וקבל שכר:

פסוק יז

הנה אשרי כו'. הלא אמרתי לך ב' דברים א' כי דין ורחמים עושה כאחת. ב' שהעיקר הוא הרחמים ושעל פי דרכו נמשך הדין אמר עתה הנה הנפקותא היא כי אשר אנוש כו' והוא כי יש שני מיני יסורין יש של אהבה בלי עון ויש למרק עון. והנה בביאור משלי על פסוק מוסר ה' כו' כתבנו כי של מירוק עון נקרא מוסר ושל אהבה נקרא תוכחת ועל דרך זה יאמר לא יבצר מיסורין אלה או הם תוכחת של אהבה או מוסר של מירוק עון אם הם תוכחת הנה אשרי אנוש יוכיחנו אלוה כי רב זכות המתייסר יסורי אהבה שמכפר בעד כל ישראל ואם הם של מירוק עון הנקרא מוסר גם שיהיה כבד המתייחס למוסר שם שדי השודד אל תמאס או קראו מוסר שדי שהגיעה צרתו ליציאת נפש ואמר הוא יתברך לצרתו די ועכבה בגופו:

פסוק יח

והטעם כי אם הוא מביא יסורין קלים של אהבה הוא יכאיב את הצדיק ובאותו הכאב הוא חובש שנמצא כי הכאב הוא עצמו רחמים ומה שהם קלים כאב בעלמא הוא כי אינו רק חבוש השבר שהוא להגין על הדור שחטאו ולא שבו והיה עתיד לבא שברון ויסורי הצדיק מגינים שלא תבא כחובש השבר שאינו מתרפא כאשר טרם ישבר כי אם הרושם עודנו נשאר אך כאשר ימחץ מחץ גדול הוא על מירוק עון ולא יהיה חובש רק מרפא ממש העון ע"כ צריך שתי ידים יד הדין המוחצת ויד הרחמים הנותנת כח לסבול שמתאחדות יחד וע"כ ידיו ידו כתיב משא"כ כשהן של אהבה שאין שם רק מדת רחמים שבשצף קצף שבמדה ההיא יכאיב ויחבש וזה אומרו כי הוא יכאיב ויחבש כו'. או יאמר על דרך זה מה שאמרנו אשרי אנוש יוכיחנו אלוה על יסורין של אהבה הוא כי הוא יתברך יכאיב בכאב ויחבש במה שאין בו ביטול תורה למ"ד שבזה יודע שם של אהבה או למ"ד על שאין בהם ביטול תפלה אך כאשר ימחץ שהוא גדול מכאב שהוא על מירוק עון מה שאמרתי שאל תמאס הוא כי הלא ידיו של דין ורחמים תרפינה ואינו אלא שצף בחינת דין הכלול במדת רחמים וטוב לך ידיו יתברך תרפינה מלהרפא בגיהנם על יד מלאכי חבלה הנפרעים שם ממך:

פסוק יט
בשש צרות וכו'. הנה אמרו רבותינו ז"ל שאיוב היה מגדולי מצרים ושעליו נאמר הירא את דבר ה' הניס כו' ואמרו טוב שבעובדי גלולים הרוג שהרי הוא היה אשר נתן מרכבות לפרעה לרדוף אחר ישראל כי הניס אותם אל הבתים וניצולו מהברד ובזה נבא אל ענין הכתובים אמר הנני מזכיר לך עון כפיות טובה אשר היה בך נגד קונך והלא בשש צרות שהם דצ"ך עד"ש כי שם היית יועץ לפרעה יצילך עם שלקית בצד מה בכלל המצריים ובשביעית היא מכת הברד לא יגע בך רע כי הנסת את עבדיך ומקנך אל הבתים כמאמרם ז"ל כי איוב היה הירא את דבר ה' הניס כו':

פסוק כ
ואחרי כן ברעב שנגמר על יד הארבה שאכל את החטה והכוסמת ואשר כל מה שהשאיר הברד פדך ממות וגם שהחשך לא היה ממית וגם במכת בכורות לא היה לך בכור למות עם כל זה היה לך להחזיק טובה על מה שבמלחמה היא אשר נלחמו שבכורות ליל ט"ו טרם חצות שהוכו כל גדולי מצרים המאנים לשלוח את ישראל ואתה היית עיקר שהיית יועץ למלך ולא יעצת לשלחם וה' הצילך מידי חרב:

פסוק כא
ומה שגמלת לה' על זה הוא כי הלא בשוט לשון בשמעך בשורת הברד תחבא הביתה והנסת עבדיך ומקנך אל הבתים ואחרי כן לא היה לך לירא כי הוא יתברך פורע מדה כנגד מדה לעומת תתך מרכבות לשודד את ישראל יבא עליך שוד ולא תירא משוד כי יבא בתמיה:

פסוק כב
ואם הוא כי לשוד ולכפן תשחק שאם יבא השודד ישארו קרקעותיך ואם יבא כפן ברוב עשרך ממרחק תביא לחמך עם כל זה ומחית הארץ אל תירא בתמיה והוא בשום לב אל כפל ושינוי אומרו חית הארץ וחית השדה אך יהיה על דרך פרש"י פרשת בחוקותי שמפרש עץ הארץ עץ פרי ועץ השדה על אילני סרק כן חית השדה יאמר על חיות היער וחית הארץ על בני אדם הטורפים והורגים כחיות עוד נזכירה מאמרם ז"ל על כי עם אבני השדה בריתך שהוא על יעקב שנתאחדו י"ב אבנים ונעשו אחד כי הלא כמו זר נחשב מה ענין יעקב פה אך יאמר אם לשוד ולכפן תשחק האם גם ומחית הארץ הם בני אדם האם אל תירא שיביאם ה' עליך על תתך מרכבות לבאים להרוג את עמו:

פסוק כג
כי עם אבני השדה היה בריתך כיעקב שגם עליהם השליטו יתברך ועם כל זה היה ירא מעשו ומלבן שהם חית הארץ ושמא תאמר כי הלא ראיתי שהשלים הוא יתברך חיות השדה מלהצר לך כמו שאמרו ז"ל על פסוק ומקנהו פרץ בארץ שהיה מקנהו מביא הזאבים תלויים בין קרניהם הלא וחית השדה בלבד הוא מה שהשלמה לך שהאריות וזאבים לא היו מזיקים את מקנך אך לא אבני השדה כיעקב והוא לא בטח בזכותו והבטחתו עם שעם אבני השדה בריתו ואתה בטחת ועל כן באה אליך הצרה הזאת ולא תתמה על החפץ:

פסוק כד
וידעת כי שלום כו'. בסוף מענהו סיים בנחמה וכן כל אחד מחביריו בסוף המענה שאמר כל אחד סיים בנחמה מדרך ארץ ואהבה מסותרת ואמר וידעת כו' לומר הנה טובות העוה"ז שלשה המה מזוני ובני וחיי והנה השנים הראשונים חסרו ממך והשלישית עודנו בספק דע כי הנה כל טובותיך לא טובים ולא קיימים היו כאשר יהיה עתה על האחד שהוא מזוני הנה מתחלה לא היית עשיר כי לא היית שמח בחלקך כי אם דואג תמיד על שלום הצאן והגמלים ובקר ואתונות ועבודה הרבה מאד כי לא היו לפניך אך עתה לא יבצר ממך ידיעת שלום כל אשר לך כי כל טובך הנה באהל ותמיד תדע כי שלום אהלך ולא תבצר ידיעת שלום אשר לך לדאוג על דבר ותקרא עשיר כי איזהו עשיר השמח בחלקו וגם על הבנים אותם היו כמו אכזב כי ברוב עשרך לא יבצר מלרום לבך להרהר על נשים יפות אשר בארץ המה לפחות בהזדווגך באשת חיקך והרהר על זולתה שעל כן יצאו בנים בלתי הגונים ועל כן לא נתקיימו אך עתה שנכנע לבך בצרותיך אלה יהיה הזדווגך לשם שמים בלי רעיון בלתי טהור כי אם ופקדך נוך ולא תחטא:

פסוק כה
ועל ידי כן וידעת כי רב באיכות זרעך בכשרון וצאצאיך יהיו שפלים בהתגדלם בעוני כעשב הארץ שהם דיש לכל עובר מה שאין כן עתה ואולי על ידי כן מתו אך עתה יתקיימו:

פסוק כו
ועל הג' היא חיי הלא טוב לך עתה כי הלא מרבה נכסים מרבה דאגה אכן עתה תבא בכלח שלא ינוס לחך אלי קבר עם שתמות אחר מלאת ימיך כעלות גדיש בעתו שהוא אחר גמר בישולו שהוא בסוף זקנה ושיבה עם כל זה תבא בכלח הנה זאת חקרנוה כן היא ואם כמו זר תחשבנה שמענה ואתה דע לך אם תקח ואם תחדל:

פרק ו

פסוק ב

לו שקול כו'. הלא הוכחתני אליפז על שבא אלי ואלאה הגיע עדי ואבהל ולמה הגזמתי הדבר מרוב כעסי אל תתמה כי לו שקול ישקל פעמים כעסי שאני כועס על צרתי ויהיה כפול משקלו בכף מאזנים והותי אשר הכניעוני או עוותי אשר העוו עלי בכף שניה ולא עוד אלא שישאו ב' הכפות יחד והוא כי לפעמים הכפים שקולות אלא שהמגביה המאזנים מגביה כף אחד קודם לחברתה יראה ככבדה על השנית אך אם ישאום יחד בשווי אחד שתיהן מעל הארץ אז יבחן המשקל בעצם לזה אמר שישאו אותם יחד בשוה:

פסוק ג

ועל כל זה כי עתה כלומר לא בבחינת הצרות ראשונות של נכסים ובנים כי אם מה שהוא עתה שהוכיתי בשחין רע שעלי הנה מחול ימים יכבד הוותי על כפל כעסי:

פסוק ד

והטעם כי הלא חצי שדי עמדי והוא כי החץ ממית לאחת מב' סבות או מגבורת המורה שיורה ברוב כח או מהיות בעלת ארס שהארס מתפשט עד הלב והוא ימית את המוכה אמר המכות היו חזקות כחצי שדי וגם הם בעלי ארס וזהו אשר חמתם כו' שכל אחד מאלה תספיק להמית ומה גם שתיהם יחד ואל תתמה אם לא מתי מחולי זה כי הלא אף זה מן התוכחות כי הלא בעותי אלוה ומוסריו הן הם המעריכים ומסדרים אותם באופן שיארכו ואסבול בצער קטב. או יאמר כי יש חץ יורה אותו המורה בחלל הגוף וימית ויש בבשר כירך וכתף שלא ימיתו אם לא בהיותם בעלי ארס כי אז יתפשט לאטו עד הלב וימותו. והדרך השני קשה מהראשון על התמדתו עד צאת נפשו ויצר לו ועל זאת התלונן לומר כי חצי שדי עמדי האומרים די ובלתי ממיתות מיד כד"א ואל שדי יתן לכם רחמים ואמרו רבותינו ז"ל מי שאמר לעולמו די יאמר לצרותיכם די. אך חמתם שותה רוחי ומארך ואיני מת כי בעותי אלוה כו' על דרך הכתוב הקודם ויהיו החצים כל אחד מאבעבועות השחין והארס קרא אל עפושם המתמיד ומכאיב יום יום ואמר הנה החצים כבר הם עמדי מאז הוכיתי אך חמתם הוא מה ששותה והולכת רוחי:

או יאמר במה שאמרו ז"ל כי סבול הנפש בגוף איוב הוא כסבול חבית שבורה את היין שבתוכה כי מרוב הכאב לא היה כח בחומר לסובלו ובזה יאמר אלו החצים והארס היה סובל החומר לא היה יכול אך צא כן הוא כי הנה החצים בלבד הם עמדי שהם עם החומר אך לא הארס כי הנה חמתם שותה רוחי הוא הנפש הפך דרכו של עולם כי דרך

ארס החץ להתפשט והכאיב עד הגיע ללב וימית כי יכנע עד שלא יוכל החומר מדכדוכו לסבול את הנפש מגודל הכאב ושברון אשר לחומר ואז הנפש תצא אך בזה לא כן היה כי הנה החצים הם עמדי בחומר אך חמתם שואבת הנפש בעצמותה ומכלכלת מחלת הגוף ועל ידי כן לא תצא וזהו בעותי אלוה יערכוני שנערך ונסדר הדבר באופן אסבלהו:

או יאמר כי כאשר ירה יירה חץ באיש ויוסר החץ אפשר שיבריא ולא יתמיד צערו אך בהשאר החצי בבשרו אז יעפש הבשר ויוליד ארס וליחה קשה אמר לו החליתי באופן לא היו החצים נשארים בי תקועים ומולידים ארס כיתר חלאים שיוכה איש כשחפת או קדחת ואין דבר מוליד ארס ועיפוש מתמיד בו החרשתי אך חצי שדי שהוכיתי בם הם אבעבועות השחין עודם עמדי תמיד בקבע אשר חמתם שמולידים בי שותה רוחי כו' באופן שבעותי אלוה המה יערכוני ולא מתי מחולי זה כמדובר בקודם:

או יאמר אגזור אומר כי חצי שדי עמדי ולא חצי השטן כי הלא אין השטן שליט בנפש בעוה"ז להכותה רק אל החומר אלא שבהגדיל צרות החומר צא יעצר כח לסבול את הנפש וימות אך הנה חמתם שותה רוחי ומי יוכל יכה בה זולתו יתברך או אגזור אומר שאם חצי השטן הם לפחות בעותי אלוה מכחו יתברך הוא שיערכוני ויתנו בי כח לסבול והאריך ברעתי כי השטן לא היה יכול להעריכני שלא אמות לשחת:

או יאמר בעותי כו' בשום לב אל מאמרם ז"ל גדול צערו של שטן מצערו של איוב משל לחבית מלאה יין וגזר על עבדו ישבר החבית וישמור יינו בתוכה כו' ולמה ציער הוא יתברך את השטן אך הוא על סרבו עמו יתברך ועל כן כעס עליו ולדעתו צוה לו כן ומזה יתלונן לומר בעותי אלוה שבקש להבעית את השטן יערכוני שתשמר רוחי בי ע"ד נס ואסבול צער מות באופן שהשטן נבעת מאתו יתברך לרעתי:

פסוק ה

הינהק פרא כו'. אפשר יאמר מה שאמרת שאסבול כי יסורי לטובתי הם לנכות עון לא כן הוא כי הינהק פרא עלי דשא הלא יראה כי שם יתקן רעבתנותו וימלא חסרונו עם היותו חסר דעת כן לו היה לי עון וינוכה שהוא הנאתי לא הייתי מתלונן ואם הם יסורי אהבה להגדיל זכותי בלי עון היגעה שור על בלילו שיאכילוהו באבוסו בליל חמיץ להשמינו יותר על כדי פרנסתו הראויה לו ודאי שלא כן הוא: או יאמר הלא השבתי לך על דבר כעסי שאמרת כי רב הוא באמרך הנסה דבר אליך תלאה והנני בא להשיב על מאמרך הנה יסרת רבים שבהיותי בתקפי הייתי מייסר ומוכיח אחרים ועכשיו איני לוקח לעצמי דבר כי הנה זו אינה תפיסה כי הלא בין הפרא עלי דשא שאוכל לטובתו בין השור שאוכל על בלילו ומשמינים אותו בליל חמיץ להשמינו לרעתו לשוחטו לא יגעה באשר הוא שם

כן האדם בהיותו ברב כווב כאשר היה איוב לא יעלה על רוחו אבדן טובו לדאוג לבלתי יסר את סובל צרה על שלא יקבל בסבר פנים יפות באמור לו יש נפשו תחת נפשו אולי גם הוא יטיח דברים וע"כ אז יסרתי רבים ועתה גם אני כהם:

פסוק ו

היאכל תפל כו' משיב על אמרו הלא יראתך כסלתך כו' והוא כי תפש את איוב במאמרו באמרו למה לא מרחם אמות כו' למה יתן לעמל אור כו' שהורה בדבר הזה שהיה מתיאש מן הרחמים ומאבד תקותו מאל ועל כן אמר לו הלא יראתך זאת שהיתה כסלתך בתחלה ראוי תהיה גם עתה תקותך ותום דרכיך ולא לאבד תקוה ולשאול המות השיב ואמר קובלני עליך אליפז כי אכלת וקבלת דברי בלי תבלין ומלח שחשבת שמה שהתלוננתי על שלא מתי היה על אבדן תקוה ובטחון ממנו יתברך ולא כן הוא כי הלא בדברי יש מלח נותן טעם במאמרי כאשר יבא ושמא תאמר לא אאמין בעצם שאבדת התקוה כי אם שאין אדם נתפס על צערו הנה גם בזה לא אחפוץ כי הלא אם בדבר יש טעם המוני וחיצון אין למווכח לחשות את חבירו שאין לו עוד טעם פנימי מוטעם וטוב מההמוני כי הלא זה ידמה לאוכל חלבון הביצה החיצוני ולא יאכל החלמון שהוא פנימי ומוטעם ממנו וזהו אם יש טעם בריר חלמות ולא תקל בדעת רעך לבלתי חפש לו טעם פנימי:

פסוק ח

ופירש ואמר הן אמת שאמרתי למה לא מרחם אמות ושלמה יתן חיים למרי נפש איני חוזר משאלה זו כי מי יתן תבא שאלתי אך לא שאבדתי תקותי להרפא כי גם ותקותי שתוך לבי מי יתן שיתן אלוה:

פסוק ט

ושמא תאמר שאם כן לא בדעת דברתי שאלתי אם יש לי תקוה הנני מפרש כי ויואל אלוה כו' לומר הנה רוחי בקרבי על דרך נס היא עומדת לעוצם שברון גופי כנז' למעלה. נמצא כי כל עוד נשמתי בי אין קצה לגודל צערי והנה אם רצון אלהי הוא לדכאני יאמר די לצרה ביום אחד או יומים כי איני קץ ביסורים רק שיתר ידו אחר כך ולא יעשה כמי שיעמידוהו לפני אש ואחר החלו לישרף ימשיכוהו לאחוריו ברשת ברגליו למען יעמוד ימים רבים בסער מתחולל שמבקש מהשליט יתר ידו מלהמשיכו לאחור למען מהר מיתתו להמלט מצערו כי טוב מותו מחייו וזה יאמר יתר ידו מלעכב נפשי בגופי ויבצעני לשני חלקים הגוף לבד והנפש לבד. או נדקדק ע"ד זה אמרו ידו במ"ש ז"ל כי כשאדם נתון בחיים נפשו פקודה ביד קונו מת נתונה באוצר והוא כי היא בידו שמקיימה בידו תוך הגוף חוץ מאיכותה ובזה יאמר מי יתן יתר ידו מלקימה בי ויבצעני לשנים כאמור:

פסוק י

ושמא תאמר כי גדול יהיה צער גיהנם שאחר הבצוע מאשר לי עתה וטוב טוב למרק פה וללכת נקי שמה על זה איני שם על לב כי אם ותהי עוד אחרי מות מאשר לי עתה תהיה לי נחמתי כי הלא עתה שהצער הוא לגוף ואסלדה בחילה לא יחמול מה שאין כן שם שהעיקר הוא לנפש כי הוא יתברך יחמול כי חלקו היא ובכלל דבריו כוון כי לו היה חליו שחפת או קדחת שורף בלי חיל וכאב החריש אך הם שני הדברים יחד וזהו ואסלדה בחילה והנה ממוצא דבר הוא יורה כי עון לו אלא שחפץ שימרק שם מבעולם הזה והנה באמת אין זה דעת איוב כי אם שזך הוא בלי עון ופשע על כן אמר הנה כל זה שאמרתי לא שאני מכיר בעצמי שחטאתי וצריך יסורין למרק רק אני דובר בהנחתך כי לא כחדתי אמרי קדוש שאמרת שאמר לך אליפז אותו המלאך הקדוש שדובר בך עלי האנוש מאלוה יצדק ולדבריו אני אומר וז"א אמרי קדוש ולא אמר אמרי אלוה או אל. או יאמר ומי יתן ויואל אלוה וידכאני כלומר על יד עצמו ולא על ידי השטן גם שיתר ידו ויבצעני לשנים הגוף והנפש כי הלא גם שותהי עוד תהיה נחמתי היות על ידו יתברך כי לא יבצר ממנו צד חמלה כי עתה על ידי השטן ואסלדה בחילה לא יחמול משא"כ הוא ית' כי מרחם הוא בהיות על ידו כי לא כחדתי כבקודם:

פסוק יא

מה כחי כו'. הלא על אשר קראת עלי תגר על היותי כמתיאש מן הרחמים ואבדתי תקוה מאל ולא שמתי לבי כי מי הוא נקי אבד כו' השבתי לך כי לפי האמת לא אבדתי התקוה כי מי יתן ותקותי יתן אלוה אך תלונתי היתה כי ויואל אלוה כו'. והנני בא עוד בטעמים אחרים ואומר כי הנה התשות כח ומיעוט חילי הנותר בי מעכבים התוחלת כי הלא מה כחי כו' לומר כי גם יחייני ויחלימני ה' אחר עבור זעם יסורי חדש או ימים הלא חיי צער אחיה מאשר השיבני חולי זה עד דכא. שנית כי לו ידעתי יהיו השנים הנותרים רבים הלא אומר אסבול צרת שנה לנכות איזו חלאת עון למען חיות שנים רבות אך על מעט ימים טוב טוב הוא אמותה הפעם ואמלטה פעם אחת ולא אשנה וזהו ומה קצי כי אאריך נפשי להיות לי אריכות אפים על המשך חליי זמן מה כדי לחיות ימים מועטים אחרי כן:

פסוק יב

ופירש הטעם ואמר מה שאמרתי מה כחי כי איחל הוא אם כח אבנים כחי שיבנו על קצת אבנים כובד בתים תחתים שנים ושלישים ואם יתרועע הבנין וישובו ויבנו באבנים עצמם אותם הבתים לא יותש כחם כי אם ככחם אז כחם עתה כי לא אשר סבלו בית

כובד הבנין מתחלה או עד שנתרועעו התיש כחם אך אברי לא כן כי מכובד החולי נשארו תשים וחלושים בלי כח ואשר אמרתי ומה קני כי אאריך נפשי הוא כי אם בשרי נחוש לומר כי הלא על ידי חליי נתעכל ונתמעט הלחות שרשי ומה אוכל לחיות עוד כי אם ימי מספר כי האם בשרי נחוש כנחשת הזה שמזיע ומוציא לחות פעמים רבות ואין מתמעט קיומו מפני כך ותמיד איכותו קיים וחוזר ומוציא זעת לחותו תמיד ואינו הולך ונפסד לא כן הוא כי כל מה שנתמרק הלחות שרשי ממני נתמעט חיותי:

פסוק יג

ושמא תאמר אעיקר דברי פירכא שאמרתי מה כחי כי איחל כי אולי כשתבריא לא תרגיש חולשא כדרך כל המתרפא מחליו לזה אמר הנה זה אי אפשר כי האם אין עזרתי בי לומר האם בהיות שאין עזרתי בי הוא הבחרות או הלחות שרשי כי נתעכל ונתעפש בחולי יתכן כאמור שתושיה נדחה ממני בתמיה כלומר שאי אפשר אלא שהתשות כח לא ידח ממני גם שאבריא וארפא:

פסוק יד

למס כו'. הלא יחסדני שומע כי במענה האחד הוריתי כי הוא יתברך לא המר לי רק המזל דחקני ועתה העדתי והותי במאזנים ישאו יחד כאלו עשה לי עול חלילה על כן אמר למס כו' לומר הנה למהביל וממסס מרעהו החסד שיעשה לו שהוא כפוי טובה לחברו לו יאמר כי ויראת שדי יעזוב כי יתעתד להיות גם כפוי טובה לקונו יתברך וזהו ויראת כו' כמאמרם ז"ל על אשר לא ידע את יוסף כי מי שאמר כן והיה כפוי טובה לחבירו עתיד לומר לא ידעתי את ה' כו' וקל וחומר הדברים אם למס כו':

פסוק טו

כן אחי שבגדו ממש כמו נחל עד היכן יתעתדו להגיע והענין כי בגדו כמו שבוגד נחל שהוא כאפיק נחלים הוא מקום שמתקבצים בו נחלים רבים מסביבותיו והוא כאפיק לכלם שיקרה יעבורו ויכנסו בו:

פסוק טז

הקודרים מני קרח וגם שהנחל קר יעבורו ויכנסו בו למען עלימו יתעלם שלג כי השלג יורד עליהם ביבשת ונקפה עלימו ואין מסתור וירויחו תוך המים שעלימו יתעלם השלג ולא יראה שנימוח במים:

פסוק יז

והנה בעת יזורבו משטף המים הקרים ששוטף בם נצמתו ויתכווצו מצומתים לפאה אחת ומצטערים בתקות השמש על הארץ אחר השלג ויחם הנחל ויתחממו במימיו תמורת

מה שנצמתו ותהי לרעתם כי בחומו הנחל בחום צח אחר השלג שטפם ברגע כי על יד השמש הופשרו השלגים שבכל ההרים והסביבות וישפכו כל הנחלים הנזכרים אל זה שהוא כאפיק להם וירבה כרגע ובשטף עובר נדעכו הקודרים האלה ממקומם:

פסוק יח

וילפתו ארחות דרכם שאם היה דרכם למזרח שהיה מחוז חפצם ימצאו במערב כי יעלו בתוהו ויאבדו כי בראותם שטף המים מתפשטים לשני צדי הנחל הרבה יטו לעלות לעבר היבשה באופן שישטפם הנחל המדברה נמצאו עולים בתוהו לא דרך ויאבדו שלא ידעו אנה היו ובאיזה מקום המה:

פסוק יט

ובלכתם לתור להם מנוחה נשאו עיניהם והביטו והנה ארחות תימא נגד פניהם והמה היה הלוכם ללכת הליכות שבא ונהפך להם וזהו הליכות שבא קוו למו ונהפך להם:

פסוק כ

והנה יותר היא הבושה שמתביישים בעצמם באמרם איך דעה חסרנו לבטוח בנחל ולא ראינו את הנולד מהצרה עצמה שעליהם וזהו בשו כי בטח כלומר לבם ולא הזכיר הלב כי הנה הוא לבדו הבוטח ואחריו כל הגוף ימשוך והיה בל עמם על כך הס שלא להזכירו בפירוש לרמוז שהיה כלא היה בם ומי יתן ויבושו בעת יוכלו לתקן את אשר עותו כי אם כאשר באו עדיה של בושת ויחפרו מיד כי אין תקנה כמשל הזה קרה לי עמכם כי קודר הייתי בצרותי ובחרתי הסתופף בנחל אהבתכם כבא אל נחל שקנו כמוכם ששתקתם שבעה ימם וכוונתי שעמכם יתעלם שלג שקללתי מזלי כמורה כי לא ה' פעל כל זאת דלא עביד דינא בלא דינא כי צדיק אני אך המזל עשה והנה בעת זרמת דבריך נגדי נצמתי כדרך המווכחים לבלתי השיב עד תום כל מאמריך אך כאשר נתחממת והיית שבע רצון על אשר ענית ואמרת שלמה הייתי מצדיק עצמי מאל כאפוטרופוס לה' נגדי אז נדעכתי ממקומי ועליתי בתוהו לומר והותי במאזנים כו' ואסלדה בחילה לא יחמול ולמה היה זה רק שהבאתני אורח שלא היה מגמתי בו כרואה ארחות תימא תחת אחזו בהליכות שבא כן הייתי בדרך התיחס הדבר אל המזל והעתקתני אל דרך התלונן ממנו יתברך שעשה לי שלא כהוגן חלילה באמרך שהייתי מצדיק עצמי מהאל חס ושלום מה שלא יצא מפי פעל כן הביא לו ראיה:

פסוק כא

כי עתה כו'. אמר הנה עוד אני תמיה על אשר התקומם עלי להוכיחני ביד רמה הלא יראתך כו' זכר נא מי הוא נקי אבד מה זה היה לכם והלא עתה טרם אענה הייתם לא

לאין דומים תראו תחת שעלי ותראו ותשבו לארץ ואין דובר אלי דבר ואיך התקוממתם עתה ביד רמה להתריס כנגדי לומר כי ראויה הרעה אלי כי לא כשר אני:

פסוק כב

האם באמרי כי לפני לחמי אנחתי תבא כו' לא שלותי כו' עלה על דעתכם שרצוני הוא הבו לי למלא חסרוני מהבקר ואתונות וגמלים והצאן וגם שמיתת בני לא תוכלו לתקן או האם אמרתי שמכחכם תשחדו בעדי את השטן שיניחני:

פסוק כג

ותמלטוני מיד צר שמדכאני שכמו שהוא יתברך השחידו כדי שיניח בניו ביום הכפורים גם אתם מכחכם שחדו בעדי אותי למלטני מידו על דרך שעיר עזאזל ואם אינו שנמסרתי לשטן רק שנמסרתי ביד עונותי שהם מלאכי חבלה הנעשים מהם שהן הם המייסרים את האדם כדבר שנאמר ותמוגנו ביד עונינו ונקראים עריצים כי אין מציל מידם שהם תוכחות על עון כדין והאם אמרתי תפדוני מהם כי אולי חשבתם במה שהוריתי צערי כבוכה לפניכם היתה הכונה לומר הבו לי כו' שתמלאו חסרוני או תתקנו רעתי מהדברים שהזכרתי שעל כן התקוממתם כנגדי לומר כי ראויים צרותי אלי ולמה תעזרוני ואני אשם ברעתי:

פסוק כד

אם ככה עלה בדעתכם שעל כן התרזתם נגדי דעו אפוא כי לא זאת כונתי רק לספר רעתי וצרותי כדי שתורוני ושתלמדו אותי טעם לצרותי ואני אחריש ובזה אתנחם ושמא תאמרו הלא אמרנו לך האנוש מאלוה יצדק שהוא מאמר תלמידי רב הונא לרבם באמור להם ומי חשידנא בעינייכו והשיבו ומי חשיד קוב"ה כי מאשר ראינו עליך רעה יותר ראוי לחשוד אותך מלחשוד לו יתברך איני חפץ בטענה זו שהוא מאומדן דעת בלבד כי אם ומה שגיתי הבינו לי שאבין טעם מספיק נתפס ומתקבל בשכלי:

פסוק כה

ועוד אני אומר כי גם אתם ידעתם כי הדין עמי כי צדיק אני ואשר אמרתם לא מלבכם כי אם מן השפה ולחוץ ויהי מה להורות שאתם חסים על כבוד ה' וגם לנחמני והראיה כי הלא מה נמרצו כו' והוא מה שכתוב אצלנו בביאור משלי כי כל המוכיח ביושר לבב דבריו עושים רושם שכחם גדול להגיע עד לב שומעם כי כאשר מהלב יוצאים כן אל הלב יכנסו מה שאין כן אשר הם מן השפה ולחוץ ואם כן אחר שאין דבריכם נכנסו בלבי היא ראיה שלא מיושר לבבכם הם יוצאים כי הלא מה נמרצו אמרי יושר שהם חזקיה לפלש עד הלב ולהתקבל כי אז ברית כרותה שיקבו חור בדלתי הלבבות השומעים ויעשו

פרי. אך מה יוכיח ההוכח היוצא מכם שלא יעשה פועל תוכחת הוכח מכם שאינם אמרי יושר:

פסוק כו
כי הלהוכח שהוא להוכח מלין בלבד תחשובו שמספיק לא כן הוא רק מלין בלב שלם וכענין נאים הדברים היוצאים מפי עושיהם שאז יוצאים מן הלב וגם בכלל מה שתחשובו הוא ולרוח אמרי נואש נגוע מוכה כמוני שלא תשימו לב להשכיל אם כנים דברי רק תחשבום לרוח בראותכם אותי נואש כי נמאסו גם אמרי בעיניכם:

פסוק כז
דעו אפוא כי תתעתדו לעבירה גדולה מזו הלא היא כי אחר שתכניעו נואש כמוני תבואו שאף על יתום תפילו שעבירה גוררת עבירה ואז תקבלו עונש מה שעשיתם לי אגב עונשם כי הלא הוא יתברך אבי יתומים ויריב ריבה ואגבן יאכילו אתכם מן השמים מה שעשיתם לי וזהו ותכרו על ריעכם שתאכלו כרה גדולה כענין ויאכלו מפרי דרכם על מה שעשיתם על ריעכם וחברכם שהכנעתוני בהחשיבכם אותי לרשע:

פסוק כח
ועתה הואילו פנו כו'. הנה רצה לסדר אמריו לפניו יתברך כמתלונן אליו פנים בפנים כאשר יבא בס"ד מפסוק הלא צבא כו' והלאה וטרם יענה הקדים לאמר להם ועתה הואילו כו' לומר הנה עד כה שמתם כל מגמתכם נגדי כחסים על כבוד שמים עתה במה שאני בא לסדר אמרי הואילו פנו בי כלומר הקבצו ברצון טוב ולא כדרך המווכחים אוהבי הנצוח כי אם פנו והביטו כי באשר אענה ועל פניכם ובחייכם אם אכזב אל תחליטו אומר כי כזבתי כלפי שכינה ונמצא עולה בשפתי:

פסוק כט
כי אם שובו נא לפנות בי דעתכם ולעיין במאמרי ועל ידי כן אל תהי עולה בי כאשר אמרתם כי תראו כי אינה עולה אחר המיתון ולא תדונו כנראה לכאורה שתראה עולה והנה במה שתשובו לשום לב במאמרי פעם א' תשכילו שאל תהי עולה אך אם תשובו עוד פעם אחרת להתבונן בם לא בלבד תראו שלילת עולה כי אם שהם צדק ואמת וזה אמר ושבו עוד שהוא עוד שנית ותראו כי צדקי בה כי תמצאו צדקי בה בהשבה ההיא:

פסוק ל
ואם על כל אלה יראה לכם שיש עולה דנו אותי לכף זכות כי היש האם אפשר שיש בלשוני תהיה עולה שהוא בנגלה המתיחסת אל הלשון המדברת שהדבור יראה קשה אך הפנימי לא בכונה רעה היא וזהו אם חכי הוא בחינת החיך שהוא פנימיות הלב

העתיחסת אל החיך הטועם פעם אמיתת הכונה תרצו לחשוד ודאי לא יבין הוות כי אם שבלי כונת הוות היתה שגגה שיצאה מלשוני ולא מלבי׃

פרק ז

פסוק א

הלא צבא כו׳. התחיל לערוך לפניו יתברך ואמר הלא צבא כו׳ כי הנה אם רופא אומן יחיה את הנוטה למות הלא אם יעבדהו כל הימים אשר הוסיף לחיות אחרי כן הוא ראוי בלי שכר ומה גם עתה כי הוא יתברך נותן צבא לאנוש עלי ארץ שהיה מהראוי לא יוציאם רק לעבודת הנותן לו צבא מהחיים ועם כל זה הוא יתברך קובע לו שכר וזהו וכימי שכיר ימיו שנותן הוא שכר כל יום שנעבדהו ועל פי דרכו רמז כי אגירי דיממא אנן׃

פסוק ב

וראה נא ה׳ יתרון כשרון עבודתי כי הנה לא כעבד יקוה פרס ולא כשכיר המקוה שכרו אני עמך רק כעבד שאינו מקוה פרס מרבו רק שואף צל קורת רבו לנוח בלבד שהוא שלא על מנת לקבל פרס וגם שידעתי שיש שכר רב הייתי כשכיר שלא יעבוד לתקות שכר פעולתו רק כשכיר שכל ישע וכל חפץ לעבוד העבודה במה שהיא מבעליה ובעשותו עבודה אחת מקוה ומתאוה פעולה כיוצא בה וזהו וכשכיר יקוה פעלו והיא מדת מלאכי השרת כמו שאמרו ז"ל על פסוק עושה דברו לשמוע בקול דברו ואמרו שזה כונת נעשה ונשמע כי נעשה מצוה ואז נשמע לעשות אחרת׃

ב ובעשותי כן כדברים האלה כעבד ישאף כו׳ הנחלתי לי ירחי שוא והוא כי הימים מפאת עצמם שוא והבל בלתי ממשיים המה ועל ידי כשרון תורה ומצות הנעשים בהם נעשים ממשיים רוחניים חיים וקיימים שמורים לנחלה לו כענין ויקרבו ימי ישראל כו׳ וזהו כן להיותי עושה כן כעבד ישאף צל כו׳ בעשותי כן הנחלתי לי ועשיתי לנחלה קיימת לי הירחים שהם איכותם שוא וגם לילות עמל הוכנו לי כי עם שאגירי דיממא אנן ולא היה לי שכר להזדמן לי לנחלה רק הימים עם כל זה גם לילות עמל בעבודתך מנו והוכנו לי כי גם בלילה לא שכבתי׃

פסוק ד

והטעם כי אם שכבתי בלילות הנזכרות מיד ואמרתי מתי אקום לעבוד את ה׳ ומה גם לר׳ יוחנן שאמר איוב מעולי גולה היה ובית מדרשו בטבריא שיאמר שהיה אומר מתי אקום לעסוק בתורה והוא כי היה אומר בפה מתי אקום מזכיר העת שהייתי חפץ לקום ואז היה הערב הוא הלילה נמדד ונחצה שהייתי נעור וקם בעת ההיא כי ערב הוא לילה

כמה דאת אמר קרא לילה ויהי ערב כו' וכן כתבו המפרשים ומדד פועל עבר ונכון לפי זה כאלו נמדד לילה כאמרו ושמא תאמר אם מרבה היית להשכים או עמל כל הלילה בתורה הלא ביום היית מתנמנם כאיש נדהם ועבודת ה' ביום לא תהיה כראויה ומה גם לעת ערב מחצי היום ולמעלה לזה אמר ושבעתי נדודים עדי נשף שבראותי את עצמי מהנמנם להעביר שינה הייתי קם על עמדי ומתנודד אנה ואנה עדי נשף ובהתנודדות הייתי נעור ועוסק בעבודת שמים ואם תחזור שינה הייתי מתנודד שנית וכן עדי נשף:

פסוק ה

ועתה לא אוכל לעשות כן כי לבש בשרי רמה כי שני מיני שחין היו לו האחד לח אבעבועות של ליחה שהוא כגוף הרמה ועוקצת ומזה נעשה כלבוש כל גופי מעור לבשר כאלו לבוש בשרי רמה וגם לבוש גוש עפר הוא המין השני שחין יבש הוא חום השורף כאש ומחמת ריבוי הליחה ושריפת האש בין עור לבשר נקרע עורי וזהו עורי רגע והיו מהליחה שהמשיל לרמה היתה כל כך ליחה יוצאת שנעשה כל עורי מבחוץ מאוס ואיך אעבוד את ה' יום ולילה כדרכי בצרה הזאת:

פסוק ו

ועם כל צרת גופי הגדולה הזאת איני דואג רק על העדר אושר הנפש והוא כי הנה למדונו חז"ל בספר הזוהר כי מתורה ומצות שאדם עושה בעולם הזה נעשים לו לבושי מכלול כי כל מצוה שאדם עושה מתחברת עם אשר קדמה לה עד אשר נעשה בגד כאורג הזה שחוט לחוט קו לקו אורג בגד שלם עוד למדנו מחכמי האמת כי כל הימים שאדם מקיים בהם מצות קונים חיות וקיום מעותדים לעת סילוק האיש להתקרב להתראות ולהעיד כל הנעשה בהם והוא מאמר איוב באמרו כן הנחלתי לי ירחי שוא כמדובר שעל ידי עסק הרב בתורה ומצות עשה נחלה קיימת לו מהימים וירחים שלמים אשר איכותם מצד עצמם היה הבל מה שעתה אחר שלבש בשרו רמה כו' אינו יכול לעשות כאשר בתחלה אמר עתה מי יתן ולא הייתי מפסיד רק מה שלא עשיתי מאז הוכיתי בשחין כי אם גם כל הימים הראשונים יפלו מקיומם ואיכותם הקדוש כי הלא וימי אשר קנו קיום על יד מצותי קלו להיות מעותדים להתקרב בעת סילוקי להעיד וממה נעשו הימים ההם הלא הוא מני אורג שהוא כי מהארג שהייתי אורג ומחבר מצוה במצוה ונעשה ארג של חלוקא דרבנן הוא הלבוש של מצות לרוח ונשמה מזה היו הימים שקלו ויהיה מני ארג כמו מני מכיר שהוא כאומרו ממכיר כן הוא פה כאומרו מארג ואויה לי כי אין צריך לומר שלא נעשית עוד אריגה וקיום ימים כי אם גם ויכלו הימים ההם בעון אפס תקוה

אשר ברוב שיחי וכעסי אבדתי התקוה והבטחון והיה כמתלונן שהביאהו יתברך ע"י יסוריו לחטא ולאבד טובו:

פסוק ז

זכור כי רוח כו'. מה שאמרתי שעל ידי אפס תקוה אתעתד לאבד כל זכותי הלא תאמר אלי כי עוד חזון למועד ועדיין אוכל לתקן ולהחזיק בתורה ומצות ולא ארפם הנה רואה אני הכנה רעה להיטיב כי הלא זכור כי רוח חיי כי אין היות נפשי בגופי בדרך טבע כי אם רוח חיים כי השטן אשר הוא הוא מעמיד נפשי בקרבי והוא מאמרם ז"ל על רק את נפשו שמור גדול היה צערו של שטן מצערו של איוב שהיה מעמיד נפשו בו כהעמיד יין בחבית שבורה ואם כן אפוא בחיים שעל ידי כח הטומאה המחטיא את כל העולם איככה אוכל להשכיל להיטיב באופן שירא אני כי לא תשוב עיני אשר ראה בטרם צאתי לעולם הטוב של עולם הבא לא תשוב לראותו עוד ובאמרו לא תשוב עיני כוון גם אל מה שטרם צאת האדם מהעולם הזה מראין לו טובו כל עולם הבא. או יאמר זכור כו' כמאמר ספר הזוהר כי איוב היה בן יבמה ושעל כן היה מעותד להיות בעל יסורין ועוד ידענו מספר הזוהר כי בן היבמה נוצר מרוח אשר נשאר בה מבעלה הראשון והוא מקשקש במעהא ובו נוצר הולד ובזה יאמר מה חפצי בחיים זכור כי רוח דמכשכש מאבי הוא חיי כלומר כי בן יבמה אני מעותד ליסורין ועל כן אחר שהחלו יסורין להחזיק בי לא ירפוני באופן כי לא תשוב עיני לראות טוב או יאמר במה שכתבנו למעלה באמרו אשר חמתם שותה רוחי כי חצי חליו לא היה כח בגוף לסבלם כדרך המוכים שהחומר סובל וכשאין יכול אז הנפש יוצאת אך חצי שדי שעמדי אין כח בחומר לסבול אלא שרוחי שותה ארסיותם וזה שלא בטבע אינו מתמיד וזהו זכור כי רוח חיי הוא רוחי כי אין שום כח בגופי לחיות ועל כן טוב מותי מיד כי גם שאריך אין תקנה כי לא תשוב עיני לראות טוב ובהרפות רוחי מלשתות חמת חליי אמות כי לא יעצר כח גופי להתקיים:

פסוק ח

ושמא תאמר כי אתה תשגיח בי לעזרני להכשיר מעשי ולקיימני הנה לא תשורני כו' והוא בשום לב אל אומרו עין רואי כי מי לא ידע שהעין הוא של רואי. אך הנה כתבתי בביאור של מסכת אבות כי עין האדם לא יקרא עין רואה שאין הראות טבעי בו רק כמראה מלוטשת ומקבלת מהאור אך עין של מעלה היא עין של רואי בעצם. והנה במדרש חזית הקשו ז"ל שכתוב אחד אומר עיני ה' אל צדיקים וכתוב אחד אומר עין ה' אל יראיו אלא כאן כשהדור זכאי מביט בב' עינים כאן כשאין הדור זכאי שהוא מביט בעין אחד ואחשוב כוונו כי כשהדור זכאי גם בעין בחינת הדין ישגיח בהם וכשאינו

זכאי בעין רחמים בלבד. ונבא אל הענין אמר הנה ירא אני שעל ידי אפס תקותי אמשך להפקר עד גדר שלא תשורני ותשגיח בי אפילו עין אחד של רואי שהוא עין ה' שהוא של רואי באמת שלא אהיה מכלל יראיו שנאמר בהם עין ה' אל יראיו באופן שלא ישגיח הוא יתברך בי בשום פנים לכן טוב טוב הוא שכעת שאיני צדיק עדיין ועיניך בי שהם שניהם עיני ה' והוא אומרו למעלה וה' לקח שהוא הוא ובית דינו תסלקני ואיננני בעולם טרם אתקלקל בדברי עונות ואפסיד הכל וזהו עיניך בי ואיננני:

פסוק ט

ומה שאתיירא פן ארשע הוא כי ג' הדרגות יש ברשעים יש שכמו שהוא בלתי אפשר שאחר שכלה ענן וילך כי הנה איננה כן יורד שאול לא יעלה כלומר מי שהוא כן כדרך הזה יורד שאול לא יעלה שיורד כגדר זה שגופו כלה לא יעלה כי תהיה נשמתו נשרפת הם אותם שמנו חכמים ז"ל שיש להם משפט זה:

פסוק י

ויש גדר שני שלא ישוב עוד לביתו שהגוף שהוא בית לנפש נאבד לגמרי כענין תוהה על הראשונות חס ושלום והנפש נתקנת ויש שאינו כל כך חמור רק שלא יכירנו עוד מקומו העליון שאינו שב אל מקורו העצמיי:

פסוק יא

והנה גם שאיני מאלו כי צדיק אני עם כל זה ירא אני פן גם אני עם היותי צדיק לא אחשך פי בצערי ואדברה נגד ה' דברים קשים וזהו אדברה בצר רוחי שאין דבור אלא לשון קושי מחמת צר רוחי כי עד כה איננני מדבר דברי קושי כמטיח חס ושלום רק דרך שיחה בעלמא וזהו אשיחה במר נפשי:

פסוק יב

ומה שאירע פן אבא לדבר בצר רוחי הוא בראות כי הים אני כו' כי הלא צוית את השטן ישמור את נפשי בל תצא כמו שאמרו ז"ל ממשל החבית כנ"ל כי גדול היה צערו של שטן מצערו של איוב והלא הים אני שכדי שלא ישטוף העולם ויאבדנו שמת עליו גבול ומשמר או אם תנין לבל ימית האם היתה נפשי בצאתה מאבדת העולם כים או את איש כתנין שעל כן שמת עלי את השטן למשמר בל תצא מגופי:

פסוק יג

כי אמרתי כו'. מהראוי יאמר אשא שיחי במשכבי כי גם שנהפך כאילו יאמר במשכבי שיחי כל זה איננו שוה אל אומרו ישא ולא אמר אשא שיורה שעל הזולת ידבר ואיננו וגם תחלה קראה ערש ואחרי כן משכב. אך יאמר במה שכתבנו כי אומרו תשים עלי משמר

הוא השטן המשמר נפשו בגופו על כן אמר הנה כאשר אמרתי תנחמני ערשי כי כאשר אשכב ואישנה אז תצא רוחי ותעלה כמשפט לכל הישנים ואנחם בצאתה והוא ענין מאמר ספר הזוהר כי ברצות ה' דרכי איש צדיק תמים בעלות הנפש בלילה תעלה בקרב קדושים דבקים בו יתברך ומראים לה חלומות טובים וצודקים אך אם לא טובה היא תפגע בזרים חיצונים ומראים לה שקרים ואימות חזיונות מבהילים אמר הנה אמרתי תנחמני ערשי כו' והוא כי הנה הנפש תקרא שוכבת חיק האיש כמאמרם ז"ל על פסוק משוכבת חיקך שמור פתחי פיך שהיא הנפש שישמור פתחי פיו כי היא תעלה בכל לילה ותגיד דבר מכל אשר עשה ביום או הוציא מפיו. ונבא אל הענין אמר הנה ברוב שיחי בצרתי אמרתי הנה תנחמני ערשי בשכבי כי ישא ה' בשביל שיחי ותלונתי בצרתי את משכבי היא נפשי שוכבת חיקי ישאנה למעלה אצלו יתברך לדבר על לבה על צערה לנחמה כי חלקו היא וממנה ימשך לי חלומות טובים מתנחומות אל אשר ינחמנה:

פסוק יד

ויתהפך לי כי אדרבה וחתתני בחתחתים וחזיונות מבהילים מכח חיצונים כי דבקה בשטן הדבק בה לשומרה ובסיעתו כי הוא ראש שלהם וזהו וחתתני בחלומות וגם מחזיונות שמתדמים בעיני מחמת דבקות השטן שנצטוה את נפשו שמור באופן תבעתני:

פסוק טו

ועל כן תבחר מחנק נפשי כו' והוא כי הנפש והגוף כל אחד ירגיש צער מתחולל כמדובר אמר כי שניהם בויכוח לדעת ביניהם מה טוב להנצל מהרעה הגדולה והנה מה שתבחר נפשי הוא מחנק שאחנק עצמי ומורה היתר לומר כי גברא קטילא יקטיל כי הלא לא תתיחס מות רק מעצמותי כי עור ובשר כבר מתו כאומרו לבש בשרי רמה כו' ואין חיות זולתי מפש בעצמות וגם להיותה היא כמסולקת מהגוף שעל דרך נס תתקיים בו על כן תבחר בזה כמדומה לה שלא תעש:

פסוק טז

ואמר כי במה שבחרה הנפש הנה מאסתי אני החומר עשות הדבר על ידי וזהו מאסתי והטעם הוא כי לא לעולם אחיה אם אעשה כן כי עדיין הנני מייחל שאם אני עתה כמת ישוב יחייני הוא יתברך אך אם כן אעשה לא לעולם אחיה כלומר בחיי עולם לעתיד על עון זה שיהיה גופי כלה אך מה שהוא סברתי של הגוף הלא היא חדל אתה ה' את הנפש שהזכרתי ממני בערשי הנז' שלא תחזור אלי בבקר כי הלא הבל ימי ואין בהם ממש כימים שהייתי עושה בהם מצות כמדובר למעלה שהיו קונים הויה וקיום מה שאין כן עתה ומה בצע בהם:

פסוק יז
ושמא תאמר הלא את הטוב קבלת בשופע מכל בני קדם בגדולתך ולמה את הרע אשר אשפת בה לא תקבל שתרצה שלא תשוב נפשך אל גופך ועוד כי הלא אני פוקדך לבקרים מחזיר נשמתך לגופך בכל בקר ואתה תבעוט בטובה באמרך חדל ממני שלא תחזור לך הנני משיב כי מה אנוש כי תגדלנו והוא כי הלא דרך בעל הון וגדולה בטבע הוא לבעוט בגדולה ולחטוא בה ואם כן אם חפצת לגדלו היה לך לבל שית לבך לדקדק במעשיו כי הרבה גדולה עושה וזהו מה אנוש כי תגדלנו ושאח"כ תשית אליו לבך לדקדק במעשיו והלא לבב אנוש מעותד לחטוא בגדולה נמצאת נותן חרב בידי להרגני בה ואדרבה טוב טוב היה לי אם לא נתת לי מאומה:

פסוק יח
ועל אשר יחלתי תחדל נפשי מלחזור לגופי בערשי אל תאשימני לבועט בטובה שתפקדני בכל בקר כי מה בצע במה שתפקדני לבקרים מכ"ד לכ"ד שעות והנסיון יהיה לרגעים שתבחנני לרגעים:

פסוק יט
והראוי היה שתהיה ההטבה מרובה ולא תתהפך כי הלא כמה לא תשעה ממני כו' נמצאת ההטבה א' לכ"ד שעות והיסורין תמיד כי הנה כאבי נצח מאנה הרפא כרגע:

פסוק כ
חטאתי מה אפעל כו'. הנה ידענו מרז"ל כי הוא יתברך רגלי חסידיו ישמור להרחיקם מן החטא ומה גם שוגג כי אין הקב"ה מביא תקלה על ידו שעל כן הוצרכו לתת טעם אל ישראל ואל דוד באמרם לא היו ישראל ראויים לאותו מעשה ולא היה דוד ראוי לאותו מעשה כמאמרנו במקומו. ונבא אל הענין אמר הנה אם אני קל הערך המתואר בתואר אנוש כבר אמרתי מה אנוש כי תגדלנו כו' ואם אני צדיק גדול הערך ראוי ליקרא אדם שהוא הגדול שבתארים כנודע מספר הזוהר הנני אומר חטאתי מה אפעל כו' לומר אם אשמתי שוגג הלא עליך היתה שמירה זו להרחיקני מן החטא ומה אפעל לך נוצר את הנקרא אדם לבלתי יחטא להרחיקני מן החטא מה אעשה לך שלא נצרתני וגרעתני מבהמתן של צדיקים שאין הקב"ה מביא תקלה על ידם ואם הוא כי לסבול יסורין בעד הדור שמתני שבבואך לפגוע בבני הדור ביסורין שמתני למפגע לך שתפגע בי תחלה לישא משא העם הלא זאת תלונתי למה שמתני למפגע לך לשום את כל משא העם עלי ואני אהי עלי למשא ואיני יכול לישא את עונות עצמי לבדי שעל יד יסורין אלו אני חוטא שלא אעצר כח לבלתי דבר בצר רוחי נגדך באופן שאני עלי למשא לסבול כלומר שלא

היה לו יתברך לשום את כל משא עונות הדור עלי כי אם ע"י יסורין קלים שאוכל לסבול מבלי אבעוט באופן שכל יסורי לא יספיקו למרק בעיטתי:

פסוק כא

ואם אשמתי אינה שוגג כי אם עון ופשע לזה אני אומר ומה לא תשא נבעי כו' והוא לומר הלא דרכך היא נושא עון ועובר על פשע כי את הפשע החמור עובר בלבד אך העון שאינו חמור כפשע נושא ומכפר לגמרי אך זאת דאגתי כי ומה הוא זה כלומר שלא תהפך השטה שלא תשא את הפשע לגמרי ותעביר על העון כי כך היה ראוי שתשא פשעי ותעביר את העון כי הלא ראה כי כל ההיזק הוא אל הנפש שהיא חלקך כי הלא היא המתענגת בג"ע על כפרת אשמותי ועל זכיותי כי הלא החומר גם כי צדיק ומכופר אהיה מה היא טובתי אלא שעתה לעפר אשכב כו' והוא מאמר ר' אחאי בר יאשיה לרב נחמן שהצדיקים הם שלמים בגופם על העפר עד שעה אחת קודם תחיית המתים שחוזרים לעפרם וזהו כי עתה לעפר אשכב כי כל טובתי היא שלא אשוב לעפר עתה אלא שלעפר הארץ אשכב השוכב עליו וגם בבא בקר התחיה יבא שחר סמוך לבקר שהיא שעה א' קודם תחיית המתים שאז ושחרתני ואינני במציאותי כי אשוב לעפרי באופן שגם שתשוב לגבלני ולהחיותני פנים חדשות יהיו ולא המציאות הקודם כמו הנפש כי היא היא:

פרק ח

פסוק א

ויען וכו' :

פסוק ב

תחלת דברי פיו רצה להכזיב מאמר איוב על כללות תלונותיו שאמר כי כל מה שמחרים וקורא תגר הוא שלא מלב ורוח כי אם מגודל צרתו מן השפה ולחוץ כאומרו אדברה בצר רוחי אשיחה במר נפשי על כן להכזיבו אמר אם לא היית אומר זה רק פעם אחת או שתים שנעשה לך שלא כדין החרשתי באמרי שמרירות נפשך השיאך ולא תתפס על צערך כי נאמר ישוב אפך ותתנחם אך שנית ושלשת והרחבת פה והארכת לשון בדברים אלה אגזור אומר שלא נמשך לך זה מגודל הצער רק מגסות הרוח להטיח דברים כלפי מעלה לז"א עד אן תמלל אלה כלומר שהיה פעמים רבות על כן אינו רק כי רוח כביר אמרי פיך:

פסוק ג

האל יעות כו'. כפל ושינה שמותיו יתברך ובאל שהוא חסד אמר משפט ובשדי אמר צדק לומר כמתמיה האם בהתנהג הוא יתברך אתך במדת חסד בשופע טוב האם חשבת שהיית ראוי לעשות בך משפט ומדת אל שהוא חסד עוות משפט ועשה חסד כלומר ודאי שלא חשבת כן ואם כן ואם שדי תשודד אותך מתה שהמר שדי לך האם יעות צדק שהיה ראוי לך לקבל צדקה ומעוות אותה ומשדדך זה אין ראוי כי אם כאשר בהשפיע עליך טובה חשבת שהוא הראוי לך כן גם עתה יהי עם לבבך כי זה הוא הראוי לך:

פסוק ד

ושמא תאמר כי אתה יודע בעצמך כי צדיק וישר אתה ועל כן אין כהה לשברך לתת טוב טעם אל המשפט אשר נגזר עליך הנה מצד בניך שמתו אינו על עונך שתתלונן כי צדיק אתה כ"א חטאו לו וישלחם ביד פשעם וזה ראיה כי הלא מתו ביד פשעם שמתו ביד הפשע המיוחד להם בהיותם אוכלים ושותים שהוא פשעם כמ"ש אולי חטאו בני כי זה יורה שאותו הפשע המיתם ואמר ביד כי כל אחד נעשה משחית והוא המיסרו או ממיתו או יאמר אם בניך חטאו לו כלומר שאינך חושב שפשעו במרד רק לשוגג כאומר אולי חטאו בני אפשר שבבלי דעתך היה להם איזה פשע ונתחייבו עליו וזה וישלחם ביד פשעם. או יאמר כי להיותם צדיקים החטא נדון להם כפשע כי ה' מדקדק עמהם כחוט השערה וזהו אומרו פשעם כלומר אם חטאו שוגג למה שהוא שלהם הוא פשע וזהו פשעם שלהם. או יאמר אם בניך חטאו לו ותחשבהו שוגג בלתי מספיק להמיתם אינו כן כי פשע הוא כי הנמשך ממאכלם ויין משתיהם הוא וברכו אלהים בלבבם ועל מחשבה כזו נאמר למען תפוש את בני ישראל בלבם זה הוא על הנוגע אל בניך:

פסוק ה

אמנם על בחינת עצמך בהיותך צדיק אין לך להתלונן כי אם אתה תשחר כו' לומר הנה בצרותיך אלה הרווחת לעלות על רצון קונך כי בהתחננך אל אל המרחם ואל שדי האומר לצרות די כמאמרם ז"ל על ואל שדי יתן לכם רחמים מי שאמר לעולמו די יאמר לצרותיכם די:

פסוק ו

כי עתה כלומר על יד צרות שבאו עליך ומירקו איזו חלאה כי אין אדם צדיק בארץ כו' תהיה התחנה בעת כזאת הכנה להעיר עליך להרבות שלום לך ולביתך:

פסוק ז

כל כך שיעור שיהיה ראשיתך אשר היה לך קודם הצרות מצער בערך מה שאחריתך ישגה מאד וזה ימשך לך מהצרות על יד קבלתך אותם למחילה ולסליחה בסבר פנים יפות בהתחננך מה שאין כן אם לא לקית כלל שלא היית נטהר:

ה או יאמר לא ימנע או יסוריך הם בתורת חסד יסורין של אהבה או תוכחת על עון ליטהר על האחד אמר אם אתה תשחר אל אל בעל החסד ואם הוא הב' אמר ואל שדי תתחנן השודד ומכניע על עון ותהיה התפלה והתחנה כי יאמר די לצרה:

ו אם זך וישר אתה שלא תבעוט ביסורין דע כי עתה יעיר עליך להיטיבך וגם שלם נות צדקך היא אשתך שהתענית באשר התענית עם שהיא לא חטאה וישלם לה בבנים וגם בנכסים כי יהיה ראשיתך מצער כו':

ה או יאמר דע וראה מה קנית יתרון על יד יסוריך כי אם עד כה היית צריך לשחר אל אל היא מדת חסד בעת התנהג בו העולם ובשעת התנהג בתואר שדי היית צריך להתחנן שהוא רבוי תפלה:

ו מעתה לא תצטרך לכך כי הנה עתה יעיר הוא יתברך מעצמו טרם תקרא וזהו כי עתה יעיר עליך וזה השנית יעשה לך למען יתמיד טובך שלא יביא כל הטובה כאחת בימים מועטים מפני העין כמו שאמרו ז"ל טובה רבה יחד שולטת בו עין ואמרו ששלט עין אפילו בלוחות התורה הראשונות שעל כן השניות היו בלחישה בלי קולות וברקים ועל כן אמר כי תחלה יעיר עליך שהוא על עצמך להחלימך ולהחזיקך. ואחר כך ושלם נות צדקך הוא ביתך גם הוא כן על דרך זה:

ז והטעם למה שעל ידי כן בבא לאט תחול הברכה וזהו והיה רתשיתך מצער ועל ידי כן ואחריתך ישגא מאד כי תחול הברכה ולא תשליט עין מה שאין כן אם ראשיתך לא יהיה מצער בתחלה שאז אחריתך לא ישגא כענין מאמרנו על פ' נחלה מבהלת בראשונה כו':

פסוק ח

כי שאל נא כו' הלא אמרתי לך כי לטובתך מיסרך ה' כי כן יעשה את הצדיק להיטיב לו באחריתו ואם עודך מחזיק בחלונתך ולא יכנסו דברי באזניך ויעלה על רוחך יעשה הקב"ה שלא כדין חלילה בראותך רשע וטוב לו צדיק ורע לו לא למראה עיניך תשפוט כי אם שאל נא לדור ראשון והם זקני הדור הקודם לך וחיסר אל"ף מראשון למה שתחלת הדור הקודם לו איננו קיים רק שיירי הדור על כן חסרו האל"ף על חסרון ראשית הדור כי איננו ונרמז באלף כי הוא ראשית וכונן לחקר אבותם שאנשי הדור הקודם יגידו לך

חקירת אבותם בדברים אלו וימצאו בידך דעות ב' הדורות שלפנינו משני פנים מאשר ראו בעיניהם באורך ימיהם ומחקר אבותם מה שהשיגו בחקירת עיונם:

פסוק ט

מה שאין כן לנו כי תמול אנחנו ולא ראינו עולם שהם לדון על פי הראיה וגם אין אתנו השנית כי ולא נדע דעת לסמוך בחכמת חקירתנו וזהו ולא נדע וגם לא נסמוך על אשר נראה מהיום והלאה כי הלא כי צל ימינו עלי ארץ. או יאמר ראה עד היכן הגיע חסרון דעתנו כי דבר ברור לכל יודעי דעת כי ימי אדם כצל עובר ואפי' זה לא נדע כי צל ימינו עלי ארץ שלא נזכור יום המות כי קרוב הוא ואם דבר ברור כזה אנו מסכלים איכה נדע דברים נסתרים לדון בהנהגתו יתברך לפי שכלנו:

פסוק י

ופירש שתיהם בדורות הקודמים ואמר הלא הם יורוך יאמרו לך שיורוך באצבע את מי ישיך מאשר ראו קרה בזמניהם ועל השנית שהוא חכמת חקירתם ברוחב לב אמר ומלבם מחכמת לבם יוציאו מלין להשיבך טעם מספיק על צרות הצדיקים והצלחות הרשעים:

פסוק יא

ואמשול לך משל מהנמצא בפיהם והוא היגאה גומא וכו' והענין שאל יעלה על רוחך שייטב לרשעים ויגדלו ויצמיחו בעולם הזה אם לא על מימי איזה זכות שיש להם ומאכילים אותו להם פה להשמדם באחריתם והנה יתחלקו לשני חלקים יש תהיה להם מעלה אך לא רבוי זרע ונכסים ויש שגם זה להם ועל הא' אמר היגאה גומא והוא כי יגאה הוא לשון הגבהה האם יגבה הגמא אם לא על היותו בבצה כלומר גם אשר תראה במעלה בעולם הזה אינו אלא על לחות איזה זכיה והמשילו לגומא שהוא ארוך וגבוה אך אין עשביו עבים ורבים והוא כי גם זכיותיו בלתי זכים כי אם בפניות חומריות כבצה הזאת שהוא מים עם רפש עפר והסוג השני שיש מוצלחים גם בריבוי זרע ונכסים אמר אם ישגה אתו כי ישגה לשון רבוי וכאשר לא ישגה בלי מים כי גם שהיו טובים בלי רפש הם מועטים וז"א בלי מים שאינו בלי מים אך לא שירבו כלומר כן אל יצלח רשע בלי זכות מה:

פסוק יב

אך דע אפוא כי במהרה גומא ואחו גם הם יקרם כי כל מה שישגה אחו הוא עודנו באבו כורם כלות המים שבו ואשר יגאה גמא הוא בעוד שלא יקטף כי אז יהיה להם יתרון על יתר חציר הבלתי גדל בביצה ובאחו שאינן כל כך דשנים ורעננים. אך אמנה ריבוי מימיהם הוא סבת אובדו קל מהרה כי לפני כל חציר ייבש שהוא כאשר יחרבו המים

מעל הארץ כבחצי זמן הקיץ או יקטף הגומא אז יותר בקלות ייבשו הגדלים על מים רבים שלא נסו בהעדר המים כיתר חציר:

פסוק יג
כן יקרה לרשע שעשרו ונכסיו שישים בהם מבטחו המה יסבו אבודו שבהעדרם לא ישאר להם על מה יסמוכו כי לא נסה בהעדר הצלחה ולא שם אלהים מבטחו גם הוא יתברך יזניחהו וז"א כן ארחות כל שוכחי אל כו':

פסוק יד
ומה אורח שלו אשר יקוט כסלו כלומר שהוא יכרית ויחתוך כסלו האמתי שהוא בו יתברך וישים בית עכביש מבטחו הם טובות והצלחות העולם הזה הבלתי קיימים וחזקים ליסמך:

פסוק טו
וז"א ישען על ביתו ולא יעמוד בנפלו שלא יעמידנו ביתו אשר בטח בו יחזיק בו ולא יקום:

יג או יאמר כן ארחות כל שוכחי אל מלשוב עדיו ותקום חנף תאבד שתקותו שיתמיד אך אין הצלחתו רק טרם כלות זכותו:

יד אך כאשר יקוט כסלו ויתם זכותו שעשה פה אז בעשרו ובית עכביש מבטחו הוא ממונו:

טו ישען על ביתו הוא ממונו ולא יעמוד כענין שלשה אוהבים שהממון שהוא הא' אומר איני זז מביתך ואף אם יחזיק בו להוציא הוצאות להרפא לא יקום לעוזרו:

פסוק טז
אמנם הצדיק לא כך הוא אך ימשל לנטע הנטוע בארץ כי אין צריך לומר בזמן רבוי לחות המים על הארץ כי אם גם בהמשך זמן התמדת השמש המכה תמיד עליו לא יחרב וייבש כי רטוב הוא תמיד עודנו לפני שמש ולא עוד אלא שלמעלה מהגן ילכו ויעלו יונקותיו לומר שכן יקרה לצדיק שבהכות עליו שמש הצרות רטוב הוא ולא יספיקו לאבדו ואדרבה יעלו יונקותיו כי אף שהוא נכנע בעולם הזה על גנתו בגן עדנו שהות למעלה בו ישלח יונקותיו והם מעשיו הטובים והעושים פירות ומשלחים פארות בעולם העליון:

פסוק יז
עם היות שהנטע הזה על גל אבנים שרשיו יסובכו ובית אבנים יחזה ולא בעפר תיחוח המעדנו ומפריחו יפה עכ"ז לא ימיש מעשות פרי והיותו רטוב כן הצדיק הזה אף אם יסובך בצרות בעולם הזה לא תוזק נפשו:

פסוק יח

ושמח תאמר כי במותו מתוך יסוריו יראה הגיע אליו איבוד חלילה ומה גם אם בבחרותו יהיה כי גם זה ימשל לנטע הנז' כי אם יבלענו את הנטע ממקומו ויעקרנו עד גדר שיכחש בו אשר ראהו ויאמר לא ראיתיך שנעקר לגמרי שאף רשומו אינו ניכר כאילו לא ראה מעולם שם נטע:

פסוק יט

ואין כונת העוקרו רק לבלעו ממקומו לבד אך לא מכל המקומות רק יחזור לשתלו במקום אחר ואין ספק כי לא נגזור אומר שהופסד במה שנעקר ממקומו אלא אדרבה הן הוא משוש דרכו ועדון הפרחתו שיעקר ממקום אחד ויושתל בעפר אחר כי אז מעפר אחר שישתל בו יצמח הוא ויונקתו ושרשו ויגדל עד מאד כן יקרה לצדיק הנבלע מהעולם הזה בבחרות שאין לו הפסד כי הוא משוש דרכו ויושתל בגלגול כדעת רשב"י בעפר גוף אחר יצמחו נפשו רוחו ונשמתו כי לטובתו מהרו לשתלו לתקנתו למעלה בארץ העליונה ומעפר אחר רוחני שתחת כסא הכבוד כמאמרם ז"ל על בצקת עפר למוצק שהוא עפר מתחת כסא הכבוד וכנודע על דרך האמת שאחד מתוארי שכינה הוא עפר משם יצמחו כל חלקי הנפש ג' שהם רוח ונפש ונשמה. או יאמר הן הוא משוש דרכו שתדבק הנפש בקונה למעלה שהוא האדם כי גוף בשר אדם יקרא ואחרי כן בתחיה ומעפר אחר משולל העכירות המה יצמחו החומר והנפש אשר עליו תגדל:

טו או יאמר רטוב הוא כו' לומר לא כאלה חלק הצדיק בי הלא כמאמרם ז"ל למה צדיק דומה בעולם הזה לאילן שהוא נטוע במקום קדושה שרטוב הוא לפני שמש הצרות והטעם שעל גנתו חוצה לה שהוא חוץ ממחיצות הגן הנוף הוא היוצא כי הגנה שהצדיק נטוע בה הוא בעולם העליון וחוץ לגנה שהוא בעולם הזה יונקתו תצא שהוא נוטה למקום טומאה:

יז על גל שרשיו הוא גל מים ומבוע עליון שלשת שרשיו נפש רוח ונשמה יסובכו כי מצותיו ישלחו פארות למעלה בשורש כי אין צרות העולם הזה רק לנוף הוא החומר ולא כרשע שבית עכביש מבטחו רק בית אבנים קיים עשו בזכיותיו חזקים שהם כאבנים יחזה:

יח באופן שאם יבלענו ממקומו כו' הלא נשאר כלי במקום טהרה:

יט והן הוא משוש דרכו ומעפר אחר היא שכינה שנקראת כך בספר הזוהר יצמחו שלשת שרשיו הנזכרים וזה יהיה ענין מאמרם ז"ל באומר הכל היה העפר והכל שב אל העפר אפילו גלגל חמה כי הכל היה מהשכינה:

פסוק כ
וככלותו להמשיל משלו אמר הנה ימשך מזה כי הן אל לא ימאס תם גם כי ייסרהו וגם לא יחזיק ביד מרעים בהשפיע עליהם טובה כי לא להחזיק בידם טובם רק להשמדם כמשל הנז':

פסוק כא
עד ימלה כו'. הנה ידוע מאמר ספר הזוהר על פ' אשר צבאו על ירושלים שהל"ל הצובאים אלא שאותן שצבאו בחרבנות והצרו לישראל יביאם הוא יתברך ויראה כל איש ישראל כל רשע שהצר לו וינקה ממנו כו' ופירשו על זה פסוק למען תמחץ רגלך כו'. ונבא אל הענין הנה אחר אומרו כי שלות כסילים ורשעים תאבדם באחריתם וצדקת הצדיק תענגהו בעולם הבא והנה על אשר הוא רע לשמים אינם כל כך קושיא אך אשר הוא רע לבריות למה לא יראנו הוא לניזק ברעת המזיקים כי הלא לעינינו עשקו מרעים את רעיהם ואז טוב למו וכמות כל האדם ימותון אלה ופקודת כל האדם יפקד עליהם וגם הרשעים יבאו באושר הצדיקים לזה אמר דע כי עד ימלא שחוק פיך כמה דאת אומר אז ימלא שחוק פינו כו' שהוא לעתיד לבא והענין כי אלו היית מעתה מקבל מקצת הטוב לא יגדל טובך לע"ל אך עתה אין יסוריך רק עד ימלא שחוק פיך ויהיה האושר כל כך גדול שכל כך תהיה השמחה קנינית ועצומה בעצמך ובשרך סובלי היסורין עד גדר שבהמלא שחוק פיך אז גם ושפתיך ימלאו תרועה והוא כי אשר מלא שחוק פיו שפתותיו מתרחקים זה מזה עד מאד ולא יתנועעו ויתקרבו להרים קול בתרועה אך כל כך תהיה התעוררות האדם ברוב שמחתו העצומה שלא יעצרנו מילוי שחוק פה להריע בשפתים כי יתקוממו ויקלו ואין רב טוב זה רק על סבלך פה יסורין והמנע מלקבל מהטוב העתיד פה שעל כן יגדל אז גם לחומר:

פסוק כב
ואז המרעים אשר להם טובה פה שהם שונאיך ילבשו בשת כאומרו הגדיל ה' לעשות עם אלה ואל תתמה איך יקומו בתחיה כי לא ישמידם ה' רק לשיראו ויכעסו כי מיד ואהל רשעים איננו. או יאמר ילבשו בשת בראות אשרך כי יבקשו לבא האהלה ליטמן מפני הבושה ולא ימצאו כי אהל רשעים איננו:

פרק ט

פסוק א
ויען איוב כו' :

פסוק ב

אמנם ידעתי כו'. השיב על דברי בלדד שאמר האל יעות משפט כו' ואמר אמנם ידעתי כי כן דלא עביד קודשא בריך הוא דינא בלא דינא וייסרני בתוכחות על עון אך תלונתי היא על אופן העריכו העון כי האנוש במה שהוא אנוש קטן הערך וחומרי קרוב ומעותד אל החטא והוא יתברך במה שהוא אל בעל היכולת בערכו כל עון אשר חטא גדול מאד אפילו יהיה כחוט השערה ואם כן מה יצדק אנוש עם אל באופן כי אף בהיותי צדיק בהעריכו יתברך איזה חטא קל שלא יבצר שעשיתי בערך אליו יתברך ולא בערכי ואני במה שאני אנוש לא אמלט מלעשותו על כן תמיד אחייב את ראשי למלכו של עולם ועל כן אמר אנוש שהוא שם הגרוע משמות מין האדם כי להקטין מין האנושי יכוין והזכירו שם אל הוא כי אין צריך לומר שם שדי שלא יורה חסד והוא אחד מב' השמות שהזכיר לו לבד שלא יצדק אנוש נגדו כי אם אף שם אל שהוא מדת חסד לא יצדק אנוש נגדו:

פסוק ג

ואם תאמרו למה איני רב את יוצרי ומווכח עמו על מה זה יחמיר על בני אדם בערכו בהיותם חומריים בלתי יכולים להשמר מהכשל תמיד והוא יעניני ויורני אורחותיו וטוב טעמו הלא אף זה מן התוכחות כי ראו נא במה נחשב האדם לפניו כי אם יחפוץ האנוש הנזכר עמו לקש נחשב לו ולא יעננו אחד מני אלף כי במה נחשב האנוש לפניו ועם כל זה על דברי עונות יחשיבנו להענישו ולדקדק עמו ואם כן איככה אווכח בגלל הדבר הזה:

פסוק ד

ועוד טעם שני לבל אריב עמו בויכוח הלא מבלי ריב עמו רק במה שיש בלב שלא כרצונו יתברך במה שהוא חכם לבב יודע מה אנוש מיד הוא אמיץ כח לינקם כאשר עשה בבנים שעל אומרו אולי חטאו בני וברכו אלהים בלבבם מהיותו חכם לבב מיד המיתם וא"כ אם על ההרהור הוא אמיץ כח לינקם אמור מעתה מי הקשה אליו ליש ולריב עמו וישלם שק"ו הדברים:

ב **או** יאמר אוי לי אם אומר אוי לי אם לא אומר כי אם יחפוץ האח הנזכר לריב בטענות לא יעננו אחת מני אלף:

ד ואם לא אומר ותהיה טינא בלבי על הנהגתו הלא הוא חכם לבב ויודע מה שבלבבי ואמיץ כח ליפרע ואם בבואו והחלו ליפרע נטיח דברים חלילה יותר יכעוס באמרו שנקשה עצמנו נגדו ומי הקשה אליו וישלם:

פסוק ה

ולא עוד כי אם מי יתן וביום פקדו יתן לנו שהות לומר לפניו מה פשענו או לתקן עוותנו כי הלא טרם ירגישו יהרגם ואינם כי הלא הוא המעתיק הרים כו' והוא כי לדעת רבותינו ז"ל ידבר על סדום אלא שאמרו שטרם הפוך ה' את הערים הרעיש הארץ כך וכך שנים ולא שבו וזהו המעתיק כו' וננקוט מיהא שעל סדום ידבר ושהרעיש תחלה אך אומרו המעתיק לא נאמר שידבר על ההרעשה רק על הפיכת הערים שהפך משורש הרים שעקר ההרים משורש ההרים שהעריס בנויות עליהם והפכן יושביהן למטה ושורש ההרים למעלה ופ' המרגיז ארץ כו' ידבר על ההרעשה ויאמר מי יתנני יעמו אחת מני אלף או טרם הביא הרעה יודיענו על מה יריבנו ונתנצל או נתקן כי לא יעשה רק טרם יבינו ישמידם כרגע כאשר בסדום כי הוא המעתיק הרים ולא ידעו אשר הפכם באפו וברגע איבדם ולא ידעו ומי יודע לו ידעו ישכילו מתחלה היו מתקנים ואין זה רק שלא ישא ויתן ויודיע ויענה תחלה:

פסוק ו

ושמא תאמר הרי הרעיש הארץ כמה שנים ולמה לא הרגישו ואין לך עניה גדולה מזו הנה אין הרעשת הארץ מספקת לתת התעורות בלב רשעים רק עמודיה הם הצדיקים מוסדי ארץ ומקיימיה הן הם אשר יתפלצון אך לא המושרשים ברשע מה שאין כן אם דבר בם בפירוש או על ידי שליח או אפשר שתואנתם בכתוב והוא שמא תאמר למה תאמר שהוא יתברך מביא הרעה ולא יודיע תחלה ויתרה למען יתקנו מעלליהם והלא הוא יתברך הרגיש הארץ ברעשים ולמה לא נתנו אל לבם איננו שוה כי המרגיז ארץ ממקומה הלא יאמרו כי ועמודיה הם מלכי ארץ יתפלצון כי יאמרו חכמי הטבע והחוזים בכוכבים שהוא הוראה על נצחון מלך על זולתו כנודע מדברי חכמי הטבע ושמורה על איזה מלך שיפול ושהוא הוראת הוברי השמים ולא יעלה על רוחם שהיא התראה שישובו עד ה' ולא יהפך את הערים וכל זה הוא מבלתי ענות הוא יתברך והודיע על מה ייטיב או ירע לאיש או ממלכה. או יאמר המרגיז כו' הנה אמרתי אמנם ידעתי כי כן כי הכל מאתו יתברך אך שתים הן תלונותי אחד כי מה יצדק כו' כמפורש ב' שלא יענני להודיעני על מה יריבני כי אם יחפוץ לריב וכו' וזה סיבה לבל יתקן איש אשמתו כי יסכלנה כמדובר ושמא תאמר אם מאמין אני כי הכל מאתו יתברך כאמרי אמנם ידעתי כי כן אין אמרתי יאבד יום אולד בו וכן לילה כו' שהוריתי שהכל ביד המזל ושהוא עשה לי את כל הרעה הזאת הבאה עלי הנה גם שמרוב שיחי דברתי לא האמנתי כי הוא יתברך עזב את הארץ תחת משפטי הוברי השמים כי לא כן הוא מראיות חושיות

ולא בער אנכי מאיש לבלתי השכילם אחד כי הלא המרגיז כו' והוא כי לא יתכן בבוא רעשים על העולם ומתרגזת ממקומה שאין הסיבה רק על ידי תנועת השמים כי אם כמאמרם ז"ל שמביט הקב"ה בעובדי ע"א ומביט בארץ וכיוצא מטעמים השגחיים שאם הוא על ידי הגלגלים לא יתכן כי הלא כל חכמי התכונה הסכימו כי עמודי הארץ לבל תמוש ותתנועע מאמצע כדור הגלגל הם הגלגלים עצמם כי הרקיע בששה קצוותיו למ"ד ממשיך הארץ אליו ולהיות האחיזה בשוה תשאר באמצע ולמ"ד שטבע הרקיע לדחותה ידחוה בשוה ותחוייב השאר באמצע נמצא כי הצד השוה שבהם הוא כי אי אפשר מפאת השמים תתנועע הארץ מנקודת מקומה ואם כן הוא יתברך בלי ספק הוא המרגיז ארץ ממקומה כי הלא חלקיה עמודיה הם חלקי כדוריות הגלגל יתפלצון בהתנועעה כי בהתנועעה מזרחה גם כדור הרקיע יתנועע עמה שלא יצוייר תקרב הארץ אל קצה הכדור לצד מזרח מלצד מערב וההיקש בהתקרבה למערב כי אם תהיה תמיד באמצע החלל בהתרגז ממקומה גם הגלגלים יתנועעו עמה כי היא לבדה לא תטה מנקודת האמצע וזה אמר המרגיז וכו' ועמודיה יתפלצון ממקומם עמה וזה לא יתכן יהיה משפיטת מזל רק כח אלהי שלא מסר הוא יתברך העולם לגלגלים ומזה תדין אל יתר הדברים:

פסוק ז

ועוד ראיה כי הלא הוא יתברך האומר לחרס ולא יזרח ששת ימים במצרים מה שאי אפשר לשפיטת הכוכבים כל כך זמן ועוד כי לו הונח היה אפשר ימנע השמש מלזרוח הלא למניעת אור השמש היה ראוי יראו הכוכבים ולא כן היה רק ובעד כוכבים יחתום או יחזור יחתום אל השמש כי הלא הוא יתברך לא החשיך ומנע השמש מלזרוח בכללות העולם רק במצרים בלבד נמצא שהיה שחר פרוש אלא שמנעו יתברך ממצרים למטה בארץ נמצא כי השמש לא זרח להם והשמש עצמו בעד הכוכבים שלא יהלו אורם היה חותם ונעשה מסך בפניהם בל יאירו למטה בארץ ועל כן במצרים אפילו אור הכוכבים לא היה להם בימי החשך והוא שלא בטבע כי הלא בהסתלק השמש יראו הכוכבים אך אין זה רק כח אלהי:

פסוק ח

ושמא תאמר הלא מצד עכירות עולם השפל לא יהיה לו מבוא בו ויניחהו למזלות לא כן הוא כי הלא אדרבה הוא נוטה שמים לבדו ודורך על במתי ים שתראה היבשה וזהו מאמרם ז"ל על פסוק נוטה שמים רוקע הארץ מיאתי מי אתי כתיב שבין למ"ד מלאכים נבראו בשני בין למ"ד מלאכים נבראו בחמישי הכל מודים שביום ראשון לא נבראו מלאכים שלא יאמרו מיכאל מותח בדרומו גבריאל בצפונו כו' אלא נוטה שמים לבדי

רוקע הארץ מי אתי וזה יאמר פה נוטה שמים לבדו ודורך על במתי כו' והוא רוקע הארץ מי אתי הנה שלא יתכן חלילה יעצרנו הגשם אשר לעולם השפל מלהשגיח בו כי אדרבה לא רצה לשתף מלאך בנטייתם זה הוא במציאות ארץ ושמים:

פסוק ט

וגם במזלות הקבועים בו הגוזרים על יד תנועתם הוא יתברך עשאם וזהו עושה עש וכו':

פסוק י

וכן כל שאר מעשי בראשית הוא יתברך עשאם וזהו עושה גדולות עד אין חקר שהוא כל מעשה בראשית ומי יגיד שהוא עשה את כלם הלא הוא ממה שאנו רואים שהוא עושה נפלאות עד אין מספר שהוא משנה הטבעים בכל דבר ואין זה כי אם שהוא עשאם כי אין יכול לשנותם כי אם אשר עשאם. ושיעור הכתוב נוטה שמים כו' ודורך כו' עושה עש וכו' וכן עושה גדולות כו' שהוא כל שאר מעשה בראשית מאן מוכיח שהוא עשה את כלם הלא הוא עשותו נפלאות עד אין מספר כי מי שעשאם הוא היכול לשנותם ולגזור עליהם כרצונו שהם הנפלאות כי אין מעצור לעושה העולם לשנותו כי הכל מעשה ידיו כמפורש אצלנו הוראת כל חלקי בריאת העולם בנפלאות יציאת מצרים:

פסוק יא

הן יעבור כו'. אמר עוד לי תלונה אחרת מעין הקודמת והוא כי גם שלא ידבר עמי בפירוש לפחות מי יתן והייתי מכיר רושם בין זמן היותו יתברך קרוב ודבק ובין זמן היותו סר מעלי וכעוס כי הייתי מתקן אך אויה לי כי להיות כל ענייניו יתברך בהסתר ושתיקה לא אדע מתי הוא ברצון עמי ומתי יקצוף כי הלא הן יעבור עלי שיעבור בעולם הזה עלי שהוא על ידי היותי מרכבה אליו יתברך שהוא להיותי רצוי לפניו וזהו אמרו עלי ולא אראה כדי שאכיר ואוסיף לידבק בו לבל יפרד מעלי וגם כאשר יחלוף ויפרד מעלי על עשותי דבר שלא כרצונו ולא אבין לו:

פסוק יב

ועל ידי כן צר לי מאד שלא אחוש לפשפש ולתקן עד שפתאום יחתוף כענין שקרה לו בנכסים ובנים פתאום כי זה אחר זה באו הנערים להגיד לו ואז אין תיקון כי מי ישיבנו מה שאין כן אם היתה לי הודעה מאתו יתברך טרם תבא הרעה שהיה אפשר לתקן ושמא תאמרו הן אמת שאני לא הודע אלי עד שחטף ונעשה הגזרה ולא יכולתי עמוד בפרץ ולהתחנן ולתקן אך הלא לא יחסרון בשמים ממעל על כל איש ועל אדם מיימינים ילמדו סניגוריא מאז יצא המשפט בב"ד של מעלה ואם כן אם היה לך טענה למה לא אמרוה ויצילוך הלא הענין הוא כי מי יאמר אליו מה תעשה אם הוא מעצמו אינו מודיעו:

פסוק יג
ולא עוד אלא שאפילו אם יאמרו לא יסכן למו כי הלא אלוה אחר שחרה אפו לעשות הרוגז לא ישיב אפו על ידי סניגורים כי הנה במצרים כשגזרה חכמתו לשקע את המצריים בים למד סניגוריא עליהם עוזא שרו של מצרים וחלה פניו באמרו וכי משוא פנים יש בדבר הללו עובדי עבודה זרה והללו כו' עם היותם תובעים כדין ועם כל זה לא השיב אפו וזה אמר אלוה לא ישיב אפו והראיה כי הלא תחתיו שחחו המלאכים עוזרי רהב ולא שוה למו ואם כן אפוא גם על הסניגורים אשר לי לא שעמדו מנגד ואין דובר אליו דבר:

פסוק יד
אף כי אנכי וכו'. לא אמרת אם אתה תשחר אל אל הנה מזה אדון קל וחומר ומה אם עוזרי רהב שהם מלאכים ולא שוה למו מה גם עתה אנוש רמה כמוני שאפילו לדעת אי אלו הדברים הראוים לרצותו צריך אני שהוא יתברך ישימם בפי כענין ה' שפתי תפתח כו' ותיקון תפלתנו אשאלה ממנו מענה לשון כו' וכסדר שאנו אומרים ביום הכפורים היה עם פיפיות שלוחי כו' הורם מה שיאמרו כו' וזהו אף כי אנכי אעננו שהוא כל שכן שאנכי אעננו אחרי שלפי גדלו ויראתי מפניו לא אערב אל לבי לבטוח בעצמי אם לא שאבחרה דברי ולא שאדע לבחור כי אם עמו שאפי' לבחור דברי צריך עמו בעזרתי ואיך ילמדני נגדו וזהו אבחרה דברי עמו:

פסוק טו
ושמא תאמר לא תבא בטענות להצדיק עצמך כי אם כעני כי יעטוף דרך תחנונים כאשר אמרת לי בלדד ואל שדי תתחנן ע"ז הנני דן לפניף קל וחומר ומה אשר אם צדקתי שיש לי טענה להצדיק עצמי ולהנצל מן הדין לא אענה מהמורה הגדול ככל הכתוב למעלה כי לא אערב אל לבי לאמרו ולמשופטי אתה אומר אלי שאתחנן כי יש שני דברים אחד שאין מרחמין בדין ב' שיורה בהתחנני שאיני זוכה בדין ומבקש דרך חסד:

פסוק טז
ושמא תאמרו כי דברי לא יתכנו כי הלוא בימי חרפי בהיות אלוה עלי אהלי הייתי קורא לאלוה ויענני ואיך אומר שלא אערב אל לבי לענות ושגם הוא יתברך לא יענה אל תתמהו על זה כי דעו אפוא כי אשר אם קראתי ויענני בשלותי אין צריך לומר אם הייתי מגדר שאחר קראי יענני. כי אם אפילו הייתי בגדר כאשר קראתי כבר ויענני תחלה לענין טרם יקראו ואני אענה לא אאמין עתה כי אפילו יאזין קולי כי כל המריעין לו מן השמים לא במהרה מטיבין לו. או יאמר אם קראתי כו' שמא תאמר אולי רצונו יתברך להיטיב לך

כי רצוי אתה לפניו אלא שימחל תתחנן לפניו כי הקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים כמאמרם ז"ל למה היו האמהות עקרות מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים וכענין פסוק תאות לבו נתתה לו כו' שדרכו יתברך עם אהובו שבקרא אליו הוא עונה אותו וגומר וגוזר לתת את שאלתו ועם כל זה לא ימנע מלהיות מקשיב דברי בקשתו כי ערבים עליו דברי דודיו וזהו תאות לבו נתתה לו ועם כל זה וארשת שפתיו בל מנעת סלה וכן עתה אלי צדיק אני כאמרך אם זך וישר אתה אלא שמיחל להביא תרופתי אל הפועל עד אתפלל לפניו הנה עיקר ההקדמה אני מכזיב כי אין צריך לומר עתה שעדיין לא קראתי כי מן הסתם שתאות לבי לא נתן לי כי אם אפילו אם קראתי ויעננני ותאות לבי גזר ונתן עלי לרפאני לא אאמין כי יאזין קולי שיעמוד מאזין מאמרי להשתעשע בתפלתי ויעכב התרופה עד שאתפלל ואזיל לטעמיה שאמר אלוה לא ישיב אפו כו' כי כל המריעין לא במהרה מטיבין לו:

פסוק יז

אשר בשערה ישופני כו'. אל תאמרו נא חבירי אולי אין בידי טענות מן שאשיחה במר נפשי ואיך אמרתי אשר אם צדקתי לא אענה כי הנני עורך מערכת שלחן טענותי והוא כי הנה ארבעה המה חלוקות האפשריות ביסורין אשר לי אחד אולי מדקדק עמי כחוט השערה כי וסביביו נשערה מאד. ב' אולי הם יסורין של אהבה ובלי עון ירוצון ויכוננו. ג' להראות הוא יתברך כחו שמדכא את איש גדול מכל בני קדם. ד' כדעתכם כי רבו עונותי ותיסרני רעתי אם מהסוג הראשון לא יתכן כי אם יעלה על לב כי אשר בשערה נשפט עמי שלהיותי מדקדק כחוט השערה ישופני שיכני הכאה רבה כמה דאת אמר הוא ישופך ראש שנאמר על מכת אכזרי שבין אדם לנחש אשר ביניהם איבת מות ואיבת עולם ואם מהסוג השני שהוא מאהבה לסבול עון הדור בלי עון לי גם זה לא יתכן מכל שכן כי האם והרבה פצעי חנם בלי שום עון כלומר והלא נודע הוא כי לא יקראו יסורי אהבה זולתי הקלים אשר אין בהם ביטול תורה או ביטול תפלה אך לא כאלה שמרבה פצעים חנם:

פסוק יח

ומה גם למאמרם ז"ל על רק את נפשו שמור גדול היה צערו של שטן מצערו של איוב שהיתה שמירת נפשו בגופו כשמירת יין תוך חבית שבורה כי היתה נעשו יוצאת ומעכבה בתוכו ועל כן בחרה אשתו במותו מבחייו כאמרה ברך אלהים ומות כמפורש למעלה וזהו לא יתנני השב רוחי כי הלא רוחי יוצאה ממני לשוב למקומה הראשון ולא יתנני שאשיבנה אליו למקומה והיא בשערי מות והוא צער שאין למעלה הימנו בכל

מיני יסורין ואין זה כי אם שישביעני ממרורים בעכב רוחי בקרבי למען אשבע מרורות עצומים ורבים ולא יתנני אמצא מנוחה במות:

פסוק יט

ואם להורות זו כחו הגדול שמדכא את איש גדול מכל בני קדם הנני מודה כבר כי אמיץ הוא בראיה ברורה והוא שיכול לקיים נפש בגוף חשוב כמת הבלתי אפשר להתקיים בטבע כמוני היום וזהו אם לכח אמיץ הנה כי הראיה מוחשת לפנינו וזהו אמרו הנה שהוא נאמר על הדבר המוכן ומזומן כנודע ואחר שזה כבר נראה וידוע יאמר די לצרתי ואם למשפט כלומר ואם מה שמיסרני הוא בשביל משפט על עונותי הוא הבחינה הד' הנה הייתי חפץ לדון עמו לעמוד בדין עמו אך אבושה אני ליעדו בדין אמנם מי יועידני לדין עמו ואז למשפט נקרבה כי יוסר מסוה הבושה מבני בהיות היעוד שלא על ידי:

פסוק כ

אך דואג אני כי אם אצדק בדיני הלא פי ירשיעני כי הנה בצדקי יראה כי שלא כדין עשה לי חלילה והנה פי ירשיעני כי הלא דבר פי בפתח דברי במענה הלזה אמנם ידעתי כי כן והוא תשובה על מאמר בלדד בפתח דבריו האומר האל יעות משפט כו' והודיתי ואמרתי אמנם ידעתי כי כן שלא יעות חלילה ואיככה אוכל ואומר כי שקר מלי ומה גם נגדו יתברך ואם תאמרו אלי אעשה עיקר ממאמרי הראשון ואחזיק בו ולא ארפנו כי היא פנה אמיתית ובלתי ראוי לזוז ממנה הנה לא אכחד כי כן הוא אך מה אעשה כי תם אני מעצמי בלתי מהרהר אחר מדותיו יתברך אך בעוצם יד יסוריו עלי עשאני עקש להרהר ולהטיח דברים וזהו תם אני ויעקשני:

פסוק כא

תם אני כו'. הנה יראה היותו מסתפק בענין הגלגול שאמר תם אני ולמה לקיתי לא אדע נפשי אם היא חייבת מן הגלגול הקודם ועל כן אמאס חיי שאחיה לסבול גופי מה שלא חטא וטוב טוב היה שתצא נפשי ותדון לבדה בגיהנם על חטאתיה וינוח הגוף שלא חטא אך אליהוא הניח דעתו באמור לו ענין זה באופן נתישבה דעתו שאמר לו הן כל אלה יפעל אל שאמר לו אל יעלה על דעתך שהגוף הזה הסובל יאבד והרוח תשוב אל הגוף הראשון בתחית המתים כי אם שהן כל אלה יפעל אל בבחינת שהוא פעמים שלש ובכולן היא עם גבר ולא שתשולל הנפש מהשני או מהשלישי כי אם שכל גוף משלשתן יקום עם בחינת מה שנתקן ממנה בהיותה בו בזכיות שעשה בזמנו ואין הנפש חסרה כנודע ליודעים חן נמצא שאין גוף זה סובל בשביל הראשון כי אם להנאתו על הנתקן בו. ובזה לא ימאס חייו כי כל גוף זוכה בזכיות שנעשו בזמנו. או יאמר הנה אני ויעקשני

ואם תאמרו לי אם אני מכיר שעקשות הוא הרהר אחר מדותיו יתברך למה לא אחריש ואתנהג בתום לבב אך לא אדע נפשי אם ממנה בא אלי זה החימום להתעקש כי מר לה מאד לשבת בגופי הנו ונמאס על כן אמאס אליו הן אל לא ימאס תם וכו' עד ימלא שחוק פיך וכו' שונאיך וכו' כי יסורי הצדיקים וטוב הרשעים יתוקן לעתיד כי לא תדין מיסוריך היותך מלפניו יתברך מוקצה מחמת מיאוס כי אין זה רק עד ימלא שחוק פיך שהוא לע"ל כי אז ירבה אושרך אך שונאיך שהם הרשעים אז ילבשו בושת ויחפרו ויאבדו אמר הנה לו הייתי רואה איזה הפרש בין צרות הצדיק לרשע הייתי מודה או אפילו אם הייתי רואה תמיד צרות לצדיק וטוב לרשעים הייתי אומר כי זה דרכו יתברך למען האכיל לצדיק כל טובו לעולם הבא וההפך ברשע אך אחת היא כצדיק כרשע מקרה אחד לכל על כן אמרתי תם ורשע הוא מכלה. או יאמר אחת כו' טענה אחת היא עמי ביסורין אשר לי שעל כן גזרתי ואומר כי תם ורשע הוא מכלה. והענין מה שכתבנו בפרשת נח כי זה דרכו יתברך כי בעשות משפט על ידי עצמו מדקדק ומבחין בין צדיק לרשע אך בהעשות על יד מלאך משחית אז כשניתן רשות למשחית אינו מבחין בין צדיק לרשע שהוא פשוט בעלמא שמתפשט לפעמים יותר מהשעור אמר הנה מיסורי יש לי טענה לומר שלא בלבד המשחית בהעשות על ידו מכלה תם ורשע כי אם תם ורשע גם בעשותו על ידי עצמו יתברך הוא בעצמו מכלה אותם ואינו מבחין חלילה במה שלא חמל עלי בהיותי צדיק:

פסוק כג

והטענה היא כי אם שוט הוא אשר עשה לי את הרעה הזאת שהוא על יד משחית ועל כן לא הבחין שהוא שיש שלו יתברך לא יתכן שאם כן ימית פתאם כי מה שנאמר שאינו מבחין הוא שכשטף עובר מדי עברו להשחית בעם פתאם יכה גם לצדיק בתוכם כי יפגשנו בקרב העם באופן שאם שוט היה עניני שאגב המצריים או זולתם שלקו פגע גם בי הלא ימית פתאם כמדובר אך לא צרה מתמדת שאינו שטף פתאומיות רק כמכוין להתנקם שיראנו נמס בהמשך זמן בשחין רע ולועג עליו וזהו למסת כו' לומר האם למסת נקיים ילעג בתמיה כי הלא הכני והתמיד הכאתי באופן שאני נמס ימים רבים כמדובר למעלה שגם התקיים נפשו בו היה על דרך נס עצום כהתקיים יין מלא החבית והיא שבורה באופן שנמסים אני ובני ביתי והוא יתברך מלעיג על המסתנו ומאריך טרחתנו אין זה פתאומיות שנייחסהו למשחית וזהו למסת נקיים ילעג באופן כי מאתו ובידו יתברך היתה זאת ועל כן אמרתי תם ורשע הוא מכלה חלילה:

פסוק כד

ושמא תאמר אין זה אלא מן השטן שהפציר לפניו יתברך להכותך לנסותך ולא כן היה חפצי יתברך לולא הפצר השטן ומסרך בידו אם כן אפוא הלא התמיהה יתרה באמור ארץ נתנה ביד רשע הוא שטן די להוי צבא להוה קטיל ושמא תאמרו כי גם יד ה' היתה באמצע כי היה בצאת ישראל ממצרים קלי זכות ועל כן לבל יקטרג השטן על ישראל מסר את איוב בידו למען ירפה ידו מישראל גם זו קשה מן הראשונה כי הלא אם היה לישראל אשמת דבר לבלתי הגאל האם להטפל בי השטן פני שופטיה מדת הדין הקשה והרפה וכל סנהדרין של מעלה האם יכסה השטן מראות ברע וחטאת ישראל בהטפילו בי ושמא תאמרו גם ה' הסכים אז על ידו לבל יאבדו ישראל ועשה העלמת עין מאשמת העם כי השעה היתה צריכה לכך לא יצדק זה כי אדרבה אם לא איפה מי הוא והוא בשום שכל והבין באומרו מי הוא כי מקביל אל אומרו אם לא איפה הל"ל איה הוא. אך יאמר הנה בצאת ישראל ממצרים היתה רצונו יתברך להכזיב את פרעה האומר מי ה' אשר אשמע בקולו ולעשות שיכירוהו פרעה ועמו כד"א ואכבדה בפרעה כו' וידעו מצרים כי אני ה' וידעו מי הוא השם שכיחש אמר איוב אם לא יעשה איפה לבלתי העלים עין ולהורות השגחה בעת ההיא להורות כי עיניו פקוחות על כל פרט הלא תשאר השאלה במקומה לומר מי הוא כלומר ישובו לומר מי ה' אשר היה עתיד ליודע אחר שהכחישו פרעה והוא הפך כונתו יתברך בעת ההיא באופן שלפי הזמן היה ראוי להורות תכלית ההשגחה ביושר המשפט:

פסוק כה

וימי קלו מני רץ כו'. ראוי לשים לב על אי אלו ימים ידבר אם על העתידים איך קלו ועדיין אינם ומה גם כי איך ידע שלא יחיה עוד ואם על שעברו איך ימיו קלו ולא של אחרים שחיו בימיו. ועוד כי חיים של טובה היו. ועוד אומרו אחר כך ברחו כו' הוא כפל ענין. וגם איך תצדק בריחה בימים משוללי ממשות וגם מה הטובה. וגם איך חלפו עם אניות אבה האם הימים עברו ים באניות סוחר. וגם איך ידמו כנשר יטוש עלי אוכל והלא כל מין עוף גם הוא יטוש עלי אוכל. אמנם יאמר כי הנה בהתקרב מיתת הצדיק יתקרבו ימיו אשר פעל ועשה בהם מעשים טובים ומצות להעיד לפניו יתברך כמאמר ספר הזוהר על ויקרבו ימי ישראל ויקרבו ימי דוד אמר ראה נא כי רעתי רבה על ידי מה שרצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל ביציאת מצרים וישימני כמטרה לחץ ויגרה את השטן בי לבל יטפל בבניו כי הלא וימי בראותם מה שהכני השטן עד גדר מצוי הנפש כמדובר ממשל החבית שבורה מלאה יין קלו מני קץ בראותם כי קרבה מיתתי לבא כהרף עין

קלו ובאו כדרך כל צדיק גדול בעת סילוקו ולא קרבו לאטם כאשר ביתר הצדיקים כי לא תפול עליהם פתאם. אך אחרי בואם ברחו והלכו והטעם הוא כי לא ראו טובה והוא כי במות הצדיקים ירח ימים קודם מכינים טובו ומקומו בגן עדן ונפשו הולכת שם בכל לילה כמבואר בארוכה בזוהר פרשת ויחי וכן בהגיע עת הפקודה מראים לנפטר טרם צאת נפשו מגופו טובת מתן שכרו כמאמרם ז"ל על ותשחק ליום אחרון כמו שאמרו בב"ר והביאו מרבי אבהו שהראו לו י"ג נהרין דאפרסמון אמר כי הימים אשר באו להעיד חזרו וברחו על כי לא ראו טובה הנראית בזמן הפקידה על כן אמרו כי עדיין איננו זמן הפטירה כי גם שנפשו כיוצאת ועל דרך נס מתקיימת אינו אלא לדכאו ביסורין רעים:

פסוק כו

ושמא תאמרו אם כן איך בהתיצבם לפניו יתברך לא הליצו בעדך לכן אמר על אלה אני בוכיה כי הלא חלפו עם אניות אבה והוא כי אבה הוא כדעת הרלב"ג והרד"ק לשון רצון כד"א אבה יבמי. והנה בספר הזוהר פרשת פקודי נאמר כי יש כמה מלאכי רצון המעליפ לפניו יתברך מעשים טובים של צדיקים וממשיכים ומביאים עליהם שפע נמצא כי הם כאניות להוליך זכיות ולהביא שפע רצון אלהי והנה זה לא ובצר מאיוב כי רבו מעשיו השורש אמר אל תתמהו על הימים איך ברחו ולא עלתה בזכרונם ארוכה למחלתי כי הלא בלעדי הימים היו לי מלאכי רצון להוליך ולהעמיד זכיותי לפני קוני ולהשפיע בי שפע רצון וטובה וה' העבירם כי על כן לא עלתה ארוכה לשברי כן ימי שבאו גם הם להליץ חלפו אתם והלכו יחד ולמה יעשה כן הוא יתברך האם זו היא רחמנותו בי אל תתמה על החפץ כי אם הוא אכזריות לי הוא רחמים לזולתי כי הלא יקרנו כנשר שהוא רחמן על גוזליו ועם היות בו מדת רחמנות לא ימיש מלטוש עלי אוכל ובראותו עוף שמן וטוב דורסו האם תאמר איה איפה רחמנותו כי אכזרי הוא כי הלא אכזריותו לזרים הוא רחמנות אצל גוזליו להאכילם כן החליף והעביר אניות רצון ובלתי שית לב אל זכיותי הרמוזים ורשומים בימים הוא רחמנות על ישראל גוזליו למען ימצא השטן מקום לגבות וליטפל ויזכה את בניו וזהו כנשר כו' והוא גמר התלונה הנז' בפסוק פני שופטיה יכסה כו':

כו **אם אמרי כו'**. אם באנו לדקדק אומרו אמרי ולא אמר אם אומר יתכן שעשה כהופך פניו לעומתו יתברך ואמר טוב טוב היה לי לווכח לנוכח אתך כי עתה במה שאני מספר צערי ותלונתי לרעי אין לי תועלת רק היזק והפסד כי אם אמרי תלונותי היה כענין דאגה בלב איש ישחנה ישיחנה לאחרים שהיה אמרי כדי שעל ידי אמרי אשכחה שיחי הלא היה טוב לי שאעזבה פני על ידי כן ואבליגה כענין ישיחנה לאחרים ולא אחטא:

פסוק כח
אך תועלת זה איננו כי אדרבה יגורתי שאין צריך לומר שלא שככה חמתי על יד הסיפור כי אם אדרבה מה שיגורתי אחרי אמרי הוא עתה כל עצבותי ועיקרם כי לא אחשיב צערי יסורי בערך מה שיגורתי על התלונני ודברי נגדך ה' וכאלו זה בלבד הם כל עצבותי והטעם כי ידעתי כי לא תנקני באומרך כי אין אדם נתפס על צערו ולא הטיח דברים לנוכח אתי רק דבר עם רעיו לשכך חמתו אך לא כן לבו עם אל שעושה שלא כדין חלילה אלא שאין מדתך לבל תפוס את האדם בצערו אך זה הוא לזולתי׃

פסוק כט
מה שאין כן לי לשלמותי שאתה מדקדק עמי ומחשב אותו לי לרשע וזה שאמר אנכי ארשע שהוא להיות אנכי ארשע על ידי דברי אתם דברי שאגתי ואורה כי שלא כדין עשית ואם כן אפוא למה זה הבל איגע לטרוח ולספר ולוכח דברי ריבי עמך אליהם׃

פסוק ל
ומה שאמרתי שלא תנקני אין צריך לומר בלי תשובה ומעשים טובים כי אם גם אם התרחצתי במי שלג שתהיה התשובה כל כך גדולה עד שעונותי כשלג ילבינו והוא שאשוב מאהבה באופן שהזדון האדום יהפך לזכות וללובן כמי שלג שהם היותם זכים שבכל המימות כן תהיה רחיצתי זכה באהבה בלי עכירות פניה כלל כענין רחצו הזכו כו' שתהיה רחיצתי כוללת שני הדברים וגם עם התשובה אצרף מעשים טובים שעל כולם הצדקה מצלת כנודע וזהו והזכותי בבור כפי שהזכותי מעונותי מצורף עם בור כפי במה שכפי פרשתי לעני שלא תהיה הצדקה מעורבת עם שום פניה רק זכה וברה׃

פסוק לא
לא יספיק לי עד מות כי הוא עון חילול ה' הטיחי דברים עליך גם שלא דברתי רק כמוכח עם רעי וזהו אז בשחת תטבלני לגמור נקיות נפשי והיא טבילה בנהר דינור כנודע מספר הזוהר שאפילו צדיקים לגמור טהרתם יטבלום שם ואחר הטבילה לנחמם מצערם מלבישים אותם שני חלוקי דרבנן שהם בגדי ישע לרוח ולנשמה אמר הנה ידעתי כי אז בשחת תטבלני ומי יתן אחרי כן אזכה ללבוש את הבגדים הטובים ההם כי הלא ירא אני כי אחר שתטבלני לא במהרה תלבישני בגדי ישע חלוקי דרבנן שהם שנים של מעשים טובים בג"ע של מטה מלבוש לרוח ושל מחשבה וכונה טובה בג"ע של מעלה מלבוש לנשמה כי עתה על ידי עון זה גם שאשוב ממנו ירא אני פן יתעבוני שני שלמותי שלא יגשו אלי עד תגמר הטהרה במשך זמן׃

פסוק לב

כי לא איש כמוני אעננו כו'. כהתימו לדבר כה לנכח אתו יתברך הפך פניו כלפי רעיו ואמר אם תאמרו לי מה זה דעתך כי בדברך עמנו אתה מפליג נגד דינו יתברך ואחר כך תכנע לפניו ותאמר לו אנכי ארשע וידעתי כי לא תנקני אם התרחצתי כו' ואם כן אפוא כלך מדברותיך ולא תדבר דבר הנני משיב כי אני נכוה בשתי אשות בקרבי כאש בוערת לא אוכל לשתוק כי הלא אל המתלונן אל זולתו הלא ישתיקוהו באמור אליו למה תביע רעות על בטל דינך יחדו תקרב עמו ויתברר הדין עם מי וישתוק מדון אך אני כי בעל דיני הוא יתברך לא איש כמוני תעננו ואומר לו נבא יחדו למשפט כי היא חוצפה כלפי שמיא כי המשפט לאלהים הוא ומי יאמר אליו שצריך לישפט:

פסוק לג

ואם תאמר לי אם כן אפוא עשה זאת ספר אתה כל תלונותיך ובחר לך איש משלשתנו יכריע בינך לבין קונך כי הלא אין א' מכם כדאי להכריע כי הלא לא יש בינינו ביני ובין בלדד שאני מווכח עתה עמו מי שיוכיח מכל החברים הדין עם מי ואיזה צודק מרעהו ואיך יהיה מי שישית ידו בין שנינו וזהו ישית ידו על שנינו בתמיה האם בין איש ובין רעהו לא תדעו להוכיח איך יהיה בכם מי שישית ידו בינו יתברך וביני ומה גם לשפוט:

פסוק לד

ושימת היד הוא לאמר לו יתברך כשיחדו למשפט נקרבה יסר מעלי שבטו הוא השחין כדי לעמוד בדין כי טרם עמוד בדין ראוי לבעל דין לסלק תחלה היזקו אשר עליו ידוע וגם יסירנו מטעם שני כדי שואמתו אל תבעתני כי על יד ההסרה אבליגה מעט ואם אפילו לזה לא יש בינינו ישית ידו ומה גם עתה לשפוט:

לב **או יאמר לא איש כמוני כו'**. לומר אל תחשבו שלדברי עמו יתברך היא עזות אלי שאשוה לו חלילה או שאדבר לו דברים קשים כאשר בדברי עליו עמכם כי הלא הדין הוא שבבוא איש עני ודל לבוש בלויי הסחבות ובעל דינו שר וגדול לבוש אצטלית זהובה שיכול עני לומר אליו או לבוש כמותי או הלבישני כמותך שאימתך אל תבעתני ואני לא איש כמוני שאעננו ואומר לו נבוא יחדו כלומר באופן אחד למשפט כי ה' מלך גאות לבש ואנכי עפר ואפר וזה משמעות יחדו כמאמרם ז"ל על פסוק וילכו שניהם יחדו בשווי ובכוונה אחת:

לג ושמא תאמרו אני לא אענה אך הדיינים יאמרו גם זה לא יתכן כי לא יש בינינו מי שיוכל להוכיח הדין עם מי מה גם עתה שישית ידו בין שנינו להשוות המדות על מה שבין שנינו כאשר בין דל ועשיר הבאים לדין שישוו תכונתם:

לד אך מה שאשאל לא יהיה שילבישני גאות כמוהו וכ"ש להפך חלילה רק שיסר מעלי לבוש השחין הוא שבטו וזה מספיק לשאימתו אל תבעתני כי גם כי הוא יתברך גאות לבש איננו נראה לעין כעשיר באצטלית על כן בזה בלבד בהסרת שבטו יספיק לשאימתו אל תבעתני:

פסוק לה

ועוד ארויח בדברי עמו כי ידוע שבעת הויכוח אפילו עם מלך לא יאשם התובע דינו ומתלונן עליו כאשר אם יתלונן שליו שלא בפניו לפני הזולת וזהו אדברה ולא איראנו כאשר בדברי עליכם דברי תלונה עליו יתברך ואשר אמרתי שלא אדבר לו יתברך דברי קושי כאשר בדברי עמכם כן יהיה שלא אומר לו חלילה דבר קשה רק מה שאדברה ולא איראנו הוא שאומר אליו יתברך כי לא כן אנכי עמדי כי הלא הוא דכא את החומר עד דכדוכה של מות וצוה ואמר אך את נפשו שמור וידוע כי שלשה שותפים באדם וכו' החומר לנו הוא מאבותינו והנפש שלו יתברך וראה והביטה ה' כי לא כן כאשר חסת על הנפש אשר היא חלקך מאשר חסת על החומר לא כן הייתי עושה עמדי הוא עם עצמי וחומרי שלא הייתי חס על עצמי ובשרי שהוא חלקי כאשר חסת על הנפש שהוא חלקך כי הלא כעת נכרת ונשבר החומר עד גדר אמרם ז"ל שידמה לחבית שבורה לגמרי שאי אפשר להתקיים היין בתוכה כן היה הגוף נפסד לגמרי אשר לא יכיל הנפש וחסת על הנפש ואמרת רק את נפשו שמור:

פרק י

פסוק א

והנה לו יצוייר יתהפך שבמקום מה שנכרת החומר היה שנקטה ונכרתה נפשי כאשר נכרת החומר והיה אפשר שיהיה בחיי של חומר שיהיה אפשר להתקיים באופן זה וזהו בחיי באופן שלא יבצר צער אל הנפש ואל החומר ומהראוי היה לתקן ולבקש על החומר הנוגע אלי מאבי ואמי מעל הנפש שהוא חלקך והנה אני לא הייתי עושה כן רק אעזבה עלי שיחי הנוגע אל עצמי והייתי מתפלל על הנוגע אל הנפש וזהו אדברה במר נפשי שהייתי שופך שיחה ותפלה בשביל מרירות הנפש כי יותר הייתי חס על של זולתי מעל שלי:

פסוק ב

ושמא תאמר עדיין גם אלה דברי העזה נגדו יתברך לומר שהיה לך דרך ארץ יותר חלילה הנה לתקן זה אקדים הקדמה ואומר אליו אל תרשיעני כו' וזהו אומרו אומר אל אלוה

ראשונה טרם אענה אל תרשיעני ותחייבני על מה שאומר כי אין כוונתי להצדיק עצמי יותר ממך חלילה רק שלמה שאין יד שכלי משגת טעם דינך ואערוך לפניך כדי שתודיעני בתשובתך על מה תריבני את עצמי ובשרי מה שאין כן לנפש שהוא חלקך:

פסוק ג

כי הטוב לך כי תעשוק כי הלא דרך המלך בשר ודם שלהטיב לעצמו עושק את זולתו אך אתה לא כן כי הכל שלך וזהו הטוב מגיע לך כי תעשוק כאשר יבא באורו בס"ד:

ב **אומר אל אלוה וכו'**. מלבד מה שכתבנו עוד יתכן יאמר עד פה דברתי אליכם מה שהיתה תלונתי עליו יתברך וכי הראוי הוא לווכח לנוכח אתו יתברך ולא עמכם עתה אמר הנה מעתה אומר אל אלוה ולא לכם וזה החלי ממני ואליו ומאמרי הוא אל אל תעשה אותי רשע שאהרהר ואדבר נגדך על בלתי ידעי מהיכן נתחייבתי ליענש בצרה הזאת לכן הודיעני על מה תריבני ואדעה למען לא אחטא לך:

ג **הטוב לך כי תעשוק כו'**. הנה הנהוג ליאמר בפסוק זה הוא הטוב לך כי תעשוק מה שאינו שלך הוא החומר כי מה שראוי תמאס הוא הנפש שהוא יגיע כפיך אך לא הגוף שהוא מאבי ואמי ובזה על עצת רשעים העושקים הופעת שילמדו לעשוק גם הם וקשה לי יקרא את הנפש יגיע כפים כי לא אל יגיעת כפים תתייחס. אך קרוב לזה יאמר הטוב לך כי תעשוק כמפורש למעלה ושמא תאמר את מי עשקתי הלא גם החומר יגיע כפי שלקחתי עפר וגבלתיו ועשיתי אדם וממנו יצאת הנה אין זה שוה כי תמאס יגיע כפיך לומר כי מה שתמאס הוא מה שהיה יגיע כפיך הוא גופו של אדם הראשון שעשית בלי שותפות כלומר אך לא גופי שאבי ואמי שותפין עמך כי לשמור הנפש שכלה שלך שאמרת הנו בידך אך את נפשו שמור שהנפש להיות כלה שלך שמרת ואת הגוף שיש עמך שותפים שהם אב ואם שאין לך בו אלא ההתחלה בעשותך את אדם מאסת הנה בזה על עצת רשעים השומרים את שלהם ומדכאים את זולתם על עשותך חלק עם השותפין הופעת שימצאו פתחון פה לומר כי הם בזה למודי ה' חלילה:

פסוק ד

ואם היה נסיון מאתך לנסותני אם אעמוד בנסיוני לא יתכן כי העיני בשר לך שיראה לעינים וצריך לדעת לנסות מחשבותי ושמא תאמר שעצרך הגשם הוא חומר עכור של אדם לדעת בפרטי מעשה חומרו והרהורו זה לא יתכן גם הוא כי הכראות אנוש שאינו רואה רק מה שבאור ולא מה שבחשך כי ראייתו היא על יד קבלת עינו מהאור מה שאין כן בחשך שאין שם ממי יקבל האם כך תראה חלילה לך שאינך מקבל מהחוץ ואם כן תדע מה בחשוכת עכירות החומר עם שנהורא עמך שרא:

ג **או יאמר הטוב כו'**. לומר הנה מלך בשר ודם עושק להנאתו אך אתה הטוב והנאה יש לך כי תעשוק כלומר כי הכל שלך והענין כי הלא כתבנו מרז"ל כי היתה הנפש באיוב כיין בחבית שבורה נמצא כי הנפש תצטער שהיא אובדת מלהיות למעלה בבית תענוגיה והחומר בחסרונו הרב אמר הטוב לך על הנפש כי תעשוק אותה מלהיות במושבה העליון כי תעכבנה בגוף הנגוף וגם כי תמאס את החומר כי גם אני מהחומר הראשון שגבלת את האדם בעשותו הוא יגיע כפיך שהוא חומר מתייחס ליגיע כפים אינו מן התימא כאשר הנפש הרוחנית שראוי לרחם עליה ואם הוא כי שמעת אל עצת השטן באמור לך אולם שלח נא ידך וגע כו' האם על עצת רשעים הופעת בתמיהה:

ד אך הוא לא עשה דבר כי אתה פתחת לו לשיקטרג כי הלא העיני בשר לך ששאלת לו מתחלה מאין תבא האם לא ראית אתה ועוד שאמרת לו השמת לבך על עבדי כו' האם כראות אנוש תראה הרואה לעינים ולא ללבב שאמרת לו השם לבו לראות אם צדיק או רשע הוא מי שאתה מעיד עליו שהוא תם וישר וכו' האם בשום לבו יראה אם כדברך כן הוא שהוא תם כו' אם אין ולמה זה האם יש כמוך רואה ללבב אך ודאי לא עשית כי אם לעוררו להשטין עלי:

פסוק ה

וש"ת כי ידעת שהייתי עתיד לחטוא שהוא לבעוט ולהטיח דברים ובלעדי השטנת השטן הייתי עתיד לחטוא ולא היה הענין רק שהקדמתי הדבר ע"י שעוררתיו עליך וכי הכימי אנוש ימיך כלומר מה זה מהרת להשים עלי השטן יקטרג עלי ויביאני לידי חטא או עון שהייתי מעותד לעשות לאחר זמן וכי הכימי אנוש ימיך שממהר יראה חפצו בימיו לא כן הוא כי אלף שנים בעיניך כיום אחד או כל כך תמהר שיורה כי עבור יום הוא כעבור שנה אל אחד האדם והוא אם שנותיך כימי גבר:

פסוק ו

כי על כן תבקש לעוני העתיד למוצאו מיד על יד השטן ואם אין בי עון רק חטא האם ולחטאתי בשביל חטא תדרוש כל אותם הדרישות אל השטן למען ייעץ עלי רעה ויביאני לידי חטא:

פסוק ז

ואם האמת הוא כאשר עם לבבי שאין בי לא עון ולא חטאת כי אם עמדתי בנסיוני ועודני מחזיק בצדקי הנה ודאי על דעתך היה כי לא ארשע כי ידעת העתיד ועם כל זה מסרתני ביד השטן לאיזו סיבה והיתכן שמכל זכיותי שהם מלאכים סניגורים אין מידך מציל וזהו ואין מידך מציל בתמיה:

פסוק ח

ידיך וכו'. אחרי התלונו על צרח הגוף כמפורש על פסוק הטוב לך וכו' והמשיך הענין עד כה שב אל ענינו לומר אם תאמר נא אלהי כי הסתכלתי עשה בהכביר בתלונת צרת הגוף כי הלא אחר שהנפש היא כל האדם ואין הגוף רק חרש את חרשי אדמה ואדרבא היה לי להחזיק לך טובה באמרך רק את נפשו שמור כי הוא העיקר ואין החומר רק כמלבוש בעלמא אשר בו תתלבש על כו לא חסת עליו על כן הנני משיב ואומר כי למה זה תהביל מה שעליו חרדת את כל החרדה הגדולה כי הלא ידיך הם שתי מדותיך נתאחדו ימין ושמאל רחמים ודין לגבל העפר ולציירו וזהו עצבוני ויעשוני והיו שתי הידים כאומר וייצר ה' אלהים הם שתי המדות עפר מן האדמה וכו' ולא עוד אלא יחד סביב והוא מאמרם ז"ל שקבץ הקב"ה עפר מכל חלקי העולם כדי שבכל מקום שימות כל איש יקלוט אותו אדמת עפר המקום ההוא עם שנולד רחוק ממנו וז"א יחד סביב שהוא מכל חלקי סביבות הארץ הכדוריית ואחר כל היגיעה הזאת כביכול ותבלעני . יאמר שתי ידיך עצבוני ויעשוני גבול וציור באדם וגם עתה יחד הב' ידים היו בעזרי כד"א הלא אתה שכת בעדו כו' מסביב ואחר הכל ותבלעני. או יהיה אומרו יחד סביב נמשך אל אומרו ותבלעני והוא לומר הנה שני ידך עצבוני ויעשוני שגם מדת הדין היתה עוזרת לי ואיך נהפך לי כי עתה ב' המדות יחד סביב כל אשר מסביב לי בקר ואתונות וצאן וגמלים ובנים ותבלעני גם בעצמי או יחזור יחד סביב אל אחדות הצרות שהיו יחד בכל אשר לו מסביב עוד זה מדבר וגם את עצמי ותבלעני:

פסוק ט

ואלו לא היה רק כאדם כי נעשה מעפר ומים כחומר ביד היוצר לא היתה כל כך החרדה אשר חרדת אלינו:

י אך היה יותר כי הלא כחלב כו'. ולבא אל הענין נזכירה מאמרם ז"ל בגמרא ששאל קיסר את ר' יהושע בן חנניה איך יתכן שהמתים הבלים בעפר שיחיו אמרה בת קיסר לר' יהושע תרשני שאשיב השיבה ואמרה שני אומנים היו בעיר אחת אחד עושה כלים מחומר ואחד עושה ממים איזה יותר משובח הוי אומר העושה ממים והשתא קל וחומר ומה אם מטפה סרוחה שהוא ממים יצא אל הפועל האדם בהיותו כבר חומר ממשיי על אחת כמה וכמה שיתהוה ויתקיים הנה כי טורח הנעשה ממים הוא יותר מהנעשה מחומר ובזה אמר זכר נא כי כחומר עשיתני באדם הראשון ובזה לא כמו זר יחשב שאל עפר תשיבני אך אני הלא כחלב תתיכני כי עשיתני ממים היא טפה סרוחה כחלב שהיא עשיה גדולה ותעשה עוד הכנות ותיקונים שאחר ההתכה בבטן אמו כגבינה תקפיאני:

פסוק יא
ואחרי כן עור ובשר תלבישני ובעצמות וגידים תשככני ואחר כל אלו ההכנות תבזה את החומר הלז לבלעו חנם חלילה לך:

פסוק יב
חיים וחסד וכו'. הנה הדרך אשר בחרנו בו בפסוק הטוב לך כי תעשוק כו' הוא לומר קובלני עליך בין מצד הנפש בין מצד הגוף מצד הנפש כי הלא לא די לה שסבלה בהיותי בריא להיות חוץ משרשה בעולם העליון כי אם גם עתה שע"ד טבע אי אפשר לה להיות בגוף והוא כיין תוך מבית שבורה תעצרנה מלעלות אל בית תענוגיה שהיא כעשוקה מהראוי לה וזהו הטוב לך כי תעשוק ועל הנוגע אל הגוף אמר כי תמאס כו' ועד כה דבר במאי דסליק מניה הוא על צרת הגוף ועתה בא לדבר על עושק הנפש ואמר חיים וחסד כו' לומר מה שאמרתי הטוב לך כי תעשוק ועל כן תסבול ולא תחשיב לעושק מה שאני מעכבה בגופך אל תאמר כי לטובתה הורדתיה לארץ למען תזכה בעולם השפל לעלות אז יותר להניחה עצורה תוך גוף נגוף אשר לבש בשרי רמה וגוש עפר וגם היא יוצאת ותעצרנה על דרך נס כי הנה אשיבך כי הלא לפי האמת מה שיתייחס לחיים וחסד הוא מה שעשית עמדי שהוא עם החומר כי היה עפר מות ותחייהו כי נפחת בו נשמה וכן עשית לו חסד שכלכלת אותו ושהחיות שנפחת בו היה מצד הקדושה אך עם הנפש לא הגדלת השמחה כי אדרבה יש להחזיק לה טובה כי ופקודתך ומצותיך שמרה רוחי שרצת לבא אל תוך חומר עכור:

פסוק יג
עם היות שכאשר אלה הנזכר עור ובשר ועצמות וגידים שעשית כן עדיין לא נעשו כי אם היו צפונים בלבבך לעשותם ידעתי אני כי זאת שהיא רוחי הנז' היתה עמך בעולם העליון ומה לה עוד גדולה ומעלה יתירה מלהיות עמך ועם כל זה להיות פקודתך ומצותך שמרה ותרצה ליכנס בתוך חומר עכור ומה גם לפי האמת שנוח לו לאדם שלא נברא שהוא מעותד לחטוא ואם כן אפוא הדין עמי כי עשוקה תקרא לפחות בהיותה חוץ מאיכותה והוא בגוף נגוף אשר לא יכיל הנפש כמדובר והניחוה לעלות אל שורשה:

פסוק יד
אם חטאתי וכו'. אמר אם חטאתי שוגג ועל כן ושמרתני ששמרת נפשי בגופי עד מרוק החטא מה בצע בזה כי הלא היא סיבה שע"י כן עויתי מזיד שהטחתי דברים ועתה מעוני לא תנקני נמצא כי טוב טוב היה שהייתי מת מיד והיה החטא מתנכה ביסורי

הנכסים והמות ולא לשמרני שתחת נכות השוגג עשיתי מזיד הבלתי מתנכה שאדרבה הולך וגדל:

פסוק טו

וזה שאמרתי שעויתי על ידי יסורין אלו הנני רואה כי רע ומר הוא כי הנה אם רשעתי שהוא יתברך מחשיב לי לרשע מה שהתרסתי על צרתי אללי לי כי הנה קל וחומר הדברים כי הלא כאשר צדקתי שעל איבוד נכסים ובנים אמרתי יהי שם ה' מבורך לא אשא ראשי בדרך הנסיון שמתנשא העומד בו כמו שאמרו ז"ל על והאלהים נסה את אברהם נשאו בעולם וצדקתי אני באמרי ה' נתן וה' לקח כו' ולא אשא ראשי ואדרבה תחת המעלה שבע מקלוני וראה עניי אשר לי מאז:

פסוק טז

ולא עוד אלא שוינאה מי שהוא כשחל הוא השטן שהיה כשחל שבא לטרוף מישראל וגרית אותו בי אחר שצדקתי שאמרתי ה' נתן כו' יגאה לומר לך תצודני את עצמי ובשרי גם כן ותשוב אתה תתפלא בי איך עמדתי בנסיון באמרך השמת לבך כו' ועודנו מחזיק בתומתו שהיית מתפלא בי איך גדלה צדקתי שיכולתי להחזיק בתומתי:

פסוק יז

ואחרי כן הנפכת לי ותחדש עדיך נגדי שאשר העידו על אשמותי להיות ראוי אל יסורין ראשונים חדשת אותם אחר כך נגדי להעותני הם המשמאילים כי אין ספק שעל ידי איזה עדות על אשמת דבר הכיתני אלא שבראשונה לא הספיקו רק אל נכסים ובנים ואחר כך חדשתם גם עלי ותרב כעסך עמדי ולא שכוונת להרע לי חלילה כי אדרבה הכעס שכעסת עלי הרבה לי חליפות הם חלוקי דרבנן ומה גם אם היו על שזכות הרבים תלוי בי שעל ידי כן חליפות בלבושים לרוח ולנשמה וצבא חיילות מלאכים הנעשים על ידי מצותי הרבית עמי:

פסוק יח

באופן שאני חוזר לתלונתי למה זה אחר שהכל עשית לזכותנו למה שמרת נפשי בי שעל ידי כן מעוני אשר הטחתי דברים נגדך אבדתי הכל. וטוב טוב היה אלו מאז מרחם לא הוצאתני כיון שאבדתי כל זכיותי והיו כל יגיעי ועמלי בתורה ומצות שבכל ימי חיי לריק ועל כן הנני אומר כי למה מרחם הוצאתני כיון שהיו חיי לריק:

פסוק יט

ושמא תאמר שלא הייתי מרויח כלום כי כאשר לא הייתי אהיה כי הלא הביאה אל העולם גם שימות מיד יועיל לנפש דרך גלגול שאם היה חייב איזה עונש מקבלו ונפטר

בכך ואמר הנה אמרתי שהייתי חפץ שטרם אצא מרחם אגוע ואם הוא שכאשר לא הייתי אהיה שלא יועיל לנפשי אם לא בצאת אל העולם אך בגוע טרם צאת מרחם לא הועלתי והייתי כאלו לא הייתי כלל כן בדרך אחרת שאצא מרחם אלא שמבטן לקבר אובל ומה בצע בהאריכי ימים:

פסוק כ

והנה מה שעבר מחיי עד כה אין תקנה אך לפחות הלא מעט ימי הנותרים וחדל ועשה ישית וירפה ממני המעכב את נפשי מלצאת הוא שטן אשר צוית אליו ואמרת רק את נפשו שמור:

פסוק כא

כי מה שדברתי עד כה אינו מספיק רק לאבד מה שזכיתי עד כה אך אם תמשך צרתי יותר ארבה להטיח דברים עד גדר שאלך ולא אשוב כי חס ושלום אהיה מהיורדים ואינם עולים שאפילו לא ישיבוני להתגלגל אל הארץ הזאת על הטיחי דברים כלפי מעלה וקרא אל העולם הזה ארץ חשך וצלמות:

פסוק כב

והטעם למה קראתי אל העולם הזה ארץ חשך וצלמות הוא כי הלא ארץ עיפתה ואורה שלה היא כמו אופל כי אור טובות העולם הזה מאפיל לפני בעליו להחטיאו כי ישמן ויבעט שלא יבצר מבעל הון עון אשר חטא באופן שאורה כמו אופל למו ומה גם עתה כי שלש רעות לפני אחד צלמות צרותי ב' ראותי כי לא סדרים כי יש צדיק ורע לו רשע וטוב לו. ג' כי בשום שכל להאיר עיני במבוכה זו ואחשוב מצאתי הארה מה היא כמו אופל כי יסתבכו קושיות באופן אשאר באופל וזהו ותופע כמו אופל:

פרק יא

פסוק א

ויען צופר כו' :

פסוק ב

הרב דברים כו'. אמר הנה הארכת הרבה ולא יבצר מאחד מב' או כי ראית שלא היה הדין עמך ופן תכסך בושה אם תודה התנכלת להאריך ולהפליג אמרים בחשבך כי לא נכילם להשיבך עליהם ונשתוק ולא תכלם או תאריך למען יחשבו כי לולא היה הדין עמך לא הפלגת לדבר ולומר כל השיעור הזה כי יאמרו אין זה רק מאשר חם לבו בקרבו

בראותו כי הדין עמו ולא שוה לו ואין מושיע לו לא עצר כח לומר די ועל האחד תמה ואמר הרב דברים לא יענה ועל הב' אמר ואם איש שפתים יצדק:

פסוק ג

כי הלא בדיך וכזביך את מתים האנשים קלי הערך המתוארים בתואר מתים יחרישו אך לא אנשים חכמים כמונו וגם אתה רואה שאין בדבריך ממש אלא שאתה מלעיג עלינו אך בראותך ענותנותנו שאין מכלים:

פסוק ד

על כן קנית חוצפה אף כלפי שמיא ותאמר זך לקחי כו' שערבת אל לבך לאמר אל קויך כי שלם אתה בתורה ומעשים טובים כי אמרת זך לקחי בלי פנית יוהרא וכיוצא רק תורתי לשמה וכן בר במעשה מעון ומפניה רעה במצות ולא לעיני בני אדם הרואים החיצוניות כי אם בעיניך אשר תראה ללבב ומי יתן ואמרת מה שיראה בעיני הוא כי זך לקחי כו' אך אתה ה' יודע בי יותר ממני כי אין לפניך שכחה ומאזני צדק בידך אך אמרת הייתי בעיניך כי אמרך כן לפני קונך הוא כאלו אמרת שיעות משפט כי לא אמרת שזך אתה בעיני עצמך רק שהוא יתברך יודע ולדעתו זך לקחך ובר במעשיך ועם כל זה מדכאך כאלו בפירוש אמרת שיודע שזכאי אתה ומעוות דינך והנה אין האשם עליך כי אם עלינו שלא התלנוך ועל כן גם על מרי שמיא התרוממת חלילה:

ג **או** יאמר איך תאמר כי אין ה' עמך ושאם תחפוץ לריב עמו לא יענך והלא שתי מדות עמך שעליהם הוא יתברך מתרחק ממך ואיך יענך ה' אחד היותך דובר שקרים עד גדר כי בדיך מתים מתים יחרישו ודובר שקרים לא יכון לנגד עיניו כי דוברי שקר ירחקם מאד שהם הפך ענינו ותורתו וחותמו ואל זה יביט אל דוברי אמת כמאמר הכתוב שארית ישראל כו' ולא ידברו כזב כו'. ב' כי אתה לץ וידוע כי אין מייחד דבורו עם לצים ככתוב אצלנו על פסוק ולצים לצון חמדו להם שלא אמר חמדתם לכם כאומרו פתיים תאהבו פתי אך הוא כי שנואיו יתברך המה ולא ידבר בם לנוכח כי כת לצים אין רואים פני שכינה ועל כן אמר אליהם שלא יבעטו בתשובה על שמאסס ה' ולא ידבר בם כי אחר אומרו על הפתאים תשובו לתוכחתי כי הנה אביעה לכם רוחי ובזה יאמר כי איך יענך ה' ואתה מכת לצים כי ותלעג ומי יתן והיית שב אך אין אתה שב כי אין מכלים אותך שעל ידי כן תשוב כמאמר הרמב"ס ז"ל בהלכות תשובה שהמלעיג על דברי חכמים נמנעת התשובה ממנו כי אל חכמים לא ילך שיוכיחוהו וזה אחשוב בפסוק לא יאהב לץ הוכח לו אל חכמים לא ילך וזה יאמר פה ואין מכלים שעל כן תשאר בשטותך:

פסוק ה

ואולם כו' גם שפה אחד כל רז"ל דעתם שחברי איוב נכרים היו אחשבה כי צופר טעם מצוף דבש קדמונינו חכמי ישראל ומוכיחו במוסר השכל כמאמרם ז"ל אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה וכן באמרם ז"ל כי תחלת דינו של אדם היא נשאת ונתת באמונה וקבעת עתים לתורה וכן דעת צופר כי גדולה תביעת עסק התורה כר' ישמעאל במדרש משלי כאשר נעתיק לשונו בסייעתא דשמיא שאין די בקבוע עתים לתורה כי אם שחוקרים אם עסק אפילו דתנו לו מעשה מרכבה ועל הכל יביא אלהים במשפט. ונבא אל הענין אמר הנה עד כה דברתי ואמרתי כי שקר מליך ואולם לו יהיה כדברך שכל דברך אמת עם כל זה יש תשובה והוא כי גם כי צדיק אתה תחלה בביטול תורה כמאמרם ז"ל אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו פשפש ולא מצא יתלה בבטול תורה וזאת כונת מאמרו כאשר יבא בם"ד והחל ואמר מי יתן אלוה דבר מה שאינו מדרכו רק על ידי השתלשלות הופעת מראה או על ידי מלאך וכיוצא כמראה אליפז או אפילו אם לא ידבר עם זולתך מי יתן יחשיבך כל כך שיפתח שפתיו עמך שיהיה תחלת דברו בך:

פסוק ו

ויגד לך כמה מיני תעלומות חכמה יש במציאות אשר לא עסקת בהם באופן כי כפלים מאשר התשת כחך בתורה היה ראוי לך לעסוק בה עד השיגך תעלומות החכמה וזהו כי כפלים לתושיה ועון של ביטול תורה אל יקטן בעיניך כי הלא הוא כל כך חמור כי ודע שבכל הרעה הזאת הבאה עליך עדיין לא ניכה חצי העון ההוא ודע כי ישה לך אלוה מעונך כי עדיין הוא נושה בך חלק מהעון לידון בגיהנם מה שלא נכית אותו בכל זאת ומה גם למה שאמרו ז"ל ויתר הקב"ה על ע"א ועל ג"ע ועל שפיכות דמים ולא ויתר על ביטול תורה וגם זה אפשר רמזו ז"ל באמרם כי ג' נצטרעו על שדבקו באדמה קין ואיוב ועוזיה כו' שהוא עשותן עסק האדמה קבע ולא בחכמת אלהים:

ה **או** יאמר מי יתן אלוה דבר עם כל אדם ואחר היות כן מי יתן ותהיה אתה ראוי שיפתח שפתיו עמך כי גרעת ע"י שתי מדותיך אלה ואשר הטחת דברים כלפו מעלה ואז יגד לך כו' כמדובר. או יאמר ויפתח שפתיו עמך כלומר מה שהוא פתח שפתיו בתת אדם דין וחשבון לפניו ית' שהוא עסקת בתורה מי יתן יעשה זה עמך כי הלא על פתח שפתיו בלבד תפול לפניו והוא עון המנעך מעסק הראוי לך לעסוק בתורה ויגד לך כי הלא כו' כמדובר:

פסוק ז

ופן תאמר כי השגת הרבה לא יתכן כי החקר אלוה כו' והוא מאמר ר' ישמעאל במדרש משלי על דין וחשבון הניתן למעלה שמי שלא למד בעולם הזה כ"א מקרא מורידין אותו לגיהנם וכן מי שלמד משנה בלבד ומי שלמד גם גמרא ואף מי שלמד גם מעשה מרכבה שואלים אותו פרטי דברים עליונים עד מאד משיעור קומה עליונה וזה יאמר פה החקר אלוה תמצא הוא מה שחוקר כמאמר ר' ישמעאל וזה לשונו במדרש משלי היה ר' ישמעאל אומר אוי לה לאותה בושה אוי לה לאותה כלמה בא מי שיש בידו מקרא ולא משנה והקב"ה הופך את פניו ממנו ומצרי גיהנם מתגברין בו כזאבי ערב והם נוטלין אותו ומשליכין אותו לגיהנם בא מי שיש בידו שני סדרים או שלשה הקב"ה אומר לו בני כל ההלכות למה לא שנית אותם אם אומר להם הניחוהו מוטב ואם לאו עושין לו כמדרשו הראשון של ראשון. בא מי שיש בידו הלכות אומר לו בני תורה כהנים למה לא שנית שיש בו טומאת שרצים טומאה וטהרה טומאת נגעים וטהרת נגעים טומאת נתקים וטהרת נתקים טומאת בתים וטהרת בתים טומאת זבים וטהרת זבות טומאת לידה וטהרת לידה טומאת מצורע וטהרת מצורע סדר וידוי של יום הכפורים וגזירה שוה ודיני ערכים וכל דיני ישראל שהם דנין מתוכו. בא מי שיש בידו תורת כהנים הקב"ה אומר לו בני חמשה חומשי תורה למה לא שנית שיש בהן קריאת שמע ותפילין ומזוזה. בא מי שיש בידו חמשה חומשי תורה אומר לו למה לא למדת הגדה ולא שנית שבשעה שחכם יושב ודורש אני מוחל ומכפר עונותיהן של ישראל ולא עוד אלא שבשעת שהן עונין אמן יהא שמיה רבא אפילו אם נחתם גזר דינם אני מוחל להם ומכפר עונותיהם. בא מי שיש בידו הגדה הקב"ה אומר לו בני גמרא למה לא למדת שכל הנחלים הולכים אל הים והים איננו מלא ואי זה זה גמרא. בא מי שיש בידו גמרא הקב"ה אומר לו בני הואיל ונתעסקת בגמרא צפית במרכבה צפית בגאותי שאין הנאה בעולמי אלא בשעה שתלמידי חכמים יושבין ועוסקין בתורה ומציצין ומביטין ורואין והוגין המון הגמרא הזה. כסא כבודי האיך הוא עומד רגל האחד במה היא משתמשת. ב' במה היא משתמשת ג' במה היא משתמשת ד' במה היא משתמשת חשמל היאך הוא עומד ובכמה פנים הוא מתהפך בשעה אחת לאיזה רוח הוא משמש בברק היאך הוא עומד כמה פנים של זוהר נראין בין כתפיו לאיזה רוח הוא משמש. כרוב היאך הוא עומד רוח הוא משמש גדולה מכולן עיון כסא הכבוד היאך הוא עומד עגולה היא כמין מלבן מתוקן הוא כמין גשרים כמה יש בו כמה הפסק יש בין גשר לגשר וכשאני עובר באיזה גשר אני עובר באיזה גשר האופנים עוברין באיזה גשר גלגלי המרכבה עוברין. גדולה מכולן מצפרני ועד קדקדי היאך אני

עומד כמה שיעור בפיסת ידי כמה שיעור אצבעות רגלי גדולה מכולן כסא כבודי היאך הוא עומד לאיזה רוח הוא משמש באחד בשבת. בשני בשבת לאיזה רוח הוא משמש. בשלישי בשבת לאיזה רוח הוא משמש. ברביעי בשבת לאיזה רוח הוא משמש וכי לא זהו הדרי זהו גדולתי זהו הדר יפיי שבני מכירין את כבודי במדה הזאת עליו אמר דוד מה רבו מעשיך ה' עד כאן לשונו. הנה כי רבה מאד חקירתו יתברך על האדם במה עסק בעה"ז ומי יצא חובת כל הדברים הרמים ההם ומי מצא או מוצא ההשגה ההיא. וזה מאמר צופר לאיוב מה תתאונן על צרתך ולא תשית לב אל הדברים שיבקשו ממך ולא יגעת ולא מצאת וזהו החקר אלוה שהוא אשר יחקור הוא יתברך האם תמצא ותשיג הדברים ההם באופן שלא על חנם לקית כי בטלת מן התורה ומהשיג חכמתה ואם רמות לך הדברים הרמים ההם שאין להם שיעור כי דבר גדול מעשה מרכבה ושמא תאמר כי די לך לעסוק בדברים שיש להם גבול ותכלית בשמים ושמי השמים בחכמת הוברי השמים וכסיליהם ולא יחוייב איש חומרי לעלות אל מה שלמעלה מהן הוא רוחניות עליון כי גבהו מאד הלא לא די לך זה כי הנה עד המקום המייחס לגבול הוא תכלית שדי שהוא עד סוף הרקיעים שהיו נמתחים והולכים כשנבראו עד שבשם שדי אמר לעולמו די ובו ניתן למו תכלית וגבול ועל כן יקראו תכלית שדי הוא תכלית וגבול הנעשה בשם זה האם עד שם תמצא לא יספיק לאיש כמוך כי אם גם ישאלך והוא כי הנה למדנו מחכמי האמת כי יש משיג ידו בכשרונו ותורתו הפשטיית להשפיע בעולם העשיה הוא עד גבול כל דבר גשמי כגלגלים אשר גשמיים ובעלי גבול המה ויש על ידי עסק מעשה מרכבה בקדושה וטהרה עושים שמים עליונים רוחניים כמפורש אצלם. ונבא אל הענין אמר אם תורתך היתה מדרגה שפלה שעד תכלית שדי הוא עולם העשיה אשר שם זה נתן בו תכלית וגבול שאמר לעולמו די אם עד שם תמצא ידו ותשיג להשפיע עד שם קדושה הנה זה אינו די לך:

פסוק ח

כי הלא גבהי שמים שהם שמים העליונים הנקראים גבהי שמים באמת הנעשים ונפעלים על ידי מעשה מרכבה שאדם עוסק בה רוחניים מאד מה תפעל מהם כי לא יאמר די הוא יתברך לך עד תדע ותשכיל לפעול שמים החדשים הרוחניים ההם ולא תקל בעיניך תביעה זו כי דע לך כי עמוקה משאול היא תביעת מה תדע אשר יאמרו לך מה תדע מהחכמה האם לא הגעת עד הראוי לאיש כמוך:

פסוק ט

ושמא תאמר מי יעלה לנו עד קצה התורה ומעלתה ולא יכילנה שכל כל אדם גם זה אינו כלום כי הלא אם ארוכה מארץ מדה ולא תעצור כח להמשך עד סוף ארכה הלא ורחבה היא מני ים כי בכל חלקי הדרגות המשך ארכה בין במשנה בין בגמרא בין בהתחלת מעשה מרכבה יש רוחב והתפשטות להתרחב ולהוסיף ע"י פלפול ועסק רב ולמה לא הוצאת כל ימיך להרחיב במקצתה כי לא תחוייב לעסוק בכל הענינים עד תום אורך כל הנושאים שבה:

[ח] או יאמר דע כי משני הדברים הראשונים שתתן דין שהם נשאת ונתת באמונה יש הפרש בין זו לזו כמן השמים לשאול שמתחת לארץ כי גבהי שמים היא שאלת מה תפעל במשא ומתן בערך שאלת הידיעה כי עמוקה משאול היא שאלת מה תדע. או שעור הכתוב אם גבהי שמים היא לך שאלת מה תפעל כי ודאי נשאת ונתת באמונה ומדרגתך בזה גבהי שמים עמוקה משאול היא לך שאלת מה תדע מהתורה ועל כן יסוריך בכבד משאול. או יאמר גבהי כו' והוא כי הנה על ב' דברים צריך לתת דין וחשבון על לימוד ועל מעשה וידוע כי ההולך תמים ופועל צדק מחדש אורות בשמים עליונים הרוחניים כנודע שהם גבהי שמים אשר למעלה מהשמים הגשמיים הפך הפועלי און הפוגמים שם כנודע והנה לגבר כאיוב תם וישר ירא אלהים וסר מרע לא ישאלו ממנו שפגם למעלה כי לא עשה כן רק על מה שלא ריבה לפעול אורות למעלה על אשר פעל ועשה והנה היא שאלה קלה שאינה רק העדר אורה אך אשר ביטל מן התורה להשיג הראוי לו אינו כן כי הלא גם שהוא בשב ואל תעשה יורש גיהנם ומאכילים אותו שם גחלי רתמים כאשר הפליגו רז"ל וגם שגגת למוד עולה זדון. ונבא אל הענין אמר הלא אמרתי לך כי כל יסוריך אלה על ביטול תורה הם ושמא תאמר הלא גם כאשר יתבעו על ביטול תורה גם כן יתבעו על המעשה ולמה לא יחסתי יסוריך על זה דע לך כי אינו שוה כי הלא מהשתי תביעות שהם הא' לשאול לך מה פעלת במעשה. והשנית מה ידעת מהתורה הנה לא ישתוו כי הלא לאיש כמוך לא יתבעו ממך על מעשה רע כי לא עשיתו כי אם גבהי שמים מה תפעל כי אורות עליונים שהם גבהי שמים הנעשים במעשה המצות שלא פעלת הוא שאלת מה תפעל בלבד שהוא על המעשה אך לא כן שאלת מה שלא עסקת לדעת מהתורה כי הלא עמוקה משאול היא שאלת מה תדע שיאמרו לך מה תדע מהתורה כי על זה תרד מטה משאול מה שאין כן על העדר הפלגת מעשה ועל כן על זה יחסתי כל יסוריך אלה:

פסוק י
אם יחלוף כו'. הנה אמרת ויחלוף ולא אבין לו שהוא יתברך מסתלק מעל האדם ומתפרד ולא יבין האיש התפרדו ולא ידע למה ועל כן לא ישית לב לתקן עד שפתע פתאם יסגירנו אל א' המשחיתים יכה בו הכה ופצוע כאומרו ארץ נתנה ביד רשע ההוא על מה שהסגירו ביד השטן הן זאת לא צדקת כי אם יחלוף וגם יסגיר ביד השטן לא מעצמו לבד יעשה רק כדי להסיר פתחון פה מבעל דין מקהיל ב"ד של מעלה כמאמר איוב עצמו טרם יחטא כשפתיו כאומרו וה' לקח כי וה' הוא ובית דינו נמנים כדי לפעול רוגז ודין וז"א ויקהיל ועל כן ומי ישיבנו כי אין ספק הקהיל ב"ד של מעלה ואם היה מי ישיבנו תשובה בב"ד ההוא בשאלו יתברך מה יראה להם משפט איוב:

פסוק יא
לאמר לו כי הוא יתברך ידע מתי שוא מטרם יחטא האיש וירא און שיעשו ממש ולא שיודע באומד מתוך תכונת מציאותו רק וירא און ממש מה שעתיד לעשות רואה אותו בפירוש בהווה ולא יתבונן בלבד מתוך תכונת האדם מה שימשך ממנו רק ראיה ממש כי אין מעצור לו יתברך וזהו וירא און ולא יתבונן אין מי שישיב לו כן:

פסוק יב
והטעם הוא שעם כל זה אין ידיעתו מכרחת כי איש נבוב הוא שיש לו הכנה לקבל כי הוא היולי כדבר נבוב מוכן להמלא מזה או מזה כן הוא ילבב שימלא מא' מב' לבבות מיצר טוב ויצר הרע כי ילבב כולל ב' לבבות כנודע מאמרו לבבך בשני ביתי"ן וכמאמר רז"ל על לבבתיני כן יאמר ילבב מזה או מזה כי היולי הוא ואמר עיר פרא בטעם רביע לומר ושמא תאמר כי האדם עיר פרא ויוכלו ב"ד של מעלה להשיב כי על כן לא יאשם אם יצרו יפתנו והוא כי יש שאמרו כי נפש האדם מתהווה בהתהוות הגוף ומשתלם מעט מעט וזהו ועיר פרא כלומר ולכן דעה יחסר וכח מספיק לבחור בטוב כי אם ימשך אחר חומרו לא כן הוא רק אדם יולד מעת הולדו כי נפשו עצם נבדל הוא להשכיל להיטיב כי זה הוא תואר אדם על שלימות נפשו כי על כן נאמר אתם קרויים אדם וזהו אדם יולד כמדובר:

יא **או** תהיה אומרו כי הוא ידע וכו' תשובה אל מאמר איוב העיני בשכלך לפי הדרך שכתבנו למעלה שכיון באומרו העיני בשר לך אם כראות כו' לומר העיני בשר היו לך ששאלת לשטן מאין תבא כו כאלו אתה לא ידעת והכראות אנוש על ידי קבלו מהאור כן תראה הרואה לעינים שאמרת לשנון השמת לבך על עבדי איוב כו' כי אחר העידך שהיה תם וישר אמרת לו השם לבו כאלו עתה ראית לעינים והשטן ינסנו לראות ללבב

הנני משיב לך כי אין ספק כי הוא יתברך ידע מתי שוא ואין נסתר מנגד עיניו והוא על פי דרכנו ששאל מאין תבא שהוא מי הם מתי שוא שמהם תביא קטיגוריא וזה יאמר כי הוא ידע מתי שוא וירא ג"כ און באיוב ולא יתבונן שלא היה שם לב כי אם כמעלים עין כדרכו שמאריך אפו או שראה און אחד בלבד ועל כן לא יתבונן בו כי הוא יתברך מעביר ראשון ראשון:

יב ואם כן למה הרשה את השטן הוא למען שאם הוא איש נבוב ילבב כו' והוא כי הנה כתוב אצלנו על ענין נסותו יתברך את הצדיקים שאחד מן הטעמים הוא כדי לזרזו בתכלית בעבודת קונו יתברך ככתוב אצלנו על משל שאמרו רז"ל על ה' צדיק יבחן משל לפשתני הזה כשפשתנו יפה מכה בו שכל עוד שמכה בו הוא משתבח כו' וכן במקומות רבים מרז"ל וזה יאמר פה תדע למה עשה הוא יתברך הכנות על יד השטן לנסותך לא לדעת את אשר בלבבך כי לא נעלם ממנו חלילה רק כדי שאם אתה איש נבוב רפה ידים בעבודת קונך תקנה לב ודעת כי כאשר תראה עצמך בנסיון תלחם עם יצרך ותתקפנו ותשאר חזק מאז והלאה כי איש נבוב על יד נסיון ילבב ואם הוא עיר פרא עובד את ה' בתמימות מצות אנשים כעיר פרא עתה על ידי היסורין אדם יולד כי עליו יאמר אלהים אני היום ילדתיך אדם תחת היותך עיר פרא כי תקנה דעה והשכל:

יג **אם אתה כו'**. הנה דברת כמתיאש מן הרחמים עד אמור ולמה מרחם הוצאתני וכו' ושית ממני כו' כאשר כתבנו שהיה ירא כי היסורין העצומים ההם בהתמדתם יתפקר עדי אובד אך לא כן דברת והנני מלמדך להועיל כי תפלה לפניו יתברך היא תעמוד לך אם תעשנה כראוי והוא כי הנה ו' דברים צריך המתפלל לשתשמע תפלתו אחד הכנת הלב בסילוק גאוה והרהור רק בכונה טובה כמאמרם ז"ל ולעבדו בכל לבבכם זו תפלה. ב' העדר הרע כפים שבפרוש אליו יתברך כפים יהיה בלי חלאת עון בהן כד"א ובפרשכם כפיכם וכו' גם כי תרבו תפלה אינני שומע ידיכם דמים מלאו. ג' הרהורי תשובה על כל עון ופשע וחטאה למען טהר הפנים כי כל אשר לו עון נרשם בפניו ונשתת צלם אלהים ממנו ואז לא ישא פניו ברצון הוא יתברך לקבל תפלתו והוא מאמרנו על פסוק הראיני את מראיך לו לומר תקן את מראיך אשר פגמת צלם אלהים שבפניך והראיני מראיך האמיתיים טרם תקלקל אותם ואז השמיעיני את קולך בתפלה כי קולך ערב לי כאשר מראך נאוה בלתי נשחת ולא בהראות בו מומי אשמותיך. והן אלה דברי צופר לאיוב הנה מהג' דברים הלא מרגלא בפומך כי לבך נכון באמור ובר הייתי בעיניך אם אמת הוא שאתה הכינות לבך עשה השנית והיא ופרשת אליו כפיך שהם ראויות אליו:

פסוק יד

במה שאם און בידך עדיין הרחיקהו במה שתעשה הפכו שהוא תת בידך צדקה והלוות לעני באופן שאך רחוק יהיה עשות בידך און כי הלא תפשת הקצה האחר וכן תשוב מכל עולה שהיית עושה עד כה או שוכני אהליך וזהו ואל תשכן באהליך עולה כענין משתאות בניו והמתיק לשונו באומרו אל תשכן שאינו צודק רק בבעל חי השוכן אתו אך כוון לומר כי בעולה שיפעל איש נעשה כח טומאה השוכן אתו ועולה ומקטרגו וכאשר לא סר מרעתו דבק בידו הפועלת וכאשר ישוב מרעתו לבלתי עשות יוסר מידו אך אם עדיין לא שב וטהר ביתו מאותו עון אותו הכח שוכן בביתו מקוה עד עת מצוא מקום להחטיאו בו כאשר בתחלה ועל זה אמר אל תשכן באהליך עולה כי שם העולה הוא שם הטומאה הנעשית בה כנודע:

פסוק טו

כי אז על ידי כן שתתקן בתשובה כל אשמת דבר לעקור גם רמז העון עד שאל תשכן באהליך עולה אז על ידי כן תשא פניך ממום כי כל עון שהיה מטיל מום בפניך כמפורש בספר הזוהר שהיו מכירים בפנים העונות שהיו רואים כמום וכתם בפנים וכעובדא דרבי שמלאי וזהו אז תשא פניך ממום כי תחת היות פניך שפלים מרעת מומיך אז תשאם וגם אפשר כוון באומרו ממום כי כאשר השב שב מאהבה גם הזדון נעשה זכות וקדושה והוא מאיר כמפורש אצלנו בביאור דניאל נמצא כי העון עצמו הוא המטיב וזה יאמר תשא פניך ונשיאות הפנים יהיה מהמום עצמו שהיה בם כי הוא יעשה זכות ויהיה מעיר לעזור לישא פניך כי הוא יאיר לך בכל מצוה ואתה בעצמך תכיר תיקון צלם אלהים שבפניך במה שלא תפול עליך שום מורא משום דבר כי נקיון כל עון ותיקון הצלם אלהים מקנה בך אומץ ויהיה לך זה סימן יפה וזהו והיית מוצק ולא תירא והוא כי כאשר עונות האדם נרשמים בפניו כל כחות המקטרגים מביטים בפניו ומקטרגים וגם מטילים מורא לאיש ההוא כי אף על גב דאיהו לא חזי מזליה חזי ורואה כחות הטומאה הדבקים בו ומקטרגים ומירתת כמו שאמרו בגמרא על ההוא דחזי דהוה מירתת אמר חטאה אז דכתיב פחדו בציון חטאים ובזה יאמר כי כאשר אז תשא פניך ממום אז והיית מוצק שאין מי שיקטרג עליך ולא תירא שלא תפול עליך פחד להיות מירתת ולענות לאיוב על ענינו יאמר והיית מוצק כו' לומר אשר אתה ירא פן על ידי יסוריך תתפקר כי לא תוכל להתחזק באמונתך ותמותך הנה בשלש אלה תהיה מוצק בצדקתך על ידי עזר משדי ולא תירא מלחטוא עוד:

פסוק טז

כי אתה עמל כו'. דרך סובלי יסורין כי מדי עברם ישמח האיש כי יאמר אך עשרתי כי הצרה עברה ונשכחה וטוב לי כי עוניתי כי טהרתי מחטאתי וזה יאמר כי אתה עמל יסוריך תשכח בעוברים ותשמח בהנאתם כי הנה כמים עברו תזכור והוא כי בימות הגשמים הוא צער לעולם כמו שאמרו ז"ל שאלמלא שהעולם צריך להם היו מתפללים שלא ימטיר וכן אמרו קשה יומא דמטרא כו' כפרש"י ז"ל כי כאשר יומא דדינא קשה שהבעלי דינים מתקוטטים ויש צער כן יומא דמטרא אך הנה כאשר עברו הגשמים שוכח אדם צערם בהנאת התבואה כן גם אתה אחר יסוריך העמל של היסורין תשכח בשמחת מה שימשך לך כי כמים של גשמים אחר שעברו תזכור כמדובר וההנאה אשר קנית על ידי עמל יסוריך הלא היא כי ומצהרים כו' והוא כי דרך האור להתחיל מעט מעט והולך ומתרבה ובעת צהרים האור גדול יותר שהשמש בחצי השמים אמר הנה כאור צהרים הרב יקום חלדך כי ראשיתך לא יהיה מצער כמאמר בלדד כי אם יתחיל באור גדול ולהיות שדרך הצהרים להיות מאז והלאה עד הלילה הולך ומתמעט אך אתה לא תהיה כן רק שבענין ההארה תעופה כבקר תהיה כי כאשר הבקר האור מתחיל מעט והולך ומתרבה כן כבקר תהיה שמה שמתחיל באור רב כצהרים יהיה הולך וגדל כאשר אור הבקר הולך ומתרבה כי יהיה אור צהרים מעט לך בערך אשר יהיה הולך וגדל. או יאמר הנה קצת בחייך כי הגעת עד שערי מות שעל ידי שמור את הנפש אינה יוצאה כי היא כיין בחבית שבורה ועל כן אמרת כי אחר שהלא מעט ימיך בכלות בשרך ושארך על יד הצרה הזאת ואם כן מה בצע לעכב נפשי בגופי ישית וירפה ממני ויניחה לצאת על כן אמר אל תאמר כן כי לא כדברך שאמרת הלא מעט ימי וחדל כי אם ומצהרים יקום חלד שהוא מחצי ימיך ולא מעט כאשר חשבת וזהו ומצהרים ואשר היית כמת הוא כי רצה הוא יתברך להראות לך כי מה שדרך העולם שלא יקום חלד האדם אחרי נפלו כי אם אחרי מותו שישוב ויקום אך לא בעוד הנפש בך שלא יצאת יקום חלד כאלו היית נופל מת וקם והוא כי גם שלא יצאת נפשך הלא מה שתעופה שיאיר לך הוא יתברך ויחלימך כבקר שאחר חשך הלילה תהיה כי כן אתה היית כמת ובטל מן העולם כי על דרך נס היו שומרים נפשך מלצאת נמצא אור נפשך בא אחר מות כבקר אחר החשך:

פסוק יח

ועוד תרויח במה שהגעת עד שערי מות ויחייך הוא יתברך כי אשר ידעת ויראת מהתפקר באמונה מעוצם הצרה פן תבא להתייאש מתחיית המתים כנרמז באומרו בטרם אלך ולא אשוב כו' הנה כזה ובטחת על אושר העתיד כי יש תקוה כי תחיית המתים תראה

בימיך בעולם הזה בגוף ובנפש בגוף כי ומצהרים יקום חלד ובנפש כי לא תחטא כי הנה תראה תחיית המתים בעיניך ובזה תהיה בטוח כי יש תקוה ותתחזק בכשרון ולא תחטא וגם בעת סילוקך מן העולם תהיה בטוח מבעתותא דמלאך המות והוא דבר שנצטערו ר' יוחנן ורבא כל אחד בעת סילוקו שהיה כל אחד מהם מחלה פני חבירו ובקש ממלאך המות שלא יצערהו ואף על פי כן יש אחד מהם הראה לחבירו שהרגיש זה כי ריבדא דכוסילתא וזה כמשחל ביניתא מחלבא עם כל זה כל אחד מהם אמר דנפיש בעתותא דמלאך המות שעל כן היה להם קושי גדול ומצטערים במיתה לזה אמר גם אז ינוח לך כי וחפרת לבטח תשכב שלא תצטער במות ליכא ממנו כי אדרבה תהיה משתוקק אליה כי אתה בעצמך תחפור קברך וזה בידעך כי לבטח תשכב כי לבטח בלי צער תהיה השכיבה היא המיתה כמה דאת אמר ושכבתי עם אבותי שפרש"י כי מציאות המיתה תקרא שכיבה והוא מה שכתבנו בפסוק אם תשכב לא תפחד:

פסוק יט

וגם אחר היותך בקבר לא תרקב כי ורבצת כרובץ חי והוא כענין ר' אחאי בר יאשיה שהיה מדבר עם רב נחמן מקברו ומששיה רב נחמן ומצאו שלם ואמר לו שיהיה שלם בגופו עד שעה אחת קודם תחיית המתים ואמר לו כי בזכות יסוריו יהיה כרובץ ולא נמחה וגם בשום זמן לא תשלוט בך רמה והוא כי דרך סובלי יסורין כר' אלעזר בר' שמעון שלא שלט בו רמה במותו וזה על ידי יסוריך כי במקום רמה שאחר מות היה השחין וזהו ואין מחריד שהוא מהרמה שהיא כמחט בבשר החי המחרידה את הגוף ולא עוד אלא שוחלו פניך רבים והנה אם כפשוטו יקשה איך אחר מות יחלו פניו אך אמר ראה מה הרווחת ביסוריך ואיך יתאוו בני אדם יתיסרו כמוך ויקנו מה שקנית בהם כי הלא כאשר ורבצת בקבר בעת צרת צבור שדרכם ללכת בעת צרה על קבר רשום כמחלים פניו יעלה ויראה לפניו יתברך ויבקש רחמים ירוחמו מן השמים וזה יאמר וחלו פניך כי רבים יחלו פניך בעת צרתם תהיה אתה לעם מול האלהים לבקש תפלה ויתקדש בך שם שמים כי יענו ויעתרו מן השמים על ידך:

פסוק כ

ואשר שמחו בצרתך הם הרשעים השמחים בצרת הצדיקים בראותם שיחלו פניך רבים ויעתרו עיניהם תכלינה כאשר בשונאיהם של דוד שאחר סילוקו בראות שנפתחו שערים באמור שלמה בנו בעבור דוד עבדך נהפכו פני שונאיו כשולי קדרה וזהו ועיני רשעים תכלינה ובראות כי מנוס אבד מנהם משאול יתאוו מעתה עודם בחיים תבא עליהם צרה כצרתך ביסוריך למען יזכו כמוך וזהו ותקותם מפח נפש והוא כי צרתך היתה מפח נפש

שהיה בנס בך בלתי יוצאת והיית מצטער כאומרו רק את נפשו שמור כי יקוו מאת ה' יהי להם כך לזכות כמותך וזהו שלא אמר ואחריתם רק ותקותם כי תקוה הוא מה שהאדם מקוה ומיחל אליה שתבא הנה שיסוריך יועילו גם לאחר מותך לך שתעלה במעלות בזכות רבים לינצל מצרה על ידך זולת אשר תעלה ותראה לפני קונך לבקש תחנה וגם הרשעים ישובו עד ה' אחרי כן ע"י כן:

פרק יב

פסוק א

ויען כו' :

פסוק ב

אמנם כו'. הנה אמרת בדיך מתים יחרישו כאשר פירשנוהו כי את קלי חכמה הנקראים מתים יחרישו אך לא את חכמים כמונו אמנם לו הונח כי אתם עם שעם היותכם ג' תחשבו לעם והוא כי החכמה תמצא או בקרב חכמים רבים כי מה שיבצר מזה יהיה בזה כענין ברוך חכם הרזים או באחד שלם בחכמה מכל אדם ולו אניח כי אתם עם שבין שלשתכם ימצא הכל וגם שעמכם תמות חכמה כי במותכם כאלו החכמה מתה עמכם כי אין גדולים ככם בעולם:

פסוק ג

עם כל זה גם לי לבב כמוכם יחד שלשתכם והראיה כי שלשתכם עלי להפילני ולא נופל אנכי מסברתי מפאת ויכוח שלכם ואשר אמרתם ותלעג ואין מכלים נהפוך הוא כי אדרבא עלי ילעיגו וישחקו ולא בלבד לאנשים חכמים כי אם את מי אין כמו אלה שאינו חשוב כעם רב ולא גדול בחכמה כל כך הייתי שחוק בעיני הכל שאת מי שאין לו כמו אלה כי איש ריק:

פסוק ד

שחוק לרעהו אהיה כשאחד הרקים רוצה לשחוק עם רעהו הכלי שישחק עם רעהו אהיה אני שמשחקים זה עם זה כמה שרואים בי בהלעיגם עלי ואין זה רק למה שהוא קורא לאלוה ויענהו מתגאה ומשחק על צדיק תמים כמוני היום:

פסוק ה

ואין זה כי אם שבראות עצמם דשנים ורעננים ושאננים ואותי ברעה גדולה יחשבו כי בם בחר ה' ואותי מאס כי נתנני מוכן שהכל יבזוני וז"א לפיד בוז כו' לומר כי הצדיק תמים הנזכר לפיד בוז הוא לעשתות ומחשבת השאנן ושלו ובאיזה לפיד אמרתי הוא

לפיד מוצל משרפה בלתי ראוי להשקה כי קטן ובזוי הוא ויוטל לארץ נכון ומוכן שכל עובר ידחנו ברגליו כי בזוי הוא מאד כן יחשבוני לבוז בעיניו יתברך ולא ייראו מלשחוק עלי כאלו הייתי מופקר ונכון שרגל כל איש ידחני מפה ומפה ואין מכלים כאשר אתם עושים לי שתדחו אותי ואת נועם אמרי:

פסוק 1

ומה שהצדיק תמים הוא כלפיד בוז למחשבת השאנן הוא כי הלא יראה ישליו אוהלים לשודדים את הבריות ובטוחות למרגיזי אל רעים וחטאים לשמים ולא בלבד לאשר פשעם קל כי אם לבלתי מאמין באלהי עליון רק מביא אלוה בידו שמאמין בעץ פסלו שמוליך בידו על כן ישחקו על הצדיק שסובל יסורין ויתבזה בעיניהם ויתכן רמז באומרו מרגיזי אל מה שאמרו ז"ל כשמביט הוא יתברך על בתי ע"ז שמרעיש וזה יאמר ישליו אוהלים שלום בעלמא לשודדים שחטאם בינם לרעיהם ובכוחות הרבה למרגיזי אל הם המרעישים את הקב"ה עושים שירגיז למי הוא לאשר הביא כו' כמדובר:

ד **או** על דרך זה יאמר שחוק צדיק תמים הם חושבים שעלי ישחקו ולא כן הוא רק על צדיק תמים הוא יתברך כד"א הצור תמים פעלו כו' צדיק וישר הוא כי לועג לרש חרף עושהו:

ה ומה שאהיה שחוק הוא כי לפיד בוז לעשתות ומחשבות שאנן הוא מי שהוא נכון למועדי רגל כמוני שעל ידי יסורי אני מוכן שכל אחד יבזני וידחני ברגליו למרמס והשאר כאשר בקודם:

ב **או** יאמר אמנם ודאי כי אתם עם ולא חכמים וחבל על דברי חכמתי שאני משמיע אתכם כי עמכם תמות ותאבד כי לא תאות חכמה אלא לחכימין וזהו ועמכם כו':

ג ואם הוא כי מה שהעלימו האמת הוא כי יצר הרע לכם ותקנטרו לאהבת הנצוח גם לי לבב כמוכם שהוא לרמוז היצה"ר מאשר לא אמר לב כי אם לבב שהם יצר הטוב ויצר הרע ועם כל זה לא נופל אנכי מכשרוני מחמתכם שתקנטרו עלי עם שגם לי יצר הרע ואם הוא שדעתכם לשחוק עלי עם שידעתם האמת אוי לי כי את מי אין כמו שתי אלה אשר לי שהם החכמה והכשרון:

ד שחוק לרעהו אהיה שכל אחד מכם דוחה אותי לשחוק עם רעהו לאמר לו הראית איך דחיתי את איוב בקנה ומי יתן והייתי שחוק למי שקורא לאלוה ויענהו והחרשתי כי היה שחוק של צדיק תמים:

ה והטעם שתעשו מדברי שחוק עם היות דברי אמת הוא כי כן הדרך שאשר הוא שאנן נבזה בעיניו נמאס אשר יראה שהוא מרמס לכל כמוכם כי שאננים אתם וזהו לפיד בוז

כו' כי כמו לפיד בוז הוא לעשתות ומחשבת השאנן מי שהוא למרמס כמוני נכון ומוכן שכל אחד ימעדני וידחני ברגלו כי כן אנכי עמכם מחמת צרתי:

ו ואתם תועים בחשבכם כי היותכם שאננים הוא הוראה כי ה' עמכם ולא כן הוא כי אדרבה נהפוך הוא כי הלא נראה כי ישליו אוהלים לשודדים כו' אפילו לעובד ע"ז ומביא אלוה בידו ואם כן לא על שלותכם תחשבו עצמכם טובים כי הלא תראו בהפך:

פסוק ז

ואולם וכו'. אמר הנה אמרתם עלי בדיך מתים יחרישו ובכלל השקרים שאמרתם עלי שמתים יחרישו הוא כי אמרתי לא יתנני השב רוחי כאשר פירשנו שאמר הנה נפשי יוצאת שהוסר כל חיוניות הגוף והוא משל רז"ל ליין תוך חבית שבורה ופירושה יהיה כי הוסר כל כח חיוני מכל בשרו ונשאר נפשו כפקודה בו בלבד שהוא פלא עצום מאד ועל זה אמר לא יתנני השב רוחי כי כבר היא שבה אל מקורה ולא יתנני השב אותה וגם זה כלל צופר באמרו בדיך מתים יחרישו לומר כי הוא שקר על זה השיב ואמר ואולם שאל נא וכו' לומר אם ענין כזה לא נהיה בעולם היית מייחסו לשקר אך שאל נא בהמות בשום לב אל אומרו ותורך לשון יחיד אך ידבר על בהמות בהררי אלף שאחת היא ואוכלת אלף הרים בכל יום ואלמלא שמחדש לה הוא יתברך בכל יום מוצא דשא בכולם לא היתה מתקימת נפשה בגופה כי תמות ברעב ואין זה טבע רק נס יום יום לקיום נפשה בגופה ועדיין אין זה שנוי בעצמה אך ועוף השמים הוא הנשר כי דרך הנשר בשמים שאחר ע' שנה שהיא עת למות לקיים נפשו בגופו מחזירו הוא יתברך לנעורותו ומשיר נוצתו ומחדש לו נוצה חדשה והרי בזה כאלו עוף השמים תשאל לו ויגד לך אך הקב"ה מקיים בו נפש היוצאת:

פסוק ח

ומפני שאלה הם דברי קבלה שלא ראינו בעינינו על כן אמר או שיח לארץ לומר או מי יתן שיח לארץ לדבר ותורך איך הא בכל עוצם כובדה היא נרקעת על המים כי הוא פלא עצום מאד נראה בחוש כי הלא דרך העפר לרדת למטה מן המים אלא שודאי האלהים עשה ככל נפלאותיו להתקיים שלא בטבע ויותר מזה הוא ענין דגי הים כי הלא עם היותם גשמיים יכיל גופם את נפשם בתוכם והם בתוך המים ולא יתחנקו מה שאין כן לכל שאר בריות וזהו ויספרו לך דגי הים כי הם כל כך מורים הנס כאלו הם מספרים כבוד אל בזה:

פסוק ט

והנה על ידי ארבעה אלה תבין כי אשר הפליא לעשות לקיים כל אלה שלא בטבע גם כן יעשה זאת לקיים נפשי בקרבי גם אחרי שנשבר גופי ובוטל חיוניות כל בשרי וזהו אומרו מי לא ידע כלומר מי האיש אשר לא ידע בכל הראיות האלה שהבאתי ללמוד כי יד ה' עשתה זאת שאמרתי שהוא יתברר עיכב נפשי בי גם אחרי שבוטל חיות כל בשר גופי:

פסוק י

ועוד ראיה כוללת כי אשר בידו נפש כל חי כלומר כל מי שהוא חי על דרך נס תתקיים נפשו בו שאלמלא הוא יתברך לא היתה מתקיימת בגוף כי דרך כל דבר לשאוב ולידבק אל שרשו ועל כן איככה תוכל ותסבול שבת תוך החומר והוא מאמרם ז"ל על פסוק כל הנשמה תהלל יה וזה לשונם הנשמה הזאת כל שעה עולה ויורדת ומבקשת לצאת אלא שרואה את הקדוש ברוך הוא שמלא כל הארץ כבודו וחוזרת לאחוריה. וכוונתם כי אין דבר יכול לסבול להיות חוץ משרשו ועל כן אין דבר נראה שלא כטבע כהיות הנפש הרוחנית בגוף החומרי ומה גם בהיותה חלק אלוה ממעל על כן אמר כי הנשמה הזאת למה שהיא קדושה בכל שעה היא עולה ומסתכלת במה שהוא מקורה ויורדת ומסתכלת בחומר עכור אשר היה בו ועל כן מבקשת לצאת כי תשאב אל שרשה שהיתה קרובה אל אלהיה אך בראותה כי גם פה היא קרובה אליו יתברך כי מלא כל הארץ כבודו על כן תתעכב כאשר הארכנו בביאור המאמר במקומו באופן כי לעכב הנפש בגוף צריך כח אלהי גדול ובזה יאמר אין לתמוה יעכב הוא יתברך נפשי בקרבי בהיות כל בשרי משולל רוח חיוני כי הנה אחר שכח כו יתברך שבידו נפש כל חי לקיימה בקרבו בעוד שיש חיוניות בבשרו גם כן לא יבצר ממנו כח להיות בידו גם רוח כל בשר איש שהוא רוח וחיוניות כל הבשר לגמרי כמוני היום כי לא נשאר רוח בכל בשריו ועם כל זה בידו יתברך מקימה כי והוא כי קל וחומר הוא אם עיקר הנפש מעכב בגוף מה גם עתה התפשטות חיוני שבבשר וזהו אשר בידו נפש כל חי שהחיוניות בו גם ורוח כל בשר איש:

פסוק יא

הלא אזן וכו'. אמר הלא על דברי שאגתי באמרי ויחלוף ולא אבין לו הן יחתוף ומי ישיבנו מי יאמר אליו מה תעשה השבת לי ואמרת אם יחלוף ויסגיר לא יעשה מדעתו כי אם ויקהיל בית דין של מעלה ומסכימים עמו על כן גם בטרם יחטא איוב בשפתיו אמר וה' לקח שהכוונה הוא ובית דינו עתה ברוב שיחו אמר הלא מדבריך יראה שצריך לעצמם

חלילה כלומר כי למען יראו וישכילו כי כדין עושה מקבץ הבית דין אך לא כדבריכם כי אין לקבל הדברים בלי הבחנת הסברא כי הלא אזן וכו' לומר גם שנעמו אמריך לך אינו מספיק כי אם עד שיערבו לשומע כי האזן של השומע היא המבחנת ולא חיך האומר אותם כי הלא החיך יטעם לאכול שהוא הנהנה אך במלין צריך יטעם לשומע או שיעור הענין האזן שומעת תבחן מלין של אומרם כמו שהחיך יטעם לאכול שלא יאכל האוכל על שייטב למאכיל רק לפי טעם חכו שיטעם לו לאכול כן השומע יקבל לפי טעמו ולא יסמוך על בחינת האומר או יאמר לא טוב שאקח דבריך טרם אבחין כי אם טובים הם באמור אולי בהמשך הזמן אמצא בהם טעם כי הלא האוזן שומעת מלין תבחן טרם יקבלם כמו שהחיך יטעם תחלה טרם יאכל וזהו יטעם לאכול:

פסוק יב

והענין כי אין הדבר מתקבל יקהיל בית דין הוא יתברך להתיעץ בם כי הלא בבית דין של מטה יצדק זה יקבץ המלך בית דין או יועצים למה שבישישים חכמה ועל כן יבקש המלך ישישים ממנו להתיעץ וגם אחר קבצו ישישים עוד יבקש זקן מופלג בתוכם כי ואורך ימים תבונה הצריכה אל העצה:

יב אך הוא יתברך הנה עמו חכמה ולא כחכמת אדם הבאה על ידי יגיעה ותשות כח כי על כן נקראת תושיה כי עמו חכמה וגבורה וגם לו עצה ותבונה לומר כי אין תבונתו כתבונת חכמי יועצי מלך בשר ודם שעל ידי התבונה מוציאים עצה כי לו יתברך עצה מיד והוא תבונה למבין אך אין לו צורך תבונה להוציא נפקותא לדעת העצה וזהו לו עצה ותבונה כלומר ואם כן למה יקהיל בית דין להתיעץ:

פסוק יד

ועוד טענה אחרת כי הלא כאשר בסנהדרין אחר דבר הנשיא לא ישנו דלא תענה על רב כתיב כן בית דין של מעלה הלא ישאו קל וחומר ויאמרו הן יהרוס הוא יתברך ולא יבנה כאשר בסדום וכעיר הנדחת לא תבנה עוד וע"כ כאשר יסבור על איש שלא ירצה לגזור עד יפתחו הם תחלה ולא יפתח אחרי דברו כי אין פותח מכל בית דינו כי מי יערב אל לבו לנגדו:

פסוק טו

ושמא תאמר כי אינו קושיא כי לא יגלה דעתו יתברך עד יאמרו הם ועל כן יסכלו מה הוא דעתו אין זו טענה כי הלא לו הונח שיבצר מהם רצונו הלא לא יבצר מהם מה שיראו כמעט בפירוש והוא כי הנה אביא לך ממקום אחר ומזה תדין על השאר והוא כי הן יעצור במים וייבשו והוא כי הנה למדנו מרבותינו ז"ל כי על ימי הבריאה ידבר והוא כי

היה כל העולם מים במים אלא שדרך בהם בב' שלישי העולם וייבשו משם ונקוו בשליש אחד נצבים כמו נד וזהו וייבשו שהוא בשני השלישים שנשארו יבשה ושלישים ויעמדו כנד ועל ידו נקבעו להיותו בלתי נשפך לכסות הארץ עד שאחר כך וישלחם ויהפכו ארץ כמו שאמרו ז"ל על פסוק הקורא למי הים וישפכם וכו' שהוא בדור אנוש שהציף שלישו של עולם ויאמר לפי דרכנו הנה אין לומר כי הבית דין של מעלה לא יגלה להם מה רצונו יתברך לגזור ועל כן יענו דעתם תחלה זה לא יתכן כי הלא ראו כי מימי בראשית העמיד המים כמו נד גבוהים להיותם מוכנים להציפם על הארץ בדור האנוש ואם כן כאשר בא לגזור הגזרה ההיא בדור ההוא איך בקבצו בית דין יערבו אל לבם לזכותם והלא ידעו רצונו יתברך מאז הציב המים כמו נד ומה גם לרבותינו ז"ל שאמרו שהוא פירוש מקרא שכתוב יקוו המים אל מקום אחד יקוו למה שאני עתיד לעשות בהם שהוא שהגביהם לשופכם ולא נעלם פירוש הכתוב מבית דין של מעלה אך אין זה כי אם שאינו מקהיל לקבל עצתם כדברך צופר או שעור הענין ראה כי אין הוא יתברך מניח הדבר בספק עד ידונו הבית דין כי הלא מאז ברא העולם עצר את המים והציבם כמו נד כדי שיהיו מזומנים לשלחם בדור אנוש שיהפכו ארץ ואם היה צריך בבא אל הפועל להעמיד בית דין אין הכין החרב מאז ואולי הבית דין לא ידונו לחייב הגזרה ההיא אלא ודאי שהוא יחתוף ומי ישיבנו:

פסוק טז

עמו עוז וכו'. אחרי הרוס מאמר חבירו בטענות ויכוחו בא ויאמר כמדבר אליהם דרך כלל עמו עז ותושיה וכו' עד סוף פסוק כדעתכם ידעתי גם אני כו' והוא לומר הנה גם שראיותיכם לא ראי זה כראי זה הצד השוה שבכם הוא שאל אצא ממחיצתי על יסורי אלה העצומים והרבים כי אין מבין דרכיו יתברך כי פעם יביא פורענות והוא לטובה ופעם בהפך ואין מבין עד הגלות אחר זמן מה היתה כוונתו יתברך למפרע ואז יודע כי בערי ויכסלו אשר למראה עיניהם היו שופטים טרם הגלות התכלית כי יראו שלא הבינו עצתו כאשר הפליג בזה אלפיז כמפורש שם וגם חביריו כלם הסכימו כי כל צרתו תהיה להיטיב לו באחריתו ושלא הבין עצת ה' כי לטובתו דכאו אמר עתה הלא יעלה על רוחכם כי מבלתי ידעי ענין זה לא הודיתי למאמרכם לכן דעו אפוא כי ככל החזיון הזה ידעתי גם אני וגם ראיתי בעיני מדרך הנהגתו יתברך כי יתעלל על בני אדם הטועים בכוונתו להביא רצונו אל הפועל ולפעמים פועל פעולות הפכיות יחד והבל בני אדם לא השכילו עד בוא הכוונה אל הפועל גלוי לכל העמים והוא כי הנה אין ספק כי עמו יתברך עז לחזק ולהגביר לאחד וגם יעשה תושיה לשכנגדו בבת אחת וזהו עמו עז ותושיה ועם

כל זה מצינו לו שוגג ומשגה שעשה את פרעה יהיה שוגג בשוב ישראל אחור עד פי החירות בחשבו כי היו נבוכים בארץ בעשותו את משה שיהיה משגה אותו באמור לו הוא יתברך דבר אל בני ישראל וישובו ויחנו כו' כדי שישגה פרעה ואמר לבני ישראל נבוכים הם כו' וזהו לו שוגג ומשגה ושיעור הענין שעם שעמו עוז ותושיה להגביר את ישראל ולהתיש את המצריים ולהמיתם במקומם ועכ"ז בתחבולה בא עליהם שיהיה שוגג ומשגה:

פסוק יז

ולמה עשה ככה ולא עוז לעמו נתן בצאתם ממצרים ויתיש כח המצריים ליפול תחת ידם אך כוון להיות מוליך יועצים שולל כי חכמי יועצי פרעה האומרים לו להשליך את ישראל במים כי הוא יתברך נשבע שלא להביא מבול באופן לא יפרע למו על היות מדתו יתברך לפרוע מדה כנגד מדה על כן הוא יתברך עשה דרך שיכירו כי אין עצה לנגד ה' כי עתה הם עצמם ילכו אל המים ויעשה מאליו כי המים שיכסו על ים סילקם למען יכנסו הם ביבשה בתוך הים ואז מאליהם ישובו המים על מצרים ויכסו את הרכב כו' וז"א מוליך יועצים שולל שהוליכם אל מקום שולל מכסותו הוא קרקע הים שהיה שולל מהמים אשר לים מכסים על כן לו שוגג שעשה יהיה פרעה שוגג למען זאת ויהיו ע"י משגה הוא משה שצוה והשיב את ישראל אחור כדי שושופטים יהולל הם השופטים במשפטי הכוכבים כי אמרו אל פרעה שאשר היה עתיד להושיע את ישראל אשר לקותו הוא במיה כבר מת במים כאשר הניחתו אמו בסוף על שפת היאר ועתה גלה למו איך השופטים יהולל כי ע"י מי שאמרו שכבר מת במים על המים נכנסו לטבוע עצמם:

פסוק יח

ושמא תאמרו שלא עשה למען זאת כ"א שבעוד ישראל במצרים לא יכלו להרים ראש כי היה מחייב מערכת מצרים ואשר עשו בכישופיהם כל מלכי מצרים שהיו עד הזמן ההוא שעבד לא ירים ראש ולא יהיה לו חירות תוך מצרים ושעל כן יעץ הוא יתברך ישלחם פרעה בעצמו חוצה למען יהיו חוץ מתחום המאסר ההוא למען לא ינגדם הכח ההוא ושעל כן הוצרך היות בים שהוא חוץ מכל תחום אדמת מצרים אך לא לסכל יועצי פרעה לזה אמר ח"ו כי המבלי אין כח בו יתברך להתיר אסר מערכת הוציאם החוצה כי הלא מוסר מלכים הם כל מלכי מצרים עד הזמן ההוא שעשו מוסר לאסור כל העבדים להיות להם עבדים לעולם פתח הוא יתברך אותו המוסר של עבדות על ידי מה שויאזור אזור במתניהם הוא הברית מילה שצוה לעשות במצרים ישראל להיות לו יתברך לבדו עבדים חתומים בחותמו שהיה סמוך ליציאתם לשדד ע"י אותו מוסר מלכים האמור:

פסוק יט
וחזר אל הענין ואמר עמדו וראו איך הוליך יועצים שולל כי הנה תחלה הוליך כהנים הם ישראל משרתי עליון שולל הוא קרקע הים שהיה שולל מהמים המכסים עליו ואז ואיתנים הם המצרים הרודפים אחריהם התחיל לסלף והוא ענין וינהגהו בכבדות או יהיה ענין וישב הים כו' לאיתנו וישובו המים על מצרים כי המים האיתנים ששב הים לאיתנו סילף שלא ישובו דרך ישרה כי אם בסילוף כי באו בין סוף מחנה ישראל וראש המחנה מצרים וישובו על מצרים לבדם:

פסוק כ
ולא עוד אלא כי התחילו ישראל ויצעקו אל ה' וה' הסיר שפה לנאמנים הם ישראל שהאמינו בה' והיה כועס היותם נאמנים באומרו יתברך למשה מה תצעק אלי אינם צריכים תפלה כי זכות האמנה יש להם כי הלא דבר אל בני ישראל ובדבור קל יסעו תוך הים כי יאמינו בה' ושמא תאמר הלא מה יעשה מב' טענות שהיה אומר עוזא שרו של מצרים א' כי לא מלאו הימים שעדיין נשארו ק"ץ שנה מהת' ב' אומרו הללו עע"ז והללו עע"ז כו' הנה על הראשונה ממספר השנים התשובה כי וטעם זקנים הם יצחק ויעקב שהיו גרים ומטולטלים זה לקח לבטל טענתם לומר כי בטלטוליהם נתקיים בהם כי גר יהיה זרעך כי זרע אברהם המה:

פסוק כא
והנה על מאמריו אלה חל עליו חובת ביאור ג' קושיות הנופלות בהם הלא המה אחד מה ראו על ככה ומה הגיע אליהם שערבו אל לבם לרדוף אחרי בני ישראל בתוך הים ביבשה ולא נתנו אל לבם כי אין זה רק כח אלהי ישראל העושה נפלאות במצרים ואם כן לא לטובת מצרים אשר הכעיסוהו עשה אלהים ואם עבר עליהם רוח עועים כי רוח הקדים יבשה הים לא מחכמה חשבו כן כי אין לרוח טבעי לעשות כן ומה גם שיעור רב ואם יצוייר יהיה בו כח לא יתמיד וכרגע ישובו המים על מצרים. ב' כי אם טעם זקנים לקח הוא יתברך אל טענת מספר השנים מה ישיב על תוכחתו של השר על היותם בלתי ראוים. ג' כי אשר היה משגה אל יועצי פרעה והוליך יועצים שולל הדין עמו אך היות משגה את יתר העם לאבדם מה פשעם ומה חטאתם לזה אמר על האחד שופך בוז על נדיבים והוא כי הנה ישראל נצלו את מצרים כמצולה שאין בה דגים כי נוסף על ששאלו כלי כסף וכלי זהב ושמלות עוד הוסיפו המצריים להשאילם מעצמם עד שלא הניחו חפצים בבתיהם כי אם כמצולה כו' וזהו וישאילום כמו שאמרו ז"ל ואמר כי אחרי כן למען יחרצו לרדוף אחר ישראל שפך הוא יתברך בוז על הנדיבים ההם שהשאילום

שיראה בעיניהם היותם לבוז בעיני עצמם ובעיני הכל איך נתנו מחמדיהם לשאר על ידם הוכו עפר מכות והיו להם לאויבים ולא נתנו אל לבם שלא ישיבום עוד ויהיו לבוז ולחרפה בעיני מעשה פתאים עשו זולת ההפסד על כן לבשו קנאה כי יחם לבבם וירדפו אחריהם ולא שמו נגד פניהם דבר מאש קנאתם וזהו שופך בוז כו' ועל השנית אמר ומזיח אפיקים רפה כי על ידי מה ששפך בוז על נדיבים התחזקו לרדוף אחרי בני ישראל ועל ידי כן מזיח אפיקים חזקים מליכנע בתשובה רפה ושבו עד ה' והוא מאז"ל ופרעה הקריב קרב לא נאמר אלא הקריב שהקריב לבן של ישראל לאביהם שבשמים וע"י כן זכו:

פסוק כב

ועל הג' אמר מגלה עמוקו כו' לומר הנה מי שמגלה עמוקות מני חושך הוא הוציא לאור בגלוי צלמות רוע לבם והוא כי שני סוגים היו בגוים ההם אחד הראשים חכמים יועצי פרעה אשר יעצו להדיח את ישראל ביאור שהיו חייבים לידון במים כאומרו מוליך יועצים שולל והסוג הב' שאר עם הארץ שעדיין לא נתחייבו:

פסוק כג

ועל כן מה עשה הוא יתברך עשה שני חלוקות לקצתם היה משגיא לאבדם וזהו משגיא לגוים ויאבדם ועל השאר לא השגיא להם רק שוטח לגוים שטח לפניהם בחירת שני הדרכים אחד להצר לישראל ב' לפרוש מחמת אלהיהם וינחם כלומר בדרך זו בחרו:

פסוק כד

ופירש ואמר מה שאמרתי משגיא לגוים ויאבדם הוא מסיר לב ראשי עם הארץ הם יועצי פרעה ושריו האומרים להשליך את ישראל ליאור מצרים את אלה שהיו חייבים הסיר לבם ובחירתם לגמרי וזהו מסיר לב ראשי עם הארץ ויתעם בתוהו לא דרך שהוא דבר שהיה להם להרגיש כי לא דרך היה הים ביבשת ויהיו כיונה פותה אין לב:

פסוק כה

ועל עם הארץ שהם הסוג השני שהניח לבם בבחירתם וישטח להם שטוח שני הדרכים ללכת באשר יבחרו ראה והנה ימששו חשך כי ממש היו רואים כי רעה נגד פניהם ועם כל זה ולא אור שלא בחרו באור ליראה את ה' ולשוב מאחרי בניו וזהו ימשש חשך ולא אור כי אז גלו רוע לבם ויצא לאור להגלות צלמות מחשבותם נמצא כי ויתעם את הסוג השני כשכור לומר שהיו כהתעות שכור כי כל עצמו אשמת הדבר בעצם שנשתכר שאם לא כן לא התעוהו אך הוא אשם שהסיר לבו בהשתכרו כן הדבר הזה כי תחלה בחרו ברע וישתכרו ביין שנאתם ואחר כך התעם וזה אמר ויתעם כשכור:

פרק יג

פסוק א

והנה כהתימו לספר נפלאות אל ועוצם השגחתו איך מפליא לעשות ומסבב סיבובים להביא כוונתו אל הפועל ואין מבין כוונתו עד סוף כל הפעולות ואשר חשב אנוש שהוא לטובתו נהפוך הוא כמחשבת פרעה בראות את ישראל נבוכים בארץ וישראל שחשבו היו בצרה היה לטובתם שעל ידי כן שבו עד ה' כמדובר כמאמר הכתוב ופרעה הקריב כי היתה צרתם לקרב לבם אל ה' וממוצא דבר ימצא נחמה איוב על צרתו כי תהיה לטובתו ככל כללות מאמרי רעיו ע"כ בא ויאמר הנה אתם רעי ענין זה אמרתם ושניתם ושלשתם לנחמני אליפז הביא ממראה עיניו כאומרו זכר נא מי הוא נקי אבד כו' כאשר ראיתי חורשי און כו' אני ראיתי אויל משריש כו' ובלדד הביא משמועה כאומרו כי שאל נא וכו' הלא הם יורוך וכו' וצופר הביא מסברא ואמרי בינה אמר איוב כאשר ראית אליפז ראיתי אני וזהו הן כל ראתה עיני ומה גם למה שאמרו ז"ל כי איוב היה מיועצי פרעה בכל אשר סיפר שם היה וכאשר שמעת בלדד שמעתי אני וזהו שמעה אזני וכאשר הבנת דברי בינה צופר הבנתי אני וזהו ותבן לה:

פסוק ב

כלל הדברים כי הנה כדעתכם ידעתי גם אני ומה תוכלו להוסיף על ידיעתי כדי להפילני מסברתי באופן כי לא נופל אנכי מכם שאי אפשר לי להיות נופל מכם מפאת ויכוח שלכם כאשר אמרתי פתח דברי:

פסוק ג

אולם אני אל שדי וכו'. אמר הנה אמרתי כי כדעתכם ידעתי גם אני באופן שאי אפשר לי להיות נופל מסברתי מחמתכם לכן לבטלה הוא מה שאדבר ואווכח עמכם לכן טוב טוב הוא להניח אתכם ואני אל שדי אדבר ממני ואליו ולא עמכם ושנה תאריו יתברך שדי ואל וכן התחיל בדבור וסיים בתוכחת אך יאמר לפניו יתברך או הם יסורין למרק עון המתייחסים לתואר שדי השודד או הם יסורי חסד ואהבה המתייחסים אל שם אל ואם האחד הוא אני אל שדי אדבר גם שיהיה בבחינת קושי באמרי כי צדיק אני ולא עון לי ואם הם של תואר חסד שהם יסורי אהבה והוכח אל אל אחפץ דרך ויכוח בעלמא דרך חפץ ורצון בלי קושי חלילה:

פסוק ד

ושמא תאמרו כי גם זה אשר אל שדי תדבר נתקן בתשובתנו כי חטאת לה' ומטהרך ביסורין הנה על דא ודאי קא בכינא כי ואולם אתם שלשתכם טופלי שקר כווופלים ומחברים טענות להעמיד שקר אחד נמצאתם בונים עיר ומגדל על יסוד נשבר ונדכא וזהו אתם כווופלי שקר ויקרה אתכם כרופאי אליל הוא אחד מאלילים אלמים שאם יהיה בו שבר יד או שבר רגל ויתקבצו אומנים לרפא שברו כי לשוא שקדו כי אחרי שירפאוהו והוא שלם כהבלו בשברו הבלו עתה כי לא אלוה הוא רק שקר ואין בו מועיל כן כל מה שתחברו טעמים גדולים וטובים אין בם מועיל כי הם על הנחה שקרית ולרופאי אליל תדמו וזהו רופאי אליל כלכם כי לא היו צודקים דבריכם אם לא על מי שודאי חטא:

פסוק ה

באופן כי אין לי חפץ בכם רק אל שדי אדבר אלא שלא תחרישו אתם ואהיה מוכרח להשיב אתכם וזהו מי יתן החרש תחרישון וכפל הלשון לומר כי הנה אין ספק כי בסוף יש לכם להחריש כי לא תמצאו טענה ומי יתן ותחרישו מעתה וזהו אומרו מי יתן והחרש המעותד לעתיד תחרישו מעתה ותהי לכם לחכמה עתה מאז ודקדק באומרו לכם לומר כי הנה אך אוילים אתם בלתי יודעים כד"א כי אויל עמי אותי לא ידעו ועל כן לכם ביחוד תהי לחכמה כי אויל מחריש חכם יחשב:

ב **או** שיעור הכתובים כדעתכם ידעתי גם אני כי הוא יתברך על ידי יסורין מטיב ומגלגל לעושה הרעה עמלו בראשו כאשר ספרתי מענין מצרים עם ישראל באופן שלא נופל וגרוע אנכי מכם בסברא זו:

ג אולם אני אל שדי זאת תלונתי על בחינת תואר שדי שאמר לצרתי די על דרך מאמרם ז"ל על ואל שדי יתן לכם רחמים מי שאמר לעולמו די יאמר לצרותיכם די וזאת תלונת איוב כי הנה לגודל צרתו ודאי היתה נפשו יוצאת אלא שבהגיעה לצאת אמרת די ועכבת אותה וכמ"ש ז"ל גדול היה צערו של שטן כו' כי טוב היה לי אם מתי כי אז ינוח לי ואם יאמר כי לחסד ואהבה כוון הוכח דרך ויכוח אל אל אחפץ הוא שם החסד ויתר הכתובים כמבואר בקודם:

פסוק ו

שמעו כו'. אמר הנה אמרתי אליכם כי אין בכם מועיל לווכח אתכם ועל כן אני אל שדי אדבר כי בו חפצתי ולא בכם והנה מה שעורך נגדו יתברך לדבר לנוכח אתו הוא מפסוק אך שתים וכו' וטרם החלו לדבר אתו יתברך אמר אליהם שמעו נא תחלה תוכחתי שאוכיח אתכם תוכחת מגולה ואחרי כן ריבות שפתי אשר אל שדי אדבר שהם ריבות

השפתים מן השפה ולחוץ אך לא מלבי לריב אתו חלילה הקשיבו והוא כי חש פן יחסדהו שומע בריבו עם אלהים ומה גם רעיו המתריסים נגדו תמיד על כן הוכיחם תחלה על היותם בלתי חסים על כבודו יתברך למען יחזיקוהו לחס על כבוד קונו כי יראת אלהים בקרבו ולא יחשדוהו למריב אתו מלבו רק מן השפה ולחוץ דרך ויכוח אך את ה' יאהב וידע עם לבבו כי צדק משפטו:

פסוק ז

ומה תחלת תוכחתו אמור להם הלא תדברו עולה וכו' והוא לומר הנה הוא יתברך העיד עלי ואמר השמת לבך כו' איש תם וישר ירא אלהים וסר מרע ומיד צוה להכותני על דבריו אלה מכה רבה והנה אתם שנאתם לומר שעשה עולה חלילה בצוותו להכותני ואתם אומרים כי רשע הייתי ולא תביטו כי כאשר אין לומר שעשה עולה גם כן אין לומר לאל שעשה רמיה שאם כן מה שאמר הוא יתברך לשטן השמת לבך כו' כי אין כמוהו בארץ איש תם וישר כו' דרך רמיה היה כי עם היותו בלתי צדיק אמר חלילה בלשון רמיה למען השים עליו את השטן שיתחזק לקטרג למען הביא עליו את הרעה כי גם זה רע ומר חלילה כי ולו תדברו רמיה וזהו הלאל תדברו עולה גם הוא תימה אם לו תדברו רמיה ואתם נשמרתם מהאחד ונפלתם בשנית:

פסוק ח

ואם תאמרו כי תם וישר אני בדעתכם כמאמרו יתברך אלא שמפני כבודו יתברך שדכאני לבל יראה ששלא כדין עשה אתם מפילים הפגם עלי אם כך הוא הפניו תשאון לומר מה שאינו אמת לנשוא לו יתברך פנים ואם הוא בהפך כי דעתכם הוא שאין יסורי בלי עון מתחלה וחוטא הייתי אם כן אם לאל תריבון כי הוא אמר איש תם וישר כו' ואתם תריבון אתו לומר כי לא ירא אלהים היה כי אם איש חוטא וכבד עון:

פסוק ט

והנה אלי תוכלו להטיח תפל אך האם טוב היה כי יחקור אתכם חקירה זו לומר ממה נפשך חטאתם אלי אם יאמר למה זה תכזיבוני לומר כי בעונותיו לקה כי רשע היה ואני אמרתי איש תם וישר כו' האם כהתל באנוש הבלתי רואה ללבב תהתלו בו לומר כי בלבכם תם וישר הוא ולא אמרתם שהיה חייב בדינו כי אם מן השפה ולחוץ לא תוכלו להתל חלילה כי הוא יתברך יראה ללבב:

פסוק י

ואם נהפוך הוא כי בלבבכם תחזיקוני לצדיק גמור כמאמרו יתברך אלא שמן השפה ולחוץ מפני כבודו יתברך שלא יאמרו שמעוות משפט חלילה אמרתם חייב אני הנה

אז הוכח יוכיח אתכם תוכחת כפולה לומר אם בסתר שהוא שעם מה שיש לכם בסתר שאני צדיק פנים תשאון שתעשו לו משוא פנים לבל יראה עושה שלא כדין הוכח תוכחת אחת על דברכם שקר ושני יוכיח על היותכם נושאי פנים כי תהיו מכת חנפים:

פסוק יא

ושמא תאמרו הניחנו לעת שיבא במשפט אחרי מותנו ואז ניתן הדין ומה לך בחקירה זו הנה זה בלתי ראוי חלילה כי הלא שאתו ורוממותו ראוי כי מעתה תבעת אתכם ופחדו מיום הדין יפול עליכם לבלתי תחטאו כי אם לא יחקור אתכם עתה יחקור אחרי כן:

פסוק יב

ושמא תאמרו כי הלא לא מלבכם הוצאתם דברים כי אם הזכרתם ראיות מהחוש ולמראה עיניכם שפטתם כענין אליפז באומרו זכר נא מי הוא נקי אבד כו' כאשר ראיתם חורשי און כו' אני ראיתי אויל משריש כו' וכן בלדד הביא ממאמרו דור ראשון וחקר אבותם משלים היגאה גמא כו' כן ארחות כל שוכחי אל כו' הנה גם זה הבל כי הלא אתם בניתם מגדלים ודרושים שהם של חמר בלתי חזק והבאתם משלים לחזקם גרועים מחומר כי הלא החומר מתגבל ומתקשר בצד מה אך זכרוניכם שאתם מזכירים הם משלי אפר הבלתי מתגבל ומתקשר כן הם משליהם משוללי קשר ואיכות ואתם מביאים אותם לגבי חומר שהוא לחזק גבים ומגדלים שהצבתם כמה דאת אמר ותבני לך גב שהם של חומר גביכם הם הגבים שלכם שהם רפים וצריכים חזוק שאינם כגבים של בנין אבנים חזקים ואדרבה המשלים שהבאתם לחזקם הם כאפר הזה הבלתי מתגבל ואין בם ממש גרועים מחומר של הגבים:

פסוק יג

ושמא תאמרו אם כן אפוא מה תרצה ממנו האם הוא שנחזיק במאמרו יתברך כי תם וישר אתה ונתלונן עליו יתברך על יסוריך הנה גם זה בלתי ראוי שיראה שנחשדהו דעביד דינא בלא דינא חלילה לא כן אנכי מבקש כי אם החרישו ממני שאפילו בזכותי לא תדרשו והניחוני שאדברה אני כי הלא אם אתם תריבון בעדי יגדל עונכם כי תלינו עליו יתברך אך אני לא כן כי הנה אין אדם נתפס על צערו וגם אם אענש יהיה דבר מועט וזהו ויעבור עלי מה כמה דאת אמר ונתנו מה:

פסוק יד

ושמא תאמר האם לא טוב שגם חטא קטן לא אחטא גם שהעונש יהיה מה שהוא דבר מועט הנה כי כן הוא האמת אלא שלעומת זה אני רואה הפסד גופי ונפשי ועל דבר מועט שאפשר שאענש בדברי אתו יתברך לא אשליך גופי ונפשי לאיבוד גמור אדרבה אולי

אוכל הועיל וזהו אומרו על מה כלומר על עונש מה שהוא דבר מועט אשא בשרי בשני כמ"ש ז"ל שנתעכלו ראשי אצבעותיו מהחיכוך והיה נושא בשרו בשניו שהרי זה הוא איבוד הגוף שעוד מעט וכלה לגמרי מלבד כובד הצער הגדול וגם איבוד הנפש כי נפשי אשים בכפי כי הלא אתעתד כי בהמשך הצער הגדול אתפקר נגדו יתברך ואאביד את נפשי חלילה ולכן טוב שבשצף קצף אדברה כעת גם שאתעתד ליענש עונש מועט על בלתי היותי יושב ודומם אולי אועיל בצד מה:

פסוק טו

ואם תאמרו שלא אמהר לערוך נגדו ואאריך נפשי עוד זמן אולי יחנני טרם אדבר הנה לא אוכל להאריך אפי כי הן יקטלני לא איחל כי אם אדברה מעתה ואם מלת לא אינה באל"ף כי אם בוי"ו יאמר הנה אמרתי שלו יונח שיעבור עלי מה שהוא שאענש מעט על התלונני הנה לעומת העונש ההוא יש לי ריוח כי על מה אשא בשרי כו' כל שכן כי דעו אפוא שאדרבה הוא יתברך יחזיק לי כוובה על דברתי נוסף על צרתי עד גדר שהן יקטלני שיוציא את נפשי מגופי לו איחל שיבא בעצמו הוא יתברך לקחתה ממני שהיא מיתת נשיקה ולא על ידי שליח והטעם כי הנה אך דרכי אל פניו אוכיח והוא כי אינו כמלך בשר ודם שצריך להביא אליו ראיה על מעשי כי אם אך דרכי ומעשי את פניו לומר עם פניו יתברך שה' רואה ללבב שכל דרכי גלויים לפניו אוכיח כי תם וישר אני או מעין זה כי כל מצות ומעשים טובים אשר יעשה אותם האדם הם נעשים מלאכים קדושים פרקליטין לפניו יתברך וזה יאמר אך דרכי אינם בלתי נרשמים לפניו באופן שאך דרכי את פניו שהם עם פניו למעלה זהו מה שאוכיח באופן שאדרבה אהיה כמזכיר זכיותי שיתעוררו וייטיב לי:

פסוק טז

ושמא תאמרו הלא טוב טוב היה לך לאמר לפניו יתברך גם שמדעתי צדיק אני אך מיסורי אלה אשר עלי ואין יסורין בלא עון הנני מודה ואומר כי חטאתי ועויתי ופשעתי לא כן העצה האמיתית כי הלא אם ככה הייתי עושה הייתי חנף שעם יודעי אני והוא כי צדיק אני כדי להחניפו שירחם עלי אומר לפניו בהפך ואם כן אעשה יחשבני מכת חנפים שאין רואים פני שכינה מה שאין כן עתה שאני מחזיק במה שהוא אמת שהוא יתברך יחשבהו לי לזכות גדול ויושיעני וז"א גם הוא לי לישועה כי אין צריך לומר דרכי ומצותי כי אם גם הוא יתברך יהיה לי לישועה על שאיני מחניפו כי הלא לא לפניו חנף יבא כי כת חנפים הם בלתי רואים פני שכינה ואלו הייתי מהפך האמת ואומר לו כי חטאתי

פשע שהיסורין ראויים אלי הייתי עושה חונף ותחשבני לחנף ותתהפך לאויב לי עד שלא לפניו אבא שלא אהיה מרואי פני שכינה חלילה:

פסוק יז

שמעו שמוע מלתי כו'. הנה רצה לערוך ויכוח לפניו יתברך בחקירה שכלית על פי שרשי חכמת האמת כדעת חז"ל נוגע אל ענין סוד הגלגול וסוד הבא מיבמה כי גם שלא הושרש בסוד הגלגול בפרט אל הנוגע אל עצמו להיות ודאי מגולגל ושהוא ממי שהיה ראוי אל יסוריו עד שבא אליהו והעמידו על האמת בעצם עכ"ז לא נעדר ממציאות החכמה לפחות לחוש אל מציאות הגלגול כי איש חכם גדול היה ולא יבצר ממנו לתת אל לבו אולי נפשו מטומאה בפעם אחרת כמאמרו למעלה תם אני לא אדע נפשי כו' ושעל כן בא לקבל תוכחות על עון הפעם ההיא אך היה קשה לו קושיא אחת או שתים בדבר ורצה לווכח עמו יתברך לאמר לו שאם ככה הוא עושה לו מה ישיב על תוכחתו אשר יקשה לו על הדבר כאשר יבא מפ' העלה נדף כו' והלאה והנה שלשת רעיו בטלה דעתם בחכמה זו כי נכרים המה ולא חלק להם בחכמת הגלגול או ענין הבא לעולם מסטרא דנוקבא או ענין היבום שידבר בו גם כן כאשר יבא בסייעתא דשמיא. על כן חש פן בדברו עמו יתברך יתנו אל לבם להשיב וליכנס בתוך דבריו והמה לו חכמו ישכילו זאת על כן טרם יענה הקדים ואמר אליהם שמעו שמוע מלתי שאדבר עמו יתברך לומר שמעו אך לא להשיב כי אם שמוע שמיעה לבדה בעלמא כי הלא אין לכם חיך לטעום הדבר ולא יהיה ויכוחי זה לכם כי אם כשומעים סיפור בעלמא בלי הבנה וזהו ואחותי באזניכם:

פסוק יח

ואל תתמהו למה במה שהתוכחתי עמו יתברך למעלה לא אמרתי לכם כי הלא לא כפעמים הראשונים הפעם הזאת כי אז הייתי מדבר בלתי עיון רק מן הבא בידי מטענות אנושיות אך הנה נא בפעם הזאת ערכתי משפט ערוך ומעויין שהוא על ענין רב האיכות והנה מה שאבקש מכם הוא בל תכנסו בתוך דברי לא לעזר ולא להקשות אל נא תאמרו תניא דמסייע לך כי אנא ידענא דשפיר קאמינא וזה ידעתי כי אני אצדק:

פסוק יט

וגם לא להקשות ולריב עמדי כי מי הוא יריב עמדי מכם בדרוש הלז שאין מכם יודע בו כי עתה בדרוש שאני בא לדבר לא אעננו כי אם אחריש ודעו אפוא שאמות מכעסי וזהו מי יריב עמדי כי עתה אחריש ואגוע ומה לכם תשפכו דמי:

פסוק כ
אך שתים כו'. טרם החילו בעיקר הויכוח מקדים לפניו יתברך ואומר אך שתים כו' לומר ירא אני פן אהיה לבוז בעיניך ותסתר פניך מלשמוע דברי על כן אוחילה לפניך טרם החילי כי אך שתים בלבד אל תעש עמדי ובזה אדע כי אז בהחיני לווכח עמך מפניך לא אסתר כי אם אלי תטה אזן לשמוע את דברי וזהו אך שתים כו' אז מפניך כו':

פסוק כא
הלא המה אחד כפך מעלי הוא כפיות קושי כאב חליי הרחק בווכחי עמך וגם עוד שנית והוא בל תפיל עלי אימה וחתת אלהים כי אם תתן לי אומץ לבב כאשר משפטי אדבר אותך כי בשני האותות האלה אדעה כי לא הסתרת פניך ממני כי אם אזניך קשובות לקולי:

פסוק כב
והנה עוד שלישית היית מוצא חן יהיה עצום מאד והוא כי טרם אענה תקראני ואנכי אענה מאמרי כי בזה אדע כי אהבתני בראות כי לדברותי קדמה קריאה ואם לאו לפחות או אדבר והשיבני ולא שתשמע ותחריש:

פסוק כג
ואם תאמר נא אלהי כי איני כדאי לבלתי תסתר את פניך ממני כי אשמתי הנה על זה לא אומר לך שאין בי עונית מזיד וחטאות שוגג כי אם לו הונח כי כמה לי עונות וחטאות הנה מהסתר פנים ממך הוא לאחד משתי סבות אחד על פשע שהוא מכוין למרוד והוא הסתר פנים בהחלט או הוא הסתר פנים לפנים בעלמא על חטא קל כשוגג כענין מאמר רבי שמעון בן יוחאי על דורו כל מרדכי מה הם לא עשו אלא לפנים כך הקדוש ברוך הוא לא עשה אלא לפנים ועל זה אמרו ואנכי הסתר אסתיר את פני ביום ההוא כי פנה אל אלהים אחרים ובזה יאמר גם שאודה כי כמה לי עונות וחטאות הנה פשע שהוא בכונה למרוד ודאי לא עשיתי והסתר פנים בעצם אינו כי אם על פשע וזה אמר פשעי שהוא מרדי להיות ראוי להסתר פנים ואם הוא הסתר לפנים בלבד על חטא קל וחטאתי הגורם לי זה הודיעני ואדעה לתקנו כי זה ראוי לתקן קודם כל דבר כי איככה אתרצה אליך בשום פעולה בהיות הסתר פנים:

פסוק כד
ועל מאי דסליק מניה שהוא הסתר קל על חטא אמר למה פניך תסתיר ואם הוא פשע שכוונתי למרוד כאויב לא יתכן כי ותחשבני לאויב לך בתמיה שכוונתי למרוד חלילה שכוונתי להכעיס והיא מעין תמיהת רב פפא דאפחית דרגא מתותיה ותמה ואמר האם

נחשבתי כמחלל שבתות בפרהסיא או עובד ע"א עד שאמרו לו תלמידיו שמא העלמת עיניך מן הצדקה שהוא כעובד ע"א וזהו ותחשבני לאויב לך:

כב **או** יאמר איני כמתריס נגדך רק דרך מווכח וקרא ואנכי אענה או אדבר והשיבני:

כג ומה שתשיבני הוא כמה לי וכו' והוא שאפשר הוא על רבוי אשמות גם שאין פשע ביניהם ועל זה אמר כמה לי עונות וחטאות או הוא א' והוא פשע ועל זה אמר פשעי או הוא חטא ולהיות שלי אתה מדקדק עמי להיותי צדיק הודיעני:

פסוק כה

ומה שאני אומר שתשיבני אינו שאני כדאי לכך כי אם לבל יראה שלא דרך ויכוח בעלמא אני מדבר כ"א שאתה מחשיבני לאויב שאני קורא תגר ומתקוטט עמך על יסורי וזהו למה פניך תסתיר ותחשבני לאויב לך משא"כ אם תשיבני שיראה כי ללמוד אני צריך ואתה מעמידני על האמת:

פסוק כח

העלה כו'. זה החלו לווכח את אשר יעד באמרו הנה נא ערכתי משפט כו' והוא כי הנה כתבנו כי הן לא קצרה יד חכמת איוב מלהשיג ענין הגלגול או לפחות להשיב אל לבו להשקיט דאגתו על עוצם צרתו לומר אולי חולי הנפש אשר חטאה בפעם הראשונה הוא נשא ומכאובה הוא סבל כי עם שאין ספק כי היה משכיל על דבר הגלגול והיה מהרהר בלבו אולי זאת היתה כי נפשו לא מטוהרה היא מהגלגול הראשון והיא לא נתפסה עד השני הלזה וכאשר יורה ספקו בפסוק אם אני לא אדע נפשי וכו' וכן אחשוב כי בלדד השוחי גם שלא מבני עמנו היה ידע על פי השמועה כי כן אמר שאל נא לדור ראשון וכו' ומלבם יוציאו מלין וכו' והמשיל משל הצדיק לנטע נטוע במקום שהשמש מכה בו ועכ"ז שרשו רטוב ומרוב רטיבתו יונקתו תצא עד למעלה מגנתו וכן שרשיו מתחת יוצאים עד יסובכו על גל עד שיצטרכו להקיפו גדר אבנים בל יתפשטו שרשיו חוצה ועל כל הפרחתו אם יבלענו ממקומו שיעקרוהו לשתלו במקום אחר ויהיה עקירתו משם לגמרי עד שהרואה יראה לו שמעולם לא ראה שם נטע וזהו וכחש בו לא ראיתיך לא יחשב לאבוד כי אדרבה הן הוא משוש דרכו כי ומעפר אחר שישתל בו יצמח בעצם והנמשל הוא הצדיק כי רטוב הוא שרשו לפני שמש הצרות ויסורין המכים בו שכל מה שהיסורין מכים בגופו הוא מרטיב שרשו למעלה כי למה צדיק דומה בעה"ז לאילן שהוא נטוע במקום טהרה ונופו נוטה למקום טומאה ועל ידי יסוריו זוכה הבן שעל גנתו למעלה מגבול גדלתו יונקתו הוא בנו יצא על גל מכשולות העם שרשיו הם זכיותיו יסובכו להגן ועל כן הוא בית אבנים יחזה שיהיה מסובב גדר זכיות לשינצל מכל צרות העולם ועם

כל זה אם יבלענו ממקומו שימות אינו אבוד כי הן הוא משוש דרכו כי מעפר אחר יצמח שהוא בגלגול גוף איש אחר והנה איוב להיותו מסתפק לא חש על זה אך כשחזר בלדד במענה אחר ובא גם אז בחכמות תורניות כדרכו אז אמר לו איוב את מי הגדת מלין ונשמת מי יצאה ממך שאחשוב יובן במאמר חכמי האמת האומרים כי איוב הוא תרח ועל כן אמר ונחמתי על עפר ואפר שהוא על שיצא ממני אברהם האומר ואנכי עפר ואפר ובזה יאמר אתה בלדד מתחכם במלין של שמועות חכמה שעולה על רוחך שאני לא שמעתי אם מזה הייתי עושה עיקר טפל אתה אני כי את מי הגדת מלין מאז שאמרת על הגלגול ומלבם יוציא מלין כמפורש ממשל האילן כי לפי זה אם אעשה עיקר מזה מה אתה בערכי כי ראה ונשמת מי יצאה ממך כמוני שיצאה ממני נשמת אברהם והענין הוא כי היה הדרוש ההוא בספק אצלו ואין זה כי אם שהיתה עליו קושיא גדולה והיא אשר העמיק הרחיב מדורתה בווכחו עם אלהים במענה הלז במקראות אלו והוא כי הלא כמו זר נחשב דטובי' חטא חטא וזיגוד מנגיד כי אם נפש אחת תחטא בגוף ראובן ואיננו כי לקח אותו אלהים ותלך ותבא הנפש החוטאת בגוף שמעון שיסבול גוף שמעון יסורין על אפר חטאה בהיותה עם ראובן ולא נתקררה דעתו על זאת עד עת בוא דבר אליהא כאשר יבא בס"ד. אך עתה היה הדרוש הזה בעיניו מוקצה מחמת חסרון תירוץ אל הקושיא הגדולה הזאת והן אלה דברי שאגתו באמרו העלה רדף תערוץ כו'. ולבא אל הענין נקדים שתי הקדמות אחת כי כל נפש אדם יש לה עיקר ושורש למעלה ובבואה פה לא יבצר ממנה אם תהיה משוללת עין התחברות מה עם שרשה אך בהעוותה תפרד כנבול עלה מגפן כד"א עונותיכם היו מבדילים אך אם יחזור בתשובה תשוב תדבק בשרשה הדבק בו יתברך וזהו לשון תשובה כנודע ואם לא שבה עד ה' בעולם הזה אל אלהיה לא קרבה אחר שלוחיה מהעולם הזה ומשם ידחוה שנית מלמעלה תתגלגל באיש אחר לתקן את אשר עותה ולמרק חלאתה ביסורין ממרקין ואם תטהר אחרי כן תשוב תדבק במקורה הראשון. עוד הקדמה שמת והיא כי נפש האדם באדם היא תקרא אדם ולא הגוף כי איננו רק כמלבוש חומרי אל הנפש וכל האברים כרגליה או כלי תשמישה כדבר שנאמר על בשר אדם לא ייסך הנה כי הבשר אינו אדם כי אם בשר האדם כי האדם הוא הנפש. ונבא אל הענין והוא כי הנפש אצלו ית' תדמה אל עלה אילן אשר בהעוותה יבול ממנו יתברך אמר העלה נדף כו' לומר אם עלה שהיה מהאילן העליון היא הנפש שאחר עלותו נדף להתגלגל למטה לארץ באיש אחר כי לא זכה לידבק אל שרשה ואותו תערוץ לייסרו עד יטהר וידבק בשרשו החרשתי אך איך יתכן שגם את קש יבש הוא החומר השני שהוא כקש כי לא נשאר לו שורש לח לשוב לידבק כעלה באילן שתמיד עודנו באבו וגם הוא

יבש מצד עצמו בו האם גם לו תרדוף על חטאת הנפש הזאת ומה פשעו של גוף הזה האחרון והוא לא היה עתה בהצותה על ה':

כו ופירש הדבר על עצמו ואמר כי תכתוב עלי מרורות הוא על הנפש כי היא האדם כמדובר ובדברו על עצמו על הנפש יכוין ואמר אם היית כותב עלי מרורות לא אחוש כי הלא ותורישני עונות נעורי אשר חטאתי בעודי בגוף הראשון החרשתי:

כז אך ותשם בסד רגלי הם כל אברי הגוף הזה אשר הם רגלי הנפש בעולם הזה שהכיתם מכה רבה בל יתנועעו ומי יתן ולא היה הצער מופלג החרשתי אך ותשמור כל ארחותי כי כל כך היה שברון הגוף עד גדר שהיתה הנפש על דרך נס בקרבו כמאמרם ז"ל ממשל החבית שהוצרך הוא יתברך לגזור על השטן שרק את נעשו ישמור בל תצא מגופו בפיו או ביתר נקבים וזהו ותשמור כל ארחותי שהם כל נקבי החומר פן אצא מהם והוא מאמרם ז"ל על פסוק נפלאותיך אלינו כו' נוד מלא רוח אם יהיה נקב בו כמלא חודה של מחט כל רוחו יוצאה ממנו ואדם כולו נקבים נקבים ואין רוחו יוצאת ממנו על כן כולם יקראו ארחות לצאת בם הנפש באופן שהגוף המתייחס אל רגלי מקבל צער מתחולל בזה כי על שרשי רגלי כו' והוא כי הנה שרשי רגלי שהם שרשי אברי שהוא אבי האם היית מתחקה בקדושת שהיה חומר אבי קונה שלמות על ידי יסורי גופי כמו שקונה קדושה ושלמות הנפש שהיה בגוף הראשון על ידי יסורי החרשתי וזהו על שרשי רגלי תתחקה בתמיהא האם תתרשם בגוף אבי:

כח הלא והוא כרקב יבלה אם מת מזוקן או כבגד אכלו עש אם מת בבחרות ולמה ילקה גופי לבלתי קנות שלמות שרשו לכפר בעד מה שחטאה נפשי בגוף אחר בראשונה:

פרק יד

פסוק א

והנה לי עוד ראיה כי אתה חסת על הגוף שלא יקבל יסורין על אשר לא חטא ולמה גרעתי אני שלא חסת עלי וזה אמר אדם ילוד אשה כו' והוא במה שידענו מספר הזוהר על בן השונמית כי מת והוא ילד על כי בא על ידי אשה ואותה הנפש מסטרא דנוקבא מאילנא דמותא וכן אמרו על שמואל על שבא בל יד חנה נתרגשה לו מיתה על יד עלי עד התחננה ותאמר אל הנער הזה התפללתי. ונבא אל הענין אמר הנה אדם שהוא ילוד אשה מפאת אשה אחת משתים יתעתד לאחד משני דברים או להיות קצר ימים או שבע רוגז ויסורין כי הוא"ו במקום או כי הוא שמוש הוי"ו במקומות אין מספר ועם היות כי כך לו היות קצר ימים כמו שבע רוגז עם כל זה בחרת לו המות:

פסוק ב

ואין צריך לומר אם יוצא בלתי הגון כי אם יקרה יהיה כציץ יצא שמפריח בעולם בילדות וימל כי לא תניחהו שיחיה ויהיה שבע רוגז ויהיה איש צדיק בעולם והטעם הוא כי ויברח כצל מהעולם הזה מלקבל רוגז ויסורין הגוף ההוא על אשר לא חטא ותהיה לו המיתה תיקון היסורין ואחר כך ולא יעמוד שם כי ישוב בגלגול להשתלם בלי יסורין:

פסוק ג

והנה זאת קושייתי כי הנה אף על זה החומר של ילוד אשה פקחת עיניך לבל העמיס יסורין על החומר הזה על מה שלא חטא עתה רק לתקן פגמו שהוא מסטרא דאתתא ואותי בגופי תביא במשפט עמך ולא חסת על גופי וזה אמר ואותי כו' בתמיה שהבאתני במשפט על מה שלא פשעתי ולא חטאתי:

א **או יאמר אדם ילוד אשה כו'**. בהזכיר מאמר הסבא עליו השלום בספר הזוהר פרשת משפטים כי המת בלא זרע הוא בעצמו הבן אשר נולד מאחיו המיבם ושירידה היא לו שאשתו נעשית לו אמו עוד ידענו מאמר רעיא מהימנא פרשת פנחס כי איוב בן יבמה היה ועל כן היו עליו יסורין שהוא להתם חלאת הראשון. ונבא אל הביאור אמר הנה אדם שאחר היותו גדול שבשם אדם יכנה ונעשה ילוד אשה ילוד של אשה היא אשר היתה לו לאשה תחת היותו בעלה הנה האיש ההוא לא יעדר מהיות קצר ימים או שבע רוגז כי הוי"ו תשמש במקום או כלומר שעל כן היה הוא להיותו בן יבמה שבע רוגז:

ב והנה זאת תלונתי כי הנה האדם הנז' במותו בלא זרע כציץ יצא לעולם וימל נכרת בלי זרע ולמה במקום מיתה לא נתייסר ביסורין ויחיה ויוליד ולא שישוב ויתגלגל על יד אחיו ואשתו אך הוא לטובתו שיכבדו עליו היסורין ויהי כבורח מהם במותו וזהו ויברח כצל ולא יעמוד כי אם ישוב אל העולם ליתקן:

ג ואלו הם דברי שאנתי האם על זה האדם הנז' שמת בלא זרע פקחת עיניך לבלתי הכביד יסורין על הגוף ההוא וסלקתו עם שהוא אשר חטא ואותי שאני הוא עצמו שבאתי מאשתו ואחיו כמו שכתבנו כי בן יבמה היה תביא אל העולם הזה בגוף אחר במשפט עמך לעשות משפט בי על אשר חטא הוא כי אתה חסת על הגוף שהיתה נפשי בו בהעוותה ותביאני לקבל צרתו עם שגופי לא נמצא עמה כאשר הוטמאה וזהו ואותי תביא כו' בתמיה:

פסוק ד

ושמא תאמר אם כן אפוא שקשה עליך ענין הגלגול שילקה הגוף אשר לא חטא אמור אתה איכה אעשה לתקן את אשר יעות איש אחד יחטא אם לא ע"י גלגול לזה הנני

משיב כי הלא מי יתן כו' והוא כי הנה בדרכך זה שהנפש החוטאת היא תמות ותשוב תגלגלנה עד יטהר האיש השני ויהיה צדיק ובדרך הזה לא ידח נדח והלא קשה קושי גדול הלא הוא קל וחומר ומה אם בפעם הראשונה שלא היתה לנפש ההיא תכונה רעה נטמאה ולא עצרה כח להלחם עם יצרה איך עתה תטהר ויצא טהור מטומאה אחר אשר הוטמאה איך יתכן להיות האיש שתהיה היא בו טהור וצדיק וזהו מי יתן טהור מטמא שתשלחנו ליתקן הוי אומר שהקב"ה הוא החושב מחשבות והעוזר לשיהיה טהור וזה אמר כמתמיה לא אחד בתמיהה לא יחידו של עולם הוא העושה ואם כן אפוא למה ייחל עד ימות האיש ההוא ויעזרנו אחר התגלגלו וטוב טוב היה יעזרנו מעתה להשיבו בתשובה כרם ימות:

פסוק ה

ואם הוא שחרוצים ימיו שהם חרוצים ונכרתים כי נתחייב כרת ועל כן הוכרח ימות ויתגלגל ליתקן הנה מספר חדשיו שיהיו ראויים לו אם לא נתחייב כרת אתך הם כי אינם אבודים כי אם שמורים לתתם לו בגלגולו וטוב טוב ליתנם לו ולעזרו בם שישוב ויתקן את אשר עותו ולא יתגלגל ואם הוא שחוקיו וגזירותיו ליכרת בעונו עשית ולא יעבור כי חוקה חקקת על החטא אשר חטא שאחת דתו למות בכרת ולא יעבור:

פסוק ו

עכ"ז אחר שבמות לבדה לא יתוקן עד יתגלגל ואם אחרי כן הוא מסופק התיקון אם לא בעזר משדי רב מאד הלא טוב טוב הוא שעה מעליו ויחדל והרפה גזרתך שלא יעבור ויחיה קצבתו הראשונה ובהאריך על חריצות ימיו ויחדל ממעשיו הרעים אשר עשה ויתקן בחייו כל כך עד ירצה כשכיר יומו כי כאשר השכיר רוצה יומו לעסוק במלאכת בעל הבית לקחת שכרו בסוף היום כי שכירות אינה משתלמת אלא לבסוף ולא בהנאות של עצמו לאכול ולשתות כן האיש הזה יעזרנו יתברך עד שכאשר ישעה מעליו ויחדל ויחיה לא ירצה ימיו ליהנות בהם כלל רק לעסוק במלאכת בעל מלאכתו יתברך אשר הביאו לעולם לעסוק כשכיר בתורתו ומצותיו שהוא תכלית הכשרון במה שמשתלם לבסוף הוא בע"ה:

פסוק ז

באופן כי אצ"ל אם כשרון התיקון השב בגלגול הוא בספק כי אם גם אם יונח כי יש לעץ תקוה הוא האדם הנמשל לאילן כאמרם למה הצדיק דומה בעולם הזה לאילן שהוא נטוע במקום טהרה ונופו נוטה למקום טומאה נקצץ נופו נמצא כולו במקום טהרה כו'. הנה נראה מדבריהם ז"ל כי נשמת אדם נטועה בארץ העליונה איש ואיש לפי בחינת נפשו

כמאמרנו על נצר מטעי כו' והנוף הוא משל אל הגוף. ונבא אל הענין אמר אם הוא ודאי כי יש לעץ הוא האדם הדומה לאילן תקוה שאם יכרת מן העולם ועוד יחליף על יד גלגול כי יקצץ נופו שיהיה בטוח שיחליף ולא יקלקל מעשיו כאשר בתחלה כי יעזרנו אל הלא טוב טוב הוא שויונקתו לא תחדל הוא נופו שהוא הגוף לא תחדל שלא יקצץ נופו וימות כי אשר עתיד לעוזרו אחרי מותו לשיהיה לו תקוה יעשה לו בחיים חייתו. או יאמר כי יש לעץ תקוה כו' הנה אמרתי כי טוב היה לתקן בחייו מבאחרי מותו בגלגול כי שעה מעליו ויחדל מלחטוא ויתוקן פה ושמא תאמר מי יאמר שיותקן כי אחר שהצדיק דומה לאילן הנטוע במקום טהרה שהוא כי שורש נפש האדם דבק בשכינה וגם החלק שבגוף הצדיק בלתי נפרד משרשו הדבק בו יתברך ועל כן בהעוותו מפריד וכורת בינו יתברך לנפשו כדבר שנאמר עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלהיכם ועל כן מי שנתפקר לעשות כדבר הרע הזה אבדה תקות תקונו עד ישוב שנית ופנים חדשות יבאו לכאן על כן אומר כי יש לעץ כו' לומר אדרבה משם יצמיח תקות תקונו כי הלא יש לעץ תקוה כי הלא כל אדם נטוע בשמים ממעל כי בם שורש נפשו ואין ספק כי שורש האילן הקדוש ההוא תעזרנו שאפילו אם יכרת שעונותיו יבדילו לגמרי בין נפשו לשרשה והוא כנכרת משרשו הלא ועוד יחליף ואם לא יספיק זכותו ליתקן בחיים חייתו כי רבה אשמתו אתה ה' יונקתו לא תחדל כלומר והבא לו בן יתקן את אשר עותו ומה שתעזרנו אחר מותו ויגולגל עזרנו מעתה בבן תתן לו וימלא מקומו ויתקן את אשר עוות אביו:

פסוק ח

ושמא תאמר שגם זה אינו תיקון כי אולי האב יאריך ימים והבן ימות בעון האב ולא ישאר לאב מי שיתקן במקומו וזהו אם יזקין בארץ שרשו שהוא האב ובעפר ימות גזעו הוא הבן באופן שלא שוה לו תיקון זה:

פסוק ט

הנה תוכל לתקן בדרך אחר כי תקרבנו לתורתך וגם אם אינו ראוי לעסוק בתורה יחזיק ידי תלמיד שהוא ריח מים ולא מים ממש שאינו עוסק הוא בתורה שנמשלה למים באופן כי מריח מים יפריח העץ הנזכר ושמא תאמר אינו דומה מה שהנפש אשר חטאה חוזרת כלה ונטעת בגנת אחר לתקן מה שעותה בראשונה אל הולד לו בן לתקן כי שוא סעיף מאביו החוטא בלבד וכן התלמיד לא ידמה כי אם לסעיף לזה אמר ועשה קציר כמו נטע כלומר כי זה יהיה מעשה ה' ברוב חסדיו שיחשיב ויעשה הקציר שהוא סעיף מהאדם שהוא הבן או התלמיד כמו נטע שהוא כאלו נטע בגוף אחר האב כל נפשו לגמרי:

פסוק י
ועוד טענה אחרת לומר כי טוב הוא יתוקן החוטא בחייו על ידי תלמיד או בן כי הלא יותר קרוב על ידי גלגול להתקלקל כי הלא וגבר ימות ואחר כך בפעם השנית ויחלש כחו להתחזק בכשרון שהיה לו בראשונה כי קל וחומר הדברים כמדובר למעלה אם בבואו מחדש בראשונה שלא נגעה בו יד היצר הרע ולא הוטמאה עם כל זה נצחו יצרו הרע וטמאו בעונות וחטאים ומה גם עתה שנעשה לו בעל הבית וטמאו כי גם בעזר מה שיעזר מאתו יתברך תכריע חזקתו של יצר הרע אשר החזיק לטמאו כי הלא הוא יתברך לא ימנע מלהניח בחירתו חפשית בידו באופן שיתעתד אחר שימות פעם אחת שיחלש כשרונו בשניה ויהיה הולך ומתמעט בשלישית עד שיגוע אדם ואיו כי ישולל כל שלמות ואיו כי יאבד מן העולם:

פסוק יא
ופירש הטעם ואמר אזלו מים כו' והוא שממשל משל אל ים שממנו נמשכים נהרות מים שאם יארע שמימי הים יתמעטו הנהר היוצא ממנו יחרב ועוד מעט ויבש עד בלתי השאיר בו אף גם לחות כן הדבר הזה כי בבא הנפש אל העולם מתחת כסא הכבוד מביאה עמה מימי שפע ים כסא הכבוד שחוצבה משם כי גם הוא נקרא ים כנודע שעל ידי מימי הים ההוא מוכן להיטיב וכאשר חטא על הנפש בפעם הראשונה אזלו מים שהביא מני ים כי מעטו על ידי עונות וחטאות ואם כן נהר זה שעל ידי חטאיו חסרו ממנו מים שהביא מני הים יכרב בגלגול הראשון ויבש בשני ומה גם בשלישי כי חסרון הראשון יסייע ליבש באחרונים אחרי אשר הוטמא כבר לא יוכל נקיון עוד:

פסוק יב
ועל כן אני מסתפק אם הגלגול אמת אם לא שעל כן אני אומר אם הוא כי ואיש שכב ולא יקום בגלגול:

פסוק יג
זאת שאלתי כי לא תשיבם לעפרי מעתה במותי כי אם שתסתירני עד שוב אפך ה' לעת תחית המתים והיא כמאמר רבי אחאי בר יאשיה שאמר שישוב לעפרו שעה אחת קודם תחית המתים וזה יאמר תשית לי חק הוא מה שהוא חק לכל אדם הוא מה שהעפר ישוב אל הארץ כשהיה ויהיה סמוך אל פקידת התחיה וזהו תשית לי חק ותזכרני אז מיד שתהיה הזכירה סמוכה אל החוק שיהיו השני דברים כאחד:

פסוק יד
ואם הגלגול אמת שאחר מות ישוב ויחיה וזהו אם ימות גבר היחיה זאת שאלתי שלא אמות ותאחר גלגולי ואהיה נדון או מצטער בינתים כי אם שכל ימי צבאי עד זמן גלגולי איחל פה עד בוא חליפתי הוא הגוף שאתגלגל בו שהוא חליפין שלי: אם ימות כו' זולת הקודם יאמר מאמרם ז"ל בגמרא מה יעשה אדם ויחיה ימות כי היסורין בעולם הזה הם חיים לעולם הבא ובזה יאמר אם ימות גבר בעולם הזה היחיה האם על ידי כן יחיה כי אז יכנע לבבו וינכה כל סיג וחלאת אשמת דבר הנה אם כך היה לא הייתי קץ בחיי על חליי רק כל ימי צבאי איחל עד בוא חליפתי ממלא מקומי:

פסוק טו
אך שאלה אחת אני שואל מאתך והיא כי במה יודע אפוא כי מצאתי חן בעיניך על ידי יסורין עם שהייתי תם וישר כו' אם לא שעתה תערב דעתך עמי כי כאב את בן ירצה תקרא אותי ואנכי אענה כמו שאמרו על ויקרא אל משה שבכל הדברות קדמה קריאה לשון חבה ואז ואנכי אענך ותהיה ענייתי שאומר לך למעשה ידיך תכסוף לומר במה שראיתי כי חבבתני על ידי היסורין שעל כן תקראני הנני מקבל עלי שאוסיף כל כך בעבודתך מאהבה עד שאין צריך לומר את נפשי אשר חלקך היא כי אם גם לגוף שהוא מעשה ידיך כד"א נעשה אדם כל כך אקדשנו שגם אותו תכסוף. או יאמר אלו ערבת דעתך עמי שבכל דבר תתאוה לדבר עמי שתקרא ואנכי אענך עם היותך יודע מה שאענה כי בזה יבחן כי למעשה ידיך כמוני תכסוף שעם יודעך מה שאענך תקרא לשמוע מפי כי אין זה רק שתשתעשע בדברך עם מעשה ידיך:

פסוק טז
מה שאין כן עתה כי פניך תסתיר כי תהיה סיבה להחטיאני ולהרהר אחר מדותיך ויום יום יעמיסו עלי אשמות ועונות ואהיה חלילה עדי אובד וזה אמר כי עתה כו' לומר כי עתה שגם על ידי יסורין תסתיר את פניך אתעתד להרבות אשמה כי הנה צעדי תספור כי הנה אני הולך וצועד צעדים ופסיעות להתרחק ממך כי בכל שעה אני הולך ומהרהר ומדבר קו לקו דברים קשים מהקודמים ואתה צעדי תספור להחשיב כל פסיעה לעון בפני עצמו ומיד אני לוקה כי אתה גם כן הולך ומכביד היסורין ואפילו מה שהוא שוגג שיוצא מפי דבר קשה שלא במתכוין לא תאריך מלפקדו מיד וזהו לא תשמור על חטאתי כד"א ואביו שמר את הדבר:

פסוק יז
ומי יתן ובכלל יסורי עתה ינוכה הפשע אשר מתחלה באו היסורין עליו כי אם שעתה שהתחלתי להרהר ולדבר חתמת בצרור פשעי שמור וחתום לאחר מות ותטפל צעדי שתספור על עוני שבידי שהוא מה שאני מהרהר ומדבר נגד יתברך והוא מאמרו יתברך באמרו והלכתי אף אני עמכם בחמת קרי כנראה מלשון הרמב"ס ז"ל בהלכות תענית שהוא כי אניח עונות ראשונים שעליהם החלו היסורין לצד אחד וכל מה שאביא עליכם מכאן ולהבא לא יהיה רק על חמת אמרכם שהוא קרי ועל דרך זה יאמר איוב אוי לי שעל ידי הסתר פניך אני הולך ומתפקר עד שחתום בצרור פשעי הראשון ומה שתטפול כל מה שאני הולך וחוטא תחבר על עוני הזה שבידי. או יאמר כל מה שתטפול מכאוב על מכאוב חליי אינו על פשעי רק על עוני זה כאמור והנה כל זה ימשך מההסתר פניך שעל ידי כן אני מפסיד בהתפקרי רוחי ונפשי:

פסוק יח
והנה על צרת הגוף הנוגע אלי אין הרעה והפסד כל כך כי ואולם הר נופל אחר שכבר הוא נופל אינו כל כך הפסד שיבול מיד וזהו הר נופל יבול כי בחלייי כבר הוא נופל ויבול בהכביד החולי על המשכי לחטוא אך הצרה הגדולה מזו היא כי כח הנפש שהוא צור וחזק עתה יעתק ממקומו וממחיצתו על ידי הרהורי והטיחי דברים על מה שתסתיר פניך מלהראות כי קרוב אני אליך על ידי מירוק יסורי כמדובר באופן שהר נופל הוא הגוף יבול לגמרי אך הנפש שהיא כח קדושה חזק מצור גם שלא יבול לא יבצר לפחות שיעתק ממקומו ממחיצתו אל גדר שלמטה ממנו:

פסוק יט
ופירש ואמר על מאי דסליק מניה שהוא וצור יעתק כו' שהוא על הנפש אל תאמר נא אלהי כי אם הנפש חזקה כצור באמונתו יתברך איך תעתק ממקומו כי הנה אינו מן התימה כי אבנים שהם צור שחקו מים שעם שהמים רפים באיכותם עם כל זה בהיות הדלף טורד בהתמדה יעכלו וימחו באבנים כלומר ומה גם עתה התמדת יסורין חזקיה ומה שאמרתי שלא יספיקו להאבידה רק להעתיקה ממחיצתה הלא הוא כי תשטוף ספיחיה עפר ארץ כי בשטף היסורין גם שלא תשטוף זריעת תבואתה לא יבצר מלשטוף ספיחיה עד עפר ארץ תגיעם שלא חזקו שרשיהם בארץ והוא כי מתאות נפש הצדיק להיטיב לא בלבד תעסוק בתורה ומצות ללמוד וללמד בכוונה כזורע חטה ושעורה לאכול פרי תבואה כי אם גם שלא במתכוין כל כך היא מושרשת ומורגלת בתורה ומצות והדרכות כי אפילו שלא במתכוין יוציא מפיו עבודת שמים ושמע השומע ועשה והצליח

והצדיק לא כוון ולא ידע וידמה לספיח ששלש בכוונה מהגרגרים הנופלים מבין ידיו יצמיח בארץ ויאכל מהם כן יאכילו את הצדיק מאשר לא כוון והצמיח תורה ומצות אמר איוב כי אשר נפשו תרד ממחיצתה על ידי הסתר פניו יתברך לא שתפסיד תורה ומצות שלמד ולימד ועשה ויעשה כי אם הספיח כי אשר היתה מושרשת כל כך בעבודת ה' שמאליה היתה מוציאה דברים צדיקים בלא כוונה ללמד והיו לומדים זה יבצר ממנה עתה על ידי שטף היסורין מקוצר רוח על תחלואיה ועל מה שאמר על הגוף שהוא הר נופל שיבול בתכלית פירש ואמר ותקות אנוש האבדת כי בעצם צרת הגוף יבא להתפקר עד אבוד תקות אנוש מתחית המתים כלומר ולכן טרם בא אל הגדר הלז היה ראוי לבל יהיה הסתר פנים כמדובר:

פסוק כ

תתקפהו וכו'. הנה סוף פסוק זה פירשוז"ל על אדם הראשון הוא יתברך פניו שניטל זיו פניו בחטאו וישלחהו מגן עדן וזהו משנה פניו כו' ולפי שיטתם ז"ל יאמר לפי דרכנו שאמר איוב הלא כי אלו לא היית מסתיר פניך מהחוטא כי אם תקרא ויענך כשאלתי היה נתקן ועל ידי הסתר הפנים נעשה יום יום כבד עון כי לא ידע ליזהר אמר הנה אביא לזה ראיה גדולה מאדם כי הלא החזקתו בכח קדושה לחיות לנצח וזהו תתקפהו לנצח ועל ידי שויהלוך שהוא הידוע מרבותינו ז"ל שהלך בכל העולם אתו יתברך לגזור אדם ישוב בכל מקום שיראה לו לגזור על ידי כן נמשך להיותך משנה פניו שעל ההליכה ההיא ונשארה היה לבדה פתה אותה כמו שאמרו ז"ל ונמשך מזה יחטא גם הוא ויפנה פניו שהשחית צלם זיו פניו בחטאו ומיד ותשלחהו שהוא להפרידו מלפניך בהסתר פנים ממנו שלא יחד עוד דבורו יתברך עמו אחר שהוכיחו או יאמר הלא חליתי פניך ליתקן בחיים עם שאמות אחר כך ועתה אני אומר אעיקרא דדינא פירכא למה קנסת מיתה על כל באי עולם כי הלא אדם ראויה היא לו כי תתקפהו בכח יחיה לנצח ויהלוך בעצת אשתו ויהי משנה פניו מצלם אלהים על כן יאות מה שותשלחהו מן העולם כלומר אך לא את כל זרעו:

פסוק כא

שאם היא על עון אביהם הלא אינו מרגיש לא טובתם ולא צרתם של בניו שנאמר שעל כן לקו בשבילו כי הנה יכבדו בניו ולא ידע בטובה וכן לא ירגיש ברעתם כי ויצערו ולא יבין למו:

פסוק כב

על כן היה ראוי כי לא ימותו בניו כי אם אך בשרו עליו יכאב ונפשו כו' ושיעור הכתובים הנה לאדם תתקפהו כו' משנה פניו ותשלחהו מן העולם ואחר שאם יכבדו בניו וכו' שלא ידע ולא ירגיש ולא רעתם היה ראוי כי אך בשרו בלבד עליו כו' על ידי המות אך לא את בניו שהם כל באי עולם או יאמר כי הלא משני חלקי האדם הגוף והנפש הנשמה לך היא המקבלת הרעה יותר מהגוף ולא עוד כי אם שהחומר בוכה על עצמו אך הנפש על זולתה והיא רעה כפולה וזה אמר אך בשרו כו' לומר אך בעוד שבשרו עליו שלא נתעכל הבשר הוא שיכאב לו אמנם נפשו כל הימים אשר היא עליו תאבל ובכלל הדבר הוא כי החומר על עצמו בוכה שחמד דברי עונות אך הנפש שהיא חלק אלוה ממעל בלתי חומדת לחטוא זולת אשר הוטמאה עליו תאבל כמתאבלת על מת באופן שבהסתר פניך הנפש אשר היא חלקך היא המצטערת יותר:

פרק טו

פסוק א

ויען כו' :

פסוק ב

החכם וכו'. אמר הנה התפארת שאתה לבדך חכם ככל שלשתנו יחד באמרך גם לי לבב כמוכם ואמרת אמנם כי אתה עם ולא חכמים ולו הונח תהיו חכמים אני שקול כשלשתכם והנה אין מדרך ארץ של מי שהוא חכם לבזות את המוכחים עמו וזה אמר החכם אם מי שהוא חכם יאות לו יענה את רעיו שדעתם דעת רוח ומי יתן ולא היה דעתך רוח עז מדעתנו אך אם דעתנו רוח דעתך הוא רוח קדים עזה שהוא עז מרוח סתם וזהו החכם יענה את רעיו שעמהם דעת רוח ולא יביט כי הוא ימלא קדים בטנו כי סברותיו יותר רעועות. או יאמר אם מה שנתגאית על שלשתנו היה מראותך כי ענית טוב טעם ודעת וחכמה החרשנו אך החכם שאומר שהוא חכם יענה במענה פיו דעת רוח שטענותיו רוח וימלא קדים בטנו להתגאות על כולנו לומר גם לי לבב. או יאמר בשום לב אל אומרו בטנו שיורה על מה שבקרבו יאמר הנה התפארת לחכם גדול משלשתנו והנה אינו פועל חכם לענות זולתי הנוגע אל הויכוח אך לא דעת רוח שאין בו ממש רק הוראת גסות הרוח לומר גם לי לבב כמוכם ומי יתן ומכעס יסוריך הפרזת על מדותיך ותתגאה להקל בכבודו ולא כן לבך בקרבך אך אדרבה יתר הוא אשר בקרבך מאשר תוציא מפיך

כי אם בפיך תוציא מה שייתייחס לרוח סתם בבטנך יש מה שמתייחס לרוח קדים שהיא עזה מרוח סתם:

פסוק ג

ולא אשית לב להוכיחך במלין כי מי שאין מועיל לו דבר ממשי כחולי ומכה ליכנע איך מלין יועילו לו והוא כי אליפז עצמו קרא אל יסורי איוב בחליו הקשה דבר באמרו הנסה דבר אליך תלאה אמר עתה אם הוכח שהוכיח אותך ה' בדבר ולא במלין בלבד לא יסכון להכניעך ואם כן גם ומלין שנדבר לך לא יועיל אשר יוכיחך בם מקל וחומר. או יאמר הנה הייתי עמויח אותך על זה אך מה אעשה כי הלא מי שאינו מקבל תוכחת בדבור אחד ומה גם אם חכם הוא גם במלון רבים לא יועיל וזהו הוכח בדבר לא יסכון גם ומלים לא יועיל בם אומרם כלומר ואם בדבר שאמרתי כי תענה דעת רוח ותתגאה עלינו ותמלא קדים בטנך לא יסכון לשתקבל תוכחת גם אם ארבה דברים לא יועיל כלום ועל כן בזה לא מצאתי טוב משתיקה:

פסוק ד

אך זאת נחמתי כי הלא גדול מכולנו מלך מלכיהמלכים הקדוש ברוך הוא נתגאית והעזת פניך כי אף תפר יראה ותגרע שיחה לפני אל ואחרי עזותך זה מה נקפיד על שלנו וזהו אומרו אף כלומר אף כאשר לא החשבתנו אתה תפר יראה כו' ואם על כבוד שמים לא תשת איך תחוש על כבודנו. או יאמר אף אתה כו' הלא תם וישר וירא אלהים קראך ה' והנה הפרת התום והיושר באמרך כי שלא כדין נעשה לך מן השמים אך עתה גם תפר אף היראה כי אינך ירא אלהים כי אמרת אך דרכי אל פניו אוכיח נוסף על אומרו למעלה אדברה ולא איראנו וגם תגרע שיחה לפני אל ונמצאת עוקר פנת ההשגחה ויהיה במה שכתבנו למעלה על אומרו על מאמר בלדד שאמר לו אם אתה תשחר אל אל ואל שדי תתחנן כו' השיב אשר אם צדקתי לא אענה למשופטי אתחנן וכתבנו שכוון איך תאמר אלי אתחנן שאהיה מורה כי כדין הכני ואין תקנה רק דרך תחנונים ועל כן נשא קל וחומר ואמר אשר אם צדקתי בטענות צודקות לא אענה מה גם אתה בתחנון שמורה שהוא כהודות שלא צדקתי אם כדין לא אענה מה גם שלא ישמע לי אם אודה שהדין עמו ולא עמי וזהו אומרו כמתמיה למשופטי אתחנן כלומר שאמרת לי ואל שדי תתחנן נמצא כי השיחה לפני אל הוא גרעון למה שמורה הודאה שהדין עמו יתברך:

פסוק ה
וגם שלא אמרת בפירוש שתפר יראה ותגרע שיחה הנה הוא כי הנה עונך יאלף פיך שתוציאנו חוצה אלא שתבחר לשון ערומים לאמרה מיופה ומחפה ככסף סיגים מצופה על חרש:

פסוק ו
ובטוח אני בקוני כי אחר שהחלות לגלות בלשון ערומים עוד מעט ותגלה אותו בפירוש כי ברית כרותה לשפתים לגלות מה שהוא בלב אלא שהוא קו לקו עד התימו להסיר מסוה הבושה מנגד פניו וזהו ירשיעך פיך שעתיד פיך לאמרו ולא אני על פי רמז מאמרך וגם שבחכמתך תשמר ממאמרך הלא ושפתיך יענו בך כי פתע שלא במתכוין יוציאו שפתיך בפירוש ותרצה להשיב ולא תוכל:

ג או יהיה שעור כל הכתובים נמשכים אל הפסוקים שאחר זה הלא הוא כי אליפז בפעם הזאת השנית ששב לדבר אתו היה כנכוה באש בראות כי כל ענינים לא הועילו לאיוב וזהו אומרו הוכח כו' לומר היה הוא יתברך הוכיחך בשחין רע והוא דבר שאמרתי לך הנסה דבר אליך ואראה כי לא יסרוך להכניעך ולהביאך למוטב ואמרתי ועצור במלין מי יוכל שחשבתי שמלין יועילו בך ואראה כי אין וזהו ומלים לא יועיל בם שלא יועיל לך בם כי אדרבה הפרזת על מדותיך נגד ה' ונגדנו:

ד והנה גם כן אמרתי לך הלא יראתך כו' תקותך ותם דרכיך לומר שהיא תום דרכיך שנאמר בך תם וישר והנה עד כה אבדת מדת תם וישר כי הפלגת לדבר על ה' ועלינו והנני מעיד בך כי גם עתה מעותד להפר יראה שתאבד גם מדת ירא אלהים שנאמר בך וזה אפילו מיראת העונש כי יהיה עד גדר שותגרע שיחה לפני אל שתמנע מהתפלל לפניו כי לא תירא ממנו חלילה שתתפלל לפניו יצילך מרעה:

ה ואיך תהיה הרעה הגדולה הזאת חס ושלום להפר יראה הלא הוא כי זה דרך היצר הרע להחטיא מעט כי יביאך עד עבירה קלה ואז אותה הקלה שנעשה בה מלאך משחית היא גוררת עבירה אחרת כי המשחית ההוא מפתה להגדיל הטומאה וזה יאמר הנה עד כה באת עד עון היות לבך רע נגד ה' אך גם שתתלונן לא בפירוש תתפקר כאשר ביארנו הכתובים למעלה בדרך בלתי מתפקר נגדו יתברך חלילה אך הנה עון רוע הלב יגרור עון הדיבור כי יאלף את פיך להוציא דברים רעים נגדו יתברך כי עבירה גוררת עבירה ולא בבת אחת כי הנה בתחלה תבחר לשון ערומים לאמרו בלתי מפורש רק מחופה:

ו ומזה ימשך קו לקו עד שירשיעך פיך שלא תעצור כח לבחור לשון ערומים כי אם תמהר להביע רעות באופן לא אצטרך אני להעיד כי רשע בדינך אתה מתוך דבריך כי

פיך ירשיעך וגם אם תרצה להסתיר ברית כרותה לשפתיך שיוציא מלין מאשר ברוע לבך ולא תוכל לעכב וזו היא הפרת היראה אשר אמרתי שעד פה תגיע עד דבר נגד ה' בפה מלא הנה כי אשר במלין שאמרתי ועצור במלין מי יוכל שבכללם היה תלונתי על תם דרכיך לא הועיל בם כי אדרבה אין צריך לומר תמימות כי אם גם יראה תפר כמדובר:

פסוק ז

והנה עוד עשיתי לך שהבאתי לך ראיה מהמלאך הדובר בי שנדמתה תמונה לנגד עיני ויאמר לי עליך האנוש מאלוה יצדק וכו' הן בקדושיו לא יאמין ובמלאכיו כו' וגם לדבריו לא הטית אזנך והנה החזקת עד כה באמור כי צדיק אתה ועודך מחזיק ולא שמת לבך כי הן בעבדיו וכו' והאם קודם אדם הראשון תולד ואינך מסוג עבדיו יוצאי ירך אדם או לפני גבעות חוללת שהוא גם קודם מלאכיו יתברך שנבראו אחר גבעות כמאמרם ז"ל שהכל מודים שהמלאכים לא נבראו ביום ראשון רק אחר בריאת שמים וארץ בשני או בחמישי וזהו האם לפני גבעות חוללת הוא קודם למלאכי השרת כשנבראת התורה שנאמר בה ולפני גבעות חוללתי שהיא משבעה דברים שנבראו קודם לעולם ועל כן אינך מסוג מלאכיו רק גדול האיכות וטוב מהם כי על כן לא נחשב לך לקל וחומר מה שבעבדיו לא יאמין ובמלאכיו ישים תהלה:

פסוק ח

ואם לא חששת לנבאתו שעל ידי מלאניו למה שאתה בסוד אלוה תשמע בלי אמצעות מלאך כי רב כחך ואם כדברי המלאך למה לא גלה הוא יתברך אזנך זה אינו הבסוד אלוה תשמע זה אי אפשר כי הלא ותגרע אליך חכמה להשנה זו הגדולה היה צריך חכמה רבה מאד להיות מוכן לה אך יגרע ויחסר אליך חכמה ראויה להשגה זו:

פסוק ט

כי הלא מה ידעת ולא נדע וכו' ולא השגנו לשמוע בסוד אלוה אלא ודאי שגם אתה לא בסוד אלוה תשמע:

פסוק י

ולא להיותך מוכן מפאת זקנה כי גם שב גם ישיש בנו וכו':

פסוק יא

ואם הענין הוא שקבלת מאמר המלאך כי אם שזאת תלונתך למה יחזיקך לבלתי צדיק ושראויים היסורין לי הנה אדרבה יש לך להחזיק לו יתברך טובה על שני דברים אחד כי אתא לנחמך והמעט ממר תנחומות אל שיאמר לך כי לא כבד עון אתה רק שבערכו

יתברך מי מאלוה יצדק כו' ושגם אין לתמוה על אשר חטאת כי הן בעבדיו וכו' ובמלאכיו וכו' שנית כי ודבר לאט עמך כי לא בכעס דבר עמך כי אם לאט כאב את בן ירצה: **או** יאמר הנה נחמך ה' כמדובר בקודם ודע לך כי האם המעט ממך תנחומות אל שלא תקבלם בסבר פנים יפות דע לך כי דבר לאט עמך כלומר יסוריך אלה שאמרתי אני הנסה דבר וכו' לא במהרה יוסרו ממך כי אם יהיה לאט עמך ימים ושנים כי יקצוף הוא יתברך על הדבר:

פסוק יב

מה יקחך כו'. הנה כמה פעמים נתרעם איוב על בלתי צאת נפשו מגופו שהיתה בו על דרך נס כמפורש אצל יתר ידו ויבצעני ובאמרו לא יתנני השב רוחי וכיוצא מכתובים אלה ובמענה הקודם באמרו ותשמור כל ארחותי כמפורש למעלה והנה מתלונתך זאת אתה הראת כי בצאת נפשך מגופך עוד תשוב אל האלהים אשר נתנה כאשר כתבנו על פסוק לא יתנני השב רוחי ועל זה אמר אין זה כי אם שזדון לבך השיאך ועל זה אמר מה יקחך לבך מה ראה לבך שלקח ומשך אותך בסברא זו ומה ירזמון עיניך שמבין ריסי עיניך אתה רומז דבר זה:

פסוק יג

והוא כי תשיב אל אל רוחך שתרמוז כי בצאת נפשך מיד תשיבנה אליו יתברך בלי מירוק גיהנם בינתים ומה שאמרתי שירזמון עיניך הוא הוצאת מפיך מלין שנרמז זה בם ולא צדקת בזה וטוב טוב הוא תתעכב נפשך פה עד מרק אשמותיך תחת גיהנם שאחר מותך כי מה אנוש כי יזכה כו' שתבטח שבהצלת נפשך תדבק בו יתברך. או יאמר איך חשבת שמיד תשוב אל ה' ואתה הוצאת מפיך מלין נגדו יתברך ולכן לא תשיבנה אל אל כי תדון תחלה ביד זרים בגיהנם:

פסוק יד

כי אם תאמר בלבבך כי זך אתה בלי עון וע"כ לא תאשם כי דברך אמת והדין עמך ואתה זוכה בדין נגדו יתברך הנה מה אנוש כי יזכה בדין עמו יתברך ושמא תאמר כי אין דעתך להיות זוכה ומנצחו בדין שעשה לך שלא כדין כי אם שגם אתה לפחות תהיה צדיק בדינך כי באשר לקית עד כה תשיב אל אל רוחך לזה אני אומר לך ומה יצדק ילוד אשה אשר נתהוה מנדת טומאתה הבא זוהמת נחש כי תתעתד להיות מלוכלך בעונות אשר תצטרך למרקם בחיים או במות:

פסוק טו

ושמא תאמר כי הלא יתברך עליך כי אתה תם וישר כו' ואם כן בעדותו אני זכאי אין משם ראיה כי הן בקדושיו לא יאמין כי הלא אין הקב"ה מכנה שמו על הצדיקים בעולם הזה כי אינו מאמין בם וגם אתה כאחד מהם כי גם שהעיד עליך כי תם וישר אתה אולי מיד נתקלקלת וגם שתאמר שגדלה צדקתך עד שבוטל יצרך האם היית יותר ממי שמעולם לא היה בו יצה"ר שהם מאורות השמים כי הנה גם בהם נמצא קטרוג ואשמה והוא ענין קטרוג הירח עד שמעט הוא יתברך אותה באופן שקל וחומר הדברים כמדובר:

פסוק טז

ולא עוד כי אם מלבד היותך אנוש חומרי וגם ילוד אשה עוד לך שתי חסרונות והם מאין באת ולאן אתה הולך כי באת מטפה סרוחה ועתידה להעשות רמה ותולעה וזהו אף כי נתעב ונאלח לומר וכ"ש שזולת היותך אנוש וילוד אשה גם אתה נתעב בא מטפה סרוחה וגם נאלח ע"י רמה ותולעה ושמא תאמר מה מצאת בי עול כי גם כל דברי שאגתו הנה כתבנו למעלה כי גם שלכאודה יראה כמטיח דברים סובלים פירוש שהם דברים צדיקים ואם בפסוק אחד יראה איזה קושי בפסוק שאחריו מתקנו לז"א הנך איש שותה כמים עולה שאתה מגלה דברי עולה ומיד אתה שותה ומבליע בנעימות העולה כמי שמים לפניו ושותה אותם תוך גופו בקרבו. או יאמר אף כי נתעב כו' לומר הלא אמרתי כי גם אם צדיק אתה לא יבצר ממך עון אשר חטא כ"ש כי הנה סופך יוכיח על תחלתך כי הנה אף כי נתעב בשחין ונאלח שאתה מתמסס לא הספיקו יסוריך אלה להכניעך כי אם אתה איש שותה כמים עולה כי כמי שלהתקרר מחמימות השחין שהוא נתעב ונאלח שותה מים כדי שאז ינוח לו כן לנוח אתה שותה עולה להטיח דברים ומה גם עתה בהיותך במעלתך שודאי לא נכנע היית ותחטא:

יב **או** יהיה שעור הענין הלא אמרת לפניו יתברך הנה נא ערכתי משפט ידעתי כי אני אצדק והנה אין זה כי אם שזדון לבך השיאך ומה יקחך לבך שערבת אל לבך לכך ומה ירזמון עיניך מה ראית איזה רמז בהשגת עיניך במראה נבואה:

יג שעל זה בטחת כי תשיב אל אל רוחך הוא כל מה שבלבך ורוחך והוצאת מפיך מלין כלומר מלין וענין אין:

יד ולא שמת אל לבך כי מה אנוש כי יזכה כו' שערבת אל לבך לומר שחפצת לערוך משפט עמו והן בקדושיו כו' אף כי כו':

פסוק יז
אחוך כו'. אמר הנה על אשר קנאת בהוללים הם רשעים וטוב להם הפך הצדיקים כי זה השיאך להתריס נגדו יתברך הנה אחוך ענין אחד שמע לי כלומר לא אכריח שתקבל כי אם שמע לי אם תרצה לקבל ואם תחדל וזה אשר אחוה לך גם שמשם זולתי אני אומר גם אני חזיתי שכן הוא וכל כן ואספרה וזהו וזה חזיתי ואספרה:

פסוק יח
ומה שאמרתי אחוך שמע לי ראוי לך לשמור שהוא מפי גדולי עולם בחכמה וחסידות וזהו אשר חכמים יגידו לומר מה שאמרתי שאחוך הוא אשר חכמים יגידו כי דברי חכמים המה וגם דברי חסידים כי הלא לא כחדו מאבותם הם שבטי יה והוא מאמרם ז"ל שעליהם ידבר כי יהודה הודה ולא בוש לפני אביו וכן ראובן:

פסוק יט
ונסיים הענין לפי דרכנו אמר ראה איך חשובים המה לפניו יתברך כי הלא להם לבדם נתנה הארץ היא ארץ ישראל ולא עבר זר בתוכם לא עשו ולא ישמעאל כי לא כלל אותם בזרע אברהם באמור לו לזרעך אתן את הארץ הזאת:

פסוק כ
ומה הוא הדבר אשר החכמים ההם יגידו הלא הוא לומר אל יקנא לב איש בחטאים כי הלא כל ימי רשע הוא מתחולל והוא מה שכתוב אצלנו בביאור משלי כי אין קשה בעולם כקנות גיהנם כי אינו נקנה רק בעמל וכעס כי חיי צער יחיה וחייו אינם חיים כי הלא אם נפתה לבו על אשה לא ינום ולא יישן ויודד משנתו בנשף בערב יום באישון לילה הרבה כושל גם נפל במכשולות ופחתים ואם ימצאוהו השומרים הסובבים בעיר יכוהו פצעוהו ואם ירגיש בבואם יעלה שמים וירד תהומות ופתע ישבר כי יתחבא לברוח ובא אל הבית לעשות מעשהו ונשכו הנחש כי ישית עליו בעל האשה חרב נוקמת כי לא יחמול ביום נקם ולא ימלט מידו כי אם בשבר רגל או שבר יד ואם יחמול עליו ולא יכנו לא יבצר מלזעוק צעקות גדולות אל כל שכן קרוב ואח רחוק קהל גדול יבאו לראות כבלע הרשע הלז ויהיה לחרפה ולקלס לעיני כל רואיו ויהפך לאבל כנורו וההיקש בדבר לחומדי ממון לחתור בחשך בתים כי גם הוא יהיה בכל רע בתוך קהל ועדה ככל החזיון הזה וכן בכל מיני רשע כסל אשר יבחר עמל וכעס וקיקלון על כבודו כי ישנא בעיני אלהים ואדם כאופן כי למי אוי למי אבוי שכל ימיו מכאובים לירש גיהנם מה שאין כן לנוחלי גן עדן כי בשובה ונחת בביתו ובחומותיו דורש טוב ודובר שלום שמח בחלקו עובד את ה' כפי יכלתו בטוב לב שלאנן ושלו נוחל עוצם הבא. ונבא אל הענין אמר אל

תקנא באיש רשע כי זולת גיהנם גם פה כל ימיו מכאובים כי כל ימי רשע הוא מתחולל כמדובר ושמא תאמר הלא גם אנכי לא קנאתי כי אם באיש עריץ בהון רב שלו בביתו ורענן בהיכלו הנה גם זה רבה דאגתו כי מרבה נכסים מרבה דאגה כי כל מספר שנים אשר נצפנו מן השמים לעריץ ההוא חיי צער יחיה:

פסוק כא

כי תמיד קול פחדים באזניו ואפילו בזמן ששלום בעולם ולכל באי שער עירו יש לו לב רגז וזהו בשלום שודד יבואנו כי עיני כל לסטים ושודדים עליו כל היום וזה אמר קול פחדים באזניו ולא יהיו הפחדים על שעת חירום כי אם גם שבשלום שודד יבואנו לחמדת ממונו:

פסוק כב

ולא בלבד מפחד אבדן ממונו כי גם אימות מות יפלו עליו והוא כי מי יתן ויאמר בלבו אם גנבים יבאו לו אם שודדי לילה גם שלא ישאירו עוללות תהי נפשו לשלל ואשר העשירו מתחלה גם עתה יחזור ויתן לו למלא נפשו כי ירעב כי אם אדרבה יאמר אם אעני אחשב כמת ולמה לי חיים ומתי אעשה לביתי כסף או זהב ועל כן בבא שודדים אחגור חרבי כישמעאל וארדוף אשיב עד כלותי אותם ואם אהרג טוב אהיה מחללי חרב מהיותי מחללי רעב כמתי עולם נמצא כי דאגת העשיר כי יחמוד איש כספו וזהבו אינו דאגת ממון כי אם גם דאגת חרב אנוש באופן כי שמחת עשרו להבל יומר וז"א לא יאמין שוב מני חשך וצפוי הוא כו' לומר כי למה שהעריץ ההוא לא יאמין בבא שודדים שוב מני חשך העניות אחר שישדדוהו על כן צפוי הוא אלי חרב כי להעדר האמנה שישוב להעשיר שם נפשו בכפו לעומת שבאו לשודדו ויתעתד ליפול בחרבם הקשה:

פסוק כג

ולכן טוב ממנו הוא העני אשר נודד הוא ללחם איה ולא העני שוטה הקץ בעניו כי אם אשר דעה קנה וידע כי נכון ומתוקן שיוליך בידו יום חשך כי כל יום דלותו שאור חשך בעדו אותו יום קיים לו לזכות ככל יום שעושה בו מצות שהיום עצמו נשאר קיים לעד כמאמר ספר הזוהר על ויקרבו ימי ישראל ויקרבו ימי דוד וז"א ידע כי נכון בידו יום חשך כי איש כזה שמח בחלקו הוא הפך העשיר העריץ הנזכר כי תמיד קול פחדים:

פסוק כד

ועל יד אשר ידע כי נכון בידו כו' לא יקוץ בדוחק המזון ומצוקת לבבו על דלותו כי הלא כאשר יבעתוהו צר העוני ומצוקה היא מצוקת הלב הלא יתן אל לבו כי תתקפהו ותחזקהו מצוקתו לפני קונו לחיי העולם הבא כי יהיה כמלך כו' כיזאת ישיב אל לבו כי

יהיה כמלך העתיד לכידור הוא העתיד למלוך על כל הארץ להיות מהמולכים בכיפה כי איש כזה גם כי חיי צער יחיה לא ינום ולא יישן עד יכבוש כל רבים עמים בצער מתחולל בכל זה ישמח בחשבו כי על ידי צער זה סופו ימלוך בכיפה כן הדל הלזה ישמח בחלקו כי על יד דלותו עתיד להתרומם לפניו יתברך עד פה תבא אמרת שבטי יה שעליהם אמר אשר חכמים יגידו כו' להורות כי אך איש אל יריב ואל יוכח איש על הצלחת הרשע כי הנה קללה תחשב לו ונהפוך הוא ביסורי עוני הדל כמדובר:

יח **עוד** יתכן בשעור הכתובים אשר חכמים יגידו כו' על פי הדרך שהזכרנו מרבותינו ז"ל שעל השבטים ידבר והוא כי בא אליפז להורות איך סבול יסורין הוא תקות אחרית טוב לבטוח בה' ואשר יברח מהיסורין לא ימלט מהם ולא יאכל בטובה המעותדת לבא אחרי היסורין וזה הביא מדברי השבטים שבטי יה הם חכמים יגידו אשר המה אנשי אמת כי לא כחדו מאבותם אשר עשו הודו ולא בושו יהודה וראובן כמו שאמרו ז"ל:

יט ומה אמרו הלא הוא כי להם לבדם נתנה הארץ היאץ ארץ ישראל ולא עבר זר הוא עשו בן יצחק בתוכם לרשת אתם:

כ והטעם כי הנה עשו מאס ביסורי גלות מצרים כמו שאמרו ז"ל שעל כן וילך אל ארץ כו' כי יצא מתחום א"י כי אמר הנה לנו חוב וירושה הנוטל הירושה פורע החוב אמר אם יטול חלק בירושת הארץ יפרע גם חוב גלות מצרים כי גר יהיה זרעך כו' על כן מפחד הגלות ברח מארץ ישראל פן תתקיים בו הירושה ויפרע חוב השעבוד וזהו כל ימי רשע הוא עשו הוא מתחולל מדאגת השעבוד עד גדר שכל מספר שנים שנצפנו לעריץ ההוא לחיות:

כא היה קול פחדים באזניו פן בשלום שודד יבואנו ויתקיים בו כי גר יהיה זרעך:

כב והיה הטעם כי לא יאמין שוב מני חשך הגלות אם ישתעבד נמצא שהיה בורח מן היסורין ולא נצול מהם כי צפוי הוא ומעותד אלי חרב כי הרגו חושים בן דן כנודע מרבותינו ז"ל הנה כי הבורח מן היסורין לא די שמפסיד הטובה שאחריהם כי אם גם ילקה:

כג מה שאין כן אשר היה נודד הוא ללחם איה הוא יעקב שהוא אבותם הנזכר למעלה שמא עול על צוארו ונודד הוא מהארץ ללחם איה מצרימה כי הרעב היה כבד בארץ להשתעבד ולא נעלה ממנו כי אותה ההליכה היה תחלת מנין רד"ו שהם ימות הגלות כי אם אדרבה ידע כי כבר היה נכון בידו יום חשך של תחלת הגלות:

או שעור הכתוב מה שהיה נודד כו' לשום עצמו בידו בגולה הלא הוא כי ידע כי נכון בידו יום חשך:

כד ומה הוא החשך הלא הוא כי יבעתוהו צר ומצוקה כי יבא צר ויביאהו בשלשלאות של ברזל על כן בחר תתקפהו המצוקה כמלך בעגלות כי הנה היה עתיד לכידור וטוב טוב לבא בכבוד והוא מאמרם ז"ל עתיד היה יעקב לירד מצרימה בשלשלאות של ברזל אלא כו' הנה שיעקב שסבל יסורין נוחל את הארץ לבדו כלומר וממנו תלמוד וכן תעשה:

פסוק כה

כי נטה כו'. אחרי הביאו דברי חכמים על תלונת צדיק ורע לו רשע וטוב לו והביא לו ראיה כי טוב לגבר כי ישא עול יסוריו מה שלא היה עושה כי אם בועט בם רצה להוכיח את איוב תוכחת מגולה ולהיותם דברים קשים כגידים בוש מלדבר לנוכח כי אם כמספר רעת בעל מדה רעה אשר יספר וכונתו על איוב כי חכם לבו והוא יבין כי עליו ידבר וזה החלו כי יטה כו' והוא בכלל שהקדמנו למעלה כי בספר הלז בהתנהג הוא יתברך ברב טוב שפע חסד יתארהו בתואר אל ובדברו על התנהגו במדת רוגז יתארהו בתואר שדי השודד ומכניע. ונבא אל הענין אמר כי אשר כעת יתנהג הוא יתברך בתואר אל נטה אל אל ידו פשוטה לקבל רב חסד ושופע טוב ובהשנות הזמן לפי גזרת חכמתו יתברך ויתנהג בתואר שדי אז לא יפתח ידו לקבל כי אם ואל שדי הבא לשדדו יתגבר נגדו:

פסוק כו

וימהר וירוץ אליו לקרוא תגר על מדה זו בצואר עתק יקרא בגרון אל יחשוך וזה אמר ואל שדי יתגבר ירוץ כו ומי גרם לו החוצפה הזאת הלא הוא אשר נשמן בזמן טובו על ידי כן בעט גם אחרי כן כי אם אבד טובו אבירות עשרו ושמנו עומד לעד וזה אמר בעבי גבי מגניו כי במה ערב אל לבו להתקומם להטיח דברים הלא הוא בעובי גבי מגניו של צואר הנזכר הם חוליות שומן שעל הצואר עבים וגסים שהם כמגינים אל הצואר שאם יכו עליו יגין עובי השומן ההיא מהגיע מיד אל עצמות הצואר כלומר כי על ידי רב טוב שהשפיע בו הוא יתברך עד נשמן סיבב שיבעט להלחם בו:

פסוק כז

ומרוב שומן גרונו עד כסה פניו בחלבו עשה פימה עלי כסל והוא ענין שאמר רבי דוסתאי בר ינאי במסכת גיטין על אותם עריצים אלמים שמרוב שומנם וגסותם היו מדברים מחצייהם כאלו הקול יוצא מחצי גופם ועל דרך זה יאמר כי כסה פניו בחלבו ומרוב שומנו היה כאילו עשה פה שלי כסל שהוא לעומת חצי נופו כאילו שם שם לו חלבו פה שהוא כמדבר מחציו:

פסוק כח

ואוי להם הבוערים בעם השמחים ללא דבר ומתגאים בעשרם כי הלא אחר שוישכון ערים נכחדות הם בתי הקברות אשר הם בתים לא ישבו למו כי אין הבתים ההם בעצם לשישבו למו כי הלא עיקרם הוא נפשם לא תשב שם כי אם בגיהנם כי אשר התעתדו הבתים ההם שהם קבריהם הוא לגלים הם ציונים שעל כל קבר להכיר מי נקבר שם כי אין בם חלל לשכון כדרך בתים כי אם גלים:

או יאמר כי אלו היו צדיקים היו שוכני קבר כישנים שוכנים שם שלמים עד שעה אחת קודם תחיית המתים אך אלו לא ישבו למו כי גופם כלה ברמה ותולעה נמצא שלא התעתדו הבתים ההם רק לגלים גל וציון על כל קבר והמה נפסדים ואינם:

פסוק כט

ואוי להם ולעורון עיניהם כי יראו ויביטו איה ממונם אשר בטחו בו יקומו ויעזרום והוא מאמרם ז"ל על פסוק והלך לפניך צדקך משל לאדם שקוראין אותו לידון מבית המלך והיו לו ג' אוהבים אמר לאחד תלך עמי לעזרני אמר לו איני זז ממקומי קרא לשני אמר לו אני אלוה אותך עד שער המלך בלבד והשלישי אמר אני אקדים לפניך כך שלשה אוהבים לאדם ממונו ובניו וצדקתו כשבאה עת פקודתו קורא לממונו וממקומו לא יקום בניו הולכים עד הקבר הצדקה הולכת לפניו כו' על דרך זה יאמר הנה כאשר זה האיש יהיה בקבר מה יסכון לו ממונו כי שלא אז לא יעשר ליקרא עשיר שיכבדוהו מפני עשרו אפילו לא יקום חילו הוא עשרו ממקומו שהוא האוהב שאחד שממקומו לא ימיש והלואי היה כשני שהולך עד פתח הקרקע עד הקבר כי חילו לא יטה לארץ שהוא לקבר מנלם שהוא שום דבר מאשר לו:

פסוק ל

לא יסור כו'. אמר הנה אמרתי שהאוהב הראשון שהוא הממון לא יועיל לבעליו שאפילו ממקומו לא ימיש הא' יהיה כן האוהב השני הוא הבן שלא יועיל לאביו לא כן הוא כי הנה האיש אשר עליו דברתי שמעיז פניו נגדו יתברך כי נשמן ויבעט הראוי לו שלא יסור לעולם מני חשך גיהנם כי אם שם יהיה תמיד נדון ועם כל זה אם יש לו בן הגון יספיק לשיונקתו הוא בנו סעיף ממנו לובש שלהבת גיהנם בזכותו להתיש כח אש גיהנם אך לא להסירו לגמרי מני חשך גיהנם אך ויסור ברוח פיו שאפשר יסור מני חשך גיהנם והוא ברוח פיו הוא אם עסק בתורה בפיו שאז אין אור גיהנם שולט בו:

פסוק לא
אך בזאת שהיתה לו חכמתו בכשרון ואמונות אמתיות אך אם על יד חכמתו יצא להאמין באמונת טעות על פי מופתי שכלו בהקשים וחכמות אשר שנא ה' כי יסירו את בניו מאחריו אז רעתו גדולה וזה אמר אל יאמן כו' לומר מה שאמרתי ממעלת העוסק בתורה שיסור ברוח פיו הוא בתנאי שאל יאמין בשוא נתעה הוא היקש מוטעה מהקשי החכמות זרות כי אז יעשן עליו אף ה' ושוא תהיה תמורתו והוא כי אין צריך לומר שאז אין יונקתו שהוא בנו תיבש שלהבת שנדון בה אביו כי אם שגם ימות בעון אביו בנו באופן כי שוא בלתי מתקיים תהיה תמורתו של האב הוא בנו שהוא חליפתו ותמורתו:

פסוק לב
והוא כי בלא יומו תמלא תמורתו הנזכר וזה הוא אם יש לו בן שכפתו רעננה אבל אם וכפתו לא רעננה:

פסוק לג
אז יחמס כגפן בסרו שיוליד ויגלה אותם שיצאו לאויר העולם כגפן בסרו וישלך בסרו שהוא בניו קטנים כמו שמשליך הזית נצתו כי כן יאבדו בני האיש אשר אלה לו כמדובר:

פסוק לד
כי עדת חנף כו'. הנה הפרזתי לדבר סרה אל תאשימני למה לא החנפתי אותך לומר כי צדיק אתה לנחמך מפני השלום או להחזיק טובה לי דרך שוחד אולי אבא לידך כאשר באת לידי כי הנה עדת חנף גלמוד וירא אני מהעונש שאם אהיה חנף אהיה גלמוד מעדתי וגם שהוא שוחד דברים הלא ואש אכלה אהלי שוחד:

פסוק לה
והטעם כי הרה עמל כי אם אחניפך לומר כי עמל אתך כי צדיק אתה מהריון דברי יולד און שתטיח דברים כלפי מעלה וגם שהמרגיל עצמו לשנות מפני השלום בטנם תכין מרמה שתלמד לשונם דבר שקר כענין בנו של רב בשנותו בין אביו לאמו מפני השלום:

לד **או** יאמר כי עדת חנף כו' שחוזר אל מה שקרא איוב תגר על חבריו שהיו עושים חוצף לפניו יתברך באמרם כי רשע בדינו היה איוב לבל יראה שהיה הוא יתברך עביד דינא בלא דינא חלילה באמרו למעלה אך דרכי אל פניו אוכיח גם הוא כו' כי לא לפניו חנף יבא שאמר זה שאני אומר כי צדיק אני אוכיח שהוא יתברך גלוי לפניו שכך הוא וזה יהיה לי לישועה כי יחזיק לי טובה שאיני מחניף כי לא לפניו חנף יבא על זה השיב לו אליפז ואמר הנה ברחת מרעה אחת ונפלת בגדולה הימנה כי הנה עונש החנף הוא היות גלמוד כי עדת חנף גלמוד ונפלת בשחת עמוק מזה שהוא להשחיד את קונך לאמר

כי במה שמדתו אהבת האמת ושונא חונף יהיה לך לישועה שיחזיק לך טובה ולא ראית כי עונשך גדול כי הנה אש אכלה אהלי שוחד שהוא קשה מעונש החנף ולמה חשבת כזאת על ה' יקח שוחד חלילה:

לה ואחר אומרו כי השוחד קשה מאד נתן טעם ואמר טעם אל עונש הדיין המקבלו והוא כי בתחלה מורה היתר באמרו כי לא לעות דין מכוין רק שכר עמלו שמתבטל ממלאכתו לדונו וזהו אומרו הרה עמל ואחר כך ימשך שוילד און לעות הדין ועוד שאחרי כן בטנם של הנותן שוחד והדיין תכין מרמה שהוא אם ישאלם איש איך זכה בדין והוא בלתי זוכה לפי ענינו יכינו מרמה לרמות ולומר דברי אשר לא כן לחפות על הדבר נמצא זולת העוות דין והגזל יש גם עון מרמה וגנבת דעת:

פרק טז

פסוק א

ויען כו' :

פסוק ב

שמעתי כאלה רבות כו'. אמר אינכם לא כמווכחים ולא כמנחמים לא כמווכחים כי הלא אין דרכם לומר פעמים רבות טענה אחת כי בראות שאין שכנגדו מקבלה אומר אחרת אך אתם לא כן תעשו כי הלא שמעתי כאלה רבות והוא אומרו אליו כי לא צדיק הוא ויסרנו יה בעונו כי מה יצדק אנוש עם אל וגם לא כמנחמים כי הלא מנחמי עמל כלכם שאינכם מנחמים אותי כי מה זו נחמה אלי לאמר שחוטא אני וראויה צרתי אלי אחר שצדיק אני בעיני אינכם מנחמים אותי כי אם את העמל והצרה שעלי כאלו תנחמו אותו ותאמרו לעמלי כי במקום נאות וראוי אליו הוא יושב ורשע אני ונאמן לשולחו:

פסוק ג

וחזר על הראשונה ואמר הקץ לדברי רוח היחסר לכם כועגות רוח כיוצא כאלה מאופן אחר ולא יהיו כולם כאלה רבות מאופן אחד כי לו היו דברי דעת החרשתי כי על כן לא תשנו כי לא תמצאו טובות כאלה אך אחר שדבריכם דברי רוח מה לכם יהיו אלו מזולתם האם יש להם קץ ולא תמצאו יותר או שמא תאמרו שע"כ תשובו אל האמור למען החזיק והמריץ אותם בל יראה שנדחו על יד תשובתך עליהם אין זה כלום כי מה ימריצך כי תענה כי אינך מתחזק יותר ע"י מה שתשוב ותענה בלי חדוש ענין רק מענה:

פסוק ד
ועל השנית שאמר עליה מנחמי עמל אמר גם אנכי כו' לומר האם תחשבו לומר שכן דרך מנחמים ואלו הייתם אתם בצרתי ואנכי מנחמכם הייתי גם כן אומר לכם כי קודשא בריך הוא לא עביד דינא בלא דינא ומה אנוש כי יזכה לא כן הוא וזה אמר כמתמיה גם אנכי התחשבו שככם אדברה לא כן הוא כי לו יש נפשכם תחת נפשי שתהיה טהורה בלי עון כנפשי כמוני היום אין צריך לומר שלא הייתי סותר מאמרכם באמרכם שתדוכאו חנם כי אם אחבירה עליכם במלים שאחבר מלים וטענות עם תלונתכם ואניעה עליכם במו ראשי כמילל על צרתכם שבכל צרתכם לי צר או לו יש נפשכם אפילו הייתי יודע שהייתם מתיסרים לכפרת נפשי כד"א ואתן אדם תחתיך שהיתה בפשכם תחת נפשי הייתי מצטער ואחבירה עליכם כמדובר:

פסוק ה
ואל תאמרו אולי הייתי עושה כן לפנים להחזיק אתכם בפה ולא כן לבי זה אינו ממדתי וזה אמר אאמיצכם כמו פי כלומר דעו אפוא טוב עבעי כי אם הייתי בא להחניף בדברי פי לא היו שפתי עוצרים כח לדבר תונף והייתי מתאלם כי לא נסיתי באלה ורע עלי המעשה וזה אמר אאמיצכם במו פי שאם הייתי חפץ להאמיצכם במו פי ולא מלבי הנה ניד שפתי היה נעדר ממני מלדברו:

פסוק ו
ושמא תאמרו כי למה אחשוך והלא מותר לשנות מפני השלום בין איש לרעהו ומה גם להשקיט כאב צרתכם על לא חמס אינה טענה כי יותר קרוב אני אל עצמי כי אם אדברה לא יחשך כאבי ממני איך אחטא בחונף כי יכאיב לי עשות חונף ולא להסיר כאבם אכאיב את עצמי ואל תאמרו שאם אחדלה שניד שפתי חשוך הלא יכאב לכם בסיבתי שלא אאמיץ אתכם כמו פי אינו דומה כי זה יהיה בשב ואל תעשה כי מכאבכם מה מני יהלוך אליכם כי הלא מזולתי בא לכם ובהעדר ניד שפתי איני רק נמנע מהשקיט כאב ואם אדברה אני מכאיב בקום עשה את עצמי:

פסוק ז
אך עתה כו'. חזר אל ענינו שאמר שמעתי כאלה רבות כי הצד השוה שבג' רעי הוא כי תיסרני רעתי אך הנה עתה אשר קדמך הוא צופר הלאני כי שלש הענין אחר הב' הקודמים ויאמר כי ישה לך אלוה מעונך והנה אתה אליפז הדובר כי הוספת ולא עלי בלבד הרעשת כי אם גם השימות כל עדתי בשמעם והוא כי הפליג לומר איש שותה כמים עולה:

ה ואעידה לי עדים אחד כי ותקמטני שעל דבריך קפצה בי זקנה ונעשו בפני קמטים שהוא סימן הזקנה וזה לעד אחד היה וזהו לעד היה ויקם בי כחשי שהוא שנעשה כחוש ובפני יענה ויהיה לעד שני והרי כאן שנים:

פסוק ט

אפו טרף כו'. התחיל בדברי שאגתו לאמר כי שלא ברחמים התנהג הוא ית' עמו והוא כי הנה אפו הוא השטן המתיחס אל האף טרף בארבעה שפטים על יד שבא ואש אלהים וכשדים ורוח מעבר המדבר ויפול על הנערים ולא נחה דעתו ועדיין וישטמני לנגוע גם בעצמי כי על כן בבא ב"ד העליון ויבאו בני האלהים להימין ולהשמאיל להתיצב על ה' בא גם השטן בתוכם להוציא משטימתו אל הפועל ואז חרק עלי כלומר בשבילי בשניו אל השטן באמרו ותסיתני בו לבלעו חנם אז צרי הוא השטן שהחל להצר לי ילטוש עיניו לי כלומר לעצמי שאם הוכיתי לא היה רק במה שחוץ ממני כי עור בעד עור וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו:

פסוק י

וכל בני האלהים שהיו שם להתיצב על ה' פערו שלי בפיהם לומר כי הנה כבר בחרפה הכו לחיי בארבעה שפטים הראשונים ומה לעשות עוד לי ולא הוצרך ליענות לדון על פי הרוב כי אם יחד עלי יתמלאון בטענה זו:

פסוק יא

והנה כשכל הב"ד פותחין יחד לחובה פטור הנדון אך בהיות ההפך שפותחין כולם לזכות מזכין אותו ופה היה בהפך כי כלם פערו עלי בפיהם לזכות כאמור וזאת תלונתי כי לא החשיבם ותחת פטור אותי הסגירני אל אל עויל כאמרו הנו בידך וזהו יסגירני אל אל עויל הוא השטן ואח"כ על ידי רשעים ירטני:

פסוק יב

ופירש מה שאמרתי יסגירני אל אל עויל הוא כי שלו הייתי ופתאום ויפרפרני פירורין כל אבר נתפרק מחבירו ואחרי כן כל אבר מניה וביה פצץ ושבר שברים ושמא תאמר הלא המפרקת בלבד אם היה נשבר הייתי מת מיד לזה אמר ראה מה עשה בי לבל ישבר המפרקת אחז בידו בערפי שישאר שלם מה שתחת ידו ויפצפצני את כל יתר האברים כי נער כל הגוף בחמת כחו ומה שאמרתי ועל ידי רשעים ירטני הוא כי ויקימני לו השטן למטרה:

פסוק יג

שכל בני חילו יורו בי חצים ומות בכל אבר ואבר וזהו יסובו עלי רביו בעלי חצים כל אחד ירה בי חץ והוא מאמרו למעלה כי חצי שדי עמדי אשר חמתם שותה רוחי והוא כי כל אבעבועות השחין היה בעיניו כעקיצת חץ בעלת חמת ארס שחמתם שותה רוחי ואמר עתה כי בעלי חצים של שטן הם שירה כל אחד חצו ופירש מה שאמר ויקימני לו לשון קימה ולא ויציבני לו למטרה והוא כי לא הניח יורו חצים במקום ממית כדרך המורים אל המטרה שמתקלקל ונהרס וחוזרים לתקן כ"א ויקימני שהיה בדרך תהיה לי קימה תמיד והוא כי יפלח כליותי ולא יחמול שהוא מקום שאין נקב החץ ממית בו כמפורש בשחיטת חולין שעל כן ניקבה הכוליא כשר ומי יתן ישפוך לארץ מררתי שאמות בדבר ואז ינוח לי וז"א יפלח כו' ישפוך כו':

יב **או** שעור הענין מה שאמרתי יסגירני אל אל עויל הוא כי שלו הייתי כו' ושמא תאמר היתכן יניח הוא יתברך את כל ב"ד ש"מ שיחד יתחברו לזכותך ויסגירך אל עויל של תתמה כי הלא ויקימני לו לעויל הוא יתברך למטרה שתחת אשר רצה להשטין על ישראל עמו ולהכותם ירה חציו עלי:

יג ומה שאמרתי ועל ידי רשעים ירטני הוא כי יסובו עלי רביו בעלי חצים סיעתו של שכון ויפלח כו' כמדובר בקודם:

פסוק יד

והנה אחר כך יפרצני פרצות בגופי ואינו עושה פרצה על גבי פרצה כי אם פרץ על פני פרץ שהוא לפני הפרץ על פניו בסמוך ולא עליו ומי יתן ולא היה מדקדק על זה כי אם ירוץ עלי שגבור בלי דקדוק מקום הפרצה על יד דריסתו בריצתו שהיתה דריסה באה על פרצה קודמת ואמות בה וינוח לי:

או יאמר יפרצני כו' לומר כי אחר שפררו ופצפצו ויסובו עליו רביו בשחין רע גם מחדש בכל יום תמיד דכדוך שמרגיש כאילו גבור רץ בחמת כחו על גופו כאמרו ירוץ עלי כגבור והקדים ואמר יפרצני כו' לתת טעם למה הקדים כל השברון הקודם והיה מספיק מה שירוץ עליו כגבור ואמר יפרצני כו' והוא כי דרך הגבור עריץ שאם ירוץ על גוף איש שכל אשר ידרוך בריצתו כן ישבר כל עצמות אשר תדרוך כף רגלו עליהם ויסתכן האיש ההוא אך אם האיש ההוא כבר כל גופו מדוכדך ואחז כל בשרו רפיון על יד הדכדוך ההוא באשר ידלג עליו איש גבור לא ישבר בעצם לרפיון הנדרך כי לפי חוזק עצמותיו יהיה השבור שהוא פגיעת קשה בקשה כן יאמר איוב הנה תחלה יפרצני פרץ השחין על פני פרץ הפרור ופצפוץ ועל כן כאשר ירוץ עלי הוא כגבור כלומר בלתי ממית וזהו

כגבור בכ"ף הדמיון שהוא כי מצא את גופי כלו רפה. או שעור הענין שמא תאמרו איך לא יצאה נפשך בכל הרעות האלה לזה אמר כי עשה השטן בערמה כי יפרצני כו' ואח"כ ירוץ כו' שהוא המצאת צרה גדולה באופן בלתי ממית:

פסוק טו

שכן תפרתי כו'. אם תאמרו נא כי היתכן שנעשו השפטים האלה בגופך על לא חמס אין זה כי אם שברוב עשרך היה לך אהבה בתענוגים לענג את בשרך וע"כ נהפך ענוגך לשחין רע בעורך ובבשרך או זחה דעתך עליך במעלתך הגדולה ותלבש לבושו ית' והוא כעובד ע"ז ועל כן השפילוך עד ארץ או ברוב שמחתך ברוב טובך רמו עיניך להביט ולזון עיניך מן הערוה ועל כל אלה לקית בגופך ותתעצב תחת שמחתך ועל אבדן ממונך אפשר לא כטהרת מעושק ידיך ועל אבדן בניך ויפלו חללים אולי היית עשוק בדם נפש ומדה כנגד מדה היו אלה לך על כן כנגד חששת הדברים האלה אמר על הא' שק תפרתי כו' לומר הנה בימי הצלחתי לא נתתי לענג את בשרי כי אדרבה שק תפרתי עלי גלדי ודקדק שני דברים א' שלא היה רחב עליו כי אם תפור על עצמו שהיה מצומצם על גופו שהוא דוחק ועוקץ ומצער יותר מדאי וז"א תפרתי ולא אמר לבשתי ב' שלא עשה דרך יוהרא רק על גלדו בלתי נראה ועל השנית אמר ועוללתי בעפר קרני הוא הראש ליכנע לישמר מגסות הרוח ועל פי דרכו רמז באמרו עפר ולא אמר אפר לבל ישאר שם מה בהסיר אותו ויוכר בהיותו במקום רואים מה שאין כן בעפר שלא יראה כיוהרא שמתנהג בשפלות:

פסוק טז

ועל הג' אמר פני חמרמרו וכו' לומר ראו נא כמה התנכלתי נגד יצרי בל יחטיאני לתור אחרי עיני לראות שוא כי כל כך הכנעתי עיני על ידי התמדת דמעה עד שפני חמרמרו על לחיי מני בכי ועל ידי כן הייתי מתדמה כאלו על עפעפי היה צלמות גיהנם לבל ינשאו לראות בבנות הארץ מאשר הכנעתי אותם בבכי:

פסוק יז

ועל הרביעית אמר על לא חמס בכפי כו' לומר על היות כי אין חמס בכפי הי' לי אבדן נכסי והראיה כי הנה היתה תפלתי זכה לפניו ית' והוא שהיה מפורסם היות תפלתו מקובלת ואין זה רק מהיותה זכה שלא היה חמס בכפי המטנף ומפסיד התפלה כנודע:

פסוק יח

ועל החמישית אמר ארץ אל תכסי דמי כלומר שוכני ארץ אל תכסו מלהעיד ולא תמנעו לבל אתבייש כי הלא יגדל זכותכם לפניו יתברך כי על יד ערותכם אל יהי מקום לזעקתי

זאת שאני זועק על קוני וצדקה תחשב לכם כי אודה ואשתוק ולא יחולל שם שמים חלילה:

פסוק יט

ומה שאמרתי שיעידו בארץ והלא תענו הלא הוא יתברך ענה בך כי הלא לא על חנם חפץ דכאך נהפוך הוא כי מה שאני מבקש הוא פה כי בשמים הנה עדי הוא יתברך שהוא העד כי צדיק אני כאשר אמרתי והוא כי העיד הוא יתברך ואמר כי אין כמוהו בארץ איש תם כו' והנה גם עתה קיים הוא יתברך לעד כאשר בהעידו טרם אלקה ואמר הנה בשמים עדי ושמא תאמרו כי בעיני עתה חזרה שכינה ועלתה אל רקיעים עליונים הנה גם שם ושהדי במרומים:

או יאמר הנה יש אדם שנפשו שפלה ונדון דינו בעולם המלאכים ויש שלמעלה במרומים בעולם שלמעלה מהך אשר אמר אם ידון דיני בשמים הם הקרובים הנה גם שם עדי הוא ואם למעלה במרומים כי נפשי גבוה גבוה הנה גם שם ושהדי במרומים ועל כן אמר שהדי בלשון ארמי לרמוז כי לא על עולם העשיה ידבר שאמרו חז"ל שיש שם מלאכים שהם בלתי מבינים בלשון ארמית רק בעולם שמשמש בו לשון זה בעצם. או יאמר אם תאמרו הן אמת שבזמן ההצלחה כשר היית אך עתה בין עדותו יתברך למכותך חטאת או תהית על הראשונות ומיד לקית כי על כן העיד על צדקך ואחר כך הלקה אותך לא כן הוא כי הנה עתה כמאז הנה בשמים עדי כו':

פסוק כ

ושמא תאמרו הלא מבלעדי יתברך היו לך עדים רבים הם שרפי קדש אשר בראת במעשיך הטובים שהן הם מליצים בעדך כמאמר התנא העושה מצוה א' קונה לו פרקליט אחד והן הם עדיך שלא חטאת הנה מליצי רעי כלומר המליצים בעדי יש פתחון לומר שהם רעי כי אני עשיתים ונוגעים בעדות לכן אל אלוה דלפה עיני יהיה לי הוא יתברך לעד:

פסוק כא

ויוכח לגבר וכו'. אמר הנה אשר לא טוב עשיתי עד כה שהתחלתי לווכח עמכם הלא מהראוי לא כן הוא רק שראשונה ויוכח לגבר עם אלוה ואחר הויכוח עמו יתברך אז ובן אדם לרעהו ובכן התחיל לווכח עמו יתברך ואמר כי שנות כו' כאשר יבא בס"ד ועל דרך זה יתכן ימשך לזה גם פ' הקודם מליצי כו' והוא כי רצה להניחם ולווכח עמו יתברך והיה נראה מיעוט דרך ארץ כאילו חושבם לאויבים או לנעדרים על כן אמר להם לא לאויבים אחשיבכם אלא כאלו אתם מליצי כן אהבתי אתכם ותאהבוני ולא לאויבים וגם

לא לנעדרים כי אם רעי אנשים כערכי אך אל אלוה דלפה עיני לווכח עמו וגם כן ראוי כי תחלה ויוכח לגבר כו' ואחר כך ובן אדם לרעהו כמדובר:

פסוק כב

כי שנות מספר כו'. לבא אל הענין ר' אלעזר בן פדת שהקיז דם ונתעלף ואמר לפניו יתברך שצר לו מאד על צרת עניותו ואמר לו הוא יתברך אי בעית אחריב ליה לעלמא דילמא אתית במזל עושר והשיב ואמר לו יתברך אם רבים ימיו שעברו או העתידים לבא ואמר לו יתברך כי מעט המה הנותרים אמר אם כן לא תחריב לעלמא. והנה חורבן העולם אפשר כפשוטו או כי על סילוק עצמו לשוב בגלגול אמר ועל כן אמר שטוב לו לסבול יסורין קשים וירויח שלא יצטרך לשוב ולהתגלגל אחר שרוב שניו עברו. והנה ויכוח זה יתכן אמר איוב לפניו יתברך הנה קשים עלי הרבה אלה ואינך מסלקם מעלי ואם הענין לתועלתי כי שנות מספר הם אשר יאתיו כי מעט הם השנים העתידים לבא ועל כן איני מת לשוב בגלגול או אינך מחריב עלמא שטוב לי לקבל יסורין במעט שנים הנותרות וארויח כי אורח לא. אשוב בגלגול אהלוך כי לא אצטרך לשוב כי יתוקן הכל כעת:

פרק יז

פסוק א

הלא לא זו הדרך כי הנה רואה אני כי טוב הייתי מתחלה קודם היסורין מעתה כי עתה רוחי חובלה כי הטחתי דברים וגם ימי הקיימים להעיד על צדקתי במותי כמאמר ספר הזוהר על ויקרבו ימי ישראל ויקרבו ימי דוד הנה עתה על ידי היותי כבועט ודובר אדרבה ימי נזעכו מקיומם ועל כן נהפוך הוא כי אם מתחלה לא הייתי צריך לשוב ולהתגלגל עתה אין ספק כי קברים רבים לי כי אצטרך להתגלגל פעמים רבות באופן שאקבר פעמים שלש כי תהיה נפשו מתחלקת בקברים רבים:

פסוק ב

אם לא שנאמר כי התולים ומכזבים עמדי הם שלשת רעי כי בהמרותם שממרים הם עלי ומכעיסים ואני סובל ואפשר שצערם זה עלי מירוק עון ותיקון באופן שבזה תלן עיני ותנוח לינה תמיד ולא אצטרך להתגלגל וזהו אם לא התולים כו' שחוזר אל טענתו כלומר הנה קברים לי אם לא שאומר שהתולים עמדי כו' שבזה לא יהיו קברים לי כי אם שתלן עיני:

פסוק ג

ואם תאמר נא ה' אולי כוונתם לטובה לבלתי נגוע בכבודך דלא חשיד קב"ה למעבד דינא בלא דינא ומה שהעדת שאני תם וישר כו' אולי אחר כך נתקלקלתי כי כרגע אפשר ליפגם כענין הצדיק המקדש את האשה על מנת שהוא רשע גמור שחוששין לקידושיו שמא הרהר ע"א בלבו הנה לדעת אם כך הוא שימה נא שומה ונסיון או מלשון סדר כמה דאת אמר אשר תשים לפניהם לומר עשה סדר זה לומר שתחלימני ותקימני מחלי זה אם יצא אחד ערב שלא אחטא לך ויהיה עמך שאתה תערבני ותבקש אחד מרעי עמך וזהו ערבני עמך כי תבקש בעדי מי שיצא ערב עמך שלא אחטא וראה מי הוא מריעו אלה לידי יתקע לקבל הערבות עמך בעדי כלומר כי לא יעשה אחד מהם כן הנה כי לא על כבודך עושים כי מה שתערבני לא יערבו הם:

פסוק ד

וגם אין לומר שאתה הסיבות את לבם אחורנית שלבם צפנת משכל בל ידעו להשיב נכוחה לבלתי יתיישב דעתי למען יהיה לי לנסיון כי הלא אין דרכך להשגיא לגוים אם לא במקום שעל ידי כן מתרומם שמך כענין הכנס פרעה וחילו בים שהסיר לבם להכבד בם וכיוצא בזה אך בזה לא היה נמשך לך רוממות בדבר וזהו כי לבם צפנת משכל זה הוא אם על כן היית מתרומם אך על כן לא תרומם כי אין רוממות נמשך מזה:

פסוק ה

ושמא תאמר אם כן היוצא מזה הוא כי מהתלים וממרים הם בעיניך רעיך כאמרו ובהמרותם תלן עיני כי שללת בחינה זולת זו וזה מן התימה כי הלא כל אחד יגיד ויורה כי רעים ודודים הם לך בכל פעולות התפעלותם בצרתך כדבר שנאמר וישאו את עיניהם מרחוק וכו' וישבו וכו' ועוד שנית כי כל אחד הניח במקומו את בניו כמה זמן שעיני בני כל אחד תכלינה מתי יראו את אביהם ומה גם לרז"ל שהיה מקום כל אחד רחוק ארבע מאות פרסה ואין איש מניח את בניו אסירי תקותו לבקר את זולתו ימים רבים אם לא מרוב חמלה ואהבה רבה לא כן הוא כי הנה כל כך ערב להם חלקת לשון אשר ישבח את כל אחד מהם לומר שיש להם אחוה ורעות עצום מניח כל אחד את בניו בתוחלת ממושכה וז"א לחלק יגיד וכו' שבשביל החלק הוא חלקת לשון מי שיגיד שאנו רעים ואהובים יניח את עיני בניו שתכלינה כי יעשו למען החזיק חלקת לשון כי כל רואם יאמר שתוכם כברם באהבה רבה שהוא התפארות בעיני ההמון:

פסוק ו
והציגני כו'. אמר הנה צרתי זאת אשר היה לי בלי עון אם אומר שהיא מבחינה אחרת והוא כי למשל הייתי לכל עמים לבל יבטחו בני האדם בטובות העולם הזה ויהבילום כי ישאו עיניהם אל כל אשר היה לפני מעושר וכבוד וממשלה ונהפך לאבל כל טובי ובני ואותר לבדי נגוע ומוכה וממני יראו וכן יעשו להההביל טובות העולם והצלחותיו יחזיקו בעבודת קונם כל ימיהם וזהו והציגני במצב הזה למשול עמים כי לא הייתי ולא נבראתי כי אם להיות משל לעמים אך צדיק אני והציגני למשול עמים יראוני עתה עם שתופת לפנים אהיה ויהפך לאבל ויקחו מוסר הנה בחינה זו היה אפשר לחשוב:

פסוק ז
אך לא יתכן כי הלא אדרבא נפיק מינה חורבה כי אין צריך לומר שהרשעים לא ישובו לתקן מעשיהם כי אם שאדרבא יתקלקלו הטובים ושלמים כי הנה ישמו ישרים על זאת כי גם שהם ברי לבב בראותם כי ותכה מכעש עיני כי בחיי נדמיתי למת שכהתה עינו וגם נס לחו כי ויצורי כצל כולם כמעט משוללי ממשות כצל:

פסוק ח
ימשך שישומו ישרים על זאת ויהרהרו אחר מדותיו יתברך עם היותם ישרי לב באמרם כי להיות למשל לא היה ראוי יהיה עד הקצה הזה באופן שרואה צרתי העצומה יתקלקל וגם תמשך רעה אחרת כי נקי כמוני שעלי הרעה הגדולה על חנף שכדי להיות נושא שנים לה' אומר שאינו נקי כי אם רשע וחייב יתעורר הנקי ויכעוס עליו באופן שאין היותי למשל שוה בנזק הנמשך:

פסוק ט
ועל כן טוב טוב היה יאחז צדיק דרכו המיוחד לו שהוא לעשות צדקה כלומר שהוא יתברך כי צדיק וישר הוא יאחז דרכו לעשות צדקה ולהיטיב לטובים ובזה וטהר ידים יוסיף אומץ ויתחזק בצדקו אז יותר מה שאין הן בהביא צרה על נקי. או על דרך זה כי צדיק יקרא העושה קו הדין בצמצום לתת לאיש כמעשהו טוב לטובים וההפך לבלתי טובים ואמר ויאחז צדיקו של עולם יתברך שמו דרכו לתת לאיש כדרכיו ועל ידי כן וטהר ידים יוסיף אומץ מה שאין כן בהיותו בהפך. או יאמר היה ראוי כי כאשר יאחז צדיק בארץ דרכו של צדקות אז וטהר ידים הוא יתברך יוסיף לו אומץ ולא ירפה ידיו בראות הפך זה:

פסוק י
ואולם כלם וכו'. הנה בראש המענה דבר עם רעיו ואחר כך הניחם ודבר אתו יתברך מפסוק ויוכח לגבר עם אלוה כו' עד כה ועתה חזר וקראם ישובו שידבר בם ואמר ואולם כולם תשובו ואמר כולם ולא כולכם לומר כי עד כה בחוץ יעמדו מדרך האמת כאלו שלא לנוכח היו אך עתה תשובו מדרככם ובואו נא שמעו דברי במה שאני מסתפק ולא אמצא בכם חכם יעמידני על האמת:

פסוק יא
והוא כי הנה ימי עברו והוא מה שכתבנו למעלה על פסוק וימי קלו מני רץ כי בעת הכהו השטן מכות מות קלו ובאו להעיד על מעשי הטובים שפעלתי בם כי זה דרך ימי הצדיק בסילוקו כמאמר ספר הזוהר על ויקרבו ימי ישראל אך אחר כך שבו וברחו כי הבינו כי לא היה מות כי לא ראו טובה שמראין לצדיק בסילוקו כנודע על ותשחק ליום אחרון. ונבא אל הענין אמר הנה ימי שבאו חיים וקיימים עברו וישובו ועודם בקיומם והנה לעומת זה זמותי ומחשבותי הן לומר כי לא עברו כי אם שממש נתקו משרשם על שהטחתי דברים כלפי מעלה וברחו ובטלו לגמרי ועל הספק הזה מורשי וסעיפי לבבי כל כך שקועים לעיין בדבר:

פסוק יב
כי לילה ליום ישימו שמנדדים שינה מעיני בכל לילה ולא אדע מחמת הספק הזה אם עברו ימי או נתקו מה יהיה לי אחר המות הקרובה לבא כי רעיוני לבי על משכבי הלא המה לומר הנה אור קרוב מפני חשך לומר הנה אור עולם הבא קרוב לי בסלוקי מפני החשך מהצרה שאני סובל עתה כענין אור היום שלא יבא עד יחשוך בעמוד השחר וכחבלי יולדה שאור הולד קרוב מפניהם או יהיה מפני כמו בשביל שבשביל חשך היסורין קרוב לו אור עולם הבא שהוא אחד מהדברים הבאים על ידי יסורין באופן שימי עברו ולא נתקו:

פסוק יג
ולעומת זה אני שב ומהרהר ואומר אם אקוה שאול כו' לומר מי יודע אם אני חושב שאקוה לאור ואדרבא מקוה להשתקע בשאול כי חשקי למות אינו לטובתי וזהו אם אקוה כמסתפק כלומר מי יודע אם מה שאני מקוה הוא שיהיה שאול ביתי בקבע כי גם שאני בחשך הצרות ויסורין ממרקין ומנחילים עולם הבא הלא הנה בחשך יסורי שהטחתי דברים שם בשאול רפדתי יצועי של ביתי שבשאול כי בצרותי הכינותי לי בית בקבר כאלו יש לי שם בגיהנם מטות מוצעות של קבע כי הטחתי בחשך צרותי דברים

כלפי מעלה וחטאתי לאלהים והוא כי ג' המה בחינות אדם כי ימות אחד שמיד הולך לאור באור החיים ומה גם אשר הטהר פה ביסורין מחלאת איזה עון ואשמה. ב' אשר לא נדון ולא נהנה כי אם בחשך ישב בקברו אשר כרה לו עד זמן התחיה שהוא יתברך יתקן ענינו כרוב חסדיו והוא כענין אלישע אחר שאמרו לא מידן נדייניה כו'. ג' אשר בצאתו מן העולם הנפש יורדת שחת בגיהנם להתם חלאת טומאת אשמתו אשר חטא על הנפש וגם בקבר יאכל את בשרו ברמה ותולעה עד כלותו ואז ינוח לו ואפשר כי ינחילוה אור תורה ומצות אשר עשה. והנה אשר הוא מהסוג הראשון אשר חלקו והאיש ההוא גם עודנו פה בעוה"ז מראין לו טרם צאתו מן העולם מתן שכרו כמאמרם ז"ל על פסוק ותשחק ליום אחרון כנודע ואשר הוא מהסוג השני יתנחם בצד מה על העדר פורענות גיהנם ורמה אך עיניו תלויות כי לא ידע מה תהיה אחריתו והסוג הג' הוא אשר עליו אמר רבי לויטס שתקות אנוש רמה והוא כי הלא אין משמעות של לשון תקוה אלא מה שאדם מקוה ומתאוה ואם כן אפוא איך יאמר שתקות אנוש רמה היתכן יקוה איש להיות רמה אך הוא כי אמר מאד מאד הוי שפל ממ לומר בחר לך הקצה האחרון ולא המיצוע וזהו מאד מאד זה פעמים והטעם כי גם שהמיצוע נבחר במדות הנה לעולם לא תגיע אל המצוע כי מדרגת הנקרא אנוש שהוא תואר הגרוע מאדם או איש או גבר והוא שיש לו עונות וזכיות תקותו ותאותו הוא מתי רמה תאכלנו למהר כליון גופו ובשרו למען תנוח אחרי כן גופו ונפשו כנודע כי אין מנוחה עד כלות הבשר והנה איוב היה נדון בקרבו איזה גדר בחינתו אם הראשונה על שכבר הטהר מחלאת אשמותיו כולם זולת צדקתו ועליה אמר בהרהרו או קרוב מפני חשך כלו' משלשה הבחינות אור עוה"ב אחשוב הוא קרוב לבא אלי מפני חשך היסורין שטיהרו כל חלאתי. או שעור התיבות אור המתראה לצדיקים הוא אור מתן שכרן קודם מיתתן קרוב הוא מפני חשך המות אלי כי כך דרך האור ההוא להתראות מפני חשך המות או אולי אני מן הסוג השני כי אם אקוה שאול ביתי כמדובר שמה שאקוה הוא היות שאול הוא הקבר ביתי קבוע והטעם כי גם שזכותי רב הנה בחשך היסורין רפדתי מצעות להתמיד שם בקבע על ידי היותי מתריס נגדו יתברך ולא נדון על זכותי שקדם:

פסוק יד

או אולי אני מהסוג הג' כי לשחת הוא גיהנם קראתי אבי אתה כו' והוא כי דרך האב ליסר את הבן להועיל לו באחריתו על כן לגיהנם קראתי אבי אתה שעל ידי ייסר אותי שם אזכה ליהנות ממצותי ותורתי כי שם אטהר וכענין רבי מאיר שאמר מתי אלך ואעלה עשן מקברו שהטעם שעל ידי כן יזכה ליהנות בגן עדן אחרי כן וזהו לשחת קראתי אבי

אתה וכן אמי ואחותי לרמה שדרכן לשדל את הולד כן היה לי הרמה שעל ידה יכלה הגוף ואז ינוח לי כנודע כי אין נחת למת עד כלות כל בשרו:

פסוק טו

ועל כל אחד משלשת הבחינות אמר אם הראשונה היא ואיה אפו תקותי כי אם הראשונה הוא לי הנה מעתה יראה שמראין לי קודם סילוקי עודני פה אור מתן שכרי ועליו אמר ואיה אפו כלומר שאראה עודני אפו תקותי כלומר מי יתן וראיתיה כי כל עוד שאיני רואה אותה לא אבטח לזכות אליה ואם היא הבחינה השנית ותקותי שאחר שאהיה קבוע עד התחיה בשאול לא נדון ולא נהנה תקותי שיהיה אחרי כן מי ישורנה כי מעתה אינה נראית פה כלל:

פסוק טז

ואם אני מהבחינה הג' מי יתן ובדי שאול הם אברי המעותדים לשאול כי עפר המה ואל עפר ישובו שמיד מעתה תרדנה אם יהיה שיחד גוף ונפש על עפר יהיה להם נחת כי כליון הבשר והתם חלאת הנפש בגיהנם יהיו תמים באופן יהי לשניהם יחד נחת. עוד אפשר על דרך זה שלא שם בטבע החלוקה ג' סוגים רק שנים הראשונים ואמר על האחד שהיה חושב שהיה קרוב לחשוב אמר אור קרוב מפני חשך כמדובר ואם אין זאת רק הסוג השני שהוא אם אקוה שאול ביתי כו' על הדרך הנזכר אם כן הוא טוב לי תלך נפשי לגיהנם ורמה בגופי כי הלא לשחת הוא גיהנם לנפש קראתי אבי אתה וגם אמי ואחותי לרמה כי באלה חפצתי יותר מהשנית כי בם ינוח לי כמפורש בסמוך ואמר ואיה אפו תקותי לומר אם תאמרו לי למה אסיר מלבי היותי מהסוג הראשון עם היותי זך בעיני וגם פה לשום שמים דברת כמפורש למעלה שכך היה מראה לפניהם שהטיל חלוקות אחרות כמסתפק הלא כי איה אפו תקותי כי הצדיקים רואים עולמם בחייהם בדרכים מתחלפים אך אנכי איה אפו בעוה"ז תקותי שהוא מעין המקווה ומה שמאסתי השנית הוא כי ותקותי יתן אלוה שאחרי היות שאול ביתי מי ישורנה כי מי ומי הזוכה אחרי כן תקות טוב אחר שהתנדה מן הטוב ומן הרע ומי הוא יזכה שישורנה את תקותי שהיא אושר וטובה אחרי כן ועל כן אמרתי כי טוב ממנה הג' כי לשחת קראתי כו' כמדובר ומי יתן ובדי שאול תרדנה כו' כנזכר בקודם:

פרק יח

פסוק א

ויען בלדד כו' :

פסוק ב
עד אנה השימון כו'. הנה עד כה לא היינו מתיכים מליך להשיב על פרטיהם רק משימים קנצי למלין באמור קץ כוונתך דרך כלל הוא מדוע טוב לרשע ורע לצדיק כי צדיק אתה בלי פשע ועל זה היינו משיבים ואומרים בחינות מתחלפות בהנהגתו יתברך להשיבך כמפורש במענה בלדד הקודם אך לא טוב הדבר רק הבינו תוכן אמריו ואחר נדבר למען בוא עד תכונת אשמתו:

פסוק ג
כי הלא מדוע נחשבנו בעיניו כבהמה באמרו לבם צפנת משכל אין זה כי אם על שנטמינו בעיניכם שאת רעי החשבתם אותו לגדול מאד עד שיראה בעיניכם כאלו אנו מטמינים עצמנו מפני טענותיו ואין אנו משיבים רק כנשמטים בטענות מה והלא זה האיש אין להטמן ולהתבייש ממנו כי מדרגתו שפלה:

פסוק ד
טורף נפשו כו'. הנה פסוק זה מתחיל שלא לנוכח ומסיים לנוכח וכל יתר הפסוקים שלא לנוכח אמנם הנה רצה לדבר דברים קשים כגידים והיה בוש כי גדול היה איוב מכל בני קדם על כן בחר לשון ערומים וכל הדבר הקשה הרבה אמרו שלא לנוכח כענין אמרו טורף נפשו באפו וכן אומרו ולא ידעך שביב אשו כו' כאשר יבא בסייעתא דשמיא. והענין לומר הלא אמרת כי שנות מספר יאתיו כו' כאשר ביארנו שאמר ענין מאמרו יתברך לר' אלעזר בן פדת בהצטערו על יסורי דלותו אי בעית אחריב ליה לעלמא דלמא אתית במזלא דמזוני והשיב לו שאם מה שעתיד לחיות הוא מעט שלא יחריבוהו ויסבול דלותו כי זמן מועט הוא כן כתבנו שאמר איוב לפניו יתברך אם שנות מספר שהם מועטים הן אשר יאתיו שאני עתיד לחיות טוב לי לסבול יסוריו שאזכה לבלתי התגלגל כי על ידם אורח לא אשוב לעוה"ז אהלוך שמורה שאם לא כן היה מניחו להחריב ליה לעלמא שמא יבא במזל משולל יסורין ועל כן אמר לו ראה שפל אנשים אשר נתגאית והלא מי שצדקתו קלה שטורף נפשו באפו שמספיק האף לאבד נפשו בהתריס דברים כלפי מעלה האם איש כמוך חשוב שלמענך אם לא היו שנות מספר אשר היית עתיד לחיות היתה נעזבת ארץ שהיה הקב"ה מחריב ליה לעלמא והיה נעתק צור העולמים ממקומו כי השרה שכינתו בארץ ובהחריב ליה לעלמא יעתק מפה עד ישוב להכין אותה ולסעדה:

פסוק ה
אמנם לבך בל עמך כי לא ידעת ערכך כי הנה אם כל כך היה גדרך היית חשוב כאברהם ויתר צדיקים יסודות עולם ואני אומר כי אין צריך לומר שאינך אור עולם ומקימו כי גם

הגדר האמור על גדולים שהיו ראוים תשרה עליהם שכינה אלא שאין הדור ראוי לכך כנאמר בהלל הזקן וכן אמרו על שמואל הקטן יש ביניכם מי שראוי שתעמוד לו חמה כיהושע אלא שאין הדור ראוי לכך על דרך זה יאמר הנה אין צריך לומר בהיות הדור חייב כי אם אפילו כאשר נר רשעים ידעך היא נשמתם שימותו באופן ישאר הדור ראוי לא יגה שביב אשו כי לא תאיר זכותך לעולם וכבר הקדמנו כי להיות הדבר קשה מדבר שלא לנוכח באמרו שביב אשו ולא אמר שביב אשך:

ד **או** יאמר טורף נפשו כו' לומר הלא אמרת ויקימני לו למטרה וביארנו שאמר איוב לא פשעי ולא חטאתי גרמו לי הרעה הזאת כי אם ששם אותי למטרה כי היו ישראל בלתי ראוים ואם השטן היה מלמד קטיגוריא עליהם היו כלים ח"ו ויאבד העולם אז על כן הקימני כמטרה שכל מה שהיה לו לירות חציו על ישראל יורה באיוב כי רב זכותו ויצטרך זמן רב להתגרות בו וכל המגן ההוא ירפה מישראל נמצא שע"י זכות איוב היה העולם מתקיים בדרך השתלשלות שעל ידי הטפל בו מניח את ישראל ועודם חיים מתקיים העולם על כן בא והשיב לו ואמר מי אתה הר הגדול שכל כך גדלת בעיניך טורף נפשו באפו שהוא כשרון קל מאד שעל ידי כעסך תטרף ותאבד נפשך האם כל כך גדלה זכותך שלמענך תעזב ארץ במקומה ולא תחרב על ידי הניח השטן את ישראל פן יחרב העולם ותמוכו בכלותם וגם יעתק צור ישראל ממקומו שהוא מכסא דין שהיה ראוי ישב בו לפי מעשיהם ויעתק לכסא רחמים על ידך:

ה והנני מקשה לך קושיא גדולה על זה למה עשה יתברך הדבר דרך עקלתון שישראל היו אז חייבים כליה ושיבטל מעשות הדין בהם ויתנכל שיקטרג השטן עליך כי גדול זכותך ולא יוכל לך ויניח את ישראל לקיים את העולם עם היותך תם וישר כו' ובלתי ראוי להתייסר הלא טוב טוב היה יעשה דין בהם אם רשעים בדינם היו ויתקיים העולם בך כי צדיק יסוד עולם וזה אמר גם אור רשעים ידעך והיה הוא ית' דועך אור ישראל כי רשעים בדינם היו האם ולא יגה שביב אשו כו' בתמיה למה לא יאיר לעולם שביב אשך הוא זכות אש נשמתך אשר נתפשט בעולם אור מעשיך הטובים אך אין זה כי אם ששקר דברתי ואמרו שלא לנוכח כבר כתבנו הטעם שעשה כן מפני הכבוד:

ד **עוד** יתכן באמרו טורף נפשו כו' והוא כי הנה הוא יתברך השוה נח דניאל ואיוב ואמר שעם היותם ראוים אם היו בזמן החורבן לא יגינו רק על נפשם יתכן בא להתריס נגדו לומר מי שטרף ומאבד נפשו באפו שכועס ומטיח דברים אי לך ארץ אם היה בימי נח שנחרב העולם וקיימה בזכותו ולא החזירה לתהו ובהו האם למענך איוב תעזב ארץ במקומה ולא תעקר לגמרי ויעתק צור ממקומו מכסא דין לרחמים כאשר היה בנח

שבזכותו נעזבה ארץ ולא נעשתה תהו ובהו ויעתק צור ממקומו כי גם מדת הדין הנקראת צור נעתק לרחמים כמו שאמרו ז"ל על ויזכור אלהים את נח שאפילו מדת הדין נהפך לרחמים:

ה והנה אמרו רז"ל בנח שאלו היה בדורו של משה או שמואל לא היה נחשב לכלום כי לפי דורו היה צדיק וכן אמרו משל למלך שהיה לו מרתף של יין ובא אריסו ופתח אחת ומצאה חומץ שניה ומצאה חומץ עד שמצא באחת יין תוסס אמר תוסס הוא. אמר לו המלך אית לן טב מניה כך נח לפי דורו היה צדיק כו' ובזה יאמר הנה אין צריך לומר בדורות צדיקים שלא יאיר אור זכיותך בימהם כדורו של משה ושמואל כי אם גם אם אור רשעים ידעך כדורו של נח גם אז בערכם לא יגה ולא יאיר שביב אשך לקיים העולם שלמענך תעזב ארץ כו':

פסוק ו

והוא כי הלא קל וחומר הוא אם כאשר אור חשך באה לו מאבדן נכסים ובנים לא עצרת כח להגן ולהשיבו לאיתנו כי אם אפילו ונרו עליו ידעך שאת נפשך הוא נרך שעליך דעכת וכבית בדברך נגד ה' כי טרפת נפשך ואמור מעתה אם בית אחד לא יכולת להגין עליו כי אם אדרבה אבדת נפשך איך היית מקיים העולם שלמענך תעזב ארץ כו':

פסוק ז

יצרו צעדי כו'. הנה חל עליו חובת ביאור מה. מצא באיוב עול שהוכן אל כל הרעה הבאה עליו ואמר יצרו צעדי כו' והוא לומר כי איוב קרה לו כשור או אדם שפרשו לו רשת ליד מעגל כענין חבל שבראשו האחד כמין טבעת ומעבירין בו הראש הב' ומושכים ראש החבל הלז למרחוק עד נשאר הראש שהעבירו בו עשו כמין לכד עגול רחב טמון בארץ בעפר ומדי עבור אשר חפצים ללכדו נלכד רגליו תוך הלכד אלא שלהיותו רחב אינו דוחק רגליו מיד שלא יוכל להלך אך מניחים אותו להלך לאטו וכל מה שמהלך הלכד מתכווץ ונדחק ופסיעותיו מתקצרות עד יאחז בעקביו הפח בדוחק עד שלא יוכל לצעוד ולפסוע כלל ואז באחיזה קלה או דחיפה יפול לארץ אמר כי הנה כדבר הזה קרה לאיוב והוא כי אשר הקיפו ימי משתאות בניו הוא עון השכרות והנמשך ממנו כמאמר איוב אולי חטאו וכו' היה כרשת פרושה והנה נלכדה רגלם ובכל יום ויום היו כאשר נלכדו רגליו בלכד והוא מתהלך ונאחז ופסיעותיו מתקצרות עד האחז בעצם ולא היו חסרים כי אם דחיפה מה להפילם ממצבם ארצה והיה אפשר שלא יפלו אם אביהם היה מיעצם לבטל משתיהם אך אדרבה נפלו בעצתו כי היתה עצת אביהם להעלות עולות מספר כולם ואשר ככה יעשה איוב כל הימים כמו שכתבנו למעלה כי בזה קלקל ואבד

ושבר אותו ואת בניו והוא כי במקום אמור להם כי לא טוב הדבר ולבלתי הניח להשלים אפילו הז' ימים ראשונים אדרבה ככה יעשה איוב כל הימים שהיה מניחם שבעה שבעה ובסוף כל שבעה מעלה עולות מספר כולם כי בזה מצאו סמך על אביהם למשוך ביין את בשרם כל הימים ובדבר הזה דחף והפיל את עצמו בכל הרעה הבאה עליו וז"א הנה יצרו צעדי אונו של איוב הוא זרעו הנקרא אונו כד"א ראשית אונו כי נתקצרו פסיעותיו ולא היו חסרים רק דחיפה ליפול ואין צריך לומר את אונו כי גם את עצמו השליך עצתו הרעה אשר יעץ להעלות עולות כל הימים וזהו ותשליכהו עצתו:

פסוק ח

והנה סתם דבריו ובא לפרש ואמר מה שאמרתי יצרו צעדי אונו הוא כי שולח אונו הוא זרעו ברשת ברגליו הוא רשת עון המשתאות שלא פקדום מיד כי אם שולח לאט יהיו הולכים ומתקצרים פסיעות אונו אולי ישובו מדרכם ובמקום הסיר הרשת פרושה אדרבה ועל שבכה יתהלך שמניח השבכה במקומה ועליה יתהלך בתקונים חצונים כמדובר שמניחם כל הימים יקיפו ימי המשתה שבעה שבעה וסמך עצמו לתקן עונם בתיקון עולות:

פסוק ט

נמצא שממה שיצרו צעדי אונו נדחק הלכד ויאחז בעקב הפח שלא יכלו מלט ממנו ואחרי כן בעצתו יחזק עליו צמים כי הבנים היה אפשר יבושו ממשתה תמיד וירעו ידיהם מהשכרות וע"י עצתו החזיקו אז יותר באמרם הנה נחטא ואבינו יתקן בעולות ועליו נסמוך כי טוב בעיניו הדבר וז"א יחזק עליו צמים שעשה יחזק בסמוך עליו אותם הצמים צמאים תמיד לשתות יין:

פסוק י

והביטה וראה מה רב עון זה כי עדיין היה טמון בארץ חבלו של הרשת הנז' כי עדיין לא היה מפורסם בעיר וכבר מלכודתו של הרשת הוא שבא וכשדים כבר היו עלי נתיב שהחזיקו בדרך לטרף טרף מצודת הרשת פרושה:

פסוק יא

ולא עוד אלא שלא נתנו לך פנאי בין צרה לצרה כי אם עוד זה מדבר וזה בא כו' וז"א סביב בעתוהו בלהות שהוא בכל הסביבות מצד א' שבא ומאחד כשדים ומאחד אש מן השמים ומד' רוחות רוח מן המדבר ויגע בד' פנות הבית ויפול על הנערים ואחר שמלכדתו לכד עלי נתיב כל מה שהיה חוצה הפיצוהו השטן וסיעתו לרגליו ללכוד רגליו על ידי השחין נגוע מוכה שממקומו לא ימיש וזהו והפיצוהו לרגליו:

פסוק יב
והנה על עון המשתאות שהוא הסב כל הרעה להיות מדה כנגד מדה אפשר בשתי דרכים או שתחת הרבותם לאכול ירעבו ללחם או בהפך שתחת הרבות לאכול יאכל את בשרם אמר הנה לומר יהי רעב אונו הוא זרעו תחת משתיהם לא יתכן שאם כן יהיה נמצא כי ואיד הרעב יהיה נכון לצלעו היא אשתו שאי אפשר שלא תרעב גם היא עמהם ואינו מן הדין כי היא לא חטאה בזה:

פסוק יג
על כן טוב הוא הדרך השני כי האב יאכל בדי עורו כאומרו על מה אשא בשרי בשני על שהיה סבת אוכלם בפיהם בעצתו כמדובר והבנים בניו שהם בדיו וסעפותיו תחת רוב מאכלם יאכל בדיו הם בניו בכור מות וכבר כתבנו שכל הדברים האלה מדבר על איוב שלא לנוכח להיותם דברים קשים כגידים:
או יאמר יאכל כו' והוא בשום לב אל לשון הכתוב שקורא אל הרכילות אכילת קורצין כד"א ואכלו קרציהון וכן המתרגם לא תלך רכיל לא תיכול קורצין והנה פרש"י שהדוברים רע יסבו יחד לאכול ואחשוב להבינו מלשון ערב שקורין את פרוסת הפת קור"ץ בחטף הרי"ש והנה לשון בני אדם הוא לומר על מי שמדבר רע על חבירו שאוכל חתיכותיו וזה יהיה ענין התרגום שהרכיל אוכל פרוסות וחתיכות מי שנאמר עליו ונבא אל הענין אחרי אמור בלדד את כל הרעה הזאת על איוב ובניו חש על עצמו פן יחסדהו שומע לומר שמשנאתו אותו בוחר רע עליו ואוכל חתיכותיו לזה אמר מי שיאכל בדי עורו של איוב שמכוין לאכול פרוסות בדי עורו יאכל בדיו בכור מות לומר כי מקללה זו שאני מקלל את אוכל בדי עורו תדע כי לא לכך כוונתי רק לומר מה שיראה לי שהוא אמת:

פסוק יד
ינתק כו'. אמר פן תאמר בלבבך האם כל הרעה הבאה עלי האם בלתי מספקת אל עון המשתאות שהפרזת עלי לומר שלא יגה שביב אשי ושנרי ידעך ומה גם שאם חטאתי כבר קבלתי ענשי לזה אמר אתה דע לך כי הלא אחר שהאיש על עונו ינתק מאהלו מבטחו והוא שכינה שהיתה שוכנת על אהלו שהיא מבטח הצדיק אז השכינה תתן יד ותצעידהו למלך בלהות הוא שטן הוא יצה"ר שיהיה צועד ומהלך:

פסוק טו
לשכון באהלו של האיש ההוא ויעשה בעל הבית שם וזה תשכון באהלו מבלי לו מי שאין האהל שלו הוא שטן הוא יצר הרע ולהיות שכח יצר הרע המפתה נמשל לנקבה

שהומיה היא וסוררת תמיד לפתות כמאמר שלמה והנה אשה לקראתו כו' הומיה היא וכו' אשת כסילות הומיה שהוא משל אל היצר הרע כנודע על כן אמר תשכון באהלו ולא אמר ישכון לשון זכר אך יתגבר כזכר לדכאו תחת רגליו עד אובדו מהר וזה אמר יזורה על נוהו גפרית כי אחר שנעשה ב"ה שוכן עמו לא ישקוט עד יזורה תמיד על נוהו גפרית בחטאים ועונות ופשעים אשר יחטיאנו ולא יוכל לו כלומר שעל כן איוב אחר שבעון המשתאות נעתק מאהלו מבטחו הוא השכינה חלה באהלו סיטרא אוחרא המחטיאו בהתריס נגדו יתברך עד אבדו מהר כמי שזורה על נוהו גפרית:

פסוק טז

עד גדר שמתחת שרשיו ייבשו מהגפרית שיזרה עליו וממעל כו' ולבא אל הענין נזכיר מאמרם ז"ל בגמרא למה צדיק דומה בעולם הזה לאילן שהוא נטוע במקום טהרה ונופו נוטה למקום טומאה נקצץ נופו נמצא כלו במקום טהרה והענין בקוצר כי נפש הצדיק נטועה בארץ העליונה במקום הקדושה נצר מטעיו יתברך ונופו הוא הגוף נוטה בעולם הזה למקום טומאה כשנקצץ הנוף במותו נמצא כלו במקום טהרה אך הרשע תתייחס נטיעת נפשו אל מה שהוא מטה מטה במקום טומאה והגוף הוא הנוף שבעולם זה הוא למעלה משורש נטיעת הנפש והוא כנוטה למקום טהרה בלבד ועל כן כשנקצץ נופו מתקרב גם הוא אל הטומאה ונבא אל הענין אמר ראה נא הגפרית שיזרה היצר הרע באדם אחר העשות בעל הבית שהוא עד שמייבש שרשיו הוא שרשי נפשו ורוחו מתחת כי מרוב עון שמחטיאו תמצא נפשו נטועה למטה בטומאה כדרך כל רשע ושם ייבשם וזהו מתחת שרשיו יבשו שהוא מתחת במקום הטומאה שם ייבש כל לחלוחית קדושתה וכשיקצץ נופו ממעל ימל קצירו שהוא ממקום טהרה שהיה נוטה אך ימצא גם הוא במקום טומאה המתייחס למטה וזהו אומרו וממעל ימל קצירו כי קצירו שהוא נופו שהיה נוטה למקום טהרה ממעל שהוא מהטהרה יקצץ אך לא מתחת כי אם ששם ימצא כמדובר:

פסוק יז

ואחר שיקצץ נופו שהוא המות זכרו אבד מני ארץ שאינו כצדיק שזכר צדיק לברכה כי אם יאבד מני ארץ וכאשר יאבד פה כן גם חוץ מהעולם הזה בכל מקום שיהיה על פני חוץ לא שם לו והוא הנודע מספר הזוהר כי הרשעים בגיהנם שוכחים שמם לגמרי באופן שגם אם זולתי אפשר ידע מה שמו הוא בעצמו בלתי יודע וזה יתכן יאמר ולא שם לו כלומר לו בעצמו אין לו שם כי הוא ישכחנו ושיעור הכתוב כי כאשר אבד זכרו מהעולם הזה שהוא מני ארץ כן גם יאבד שמו שם כי לא שם לו כו' ואם נאמר שאומרו מני ארץ

הוא הארץ העליונה שבהיותו צדיק טרם יהיה רשע היה נצר מטעיו יתברך נטוע במקום טהרה ועתה זכרו אבד מני הארץ ההיא וגם במקום החיצונים אשר הוא גרשם לא שם לו כמדובר וקרא חוץ אל מקום החיצונים:

פסוק יח

ולא עוד אלא שיהדפוהו מאור אל חשך כו' והוא מה שידענו מרז"ל כי כל אדם יש לו חלק בג"ע וחלק בגיהנם זכה נוטל חלקו וחלק חבירו בג"ע לא זכה נוטל חלקו וחלק חבירו בגיהנם וזה יאמר הנה יהדפוהו מאור הוא חלק גן עדנו אל חשך חלק חבירו בגיהנם וז"א מאור אל חשך ועוד יתעתד על ידי העשות היצה"ר בעל הבית עד גדר להביאו שמתבל ינידוהו:

פסוק יט

שלא יהיה נין לו ולא נכד בעמו שהוא אפילו בן הבא מכח בת שאינו נקרא על שמו רק הוא בעצמו על שם זולתו הוא בעל בתו ואפילו אין תלמיד המתייחס לבן במגוריו וזהו אין שריד במגוריו והוא תלמיד כמו שאמרו ז"ל על פסוק אין שריד לאכלו כו':

פסוק כ

וימשך כי הרואים מגוריו חרבים מנין ונכד ושריד הלא עליהם ישומו וזה אמר על יומו זה נשמו אחרונים הרואים האחרית הרע ולא ראו הראשית וקדמונים שראו זה וזה אחזו שער באמרם הלא זה היה הגדול בשלמות ובמעלה ומי יעמוד ויבטח לא בכשרונו ולא בטובו:

פסוק כא

ודברי תמיהת האחרונים שלא הכירו ראשיתו הם לומר איך מגורים אלו משכנות עול שישומו ויתמהו על רדתו פלאים וקדמונים שהכירו ראשיתו והצלחתו הגדולה עד היות גדול מכל בני קדם יאמרו וזה מקום לא ידע אל שהוא לומר דעו אפוא עד היכן מגיע יד הכפיית טובה כי על אשר לא הכיר חסד אל ובעט בטובה נמשך להתפקר עד גדר זה והנה כל דברי בלדד אלו להיותם בתכלית הרעה לייחס לאיוב כיותר רע שבעולם לא ערב אל לבו לדבר בו לנוכח כי בוש ממנו רק כמדבר על זולתו. עוד אפשר שאמר לא אחליט אומר שהגעת עד גדר שיאמר כל זה עליך כי אם שאך אלה משכנות מי שהוא עול כו' ולא שאחליט כל זה עליך כי אם שכל זה אפשר לימשך מהתחלת אשמתך:

פרק יט

פסוק א
ויען איוב כו' :

פסוק ב
עד אנה כו'. הנה היל"ל ותדכאני במלים אך יאמר כפל הנוני"ן על דרך מאמרנו על פסוק אז יקראוננני ולא אענה ישחרוננני ולא ימצאוננני והוא כי אז יקראוני קריאה כפולה פעם אחר פעם ולא אענה כן יכוין ותדכאוננני דכדוך כפול. ונבא אל הענין אמר עד אנה תוגויון נפשי לומר עליה כי נפש חוטאת היא ולא עוד כי אם עתה ותדכאוננני דכא כפולה והוא ענין מציאות הדברים הרעים מצד עצמן. שנית אמון הדברים ועשותכם כחסים על כבודי ואתם מגיעים עד הנפש והנה ענין הדברים הרעים מצד עצמן אין צריך לפרשו:

פסוק ג
אך מה שעושים כחסים על כבודי פירש ואמר זה עשר פעמים כו' והוא מה שכתבנו במענה הקודם שכל הדברים הרעים שאמר בלדד עליו דבר שלא לנוכח כבוש ממנו להזכיר מה שמחזיקו לפושע לנוכח ועל זה אמר כמתמיה על הדכא הב' ואמר הנה זה עשר פעמים תכלימוני לנוכח לומר כי חוטא אנכי וראוי אלי כל הבא עלי לא תבושו מהכלים אותי עשר פעמים לנוכח ועתה תהכרו לי עושים עצמכם כמתנכרים ממני ומדברים שלא לנוכח כחסים על כבודי כי זה דכדוך כפול:

פסוק ד
ואף אמנם כו'. אמר הנה נא בלדד העמסת העמיס כובד עוני עלי עד בלי די ותזכיר את עוני במשתאות בני לומר כי אנכי הסיבותי שכרותם כאשר בארנו במאמרו למעלה והנה לא טוב הדבר אשר אתם עושים פה היום לביישני שאשבע בחרפה ולא יבצר מאחת משתים או העולה על רוחכם הוא כי אם חטאתי לא שבתי מרשעי ותוכיחוני עד אשוב עד ה' או הוא להגדיל את עצמכם עלי באמור כי רב גובריכון להוכיח את איש גדול מכל בני קדם ולהשמיעו חרפתו עליו ואין מכלים אם הוא על הסיבה הראשונה הנה אתמה עליכם כי הלא ידעתם כי אם תלמיד חכם שעבר עבירה ביום אל תהרהר עליו בלילה שודאי עשה תשובה ועוד אני מוסיף כי אין צריך לומר עון מזיד שודאי נפשו עליו תאבל ולא תשקוט עד יעשה תשובה כי אף אם אמנם שגיתי כלומר שהוא ודאי שהיתה אשמתי שוגג שקל הוא בעיני בני אדם ולא יזדרזו לשוב עם כל זה האם יעלה על לבבכם שאתי תלין בלילה משוגתי שלא עשיתי תשובה בלילה כי אם לן עמי משוגתי

חלילה לי וזהו אומרו אתי כו' בתמיהה כי האם עברה לילה עלי ואשמתי שלי לא היה לכם לחשדני כי תלמיד חכם העובר עבירה ביום אין להרהר אחריו בלילה:

פסוק ה

ואם הוא על הסיבה השנית על זה אני אומר אם אמנם עלי תגדילו ותוכיחו עלי חרפתי לביישני לומר כי אני הסיבותי לבני השכרות כי חרפה היא לי:

פסוק ו

אם כך הוא דעו אפו כי אלוה עותני כו' והוא כי הוא דרכו יתב' שלשומעים חרפתם ואינם משיבים הוא משיב בעדם כמאמר רז"ל עליהם הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו כמפורש אצלנו שהוא כי וקרה למו כאשר קרה לשמש עם הירח שאמרה לפניו יתברך אפשר לשני מלכים להשתמש בכתר אחד ולא השיב השמש וחש הוא יתברך על עלבונו והשיב בעדו ואמר לה לכי ומעטי את עצמך ויצא הוא בגבורה כן הוא ית' עושה לשומעים חרפתם ואינם משיבים והנה אני לא השבתי לדבר סרה נגדכם רק על ויכוחי על צרתי ועל כן היה ראוי ישיב הוא יתברך בעדי וילקה אתכם ואינו עושה אך מזה תדעו כי אלוה עותני וכאשר אינו חש על מה שאשמע חרפתי כך האמינו כי ומצודו הוא השטן שהוא מצודתו ופרושה על כל החיים עלי הקיף לבלעני לבל יקטרג על ישראל:

פסוק ז

והראיה כי הלא הן אצעק חמס על צרתי ובראותי שבזעקי חמס לא אענה אני חושש אולי על אומרי מלת חמס הקפיד שאזכיר עליו יתברך שעושה חמס ועל כן לא אענה אז אשוב ואשוע סתם בלי הזכיר חמס ועם כל זה ואין משפט והיתכן כי השופט כל הארץ לא יעשה משפט אך אין זה כי אם שהוא יתברך העושה בסבת ישראל כמדובר ועל כן לא יענה. או יאמר אם תאמרו למה לא אשוע עליכם שעלי תגדילו כו' הלא אני נושא קל וחומר הן אצעק חמס הנעשה לי בפועל ולא אענה אם כן מכל שכן שאם אשוע על מה שאינו חמס רק על אונאת דברים שאין משפט ולא ישיב לי:

פסוק ח

ארחי גדר כו'. הנה ידוע כי ארח הוא רחב ונתיבות הם מעגלים צרים והענין כי אמר שמעו נא תלונתי הלא היא כי הן אמת כי אין יסורין בלי עון אך אם היה בי עון החרשתי. אמנם אין צריך לומר שלא עברתי על עון רחב וגדול כי אם אפילו במה שארחי גדר בעשותו יתברך גדרים משמרת למשמרתו נשמרתי ולא אעבור אפילו מה שהיה גדר לאורח החטא משמרת לו וזהו ארחי גדר ולא אעבור ואם כן אפוא מה נשאר נתיבות דקים הם דברי עונות דקים כחוט השערה שמדקדק עם חסידיו ואם תאמרו שעם היות

שאין יסורין בלי עון להיות אני שמדקדק עמי מיסרני אפילו על נתיבות דקים האם להיות נתיבותי בלי שמדקדק עמי יכביד כל כך עד גדר שבמקום היות היסורין להאיר עיני ולתקן אדרבה חשך ישים בגדולים חקרי ההשגחה עד החשיך עיני ואדברה נגד ה' וזהו אומר ועל נתיבותי חשך ישים בתמיה ואיך לתקן דבר קל יעשה מה שבו אפסיד כל זכיותי:

פסוק ט

כי הנה אין ספק כי כבודי מעלי הפשיט והוא כי הנה ידענו מספר הזוהר כי כל צדיק נעשה לרוחו מלבוש מזכיותיו והוא הנקרא בדברי רז"ל חלוקא דרבנן ועוד אמרו בספר הזוהר כי אם ישוב כוצדקתו ומה גם אם תוהה על הראשונות שמפשיטין לו לבוש זכיותיו והלבש אותו מחלצות בגדים צואים מטומאת אשמותיו ובזה יאמר הנה כל כך נתפקרתי על יד חולי זה שהבגדים של נפשי שהן הם כבודי כר"י דהוה קרי למאני' מכבדותי ומה גם עתה בגדי הנפש הקדושים שהם כבוד חכמים ינחלו ועליהם יאמר כבודי מעלי הפשיט מאשר הטחתי דברים על כובד צרתי ויסר עטרת ראשי הוא שכינה השורה על ראשי הצדיקים:

פסוק י

ושמא תאמרו שאיה איפה שכלי שכל כך אבדתיו מהר דעו אפו כי לא היה רק מעט מעט ולפי חומר הצרה הייתי הולך ומתפקר כי הנה בתחלה יתצני סביב חוץ מגופי על יד שבא ואש מן השמים וכשדים ומיתת הבנים ועם כל אלה לא נתפקרתי כי לא אבדה תקותי ותוחלתי כי הלא ואלך אנה ואנה כלומר כי בראות את עצמי מתהלך יכול לחוג ולנוע היה לי גופי לשלל וז"א ואלך וגם לא נמנעתי מלתוש ולחקור אם אבדה תקותי אם אין וזהו ויסע כעץ תקותי כלומר כעץ הוא האילן שיסע וינוע אך עיקרו תקוע ומושרש בארץ כן תקותי החלה להתנועע בהרהורי לבי אך לא יבצר מהיות עיקרו תקוע בלב בצד מה:

פסוק יא

אך הנה אחרי כן ויחר עלי אפו והוא כי האף הוא שטן והוא הראשון מהמשחיתים שמנו רז"ל ועל כן יכנה את השטן שהוא שליח רוגזו יתברך ויקראנו אפו ואמר הנה אחר שעל ידי מה שנתצני סביב החלה תקותי לנסוע מלבי בצד מה אך אחרי כן ויחר עלי אפו שהוא יתברך החרה עלי את השטן הוא אפו במה ששאל לו שנית השמת לבך כו' ותסיתני בו לבלעו חנם שהיה כמשסה אותו שיחזור להעמיד סברתו להפציר לשוב להכותו על אלה מכה רבה אל עצמו ועל בשרו שעל ידי כן באיוב חרה אפו להכביד

עליו עד עצתו תקום כאשר היה וזהו אומרו ויחר עלי אפו וכל כך החרה עלי את השטן עד גדר שויחשבני לו האף הנז' הוא השטן כצריו כאילו אני הייתי צר לו כי הסיבותי היה יהיה כמו אכזב לפניו יתברך בהיותי מחזיק בתומתי ולא בלבד דמה אותי לצר אחד כי אם כצריו רבים וזהו אומרו כצריו:

פסוק יב

ועל כן לא לבדו בא השטן כי אם יחד יבאו גדודיו וחיילותיו. ושמא תאמרו אם כן אפוא איך נותרה בך נשמה אם באו עליך כל חיילות השטן לזה אמר לא השליטם ה' רק עד שויסלו עלי דרכם אך אחרי כן ויחנו סביב לאהלי אך לא עלי:

פסוק יג

ואם תאמרו ומה יוכלו להזיק לך בהיותם סביב לאהלך הלא הוא כי על ידי כן אחי מעלי הרחיק כי כל מקום שגדודי כח הטומאה שם מטילים רתת וסימור לבאים שם ומה גם לאשר הם מכוונים להטיל מורה בל ישוב יעבור שמה וזהו אחי מעלי הרחיק כי למען הרחיקם מעליו היו מטילים מורא עליהם ועל כן לא היו שבים שם כי מסביב לאהלו היו מרגישים רתת ושמא תאמרו ומי הגיד לך שכך היה הלא הוא כי הנה מן הראוי היה כי אחי ידבקו בי יותר ממיודעי שמשוללי קורבה הם ונהפוך היה כי הנה אחי מעלי הרחיק לגמרי אך יודעי אך זרו ממני כי לא רחקו הרבה כי אם אך היותם בזרות מה וזהו אך זרו כי אך הוא מיעוט ואין ספק כי אין זה כי אם שאשר חנו סביב לאהלו כל עיקר מגמתם לא היתה רק להפר את האחוה הדבקה בעצם שהם המנחמים ומדברים על לבו להשקיט דאגתו אך ביודעיו כי קל הוא הטוב האפשרי יעשו לו לא שתו לב רק שיורו זרות מה וזהו אומרו אחי כו' ויודעי אך זרו ממני:

פסוק יד

אלא שבהיות שחדלו קרובי מלבא אלי אז גם ויודעי שכחוני כי נשאו ק"ו ואמרו אם אחיו שנאוהו ואף כי מרעהו ראוי הוא ירחקו ממנו וישכחוהו:

פסוק טו

ומי יתן ולא היו מטילים פירוד כי אם ביני ובין אחי ויודעי אך גם עם כל בר גרי ביתי ועבדי ואמהתי ואשתו לזר יחשבוני אך אמנה על הכל הייתי מתנחם כי הייתי מוצא להם פתחון פה זולתי מאשתי כי בה נוחם יסתר מעיני ולא אתנחם והוא כי אם גרי ביתי ואמהותי לזר תחשבוני אינו מן התימה כי הלא נכרי הייתי בעיניהם גם בזמן הצלחתי גם שלא הייתי לזר לפחות נכרי הייתי בעיניהם כי אין להם קורבה עמי וא"כ מה שנוסף עתה עד גדר זרות אין להפלא:

פסוק טז
וכן מה שלעבדי קראתי ואפילו לא יענה אינו מן התימא שהוא כי במו פי אתחנן לו והוא כי העבד להיותו עז אינו נכנע כי אם בדברם אליו באבירות לב ותפול עליו אימה אך בראותו כי במו פי אתחנן לו אז יבזני ואקל בעיניו וזהו לעבדי וכו' במו פי אתחנן לו:

פסוק יז
אמנם מה שיפלא בעיני הוא כי רוחי זרה לאשתי והוא כי הנה בספר הזוהר פרשת משפטים אמרו כי בהזדווג האיש עם אשתו מטיל בה רוח מרוחו ונשאר בה תמיד והוא המקשר חיבה בינו לבינה ועל כן במות האיש בלא זרע אותו הרוח מקשקש במעיה עד יבמה יבא עליה וממעמד שלשתן היבם והיבמה והרוח שבמעיה יצא בעלה הראשון לעולם הנה ממוצא דבר כי כל איש מטיל רוח בקשתו המקשר אהבתם יחד ונבא אל הענין אמר הנה אלה הנז' שלזר יחשבוני לא אתמה כי אין רוחי בקרבם כי גם מתחלה נכרי הייתי בעיניהם אך רוחי אשר באשת חיקי זר לאשתי תחת היות מן הראוי שרוחי שבה ידביקני בה ונהיה לאחדים כי זכר ונקבה בראם ויקרא את שמם אדם ונכנס לנוכח באומר תחשבוני ויצא שלא לנוכח באומר בעיניהם הוא כי עשה כמדבר אל עבדיו הנותרים ואמר לזר תחשבוני ואמר כי הטעם הוא כי נכרי הייתי בעיניהם של אלו ושל אשר היו לו גם כן שהמיתו שבא וכשדים ואש מן השמים על כן מה אעשה לקרבה שתשרתני בל אהיה מוקצה מחמת מיאום בעיניה ועל כן וחנותי לבני בטני והוא כי הלא כמו זר נחשב יתחנן לבני בטנו ואינם ואין לומר שהיו בני בנים אינם בני בטנו אך יאמר בראותי כי רוחי זרה לאשתי אתחנן לה באמור לה תעשה בגין בני בטני שהיו לה בנים מבטנו אף שכבר מתו ובזה תתקרב דעתה אליו וזהו וחנותי לבני בטני כלומר בשביל בני בטני וכוונתו לומר כי אף כל זה מן התוכחות שבכללם הוא שית פירוד בינו לבין הדבקים אליו:

פסוק יח
ובכלל חרפתי הוא כי גם ועוילים ריקים ופוחזים מאסו בי ואין תקנה שיחשבוני לפחות לדבר עמי אלא שבראותי אותם אקומה לפניהם לכבדם ועל ידי כן שיראו כי אכבדם ידברו בי וזהו אקומה וידברו בי:

פסוק יט
ושמא תאמרו מי אלה העוילים שתצטער עליהם ואין בהם תבונה לא לקרב ולא לרחק הנה לעומתם תעבוני כל מתי סודי גדולי האיכות אותם שכל כך גדלה חשיבותי בעיניהם שבהיותנו ממתיקים סוד והיו בעלי סברה א' והייתי אומר להם הנה דבר זה אהבתי

והוא רצוני עם היות נגד סברתם היו מתהפכים מדעתם בשבילי וזהו אומרו וזה אהבתי נהפכו בי כלומר בי בשבילי:

פסוק כ

בעורי וכו'. הנה אין לשנים עור לומר בעור שני ואחשבה המשיל את השפתים לעור השינים כמ"ש ז"ל ששנים ושפתים הם שתי חומות שלפני הלשון. ונבא אל הענין אמר הנה יש מקום להשיבני כי לא תעבוני רק על דברי נגד ה' שמורה ששלא כדין דכאני ועל כן קנאת ה' קנאתם ותשנאוני כאשר הוא יתברך שנאני על אשמותי ועל דברי הנה דעו אפוא כי אדרבה הוא יתברך מרחם עלי על דברי טובה ואתם רעי לא כן והוא כי הנה בעורי ובבשרי דבקה עצמי על יד הכאת השחין בהתמדתה ומה שלא מתי הוא בזכות עור שני הם שפתי כי טרם ידבקו שפתי לשני ככל שאר עורי ובשרי שנדבק לעצמו דברתי דברים טובים כענין ה' נתן וה' לקח כו' גם את הטוב נקבל כו' וזהו שנאמר בכל זאת לא חטא איוב בשפתיו שהם עור שמו כמדובר ועל ידי כן נמלטתי:

פסוק כא

ולכן חנני חנני חנינה כפולה אחד לגוף שלא ימס מתשובותיכם שני לנפש שלא אכעוס ואטיח דברים מכעס דבריכם וזה למה שאתם רעי ולמדו מהש"י כי הלא לא אויב לי שאם כן היה ממיתני אך לא כן עשה רק ידי נגעה בי נגיעה בי בגופי בלבד כי על כן לא מתי כי את נפשי צוה לשמור:

פסוק כב

ואם תאמרו כי מאשר תראו כי האל רדפני תרדפוני גם אתם כי ראיתם כי זה רצונו זה לא יתכן כי למה תרדפוני שאם תאמרו שהוא כמו אל לא כן הוא כי הלא הוא לא נתן רשות רק על בשרי וצוה אך את נפשו שמור אך אתם ומבשרי המוכה לא תשבעו כי אם תרדפוני עד אדבר דברים רעים מכעס תגרתכם ואפסיד גם את נפשי:

פסוק כג

מי יתן כו'. אמר אם תעשו על כי דברתי דברים רעים נגד ה' הנה יודע אני כי יכתבון מלי מאתו יתברך והוא כנודע כי משה כתב ספר איוב ומי יתן אפוא כלומר הנה לעתיד יכתבו ומי יתן והיה אפוא למען תראו כי לא רעות מלי בעיני ה' החפץ שיכתבום ושמא תאמר אחר שעתידים ליכתב גם שלא יהיה עתה מה בכך לזה אמר מי יתן בספר כו' והוא כי ידעתי שיכתבון גם שלא יהיה אפו אך מה שאני תאב הוא מי יתן בספר הידוע הוא ספר התורה ויוחקו בו. והענין כי ג' היו יועצי פרעה יתרו בלעם ואיוב כמאמרם ז"ל שלשה היו באותה עצה כו' על דבר משה ואמר למה גרעתי משני רעי שנכתבו

פרשיותיהם בספר התורה וזהו מי יתן בספר ויוחקו כדברי יתרו פרשת ואתה תחזה וכן ראשי תיבות מי יתן בספר ויוחקו עולים במספר קטן י"ג כמספר יתרו וכבלעם שנכתבה פרשתו בתורה וכונתי הוא שעל ידי הכתב בספר התורה יתפרסמו לכל שבעים לשון והוא כי הנה על אבני צור צוה יתברך יחצבו כל דברי התורה באר היטב שהוא בע' לשון שיקראו בה בפרסום כל גויי הארץ שנאמר וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת באר היטב:

פסוק כד

וזהו בעט ברזל לחצוב ולחקוק ועופרת להשחיר חקק ירכות האותיות ואזכה כי לעד בצור יחצבון ככל שאר התורה שכולה נכתבה באבני צור כד"א וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת באר היטב באופן יתפרסמו דברי לכל ויהיו לעד כי איני בוש מדברי כי יודע אלהים כי דבקתי בו:

פסוק כה

ואם תאמרו כי זכות יתרו היה על הכירו ושבחו את הקדוש ברוך הוא כי גדול הוא מכל האלהים כי הוא יתברך החי לעד הפך כל אלהים זולתו כי הם מתים כמאמר הכתוב עתה ידעתי כי גדול ה' וגם בלעם זכה על הכירו כי הכל יתמו זולתי הוא ית' ועפר יעקב כמאמרו בנבואתו מתכלית כל האומות מ"ה ורק ישראל עושה חיל מה שאין כן אתה כי אתה דברת נגד ה' וקצת בחייך על שהצר לך נגד ישראל לבל יקטרג בהם לזה אמר הנה אם אמר יתרו ידעתי כי גדול ה' כי גואל ישראל חי הוא ויכול מה שאין כן אלהים אחרים גם ואני ידעתי גואלי חי אם הודה בלעם כי ה' יקום באחרונה על עפר יעקב גם אני ידעתי כי אחרון על עפר יקום הוא על עפר יעקב למלך על בניו:

פסוק כו

ושמא תאמרו מי הגיד לי כל זה ועדיין פרשת יתרו ופ' בלעם גם מציאות התורה לא נכתבה לזה אמר הנה ואחר עורי שהוכה בשחין עורי בזכות היסורין ההם נקפו ונתחברו ב' דברים המכונים במלת זאת שהן ב' זכיות האמורות בתיבה זו והן בכל זאת לא חטא איוב ולא נתן כו' בכל זאת לא חטא איוב בשפתיו שמלת נקפו מלשון חיבור כד"א מקיפין בבועי אין תורמין אלא מן המקוף ועל ידי שעמדתי בנסיון זה פעמים נתחברו ויסכון לי כי כאשר נוסף אחר כך שנתפשט השחין מעורי אל בשר עד גדר שלבש בשרי רמה כו' אז בהתרבות היסורין עד הבשר שהיה אחר עורי זכיתי למראה בעת ההיא שעדיין לא חטאתי בשפתי וזהו ומבשרי אחזה אלוה שהוא אחר עורי והיה בבשרי ועל כן לא יפלא מה שידעתי שיכתבון לעתיד מלי ומלי יתרו בספר התורה ופרשת בלעם:

פסוק כז
ואם תאמרו לא יתכן כי הלא נבואה צריכה שמחה ואתה מצטער ואיזה הדרך הלך רוח ה' מאתכם הבלתי מצטערים לדבר אותי מן המצר ומה גם כי אדרבה אליפז התנבא להפך באמרו דממה וקול אשמע האנוש כו' כי שמע המלאך אומר לו על איוב האנוש מאלוה יצדק כו' ועוד כי יותר דרכו יתברך לגלות אזן ראובן על הנוגע לשמעון מלגלות לשמעון עצמו לזה אמר אל תתמהו על זה כי אשר אני אחזה שהם שני דברים אחד להיות אני שאני עצב וגם הוא לי נוגע אלי וגם עיני ראו ולא זר כי אתם לא ראיתם לי רק אני כי הלך רוח ה' מאתכם לדבר אותי הלא הוא כי הנני חשוב כמת וכאשר נפש המת רואה יותר מנפש החי כי אין החומר מעכב השגתה כן אני הנה כלו כליותי בחיקי שהוא סימן מות שאע"ג שאם ניטלה הכוליא עשר אם נתמסמסה כזה של איוב שמחולי השחין נמס בשרו ותכלה הכוליא טרפה באופן שאין העמדת הנפש בטבע רק על דרך נס והיא כאילו כבר מסולקת מהחומר ועל כן לא יעצרנה הגשם מהשיג מחזה אלוה מה שאין כן לכם:

פסוק כח
וכי תאמרו על אשר אמרתי למה תרדפוני כמו אל מה נרדף לו כלומר מי הוא האיש הזה כי להבל דמה כד"א ונחנו מה שיצדק בזה לומר שנרדוף לו והוא הבל שאי צודק בו רדיפה דעו אפוא כי ושורש דבר הוא שורש נבואה כי דבר הוא אחד מעשר לשונות נבואה נמצא בי כאשר אמרתי באופן שבבזות אותי אתם נוגעים בכבודו יתברך הדובר בי:

פסוק כט
ולכן גורו לכם מפני חרב ואל יעלה על רוחכם שעל ידי החרב תהיה מיתתכם כפרתכם כי לא כן הוא כי אם חמה של שתי העונות שהם מה שתגעו בכבודי וגם בכבודו יתברך הוא חרב כלומר כי אין החרב רק הוראת חמה לרמוז לכם כי חמה שפוכה עליכר. למען תדעון שלמרק העונות הנזכר יש דין לכם דין למעלה כי לא היתה החרב רק חמה להורות הרוגז אך הפורענות עתיד לבא. או יאמר גורו לכם מפני חרב בשום לב אל אומרו חמה והל"ל חמת אך אמר גורו כו' ואם תאמרו האם על הלעיגנו בך או אמור לך שלא כשר אתה אנו חייבים הרג לזה אמר אינו שחייבים אתם הרג מעתה רק שעל ידי הרגיל עצמכם בחמה נגדי תבאו לידי חיוב הרג כי עבירה גוררת עבירה וזהו כי חמה גוררת עונות חרב על כן אמרתי כי מעתה גורו לכם מפני חרב ושמא תאמרו אדרבה אני הוא החייב יותר שאני חושד אתכם ואומר כי תאמרו מה נרדף לו כו' ואולי אנו לא נאמר זה

ומה שאנו אומרים שלא כשר אתה הוא כי טוב לחשוד אותך מלחשוד להקב"ה דעביד דינא בלא דינא לזה אמר גם אני לא אמרתי כמחזיק בדבר רק למען תדעון שדון ואם לא אמרתם מה נרדף לו כו' שלא תאמרו אותו:

פרק כ

פסוק א

ויען כו' :

פסוק ב

לכן כו'. הנה כתבנו למעלה במענה צופר באמרו ויגד לך תעלומות חכמה שהודה לאיוב שלא היה לו עון אשר חטא אך תלה בביטול תורה כמאמרם ז"ל פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה אך בראותו עתה שהתריס איוב נגדם עד אמור להם גורו לכם מפני חרב כו' שהכלימם והקל בכבודם על כן אמר עתה צופר שאיש אשר אלה לו אין לומר עליו שאין בו עון אשמה אם לא ביטול תורה בשב ואל תעשה כי אם גם חטא על הנפש וזה אמר לכן על מאמריך אלה שעפי ישיבוני מסברתי הראשונה ובעבור חושי בי שחשתי ומהרתי לדבר בלי עיון שעל כן זכיתיך לומר שלא היה בך רק עון ביטול תורה:

פסוק ג

על כן כדאי הייתי לחוב בעצמי והיה שכרי כי מוסר כלמתי אשמע מפיך כלומר והנני מצדיק עלי את הדין ורוח מבינתי יענני אחר התבוננני בדבר:

פסוק ד

ואומרת לי הזאת ידעת מני עד כלומר האם תשובת איוב על תלונתו ידעת מצד התורה שהיא מני עד שקדמה לעולם וזהו הזאת כו' מני שים אדם עלי ארץ היא התשובה מאשר קרה לאדם הראשון כי כמקרהו קרה לו:

פסוק ה

ולא מסיבת התורה שקדמה כי אם רננת כו' והוא כי תוקע עצמו לומר כי עון בניו ביין משתיהם המיתם ועון אביהם שמלבד שלא כהה בהם החניפם שלא עצבם לאמר מדוע ככה עשיתם כי רעה נגד פניכם כי אם אדרבה רפא שברם על נקלה לאמר כי יעלה עולות מספר כולם ושככה יעשה כל הימים שיקיפו ימי המשתה ובזה יתקן כפעם בפעם כי קל הוא עונם על כן גם הוא נפל שדוד אלא שמוסיף בזה גם היות אכלם לפיהם ולא לדלים אתם כאשר יבא בס"ד אלא שעדיין קושייתו במקומה כי הוא יתברך מאריך לרשעים ולמה לא האריך לנדיק כמוהו לו יונח שנמצא בידו עון אשמת דבר על כן חלק ואמר

כי הן אמת שדרכו יתברך להאריך לרשעים אך הוא כאשר הם רשעים מתחלתם או הרשיעו מעט מעט עד כי גדל רשעם אך אשר הם צדיקים גמורים ונהפכו מרוב צדקתם ונעשו רשעים עליהם ישפוך כמים עברתו יתברך על דרך מה שוסביביו נשערה מאד והוא כי בקרוביו יתקדש וזה אמר כי רננת רשעים מקרוב לומר מני שים אדם עלי ארץ שגרשו מגן עדן וישימהו עלי ארץ העכורה מיד בלי מיתון אני למד כי רננת רשעים אשר רשעתם מקרוב ולא מתחלתם קו לקו שהיו צדיקים גמורים ומקרוב נעשו רשעים כאדם וחוה שהיו דבקים בה' עד עשות ה' אלהים להם כ"ד חופות בגן עדן וברכת ז' ברכות ביין המשומר ונהפכו לרשעים רננתם וכן שמחת חנף כנחש שהחניפם שיהיו כאלהים כו' לא תמשכו עדי רגע כי מיד תהפך רנת הרשעים ושמחת החנף לאבל:

פסוק ו

וראה נא גודל קפדתו יתברך על דבר זה כי אם יעלה לשמים שיאו כאדם שמעלתו עד לשמים וראשו לעב יגיע:

פסוק ז

לא האריך למו כי אם מיד כגללו שטינף פלטין של מלך בחטאו מיד לנצח ונשתנה זיוו וקומתו ואיכותו עד גדר שרואיו יראו בו ויאמרו איו כי אין זה הקודם כאשר היה שאפילו הוא יתברך אמר לו איכה לרמוז לו זה:

פסוק ח

כי היתה איכותו וגדולתו בערך מה שנשתנה כחלום יעוף כן היה בעיניו כאלו היה חלום כאשר יחלום החולם והוא מלך גדול והקיץ והוא כאחד הריקים ויורד מגן עדן אל הארץ הלזו העכורה לא כמי שהולך ממקום למקום ששוהא בדרך רק כחזיון לילה כאשר יחלום ראובן שרואה את שמעון בעיר פלוני וכמו רגע ידמה לו שרואה בעיר אחרת כי כהרף עין נודד מגן עדן חוצה:

פסוק ט

וזולת זה עין שזפתו בעין חמלתו יתברך ולא תוסיף וגם לא עוד תשורנו מקומו של גן עדן והוא שממנו ילמוד וגם מקל וחומר כי כאשר אדם נפל כמן השמים לארץ להיות רשעים מקרוב כן גם הוא ובניו היו צדיקים גדולים ונעשו רשעים גמירים מקרוב על כן לא האריך להם עדי רגע:

פסוק י

בניו כו'. הנה בדברו על איוב מדבר שלא לנוכח כאשר עשה בלדד כמו שכתבנו להיותם דברים קשים בושים ממנו וידברו בו כמדברים על זולתו ואמר הנה בניו של איוב תחת

היותם אוכלים למעדנים יום ולילה לא ישבותו ולעני ולגר ליתום ולאלמנה לא קראו מה שהיה להם לעשות הוא לתקן במה שירצו דלים וידיו של איוב תחת העלות עולות והניח אותם במכשול עונם היה ראוי תשבנה אונו והוא כי הנה הצדקה מעולה היא להאכיל לדל ולפייסו בדברים כמו שאז"ל הנותן לו מתברך בששה ברכות והמפייסו באחת עשרה אמר הנה הממון לאיוב היה ולא לבניו ואיך היו זוכים הבנים בתת מלחם אביהם לדלים הלא הוא כי יחלקו ביניהם הבנים ירצו דלים שיפייסום בדברים וידיו של איוב תשבנה אונו הוא ממונו שהוא און לו ולהמתיק הדבר אמר תשבנה להורות עיקר גדול בנותני צדקה הלא הוא בל יעלה על לבו שמשלו הוא נותן אך יאמר בלבו הנה גם הדל בן לאבינו שבשמים כמותי ולמה יאכילנו מטובו וירעיב נפש הדל אך אין זה כי אם שחלק שהיה ראוי לתת לדל נתן בידי בתוך ממוני למען אזכה ליתן לו על ידי שיחשב לי כנותן משלי והוא ינכו לו אשמותיו בדלותו והוא מפורש אצלנו במקומות אין מספר והיא מאמרם ז"ל על פסוק ישב עולם לפני אלהים כו' נמצא כי בתת איש מלחמו לדל אינו כנותן משלו אלא כמשיב לו מה שבידו משלו וזה יכוין באמרו תשבנה אונו שמשיב אונו לדלים כי בממונו אונו של דל:

פסוק יא

ומה שהיסורין הולכים ומכבידים עליו הוא שמוסיף סבה בשפתיו כי גם שאודה לו כי לא חטא מזיד לפחות עצמותיו מלאו מחטאת שוגג על ידי העלמות כי כחות הטומאה הנעשים בהם חקוקים על עצמותיו וזהו עצמותיו מלאו עלומיו ועל ידי כחות אלו נעשית בעל הבית היצר הרע וידבק בו והנה שלמה בחכמתו מכנה אותו לנקבה אשת כסילות הומיה כנודע וכן מכנה אותה צופר ואמר כי אשר עמו הוא היצר הרע שלפתח חטאת רובץ על עפר תשכב היא אשת כסילות הנזכרת שחוברה לו על ידי עלומיו כאמור כי כאשר תדבק באיש החוטא עדיין לא נעשה על ידי השגגות בעל הבית כי אם כעניה על עפר תשכב ושואלת:

פסוק יב

ואם תמתיק בפיו רעה להחטיאו בשפתיו נגד ה' להאבידו על יסוריו וזהו אומרו ועמו על עפר תשכב היא אשת כסילות אם תמתיק בפיו רעה להטיח דברים הנה גם כי מתוקה בעיניו הרעה אחר שעדיין לא הושרש בחטא כי לא נעשית עדיין בעל הבית אין צריך לומר שלא יוציאה מפיו כי אם שאפילו אם היא כבר תחת לשונו לאמרה יכחידנה ויכריתנה ויבטלנה כי רע עליו המעשה:

פסוק יג
ועוד מעט בשוב היצר הרע על הדבר יחמול עליה ולא יעזבנה לגמרי כאשר בתחלה שהכחידה תחת לשונו אלא שטובה בעיניו אלא שימנענה בתוך חכו מלהוציאה החוצה כי לא נסה להטיח דברים ועדיין קשה לו הדבר להוציאה מפיו:

פסוק יד
ועוד מעט שתשוב תפקדנו אשת כסילות אז לא יעצר כח למנעה בתוך חכו כי תהיה כארס במעיו ובאכלו לחמו במעיו נהפך למרורת פתנים בקרבו אומר בלבו למה לא אמרתי הרעה ההיא:

פסוק טו
והוא מתבקע עד חיל בלע ויקיאנו שכל חיל הדברים הרעים שהיו בלועים מלאמרם מהפעם ראשונה שהכחידה והשנית שמנעה וזאת השלישית מקיאם בבת אחת ועל כן נתוספו יסוריו כי מבטנו אשר היתה הרעה בו למרורת פתנים בקרבו יורישנו אל:

פסוק טז
שראש פתנים יינק ביסורין ארסיים וגם במות תהיה על יד כח טומאה המתייחס לסם שבלשון אפעה ולא תהיה מיתתו ביד ה' או מלאך קדוש:

פסוק יז
וגם לא תהיה מיתתו עם יסוריו כפרתו ויירש אחר כך ג"ע כי אם אל יראה בפלגות נהרי כו' הם נהרין דאפרסמון המתראים לצדיק בסילוקו כנודע מרבותינו ז"ל מעובדא דרבי אבהו:

פסוק יח
משיב יגע כו'. הנה אמרתי כי על ידי המשתאות ולא תקנת בצדקה על כן העון ההוא גרם כל הרעה שדברת בפיך ביסוריך נגד ה' ולא הועילו יסוריך ועוד הנני מודיעך כי אין צריך לומר המדבר סרה ביסורין כמוך ולא יתן צדקה יאבד כל טובות כי אם אפילו הסובל ושמח ביסורין שיבאו לו יסורין ובהסתלקם ממנו ישיבם אליו כי יאמר בואו אחי כר' אלעזר בר' שמעון וזהו משיב יגע ושמשיב היגיעה ויסורין אליו ואין צריך לומר שלא יהיו לו משתאות כי אם אפי' לא יבלע ויאכל וישתה כחיל תמורתו שהוא ככח תמורת מה שניתך כחו ביסורין אינו אוכל כדי להחזיק הכח שנתמרק כי אם פחות מזה לקיים נפשו בגופו בלבד ועם כל זה דע כי ולא יעלוס כי לא ישמח בטובו כי יאבד אותו על העדר צדקה:

פסוק יט
ולא תאמר הלא בשב ואל תעשה הוא לז"א כי רצץ עזב דלים לומר כאלו רצץ יחשב במה שעזב דלים והעלים עיניו מן הצדקה כאלו עובד ע"א ונתן טעם ואמר בית גזל כו' והוא מה שכתוב אצלנו במקומות רבים כי חלק אשר לעני להתפרנס נתן ה' תוך נכסי העשיר לזכותו שיתפרנס על ידו כמ"ש ז"ל על פסוק ישב עולם לפני אלהים כו' נמצא הבלתי זן את העני כאלו גזל ביתו וזהו בית גזל ולא יבנהו שאינו בונה אותו אצלו כי מחסרו מן הדל ולא יבנהו לעצמו כי אם יחרב ביתו ולא יזכה לבנותו:

פסוק כ
ואפילו יסורין לא יועילו לו כי אפי' אשר הוא בעל יסורין עד גדר כי לא ידע שלו בבטנו שמעולם לא נכנס מאכל שלו בלי דאגה ויסורין בבטנו ועם כל זה בחמודו שהוא עם בנו חמודו שבו כונה ביתו לא ימלט נפשו כי אם שיהיה בלי חמודו גם הוא והוא מה שאמרו תלמידיו לרב פפא דאיפחית דרגא מתותיה ונסתכן למות ואמר וכי אני כעובד ע"א או מחלל שבתות בפרהסיא אמרו לו דלמא ראית עני ולא נתת לו דמעלים עיניו מן הצדקה הוי כעובד ע"א נאמר כאן בליעל ונאמר כו'. או יאמר כי הנה צער גידול בנים הוא מכלל יסורין ומה גם אשר אין לו אלא אחד אשר בשבילו לא ידע את אשר יאכל ואת אשר ישתה מצערו עליו ומה גם אם חולני הוא אמר כי גם הצדיק ולו בן יחיד ולא ידע שלו בבטנו שלא יאכל ולא ישתה בשלוה בשביל חמודו הוא בנו יחידו עכ"ז לא ימלט אם מעלים עיניו מן הצדקה:

פסוק כא
אין שריד כו'. שמא תאמר איוב כי לא העלמת עיניך מן הצדקה עם כל זה לפחות לא היה לך שריד לאכלך שהוא יתום קבוע כי הנה אשר אין שריד לאכלו שהוא שריד מאביו לפחות לא יבצר שעל כן לא יחיל ויתמיד טובו כלומר כי ע"כ אבד טובו אלא שמפני הכבוד ידבר שלא לנוכח כבלתי מדבר עליו:

פסוק כב
ומה שאמרתי שהראוי הוא להיות שריד קבוע לאכלו הוא למען יורגל ולא ירע בעיניו כי הלא לבלתי עושה כן הנה לפי טבע בני האדם אפשר יגרום בהעדר צדקה שפיכות דם וממוצא דבר מראה פנים לאשר יחשב המעלים עיניו מן הצדקה כשופך דמים כי הלא יקרה יהיה איש במלאת ספקו שיש לו ספוק צרכו ויצר לו כאשר כל יד עמל תבואנו פשוטה לקבל פרוטה ממנו אומר בלבו הנה די לי ספוקי ומה שאתן לזה יחסר לי באותן יתן בצרות עין:

פסוק כג
ואם יאמר הדל אין לי חפץ בפרוטה כי אם לאכול עמך בנחת שולחנך עד יהי למלא בעני כי ארעב אז יחרה אפו עליו וישלח בו חרון אפו בכעס גדול ומשלחת מלאכי רעים וזהו יהי למלא בטנו שלא ישלח העמל ידו לקבל כי אם שיהי למלא בטנו אז ישלח הבעל הבית בו חרון אפו ולא תבונה לעשיר ההוא כי הוא יתברך ימטר עלימו על העשיר ועל הדל בשביל לחומו של הדל בזכותו כנודע מרז"ל כי שניהם זוכים הבעל הבית והעני ושניהם יבורכו וזהו וימטר עלימו בלחומו:

פסוק כד
וחוזר אל הענין ואומר כי הדל בראות כי נשתלח בו חרון אפו יברח מנשק ברזל פן ברוב כעסו בנשק יצא לקראתו ובורח למקום שמם מסוכן לבקש לחם ובדרך יקרה שיחלפהו שם קשת נחושה בדרכים וגאיות ויסתכן לבקש לחם בהיתר או באיסור וימות מיתה משונה והוא מאמרם ז"ל בגמרא על פסוק ידינו לא שפכה את הדם הזה וכי יעלה על הדעת שסנהדרין שופכי דמים הם אלא לא בא לכאן ופטרנוהו בלא אכילה כו' ופי' שאם היו פוטרים אותו בלא לחם יצא וילסטס את הבריות ויקומו עליו ויהרגוהו ומעין זה אמרו רבותינו ז"ל אלו נתן יהונתן לדוד ג' ככרות לחם לא מת הוא ונוב עיר הכהנים וכו' נמצא כי העלם עין מן הצדקה גורם ש"ד:

פסוק כה
ושמא תאמר היתכן שיטלה על לב העני שיבא עליו בנשק ברזל שיברח ויבחר מות מחיים לברוח אף במקום אפשר תחלפהו קשת נחושה לזה אמר אל תתמה כי הנה העשיר שלף על ידי חרון אפו דברי קופי וחרי אף ויצא אחריו מחמת גוה היא גאות עשרו וגם ראה ברק אור פניו של העשיר מחמת מרירותו וכעסו יהלוך הברק הוא זיוו מפניו על כן עליו אמים פן בנשק יקום עליו ויהרגנו כי כן יורה הוראת השנות אור פניו מרוב כעס:

פסוק כו
על ידי כן עוד לו כי כל חושך דלות טמון לצפוניו הם בני העשיר תחת אשר לא חמל גם לא יחמלו על זרעו כמאמר ר"ח לאשתו תני כדי שיתנו לבנינו זולת מה שתאכלהו אש לא נופח הוא אש גיהנם הבלתי צריך נפוח כי אם שעם היותו נדון גם אל יהי חונן ליתומיו הם צפוניו וכל זה על כי ירע היות שריד כאהלו בתמידות שיורגל ולא ירע לבבו נשתלשל כל הרעה הזאת עליו:

פסוק כז

יגלו שמים כו'. הנה הורה כמדבר שלא לנוכח שעל רוב אכלם בבית איש ולא נתנו לדל באה עליהם הרעה על כן עתה בא להטיל החותם ואמר עליו יגלו כו' וגם זה שלא לנוכח ואמר יגלו כו' לומר הנה בהצטרף מה שירע שריד באהלו עם חומר מציאות המשתאות מצאנו ראינו טוב טעם אל מה שבעת בא פקודת איוב מן השמים ותפול שבא כו' נתפקרו הכל נגדו אפילו כשדים שבזמן ההוא היה בוז משפחות לערוך מלחמה ולפשוט על הגמלים וזהו יגלו שמים עונו שהוא בעת שיגלו מן השמים העון שהוא בעת הפקידה שנתבקר פנקסו שיגלו בשמים לתת יד אל שלוחי הדין שהוא כאשר ויפול שבא לקחת הבקר היו חורשות למזונו שהוא הוראת היות עונו שלא זן לדלים או על ידי כן כל הארץ אפילו כשדים שהיה בימים ההם בוז משפחות קמו עליו כי כל הארץ מתקוממה לו:

פסוק כח

ופירש ואמר יגל יבול ביתו שגלה יבול ותבואת ביתו כאשר גלו הבקר היו חורשות כי רוב תבואות בכח שור שהוא גלוי עונו שהוא הוראת מה שלא היה שריד לאכלו אז מיד נגרות ביום אפו כי נגרו עליו צרות מכשדים ומכל השאר כי הכל יראים משלוח יד לצדיק כי מוראו על זולתו אך בהגלות על יד שמים עונו מיד הכל יתקוממו עליו:

פסוק כט

ואמר זה חלק אדם רשע כו' לומר הנה השבת את בלדד למה בדברו עליך ידבר שלא לנוכח והנה עשיתי כן גם אני והנני משיב ואומר כי הנה איני מחייב וגוזר כי רשע אתה רק כי זה חלק אדם שהוא רשע מאלהים כלומר לא אנורתי כל חלקי עונש אדם רשע מאת האלהים כי אם חלק אחד בלבד ולא כל העונש ונחלת אמרו של אדם הנזכר מאל שאומר דברים מאל כאמרתך שאמרת מהחל שאלוה עותך ואם הוא כנראה מאשר קרה לך אפשר שאתה האיש על כן לא דברתי לנוכח. ושיעור הכתוב איני מחליט גזרה עליך כי אם שזה הוא חלק אדם כו' ואפשר אתה האיש או זולתך וטעם יסוריך יהיו על בחינה אחרת:

פרק כא

פסוק א

ויען כו' :

פסוק ב

שמעו כו'. אמר הנה עד כה זה כמה פעמים קראתי תגר על צדיק ורע לו וגם אתם כמה פעמים אמרתם כי לא צדיק אני וחרפה היא למווכחים לאמר פעמים הרבה ענין אחד אמר שמעו שמוע כלומר שמיעה אחרי שמוע עד כה מלתי ואל תחושו כי ותהי זאת תנחומותיכם כי תתנחמו על חרפת אמור פעמים הרבה ענין אחד באמרכם כי גם אנכי חוליתי ככם בזה:

פסוק ג

והנה דרך המוכחים שאם אחד יערוך דבריו ושכנגדו לא יחשיבהו להשיב כי אם ישתוק וילעיג יקשה עליו באמור שאינו מחשיבו להשיב על דבריו אמר שאוני ואנכי אדבר גם שלא יערב לכם ולא אחוש אם לא תשיב אליפז שהגיע תור תשובתך כי אם שתלעיג וזהו ואחר דברי תלעיג:

פסוק ד

האנכי הנה צופר הנעמתי הביא לו ראיה מאדם הראשון שעל ידי חטא אחד נטרד מגן עדן והושפלה גדולתו ויתנחם הוא כאדם ועל זה משיב כתשיבת ר"י לר' כשנחמו מאבלו בהזכיר לו צרת אדם הראשון ואמר לו לא די לי צערי אלא שהזכרתני צערו של אדם הראשון וזה יאמר איוב לא די לי צערי אלא שאדאג גם על אדם הראשון והוא שאמר הנה דבריך שהזכרת לי צערו של אדם הראשון באמור מני שים אדם עלי ארץ שעלה לשמים שיאו וכו' ובחטאו כגללו לנצח יאבד כו' כחלום וכו' אפשר פירוש דבריך באחד משני פנים או לומר שכמו שסבל אדם וקבל תנחומין גם אתה קבל או פירוש אחר כמו שאדם לקה בחטאו גם אתה לקית בחטאך ולמה תתרעם חנם על זה אמר אם כפירוש הראשון קשה כי האנכי וכו' כלומר האנכי שיש לי צערי תרצה שיהיה לאדם שהוא בשביל אדם שיחי וצערי שאשיח ואצטער גם עליו ואם אין הפירוש כך אלא לומר כמו שאדם לקה בעונו והודה וקבל למה לא תעשה כן גם אתה אלא שתתרעם וזה אמר ואם מדוע כלומר ואם הפירוש הוא מדוע שהוא מדוע אני בלתי מתרעם כמו שלא התרעם אדם אם כן האם לא תקצר רוחי:

פסוק ה

כי הלא אינו דומה כי הלא פנו אלי והשמו כי הלא תשתוממו על עוצם רעתי כי אפילו בראשית חליי לא הכירוני ובזה ושימו יד על פה ותשתקו מהביא ראיה מאדם הראשון כי אין צערי דומה לצערו כי גם שהורד מגדולתו לא נשאר כמוני:

פסוק ו
ואם זכרתי כו'. בא להוכיח במישור על תלונת רשע וטוב לו מורה באצבע על דורות שידבר בם קודם המבול כאשר פירשו ז"ל והקדים ואמר ואם זכרתי כו' לומר אל יעלה על רוחכם שאני מהרהר אחר מדותיו יתברך וחושב על ה' חלילה שעושה שלא כראוי כי דעו אפוא כי אם זכרתי ענין רשע וטוב לו ונבהלתי על ראות דבר בלתי ראוי איני פורק עול חלילה בחשבי כי עושה שלא כדין אלא אדרבא ואחז בשרי פלצות כי שאתו תבעתני פן יחשיבני למהרהר אחר מדותיו יתברך כי אם ודאי ידעתי כי האמת אתו:

פסוק ז
ואיני אלא כשואל מדוע רשעים יחיו כדרך מווכח וזהו מדוע כו' והענין הוא על דורות שקודם המבול כמדובר כי היו מושפעים ברשעם בחיי בני ומזוני ועל חיי אמר מדוע רשעים יחיו לומר הראוי היה שלא יחיו כלל כי לא היה להם תקוה לשוב וגם אם יאמר איש כי אולי איזה טוב עשו ומשלם להם ה' בעולם הזה הנה היה זה באושר אשר בדרך טבע אך לא לעשות נס שהפלגת הזקנה לא תתיש כחם דלא עביד קודשא בריך הוא ניסא לשקרי כי הנה עתקו גם גברו חיל:

פסוק ח
ועל בני אמר זרעם נכון לפניהם עמם שהיו בניהם נכונים גדולים ומיושבים ועשירים וגם היו עמם שלא היו קוברים מקצת זרעם כי אם הכל עמם והוא מאמרם ז"ל על פסוק וימת הרן על פני תרח אביו שהוא היה הראשון שמת בחיי אביו וצאצאיהם של זרעם ושל עצמם היו לעיניהם שלהם:

פסוק ט
ועל מזוני אמר בתיהם שלום מפחד ולא מבלי היות להם עושר לא יחמדו אנשי רשע בתיהם כי אם מפחד מחמת פחד כי נפל פחדם על כל העולם ולא יערב אל לבו שום בריה להזיקם ואפילו שבט אלוה יסורי אלוה שאינו מפחד מהם כחלאים ודומיהם לא שבט אלוה עליהם. או שיעור הכתוב הנה בתיהם המלאים טוב הם שלום משודדים החרשתי כי הוא מפחד אך מה שאתמה הוא ולא שבט אלוה עליהם בתמיהה. או יאמר בתיהם שלום ולא מחסרון ממון אין חומד בתיהם כי הלא לא שבט אלוה שהוא עוני כד"א ראה עני בשבט עברתו זה לא היה עליהם כי אם כולם עשירים ואין חומד מפחדם. או יאמר שלום מפחד ולא מפחד שופטים ושוטרים שבשבט יכום כד"א מלאתי משפט שעל כן צדק ילין בה כי הלא ולא שבט אלוה עליהם שהוא שבנו משפט אשר לאלהים

הוא רק מפחד הם עצמם כמדובר. או ולא שבט אלוה עליהם ביסורין שעליהם ימנעו מלגנוב ולגזול בתיהם:

פסוק י
וכן מברכת מזוני הוא כי פורו עבר ולא יגעיל כו':

פסוק יא
ישלחו כו'. אמרו רבותינו ז"ל כי בלדת בן היו משלחים אותו להביא מספרים לכרות שררו וזהו ישלחו כו' כי מיד היו מהלכים ולפי זה אומרו אחר כך וילדיהן שנראה כפל ענין ומלות שונות יאמר כי עוילים הם הילודים וילדיהן יאמר על אחיהם הגדולים מהם ועודם ילדים ואמר כי בלדתן ישלחו הילוד ומיד הילדים אחיהם ירקדון:

פסוק יב
וישאו בתוף וכנור לשמחת הילודים הם העוילים שהזכיר ואומרו ישאו הוא נשיאת קול כמו שאמרו ז"ל על פסוק בכתף ישאו שאומרו ישאו הוא שירת הלוים בפה ויאמר ישאו קול בפה בתוף וכנור וראה הרגש העוילים כי ישמחו לקול עוגב כי תחלה ישאו בתוף וכנור ולא יערב לעוילים לשמוח רק בקול עוגב הערב משניהם כי בצאתם לאויר העולם היו מהלכים ומרגישים ומבחינים בין זמר לזמר:
או יאמר כי הילודים ירקדון בבהלת השמחה וישאו קול בתוף שקולו גבוה עם כנור שקולו נמוך יחד ולהיות שיש הפרש גדול ביניהם אין הזמר עולה יפה על כן לא ישמחו כי אם לקול עוגב שקולו ממוצע בין תוף לכנור ואז ישמחו כי יתבסמו השלשה קולות יחד ויערבו למו בהדרגתם:

פסוק יג
יבלו כו'. אמר כי יבלו ימיהם ולא יבלו גופם כי אם כחם עד שיבה ככחם בבחרות וכל זה להיות בטוב ואלו היו חרצובות למותם שהיו גוססין יום או יומים החרשתי באמור הנה בשעת יציאת נפש התחילו לידון על רוע מעלליהם אך לא כן היה רק וברגע שאול יחתו בלי צער. או שיעור הכתובים הנה אפילו צער גידול בנים לא היה להם כי הנה יפלחו וכו' וילדיהן כו' ולא בלבד העדר צער כי אם גם ישאו כו' וישמחו כו' ושמא תאמר אולי לנחמם מעצבם מכובד אם אלו צרות היו כלי השיר אמר שלא היה כן כי אם למען יבלו ימיהם בטוב כדי שלא יותש כחם על ידי שיבה כי אם שיהיו תמיד באבם ויהיו בלויי ימים ולא בלויי גוף ובשר ושמא תאמר הלא קללה תחשב למו כי הדל והנכנע הוא חשוב כמת ובעת מיתה בקלות תגמר יציאת הנפש ואז טוב לו אך אלו שהם חזקים

מאד הלא יצא שכרו בהפסד צערת צאת נפשו שיהיה הפירוד בקושי לזה אמר גם זה אין להם כי וברגע שאול יחתו:

פסוק יד

והנה כל טובם זה הוא לפי שויאמרו לאל סור ממנו כו' והוא כי הנה משה אמר לפניו יתברך הודיעני נא את דרכך והיה על כי הוא יתברך אמר אליו שהיה רוצה לסור מהם כאמרו כי לא אעלה בקרבך כו' ואמר לו הודיעני נא את דרכך לפייסך ובהעותם ותבא לסור מהם ולהצר להם אחזירך ואפייסך בדעת דרכיך וכן עשה שלמדו הי"ג מדות. ונבא אל הענין אמרו לאל שהיה בתחתונים בדורות ראשונים סור והסתלק ממנו ולא נחוש אם תבואנו רעה שנצטרך לדעת דרכיך להחזירך כי הנה ודעת דרכיך לא חפצנו והוא כי חשבו שתלויה ההשגחה והשופע במזלות:

פסוק טו

מה שדי כי נעבדנו כו'. הנה הם חשבו היות שתי רשויות חלילה פועל הטובות וקראוהו אל ופועל הרעות וקראוהו שדי על ששודד ומכניע ואחר אמרם לאל סור ממנו כי אין אנו צריכים שתיטיב לנו אמר מה שדי פועל הרעות כי נעבדנו כי לא פועל הטובות הוא שייטיב לנו ואם לפגוע בו שלא ישדדנו ויצר לנו ומה נועיל כי נפגע בו כי לא ישגיח בעולם השפל להיותו גשמי כי אם הוברי השמים ועל אלה היה בוכה איוב איך היה הוא יתברך מטיב לרשעים ההם:

פסוק טז

ואמר איוב אין מתלונתי נפקותא לומר כי צדקו בדבריהם חלילה כי הלא מאמרם שאומרים שלא היו צריכים לאל שקר הוא כי הן לא בידם טובם כי אם בידו יתברך באופן כי עצת רשעים רחקה מני:

פסוק יז

וגם ידעתי כי עתידים היו ליתן את הדין וכל מה שמאריכים להם ומרבים טובם הוא להשמדם עדי עד כי תהיה נשמתם דעוכה הרבה ואובדת לעד אך הוא במותם אמנם תלונתי היא שיהיה קצת בחיים וזהו כמה נר רשעים אלו היא נשמתם ידעתי שכמה ידעך כלומר שיהיה הרבה על ידי מה שהטיבו והאריכו להם וגם ידעתי כי בגיהנם יבא עלימו גם בגויותיהם אידם אחר מותם כמשל החיגר וסומא שומרי התאנה אך מה שהייתי חפץ שחבלים יחלק באפו חבל אשמותם יאכילום בעוה"ז וחלק אחר מותם:

פסוק יח
ושמא תאמר לא יוכלו לסבול כובד עונשם הראוי להם בעולם הזה וימותו הנה יהיו כתבן לפני רוח שהרוח מניעתו ומטלטלו ממקום למקום ובנוח הרוח נח מעט התבן בארץ וחוזרת הרוח ונושאתו ומטלטלו ועם כל זאת אין התבן משתבר ולא נפסד כי אם שעורו ומציאותו תמיד בהוייתו כן יעשה לרשעים יטלטלם ויהיו נעים ונדים וקיימים בגופם ומצטערים שהוא מר ממות וכענין מקרא שכתוב אל תהרגם כו' הניעמו וכו' ובעת מותם יהיו כמוץ גנבתו סופה שחוטפו ומגלגל בו על הארץ סובב סובב כן בבא עת נטילת נפשו יחתוף אותה השטן וטרם יעלנה ממנו יהיה סובב בה בקרב גופו ברעש גדול כסופה הגונבת המון ויסובב בו על הארץ ברעש כן תהיה עקירת נפשו מרתחת ומתגלגל כמוץ יסוער כן ירגיש צער מתחולל ויכירו הכל כי מן השמים מתחילים לפקוד עונו למען ידעון שדון:

פסוק יט
ושמא תאמר הלא ידעת אם לא שמעת כי הוא יתברך פוקד עון אבות על בנים וישמור להם רעתם לבניהם כשנת המבול הנה זאת ידעתי כי אלוה יצפון לבניו אונו לפקוד אונו ורשעו על בניו אחרי מות אביו שיכרית זרעו אך תלונתי היא כי ישלם אליו עצמו וידע כי יש דין ויש דיין ולא ימתין לבניו כי אם בחייו:

פסוק כ
באופן שיראו עיניו כידו ומחמת שדי שאמר מה שדי כו' ישתה בעוה"ז:

פסוק כא
ואין לומר כי גם זה קשה יותר לו שידע כי כל רעתו שמורה לבניו וירע לו מאד ויותר היה חפץ לסבול בעצמו משתבא כל רעתו לבניו והוא היה דעת דוד המלך ע"ה כשאמר לו הקב"ה באיזה חפץ או להיות הוא נרדף או בניו ובחר בהיות הוא נרדף לזה אמר אנו כן כי אדרבה מה חפצו בביתו אחריו אחר שומספר חדשיו חוצצו באשמותיו כי טוב לו שלא יחוצצו חדשיו כי שלום ושקט יהיה בימיו וביתו אחריו יבכו צרותם והוא דעת אבישי שיעץ לדוד ויעזור לו אבישי בתפלה להפך הדבר שתהיה הצרה לבניו ולא לא:

פסוק כב
הלאל כו'. אמר הנה לי עוד קושיא אחרת בהנהגתו יתברך וטרם אענה אני אומר כי לא אכחד כי כל דבריו האמת והצדק כי האם לאל ילמד דעת לומר אדם לו למה לא יכה את הרשע טרם ימות כי הלא והוא רמים ישפוט ומי יבא אחרי המלך:

פסוק כג
אך אין הענין רק להורות כי תשובתכם איננה כי אלה חטאו הרבה ולא לקו והוא כי הנה דור אחד יחטא ואשם הרבה וימות בשלוה רבה ואח"כ יבאו בניהם ויסבלו עון אבותם ויכרתו בעון אבותם וזה קרה לדורות שקודם המבול שבהם דבר עד כה שהיו מכעיסים ובאים ודור עשירי נמוחו בעון אשר נדשנו ובלו ימיהם בטוב ובניהם שלא ראו שובה לקו והנה על קושי זה על הגוים ועל הממלכות שהחריבו בית אלהים והרגו בניו וכהניו והגלו את ישראל ומתו בשלוה רבה ולסוף שבעים שנה שבאו לבבל דור אחר לקו וכן בגלות שאמר הנביא שיהיה יום נקם לדור אחרון ואשר החריבו העולם לא ראו רעה לא מצא רשב"י ע"ה תשובה כי אם שיבאו לעתיד בגלגול אשר הצרו וילקו גם המה ושזה אומרו אשר צבאו על ירושלים ולא יצבאו והנה זאת תלונת איוב באמרו זה ימות בעצם תומו שהוא בעצמות תומו וסוף חייו כולו שלאנן ושליו:

פסוק כד
עטיניו מלאו חלב מאשר התענג בדשן ומוח עצמותיו שמתרוקן בזקנה ושיבה אדרבה ישוקה:

פסוק כה
וזה בנו הוא ביתו אחריו ימות בנפש מרה על עון אביו ולא אכל בטובה שאכל אביו נמצא שלא אכל מדבשו ונכוה באשו ולמה יעשה כה הוא יתברך ללקות אשר לא חטא על אשר חטא ויתענג ברוב כל:

פסוק כו
ואלו היה שבמות הבן ייטב לו באותו העולם ואביו תחתיו יוצע רמה ותכסהו תולעה החרשתי אך הנה על עפר ישכבו ורמה תכסה עליהם והנה מזה יש חלול ה' חלילה לעיני הרואים ודעתי כי כזה הוא הנוגע אל עצמו:

כו **הן ידעתי מחשבותיבם כו'**. הלא אמרתי אליכם כי אין טענתכם לומר שצרתי הוראת רשעי טענה כי הלא רשעים יחיו כו' ויושפעו מכל טב ואשר לא חטאו ימותו בנפש מרה ולא אכלו בטובה אם כן אין טענתכם כלום והנה הן ידעתי מחשבותיכם כי הן שלא כדבריכם כי הנה ידעתם כי צדיק אני ומזמות עלי תחמוסו ומפני שלא תדעו לי עון אשר חטא תחפשו מזמות של חמס לומר אולי עון פלוני יש בי ותגורו שכן הוא והוא כי צופר גמר אומר כי על כי אין שריד לאכלו מצאוהו הרעות ההם ואמר שהוא מזמת חמס כי שקר הוא כי לא היה מעלים עיניו מן הצדקה וזהו אומרו תחמוסו:

כה והנה היה אפשר להביא לו ראיה כי כן הוא מאברהם מסדום כי אברהם שהיתה פתו מצויה לכל נבנה ביתו וסדומיים שיד עני ואביון לא החזיקו נאבדו ומשם תלמדו סתום מן המפורש לומר כי גם אני שנחרבה ביתי מן הסתם הוא על עון סדום אך אינו כן כאשר יבא וזהו כי תאמרו איה בית נדיב הוא אברהם כלומר כי ביתו וזרעו בהצלחה ואיה אהל משכנות רשעים הם אנשי סדום שיד עני ואביון לא החזיקו איך נהפכו ויאבדו ומזה תדונו כי ככה היה לי כי על כי אין שריד לאכלי מצאוני הרעות האלה:

פסוק כט

ושקר הוא כי הלא שאלתם עוברי דרך כלומר כי המה יגידו אם מכניס אורחים אני וביתי פתוח לרווחה כאומרו אחרי כן דלתי לאורח אפתח והנה אותותם אשר יתנו לכם עוברי דרך להוכיח מה שאני מטיב לכל לא תנכרו להיות כמתנכרים כי על ידי האותות ההם לא תוכלו לנכר אותם:

פסוק ל

כי ליום אור וכו'. אחר שביטל טענתם זו אמר כי ליום איד כו' לומר הנה אמרתם טענה אחרת והוא כי אני בבא עלי האיד הגדול הזה במקום עשות תשובה אדרבא הטחתי דברים כלפי מעלה אך אולי אותם הרשעים לא כן כי אם ליום איד הבא עליהם יחשך רע מהם כי ימנעו מרע ויתודו ויעשו תשובה וישובו מדרכם לפחות יום עברות יובלו הוא יום המיתה שיזכירו וייראו ויתודו:

פסוק לא

כן הוא כי הנה מהיכן בא להם ההתעוררות אם על יד איש את אחיו שביום איד או חולי יעוררנו ויזכיר לו עונו לאמר כי על עונו בא אידו מי יגיד על פניו דרכו כי יבוש מפניו לאמר לו שרשע הוא ועוד כי הלא גם חברו אשר יבא להגיד לו ג"כ הוא עשה כמוהו ומי ישלם לו גם הוא רשעו אשר עשה כי אם היה בלבו שיש משלם גמול לעושי רשעה היה נמנע ואיך יאמר לחברו שישוב מרשעו כי שלם לו עתה ה' אשר חטא לו שלוקה על עונו ולא יחוש שיאמרו לו טול קורה מבין עיניך ומי ישלם לך שאינך לוקה:

פסוק לב

ואם הוא כי מעצמו נותן אל לבו ביום אידו וחליו יום המות וישוב אל ה' ירחמהו ויתודה גם זה איננו כי ראה נא כמה הוא שקוע בעניני שטופו של ממון וטובות העוה"ז כי אפילו בעת שהוא לקברות יובל שרואה שקרבה עת מותו אינו מצטער וחושב על אותו העולם מה יעשה לו רק בטובות העוה"ז כי הנה הוא רואה כי לקברות יובל ועל גדיש ישקוד וימהר לעשות גדיש שאומר לבניו ימהרו לעשות גדיש מקצירו טרם ימות פן אחרי מותו

יצטרכו להתבטל ימי אבלו ויהיה קצירו ואלומותיו על פני השדה ויפסד ואלו היה שם לב על מה שאחרי מותו שעתיד ליתן דין וחשבון האם ישים לב אל גדיש בניו אשר לא יאכל ממנו אך אין זה כי אם שאין לו שום דאגה:

פסוק לג

כי השלוה וטובה רבה שהיה לו תמיד מעלה על לבו כי גם שם הכל ימתק ויערב וזהו מתקו לו רגבי נחל שבקבורתו וגם ימתק לו הכבוד שחושב ואומר כי בהוליך אותו לבית הקברות ילוו אותו רבים ונכבדים ויהיה לו כבוד הרבה כי אחריו כל אדם ימשוך אחרי מטתו ולפניו אין מספר ומעתה שמת על מה שיכובד לאחר המטה ולפני המטה ובזה לבו שמח ואיך ישים לב איש אשר אלה לו אל דינה של גיהנם ועם כל זה ייטב להם עד אחרי מותם:

פסוק לד

ואם כן אפוא איך תנחמוני הבל באמרכם כי כן קרה לאדם הראשון שהם תחלת דברי צופר כי הלא כל אלה למה לא לקו וכן תשובותיכם שהם דרך כלל נשאר מעל כי זה כל פרי תשובותיכם לומר כי נשאר לי מעל מאשמותי למרק והנני ממרקו והוא הבל כי למה לא ימרקו זולתי ושיעור הכתוב ואיך תנחמוני הבל כיון שותשובותיכם אינו שיש לי עונות רבות כי אם שנשאר מעל לי מלמרק באופן שקל וחומר הדברים אם עונות רבות אין מספר לא יספיקו להצר לרשעים שהזכרתי ורב שלומם תמיד וכל שכן לי על מעל אחד שהוא על עון משתאות בניו או דומה לו שאין שריד לאכלו:

פרק כב

פסוק א

ויען וכו' :

פסוק ב

הלאל וכו'. הנה אומרו עלימו לשון רבים בין יחזור על ה' או על הגבר לא יצדק ועוד קושיא גדולה מאד כי היתכן מי שמעיד הוא יתברך עליו שהוא תם וישר ירא אלהים כו' שיעשה הרעות הגדולות אשר סיפר אליפז עליו כי תחבול אחיך חנם ובגדי ערומים תפשיט לא מים עיף תשקה ומרעב תמנע לחם שהם דברים הנאמרים באמת על פריצים שבדור. אמנם הנה מגדול הדור גבר כאיוב גדול מכל בני קדם אשר מוראו מוטלת על הבריות כמאמרו ראוני נערים ונחבאו כו' ואפילו בקום עליו כשדים אמר מי הוא זה שיערוך עלי הן ארץ כשדים זה העם לא היה והתחיל לגבר חיילותיו ואמר כי אערוץ

המון רבה ועתה בוז משפחות יחיתני כו' הנה איש כזה בהיותו תם וישר כו' לא יחזיק לו הוא יתברך טובה על כשרונו בינו לקונו יתברך כי אם על הדור כלומר שיטיל מוראו על כל עושי רשעה ואם יש איש זרוע מושל מעול וחומץ ייסרהו כי יש לאל ידו ואם לאו כל דבר רע אשר יעשה בעיר הוא העושה ובשמו יקרא כענין פרתו של רבי אלעזר בן עזריה היתה יוצאת כו' שלא היתה אלא משכנתו ועל שלא מיחה קראוה שלו כאלו הוא העושה וכן לשמעון בן שטח היה מעותד להיות ציר גיהנם על אזנו על שלא מיחה בשמונים כשפניות שבאשקלון שעל שלא מיחה היה כאלו כל רשעתן תלוי עליו ונבא אל הענין אמר אליפז הנה איש כמוך אין הקב"ה מבקש ממך תהיה צדיק בפני עצמך כי אם להישיר את העם לשום חשד לאור והמעקשים למישור ולשבר מתלעות עול ואם יש מושל על שפת שקר שכל משרתיו רשעים ומצרים לבריות תסלקהו כי יש לאל ידך והעמד תחתיו ישר דרך וזה החלו לומר הלאל יסכן גבר גובר על חטאיו כמוך הוא כאשר יסכן עלימו הוא על העם משכיל טוב ומטיב לבריות אך לא שיהיה צדיק בינו למקום ויניח איש זרוע מושל ומחבל העולם:

פסוק ג

ואחר אומרו סתום פירש ואמר החפץ לשדי כי תצדק תהיה אתה צדיק ואם בצע שתעדיף לפנים משורת הדין כי תתם דרכיך שתהיה תם וישר אינו מחזיק לאיש כמוך טובה על זה:

פסוק ד

כי אתה דע לך כי אם המיראתך המוטלת על העם בגדולתך יוכיחך ה' שיבא עמך במשפט:

פסוק ה

הלא רעתך רבה ואין קץ לעונותיך כי כל הרעות והעושק הנעשה בעיר יחשב כאילו אתה העושה כי ביראתך שהיתה מוטלת על הכל היית יכול למחות ולהעמיד מושל צדיק עליהם:

פסוק ו

ועתה יחשב עליך כי תחבול כו' ובגדי ערומים כו' לא מים כו':

פסוק ח

והטעם כי אם איש זרוע לו הארץ שהוא מושל רשע שמידו כל הרעות האלה עשה אתה כי ונשוא פנים ישב בה במקומו ותעביר את האיש זרוע באופן שכל מה שבא עליך ראוי לך אחר שכל הדברים הרעים כחבול אחיך וכו' נחשבים עליך על שלא מחית נמצאת

עושה רעות רבות בשב ואל תעשה ועם היות כי צדיק וישר אתה במעשיך רעתך רבה על מה שלא מחית:

פסוק ט

וכן על דרך זה בשב ואל תעשה אלמנות שבאו לבקש עזר ממך שלחת ריקם ויתכן עלה על רוחך כי שב ואל תעשה שאני וגם שטוב הדבר למען סור ממך עקשות פה בל יליזו עליך שעיניך נחת בם ועל כן תפיק רצונם אך לעומת זה בשב ואל תעשה נמשך עון גדול כי וזרועות יתומים ידוכא כי בראות ילדיהן כי שלחת ריקם את אמותיהם ידמו כי געלה נפשך באמללים ואם ענו יענו אותם לא יבאו לך תעזרם ויסבלו דכדוכם אשר ידוכאו לפני עז ונשתלשלה רעתם ממך:

פסוק י

על כן לעומת מה שהנחת העם ביד פחים ולא תקנת למחות על כן סביבותיך פחים משבא ומכשדים כו' לשודד ממונך ועל אשר נבהלו אלמנות שלחת רקם גם יבהלך פחד פתאם:

פסוק יא

או חשך כו'. אחרי אומרו כי צדיק וישר הוא איוב אך יענש על אשר לא מיחה בעושה רע אמר עתה או אפשר כי נזרקה בך סברא רעה אשר היא סברת דור המבול באמרם לאל סור ממנו וכו' וזה למדת מקל וחומר אשר מבשרך תחזה אלוה כו' וזהו אומרו או חשך לא תראה כו' לומר או אפשר שממה שחשך לא תראה והוא שנשאת קל וחומר ומה אם אתה מפני שעינך כמראה מלוטשת לקבל מן האור כדי לראות על כן לא תראה מה בחשך כבהיותך באור עד גדר ששפעת מים תכסך שאם תבא דרך משל תוך בית אפל ובתוכו שפעת מים ובלא ראות בלכתך בתוכו והנך בצעדך תוך מים עמוקים וכסוך המים הרבים בסיבת אשר עינך לא ראתה מה שבחשך עם שגם עינך גשמי ומה גם עתה הוא יתברך כי אין קצה לרוחניותו שלא יהיה לו מבוא לראות בחשך ענן וערפל העוה"ז:

פסוק יב

כי תשא קל וחומר ותאמר הלא אלוה גובה שמים והוא במה שאמרו רבותינו ז"ל כי שבעה רקיעים הם וילון רקיע שחקים זבול מעון מכון ערבות ועל ערבות שם כסא הכבוד ובין רקיע ורקיע מהלך ת"ק שנה ועביו של כל רקיע מהלך ת"ק שנה וגובה שמים הוא על ערבות שם אלוה הוא כסא הכבוד והוא כאשר הכרחנו בביאוני משלי שהשבעה רקיעים אינן השבעה גלגלים שאם כן היתה שכינה על גלגל שבתאי ובית המקדש של מעלה בגלגל חמה והיה ב"ה סובב סובב פעם למטה פעם למעלה וגם גלגל המזלות הוא השמיני הוא למעלה ממושב כסא הכבוד וגלגל יומי למעלה הימנו וגם הוא בין גלגל

לגלגל ת"ק שנה ואיך גלגל יומי יסבב את כולם בכחו בכל יום פעם אחת ומהם שתנועתם הפכית ומהם שהולכים לאט בזמן מרובה ואיך יעצר כח הגלגל יומי להכריע את כולם ולסבבם בתנועתו ולא מצאו כל חכמי התכונה טעם אם לא על היותם סמוכים ואין בין כל גלגל וגלגל כמלא נימא ואיך היה מהלך ת"ק שנה אך אין ספק כי גלגלים לחוד ורקיעים לחוד. ובזה יתיישב סוף המאמר ההוא שאמר רבי יוחנן שחמה ולבנה כוכבים ומזלות הם ברקיע השני והוא כי כל השבעה גלגלים של ז' כוכבי לכת וגלגל השמיני הוא גלגל המזלות וגלגל יומי שעליו כולם נכללו ברקיע שני ושרי כתבנו כי לפי גובה הרקיעים זה למעלה מזה כן יעלה איכות רוחניותו על שלמטה הימנו כך רקיע ראשון הוא וילון והשני הנקרא רקיע שבו כללות כל התשעה גלגלים כסדרן עד שם יגיע גדר הגשמות אך מרקיע שלישי ולמעלה מתחיל הרוחניות בהדרגה כי שחקים שם שותקים המן הרוחני ונותנים בו הכנה לשיהיה בו התלבשות דק לצדיקים לעתיד לבא שאם לא כן האם הוא עצם קשה ששוחקים אותו אלא שלגודל רוחניותו יהיה קשה להם לקבלו על כן שוחקים ומחלשים גודל הרוחניות בהתלבשות דק לשיוכלו לקבלו הצדיקים לעתיד לבא ומה גם לאשר הגדילו בספר הזוהר איכות מקום שהמן נוטל ממנו שהוא הפלא ופלא היות בו אחיזה לבן אדם ליזון ממנו באופן כי רקיע שלישי הוא שחקים אינו מעין רקיע המזלות כי אם רוחני בהתלבשות מה ושם מתחיל עולם המלאכים ורקיע הרביעי שם ב"ה של מעלה וכו' שהוא רוחני יותר זך מהקודם ועל הדרך הזה עד ערבות שהוא זך במאד מאד כי עליו נאמר לרוכב בערבות ביה שמו ונשוב אל הענין אמר הלא אלוה גובה שמים הוא ערבות שיורה כי לרוחניותו אין קץ על פי הדרגות הרקיעים ואיך יהיה לו מבא בחשך עכירות עולם השפל אם גם עין האדם להיותו גשמי והחושך הוא במינו וחשך לא תראה מה גם עתה מי שהוא גובה שמים רוחני עד אין תכלית כי איזה הדרך יהיה לו מבוא אל עכירות הגשמות ועוד אביא לך ראיה שהשתלשלות ההרחק ממעט הראות כי הלא וראה ראש כוכבים כי רמו והוא כי הכוכבים אשר רמו הם של גלגל שמיני וכל כוכב גדול מהירח וז' כוכבי לכת אלא שהירח להיותה קרובה נראית גדולה ואשר רמו נראים קטנים וזה יאמר הלא אמרתי כי הגובה עושה רושם מבשרך תחזה שעם שעינך גשמי ככוכבים כי רמו וראו קטנים על המרחק ומה גם מרחק האיכות והרוממות כמדובר:

פסוק יג

והנה הנפקותא אשר תצא לך מזה היא לומר מה ידע אל וזהו אומרו ואמרת מה ידע אל ולהיות כי לסתור סברת האומרים כי אין מבוא לרוחניותו יתברך לראות בעולם האפל

הלז הלא אפשר לומר כי אחד מהמסכים אשר לפניו הוא ערפל ולכן על ידי היות דבר מתיחס אל אופל יהיה לו מבוא ושייכות להשגיח בעולם האפל הלזה הנה גם זה אפשר תדחה ותאמר האם בעד ערפל ישפוט בתמיהה לומר כי מי שלא יראה רק על יד מסך האם יספיק לשפוט שצריך להביט אל קרב איש ולב עמוק לדעת כל משכיות לבב:

פסוק יד

ועוד כי אם היה מסך אחד בלבד מפסיק יצדק בצד מה אך עבים רבים ומסכים מפסיקים עד חומר עכירות העוה"ז ואיך יפלש הכל עד פרטי העוה"ז ולהמתיק בפיו רעה בל יאמר איוב איך תחשדני לחשוב כזאת על ה' חלילה לומר שלא יראה לזה אמר הנה יש צד תשובה כי אינו מחסרון השגה חלילה כי אם שעבים סתר לו שאין זוכים לקבל הארתו לגודל קדושהו ועל כן נמשך שולא יראה הנה זה אפשר יקשה לך איוב ועל כן תגזור אומר כי וחוג שמים יתהלך כי העולם והתנהגו אינו רק כי חוג שמים הוא שיתהלך ויסבב ועל פי התהלכו ותנועתו שופט וגוזר אם טוב ואם רע לאיש ואיש לפי עת מולדתו והוא תחלת דברי פי איוב באומרו יאבד יום אולד בו כמפורש שם:

פסוק טו

והנה איוב אם זה דעתך עליך לומר אני אומר הארח עולם תשמור כו' לומר האם אורח והנהגת עולם תשמור בלבך אותו אשר דרכו בו וסברו כך מתי און:

פסוק טז

והוא שקר גמור כי הלא אשר קמטו הם דור המבול היה בלא עת והוא כי הנה לבל יעלה על לב איש שעל ידי עת שפיטת המזל לבא המבול מתו על כן קומטו ולא עת והוא כי הנה ידענו מרז"ל במדרש רבה כי י"ב חדש של משפט דור המבול לא שמשו המזלות ואם כן אפוא איך שפיטת עת תנועת הכוכבים גזרה עליהם וז"א אשר קמטו ולא עת כי לא היה עת כי לא היתה תנועה ולא משפט עת ועוד ראיה כי הלא היה מדה כנגד מדה שיורה ודאי שהיה בהשגחה מאתו יתברך והוא כמו שאמרו ז"ל ברותחין חטאו ברותחין נדונו כי הטפה סרוחה חמה היא כן ברותחין נדונו וזהו כי נהר יוצק היה יסודם שהטיפה סרוחה שהיא יסודם היה כנהר יוצק להיתר ולאיסור על כן קומטו ברותחין:

פסוק יז

ושמא תאמר ומה נעשה על האומרים לאל סור ממנו כו' ולפחות יעשה שאלתם ויסור מהם ובשב ואל תעשה לא ייטיב למו:

פסוק יח
ואדרבה אחרי אומרם סור ממנו והוא מלא בתיהם טוב אדרבה מזה אני אומר כי ועצת רשעים נגד ההשגחה רחקה מני:

פסוק יט
כי ואדרבה האלהים עשה למען יראו צדיקים וישמחו באמור אם לעוברי רצונו כך לעושי רצונו על אחת כמה וכמה וזהו יראו וכו' והוא ענין יוקים איש צרורות שאמר לקרובו חזי סוסיא דארכבך מרך וחזי סוסיא וכו' ואמר לו אם לעוברי רצונו כך לעושי כו' והשיב לו והרי אתה עושה רצונו ונמסרת להריגה א"ל אם לעושי רצונו כך כו' מיד נכנסו הדברים בו כארס כו' וזה ענין אליפז אם ראית אומרים לאל סור כו' ואחרי כן הוא מלא בתיהם טוב כו' יראו צדיקים וישמחו כו' באמרם אם לעוברי כו' ושמא תאמר הלא ישיב כתשובת האחר הלא אתה עושה רצונו ולוקה וזהו ונקי וכו' לומר הלא הנקי מעון ולוקה גבר כאיוב יש לו מקום להשיב שהוא לומר כי נקי אני ולוקה והם בשופע טובה אעפ"כ הראוי הוא כי ונקי גם הוא ילעג למו שמלא בתיהם טוב:

פסוק כ
והטעם אל שניהם הוא כי הצדיקים הרואים בטוב הרשעים ישמחו באמרם כי לא נכחד כלומר מה שלא נכחד מהם הטוב שאמר והוא מלא בתיהם טוב הוא קימנו המקום אותנו ומקנה בנו בטחון וכשרון באמור אם לעוברי רצונו כך לעושי רצונו כו' והנקי הלועג גם הוא למו הוא באומרו ויתרם אכלה אש כי מהצרה שרואה בעצמו בהיותו נקי שהיא לגוף בעוה"ז ילמוד כי יתרם הוא נשמתם שהיא מותר האדם מן הבהמה תאכלנה אש גיהנם באמור אם לעושי רצונו כך לעוברי כו' שיהיה שרפה בגיהנם אל הנפש ולודאות הדבר אמר בלשון עבר ולא אמר תאכל אש:

פסוק כא
הסכן כו'. אמר הנה דברת נגד ה' על ראותך הצלתת הרשעים עשה זאת אפוא ואל תהיה כפורש ממנו יתברך כי אם אדרבה הסכן והוא על דרך מ"ש בגמרא השכם והערב עליהם והוא יפילם לפניך כו' שהענין אם לא יענך בפעם אחת אל תתייאש כי אם הרגל עצמך בקר וערב ועל דרך זה יאמר אל תלאה אם פעם אחד תתפלל או שתים ולא יענך כי הסכן והרגיל עצמך עמו ולא תשית לב אל בריאות והצלחת רשעים שתתלונן על הדבר כי אם ושלם שהוא הנוגע אליך שתבריק ואל תחוש אל הצלחת רשעים שהזכרת כי הלא בהם תבואתך טובה שיאמר הוא יתברך כי אחר שעם ראותך שלות הרשעים ההיא והיית מקפיד כבשת יצרך ונהפכת לבלתי הקפיד ונדבקת בה' תכפל שכרך ותבואתך טובה:

פסוק כב

קח נא כו'. יאמר הנה הוכחתיך בל יעלה על רוחך כי אין שייכות לו יתברך בעוה"ז חלילה ושאל תחשוב כי העולם מתנהג על יד הוברי שמים כי אם הוא יתברך המשגיח ומשדד הכוכבים לעתות הצורך. שנית בל יעלה על לבך עוד לקרא תגר על צדיק ורע לו רשע וטוב לו על כן בגמר דבריו יצא בכי טוב ואמר אליו עתה שמע בקולי איעצך על האחד קח נא מפיו תורה הוא מה שהוא מפיו יתברך שהוא אנכי ולא יהיה לך שמפי הגבורה שמעום כי שם יורה השגחתו יתברך השתי מצות ראשונות של העשרת הדברות שהם שהשמיע את הוד קולו לבני אדם ואמר אנכי ה' אלהיך אשר בעצמי הוצאתיך מארץ מצרים שאין לך השגחה בעולם השפל כזו שעבר תוך מצרים והוציאם וגם שידד המזלות שהוציאם מבית עבדים נגד מזל מצרים המחייב שעבד לא יצא לחירות ככתוב אצלנו כי זה כוון באומרו מבית עבדים שהוא ממקום שהוא בית קבוע לעבדים בל יצאו משם לפי המזל ועל השנית שהיא על צדיק ורע לו רשע וטוב לו לזה עשה זאת והיא ושים אמריו בלבבך והם סוף פרשת ואתחנן שאומר על צדיק ורע לו וידעת כי ה' אלהיך הוא האלהים לומר שאם יתנהג ברוגז ה' בעל הרחמים הוא האלהים אשר עמך כי לטובה הוא ואם יאחר שכרך הנה הוא האל הנאמן כו' ועל רשע וטוב לו אמר ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו כו' שהוא להאכיל זכיותיו פה ויאבד לעד ועל זה יאמר אליפז ושים אמריו בלבבך וכוון באמרו בלבבך על ב' היצרים ושיעור הכתובים הסכן נא וכו' והטובה תבואתך אך בזאת שתסלק השתים רעות מלבך א' כי קח נא מפיו תורה והשנים במה שתשים אמריו בלבבך:

פסוק כג

אם תשוב וכו'. גם שמע בקולי איעצך על ענין הבנים והעושר והוא כי רעתך באה על ב' דברים אחד על עון משתאות בניך שנית על הפלגת עשרך ששמנת עבית ע"כ על הא' איעצך שאם תשוב עד שדי והוא כי המתדבק בשם שדי זוכה לבנים כמה דאת אומר אני אל שדי פרה ורבה וכן באברהם אני אל שדי התהלך לפני כו' והפריתי אותך כו' ואל שדי יברך אותך ויפרך כו' והוא נודע ליודעים חן כי מתואר שם שדי הוא בחינת ההולדה ובזה יאמר אם גם עד שדי שהוא למעלה הימנו שתתקשט במצות המיוחדות לשם ההוא ודאי תבנה בבנים שהוא הדבר השני אך הזהר בהבנותך פן תקברם כראשונים והוא כי תרחיק עולה מאהלך והוא כי המשתאות אשר נוקשו ונלכדו הראשונים אין רעתם מצד עצמם כי אם שהם הכנה אל עבירות רבות וכענין בן סורר ומורה שנסקל טרם תביאנו היין לידי עבירת סקילה וימות עתה זכאי ואל ימות חייב וכן אמרו רבותינו ז"ל הרואה

סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין נמצא כי הפורש עצמו מן היין יקרא מרחיק עצמו מן העבירה כי הרבה יין עושה ובזה יאמר כאשר תבנה בבנים תרחיק עולה מאהליך במה שתמנע המביא אל העולה שהוא למנוע משתאות בל יקרך בהם כאשר בראשונים הנה תקנתי לך האחת:

פסוק כד

ועל השנית מגאוה הנקנית מיקר חרוץ בזה איעצך תהביל הזהב ואל תחשיבהו ושית על עפר בצר בל תגדיל ערכו והאופיר החשוב ממנו בצור נחלים מקום כשטף נחלים השוטפו ומאבדו תשית ערכו ולא תתגאה. או יאמר אין צריך לומר שלא תבקש לך גדולות בצר ואופיר כי אם גם אשר נמצא אתך כי כספו וזהבו לא שודד תשים הזהב על עפר הוא לחונן דלים שבעפר להקים מעפר דל והאופיר לתלמוד תורה למקום צור נחלי התורה שנמשלה למים כי טוב לגנוז למעלה:

פסוק כה

כי בזה והיה שדי בצריך כי שם יהיה זהבך או מגדלך ולא למטה במקום שהיד שולטת באופן שהזהב ואופיר יהיה לצדקה אך הכסף תועפות לך ללחמך נלחם ביתך כי אף הכסף יספיק להיות שתי תועפות לך ללחם לאכול ולבגד ללבוש ודי לך כי לא תחפוץ רק לחזק גופך ורוחך בתוכו ולא למותרות:

פסוק כו

כי אז לא יאמר לך מרבה נכסים מרבה דאגה כי אם על שדי תתענג ולא על ממונך כי תשא אל אלוה פניך תמיד ולא אל הממון. או יאמר כי אז על יד כל מדות אלו תהיה מתחטא לפני המקום כבן שיש לו געגועין על אביו לשאול כל אשר יתאוה ועושה לו כענין חוני המעגל שאמר איני זז מכאן עד שתענני ואחר כך אמר לא כך אני רוצה אלא גשמי בורות וכו' ולא יחשיבך הוא יתברך למטריח כלפי מעלה חלילה להיות בוש מנשוא פניך אליו כי אם ותשא אל אלוה פניך. או יאמר על דרך זה במה שאמר רבי שמעון בן שטח אלמלא חוני אתה גוזרני עליך נדוי אבל מה אעשה ואתה מתחטא לפני המקום כבן שמתחטא לפני אביו ועושה לו רצונו ובזה יאמר אם תקח אמרי אז על שדי תתענג ולא תהיה חייב נדוי נזוף מכנגד פניו יתברך רק ותשא אל אלוה פניך והוא כגדר חוני ולא כירוד מגדרו: **או** יאמר כי אז על ידי מדות הנאמרים באמת על שדי תתענג לשאול ממנו כל מה שתרצה אפילו יהיה שתשא אל אלוה פניך שהוא ענין הראני נא את כבודך ונדקדק באומרו פניך לומר אך לא פניו כי לא יראו אך הוא לראות את אחוריו:

פסוק כז
ועוד יהי לך כי תעתיר אליו וישמעך והנה אין ספק כי ק"ו אם יתענג על ה' ודאי שאם יעתיר אליו שישמעהו אך יהיה כענין פסוק תאות לבו כו' כי אם שני אהובי גזלך ישאלו ממנו איש שאלתו והמלך יודע שאלת כל א' וחפץ לתת לכל אחד שאלתו ועל הא' אמר אל תדבר כי עניתיך ולב' מניחו לשאול עד תומו כי יערבו לו אמריו הנה לזה השני חיבב יותר וזהו אומרו תאות לבו נתתה לו ועם כל זה וארשת שפתיו בל מנעת סלה לאמר לו אל תתפלל כי תאות לבך נתתי לך כי הוא מאהבתו אותו יערב לו שיחו וזה יאמר פה במה שידענו כי לשון עתירה הוא רבוי תפלה והוא הנה אמרתי כי על שדי תתענג ויעשה חפצך תמיד בדבור קל עוד יוסיף לך כי גם אם תעתיר אליו ריבוי תפלה אל יקוץ ויאמר החרש כי עניתיך כי אם וישמעך ולא על זבחיך ועולותיך שתביא לו יאהבך כל כך כי הלא שמוע מזבח טוב כי רק נדריך אשר תדור תשלם בלבד ורמז לו זה על העולות שהעלה על בניו ולא שוה לו על כן רמז לו כי אין חפץ ה' בכך כאמור:

פסוק כח
ותגזר אומר כו'. עוד יהיה לך על ידי קחת מפיו תורה כו' ושובך עד שדי כי ותגזר אומר ויקם לך כענין ר' חנינא בן דוסא שהיה מהלך בדרך והיה ממטיר ואמר כל העולם בנחת וחנינא בצער וחדל המטר והאיר העולם הגיע לביתו ואמר חנינא בנחת והעולם בצער והמטיר וכענין זה יאמר ותגזר אומר שימטיר ויקם לך עם היות שבהיותך בדרך שהיית בצער נגה אור כי חדל המטר או יאמר ותגזר אומר כענין שמש בגבעון דום וכרבי חנינא בן דוסא שאמר לחומץ וידליק וכיוצא באלו ולא ינכו מזכיותיך ליכבות אור מצוה או מצות כענין קטונתי מכל החסדים כי אם ועל כל דרכיך נגה אור:

פסוק כט
ועוד יוסיפו לך עד מדרגת יעקב שארז"ל כי ב' המלאכים שהלכו סדומה שהשפילום מן השמים ולא עלו ממחיצתם קל"ח שנה עד בא יעקב להר המוריה והעלם בשבילו וגם כענין שמואל שאמר אי חשיבנא בההוא עלמא ליעול לוי ועיילוהו לישיבה של מעלה וזהו כי השפילו מן השמים לא תצטרך להעלות כי אם ותאמר גוה וכן אם תאמר שח עינים לבדו שבתוך העיר יושיע העיר:

פסוק ל
או שתאמר ימלט אי נקי שנקי א' יספיק בזכותו למלט אי שלם מה שאברהם לא יכול למלט את סדום בפחות מי' צדיקים ואתה שגדול הנאמר בך מבאברהם ומה גם בתשובתך עתה אחר היסורין אם מה שתגזר אומר הוא כי שח עינים עם היותו א' יושיע

או שימלט אי נקי אחד יתקיים ויהיה נמלט בשביל בור בפיך כ"כ תהיה רצוי לפניו יתברך:

פרק כג

פסוק א
ויען איוב כו' :

פסוק ב
גם היום כו'. אמר גם היום ששמעתיך נותן טעם על טוב הרשעים שמה ישאו הצדיקים ק"ו אם לעוברי רצונו כך לעושי רצונו על אחת כמה וכמה וגם מצרת לומר אם לעושי כו' לא נתקררה דעתי כי אם עוד היום מרי שיחי כ"כ עד שידי הוא נגעי כבדה על אנחתי שבשביל אנחתי הכביד עלי חליי ומלת על כד"א על אלה אני בוכיה שהוא בשביל אלה וכאלה אין מספר:

פסוק ג
ואין אנחתי על שעולה על רוחי חלילה שעושה יתברך שלא כדין אך אנחתי כי אם מדאגתי באומרי מי יתן ידעתי חכמה שעל ידי אמצאהו ידעתי שודאי אבא אל תכונתו והנהגתו היאך הוא כי יתגלה אלי האמת מצדק משפטו:

פסוק ד
כי לא אדבר לו כחולק חלילה כי אם אערכה לפניו משפט כי לא אומר לו חלילה שעושה משפט מעוקל רק אערכה לפניו בלבד שאומר לו הנה אלה רשעים השגו חיל ואני אובד בצדקי ולבל יראה שאני מהרהר אחריו פי אמלא תוכחות לעצמי:

פסוק ה
והתוכחות הן מה אני האם אדעה מלין יעננני או אבינה מה יאמר לי כלומר כי בער אנכי מאיש ולא בינת אדם לי:

פסוק ו
ואז ע"י כן האם ברב כח שיש לו האם יריב עמדי בתמיהה לא יעשה אך אדרבה הוא ישים בי כח הנז' לווכח עמו ואומר לא הוא גזרה כד"א שחת לו לא שהוא אם תאמרו כי שתת לו יתברך האיש החוטא לא כן הוא כך אומר הברח כח יריב עמדי לא כן הוא כי אם אך וכו' כמדובר:

פסוק ז
וכאשר אני תאב לווכח עמו ואומר מי יתן ידעתי כו' גם כן אני תאב ואומר מי יתן ושם ישר ביושר נווכח אני ואתם מקום היושר בלי חנופה בהיותנו עמו כי אדרבה ואפלטה לנצח משופטי השופט אותי לחייב כי הוא יתברך יוכיח עם מי האמת באופן שאפלטה לנצח מכל אחד מכם השופט אותי לבלתי זכאי כי שוב לא ישפטני כאשר עד כה ולא תאמרו שלא עמדתי בתוכחתכם או אפשר שמתחלת דבריו כוון ענין פסוק זה שאומר מי יתן ידעתי עשות מה שואמצאהו וגם שאי אפשר למוצאו לפחות אבוא עד תכונתו. והכונה היא כי אערכה לפניו משפט ופי אמלא תוכחות עליכם שהתרסתסעלי אופן יובן דבורי עמו בגדר שאדעהמלייי יענני שלא תהיה נבואה סתומה או חידות ואם יהיה בלתי מפורש ואצטרך להבין דבר מתוך דבר אוחילה שאבינה מה יאמר לי ולא אירא שהנבואה צריכה חיזוק ואני חלש בחליי כי האם ברב כח ידבר בי נמצא כי יריב עמדי ולא כן הוא כי אדרבה אך הוא ישים כח הנז' בי וכל שאלתי זאת היא לימצא עמו יתברך הוא כי שם ישר נוכח עמו אני ואתם כמדובר בקודם:

פסוק ח
הן קדם כו'. אמרתי מי יתן ידעתי שעל ידי חכמה אמצאהו והלא תאמרו תיגע ותמצא כי יגעת ולא מצאת אל תאמן ומה גם אם תשוב אליו יתברך שע"י חסידות תמצאהו זה אי אפשר כי הלא ק"ו הדברים כי הן כאשר קדם אהלוך שהייתי מתהלך לפניו כאברהם שלא הייתי צריך סעד לתומי ואיננו כי לא הייתי משיגו כ"ש עתה שגם אם הטחתי דברים שאם אשוב לא אהיה הולך לפניו כי אם אחור כנח שהיה צריך סעד לתומו ומתייחס להולך אחריו יתברך שאין צריך לומר שלא אמצאהו כי אם גם לא אבין לו:

פסוק ט
ואם תאמרו שימינו פשוטה לקבל שבים וירצני בימינו הנה זה הוא לענין קבלת תשובה אך לא להשגה כי הלא שמאל בעשותו שהוא בעת עשותו הרוגז המתייחס לשמאל בעת הצרות היה הסתר פנים ואז אצ"ל גדר מראה כי אם אפילו גדר חזון לא אחז שהוא התחלת השגה בקושי והסתר מה כמ"ש ז"ל בב"ר על במחזה לאמר עתה שעברה עת השמאל והרוגז שהוא שכבר קבלתי היסורין לעומת זה התלוננתי עליו על כן על היסורין שעברו עלי לא יתנהג עמי בתואר שמאל וגם לא יהיה פושט ימין שהוא מן הקצה אל הקצה כי אם שאם מתחלה היה שמאל עתה גם שיקרב בימין יהיה בעיטוף מה כי יעטוף ימין ולא יפשוט אותה בעצם באופן שגם שאשיג גדר מחזה שאחז מה שלא חזיתי בעשותו הרוגז אך לא אשיג גדר ראיה וזהו ולא אראה אך מה שאני תאב ואומר מי יתן

ידעתי ואמצאהו הוא בראיה שלמה וברורה וז"א ולא אראה גם שלענין קבלת התשובה תהיה פשוטה:

פסוק י

כי ידע כו'. לבא אל הענין נקדים כי מה שהוא יתברך מנסה את הצדיק אינו שלא ידע חלילה מה שבלבו אם ייטיב או ירע כי אם א' משתי בחינות או כדי להודיע להמון חסידותו איך עמד בנסיון ויש סוג אחר שהוא כדי להחזיקו יותר בצדקתו על יד הלחמו ביצרו וכובש אותו בנסיונו והוא מאמרם ז"ל בב"ר על והאלהים נסה את אברהם שמביא שתי משלים כאשר בארנוהו במקומו בס"ד. והבחינה הראשונה פירשו ז"ל על נסיון אברהם שעשה הוא יתברך כדי להודיע ולפרסם צדקתו בעולם כי היו תמהים על מה שהיה הוא יתברך מפליא לעשות בשבילו ומאז נתפרסם על דבר העקידה אך נעיון יצחק היה על הבחינה השנית והוא מאמרם ז"ל זהב וכסף ונחשת זהב זה אברהם שנבחן כזהב וכסף זה יצחק שנצרף ככסף כו' והנה במקומו הקשינו כי נהפוך הוא כסף לאברהם וזהב ליצחק וכונת מאמרנו שם בקצור הוא כי בחינת אברהם היה כזהב שמזככין אותו באבן בוחן ומראים הרושם הנשאר באבן להודיע מה טובו ומה יפיו אך בחינת יצחק היה כמצרף כסף מהסיג שבו כן הוא להעביר איזו תלאת יצר הרע שבו על ידי הנסיון ועל כן האחד נקרא בחינה והשנית צירוף ככתוב אצלנו בארוכה על מאמר ב"ר על פסוק ה' צדיק יבחן כו' על נסיון העקידה. ונבא אל הענין כי אמר איוב מה שאמרתי מי יתן ידעתי ואמצאהו כו' לווכח עמו הלא הוא כי איני רואה טענה אל היסורין שיסרני שאם הוא לדעת את אשר בלבבי אי אפשר כי הנה ידע דרך עמדי ואם הוא שבחנני שהיא בחינת אברהם להראות צדקי להמון כי לא על חנם גדלני מכל בני קדם הלא כזהב אצא לעיני הכל כשניסה אותי ולמה האריך לי כל המשך הזמן:

פסוק יא

ואם הוא מהבחינה הב' לצרפני להחזיקני יותר בצדקתי בל אתקלקל לא היה צריך כי הנה מאז באשורו אחזה רגלי מאז החלתי ואחזה רגלי בו דרכו שמרתי ולא אט הלל ומה צורך לנסיון כזה והנה זה הוא במה שהוא אשרו ודרכו יתברך שעושה הוא בעצמו כד"א והלכת בדרכיו מה הוא חנון אף אתה חנון מה הוא רחום כו' מה הוא גומל חסדים מבקר חולים קובר מתים כו' אף אתה כן על זה אמרתי באשורו כו' דרכו כו':

פסוק יב

וגם אף מצות שפתיו שהם דברים שהוציא בשפתיו ואינם מיוחדות אליו שהם בחינת שאר מצות גם מזה ולא אמיש ולא בלבד לפי ערכי כי אם גם יותר מחוקי וערכי צפנתי

אמרי פיו ומ"ם של מחוקי כמ"ם של טוב יום בחצריך מאלף לעשות יקר יותר ממני כן מחוקי יותר מחוקי:

פסוק יג

והוא באחד כו'. אחרי אומרו שתמה על היסורין ודחה טעם היותו לנסיון ראה והנה אפשר להשיב לו ב' טעמים אחד לומר הלא אתה בפיך אמרת וה' לקח שכשהוא יתברך פועל דין נמלך בבית דינו כי וה' הוא ובית דינו ואם כן אם היתה טענה לזכותך היו אומרים אותה לפניו ועוד מענה ב' והיא כי כל נפש ורוח כל בשר איש יש לה חוק וגבול להשגת עלייתה כי על כן הצדיק מתגלגל עד השיגו אל שלמות הראוי לנפשו לפי בחינתה ובכן אולי להשלים חוקך לבל תצטרך להתגלגל הוצרכו יסורין אלו על כן הטענה האחד אמר והוא באחד כו' לומר טענת מה שוה' הוא ובית דינו אינה טענה כי הלא מה שהוא נמלך בבית דינו אינו אחר אצלו כי אם והוא באחד כי בית דינו והוא אחד הם בלי פירוד חלילה נמצא נמלך במי שהוא אחד עמו ועל כן אין טענה לומר למה בית דינו לא טענו לזכות כי מי ישיבנו כי לא יש מי ישיב כי הכל אחד ועוד כי איך ישיב הבית דין כיון שמעת שנפשו אותה מיד ויעש ואין אחר מעשה כלום וכי מתי ישובו והרי המעשה דבק ברצון. או יתכן יאמר מעין זה על הטענה הראשונה ואם מה שיסורין קשים באו עלי הוא כי עמו יתברך מדת הדין וקטרגה על כל הטובה ומצאה לי חטא מה ולא ממדת רחמים הוא זה אך מצאתי חן בעיניו הנה לא כן הוא כי הלא והוא באחד כלומר אין הוא יתברך עם מדת הדין כמי שהוא עם אחר לומר והוא באחר כי אם והוא באחד שלא יתפרדו חלילה כי אם שתי הבחינות אחת הן כי האחת היכל ומושב לאחרת הפנימי מתייחס לנפש בערך השני והוא באחד בתוך מי שהוא עמו אחד ולא כבחינת גוף האדם עם נפשו בו שגם בהתחברם נפרדו האיכות חלילה ובזה מי ישיבנו והראיה כי הנה כאשר נפשו הוא הפנימיות אותה ויעש החיצון:

פסוק יד

ועל הטענה הב' יאמר אם מה שיסור יסרני הוא כי ישלים חוקי שכל אדם יש לו חוק וגבול עד היכן צורך השגת שלמותו לפי בחינת נפשו וכדי להשלים חוקי הוצרכתי לסבול סבלנות יסורין אלו הלא וכהנה רבות דרכים עמו להשלים חקי ולמה בחר בדרך הצרות הגדולות האלה:

פסוק טו

על כן כו'. אחרי אומרו מי יתן ימצא עמו יתברך פנים בפנים יערוך לפניו משפט וסידר הטענות עד כה אמר הנני חוזר ואומר כי לא אוכל לסבול היות לפניו כי הנה על כן אני

גוזר אומר שמפניו אבהל ממה שעתה שלא בפניו אתבונן במה שאסדר לפניו ואפחד ממנו שאני מתפעל ומפחד ומזה אני מוציא שמפניו אבהל אם היה בא אל הפועל שאמצאהו ואערכה לפניו משפט:

פסוק טז

וגם עוד טעם אל רכות לבי שלא יתחזק כי אם יתבהל לפניו כי הלא אל הרך לבי כי בהיותו מתנהג עמי במדת חסד אל ברוב טובה היה לי מורך לבב מענוג ומרוך שעתה שהתנהג בשם שדי ושידד אותי מחמת הרכות ההוא לא עצרתי כח והבהילני ואיככה אוכל על רכות לבי ובהלת הרעה נוסף על הרהור גדולתו לעמוד לפניו ולא אתבהל:

פסוק יז

ושמא תאמרו אם כל כך אני נבהל רך ונשבר איך יכולתי לסבול מכת יד השטן ולא נכרתי אל תתמהו על זה כי מה שלא נצמתי ונכרתי מפני חשך הוא השטן הנקרא כן כמו שאמרו ז"ל בב"ר על עסוק וחשך על פני תהום זה שטן הוא מלאך המות שמחשיך פני הבריות הלא הוא כי לא נתראה אלי אפילו במציאות אופל נגד פני כי מפני כסה הוא יתברך אופל שלא ראינו עם היות שבזמנים ההם היה נראה בפני הבריות:

פרק כד

פסוק א

מדוע משדי כו' החל בתלונת רשעים וטוב להם והוא כי הנה המתפלספים אשר אור תורת ה' לא נגה עליהם על תלונת רשע וטוב לו או הפכו תשובת והסכמת החוקרים שלא על פי התורה הלא היא כי העולם מתנהג על פי הוברי השמים וכסיליהם ועל כן בהיות עת הורתם או לידתם גוזרת עליהם טובה גם כי רשעים יהיו לא יבצר מהם כל אשר גזרה עליו עתו וההיקש בהפכו ועל זה מקשה איוב ואומר שאם היה הוא יתברך חלילה תחת הזמן לא יפלא מה שיגזרו העתים על איש הפך רצונו יתברך לתת לאיש כדרכיו אך בהיות שאינו תחת הזמן חלילה למה לא יכנעו עתות הזמן תחת רצונו יתברך לבלתי עצור כח לגזור שלא כרצונו להיטיב לרשע ולהרע לצדיק וזהו אומרו מדוע משדי השודד לא יצפנו ויחבאו ממנו ויכנעו עתים מלגזור שלא כרצונו יתברך אחר שכל יודעיו כחכמים בחכמתם ונביאים במחזה שדי יחזו ומלאכים ברוחניותם והשגתם לא חזו ימיו יתברך כי לא ראו בחכמתם ראש וסוף וגבול לימיו חלילה כי אדרבה הוא חידש העולם והזמן באופן שהזמן תחתיו ולמה יעצרו כח עתות הזמן לעשות ולגזור דבר אשר לא רצונו

יתברך הוא באופן כי תשובת הניח הנהגת העולם על פי הכוכבים איננה ואם כן אפוא נשארה התלונה במקומה מרשע וטוב לו:

פסוק ב

ומי יתן ולא ייטב רק לבלתי מכבידים וכופלים רעתם כי אדרבה כל רעתם כפולות ועל שלא יוכו על רעתם עוד יוסיפו סרה כי הלא גבולות ישיגו כו' והוא כי בראשונה החלו בבלתי נרגש לכל כי אם בבקעה גבולות ישיגו בשדות זולתם להקריב גדר שדהו אל תוך שדה חברו ובראותם כי אין אומר השב עדר גזלו וירעו בשדה שהיו בו מסיגי גבול באופן יכפלו רעתם לומר ואיה אפוא השגחתו יתברך שעל אלה יתאפק ה':

פסוק ג

ועוד שהרי בשלשה נאמר שמוע אשמע צעקתו בענוי אלמנה ויתום ובענוי העני שנאמר ושמעתי כי חנון אני והנה בשלשתן חטאו ולא נפקדו והוא כי הנה חמור יתומים ינהגו שהוא להעמיד בקרון ובראות כי אין מכלים יחבלו שור אלמנה לשום בצדו של חמור להנהיג בשור ובחמור נמצא עון משולש גזילת יתום וחבול אלמנה והנהיג בשור ובחמור יחדו והם אשר עליהם נאמר כל אלמנה ויתום לא תענון כו' שמוע אשמע צעקתו:

פסוק ד

וגם העניים והאביונים הקרובים אל ה' ועליהם נאמר ושמעתי כי חנון אני לא לאחד ולא לשנים מנעו אוכלם מפיהם כ"א יטו אביונים מדרך שהאביונים המחזרים בעיר לשאול אוכל לנפשם יטו אותם מהדרך שלא יניחום לתזר לשבוע לחם באופן שיחד חובאו עניי ארץ מפחדם באופו שהם מתים ברעב:

פסוק ה

ובאיזו טענה היו מטים את האביונים מהדרך הלא הוא בטענת טורנוסרופוס שאמר אם הקדוש ברוך הוא אוהב עניים למה אינו מפרנסם אך יורה כי מאסם ויכעוס עליהם כאומר משל למלך שכועס על עבדיו וגזר שלא יאכילום ולא ישקום ובא אחד והאכילם אין המלך כועס עליו ומה גם בטענת הגמרא להצדיק איש עליו את הדין לומר מעולם לא ראיתי ארי סבל וצבי קייץ ושועל חנוני והם מתפרנסים שלא בצער ואני מתפרנס בצער אלא אני הוא שקפחתי את מזונותי והנה הבא להתפקר כטורנוסרופוס מענין זה ילמוד לומר כי למה שהוא יתברך געל בעני יותר מבבהמה שמפרנסה שלא בצער ולרש אין כל אך אין זה כי אם שמאס בו ה' אם כן גם אנו נמאס באשר מאס הוא יתברך והן זאת טענת המטים אביונים מדרך בל יפרנסום העם באמרם הנה הן פראים במדבר ואיך מתפרנסים האם יצאו לפעלם ארי סבל וצבי קייץ להתפרנס לא כן הוא כי אם משחרי

לטרף ומוצאים מוכן ואם כן אם ערבה לו יתברך שיערב לו לפרנס העניים גם שלגדולים על עון אשמה נאמר שרוצה למרקו לפחות לחם לנערים קטנים פחותים מבן עשרים שאינם בני עונשים למעלה יתן להם אך יורה כי מאסם אותם ואת צאצאיהם והוא ידע מתי שוא וכובד ענשם:

פסוק ו

בשדה בלילו כו'. הנה אומר וכרם רשע ילקשו הלא כמו זר נחשב יתרעם על שוד רשע וימות בלא עתו. אך יאמר כי בשדה שאינו שלו יקצורו כד"א תשכן באהלו מבלי לו והוא דעת המתרגם והראב"ע ז"ל. ולבל יורגש בהביאו העירה ישימו מה שקצרו בכרם אחד מהם הקרוב אל השדה עד עבור קציר השדה הנגזל ואחר כך בהביא אשר קצרו העירה יאמרו כי כרם רשע ילקשו שאם יאמרו להם איך תביאו תבואה מהכרם יאמרו כי הוא כרם של אדם רשע שזרע כלאים בכרמו הוא ואם אחרו אחר קציר השדות הוא כי ילקשו כי היה לקיש שאחרו וזרעו ולמצוה כוונו להפקי' את הכלאים. או יהיה בלילו מאכלו כמה דאת אמר יגעה שור על בלילו והענין בשום לב אל אומרו בשדה בפת"ח הבי"ת שהוא כאומר בהשדה הידוע ויהיה שיחזור אל הנערים אביונים הנזכר שבשדה שלו יקצורו מאכלו של עני ואמר לשון יחיד על כי כל שדה הוא של אחד מהם בלי שותפות מן הסתם ומאשר יגזלו ויקצרו יעשו עבירה אחרת כי כרם רשע האחד מהם יזרעו בו לקש הוא מה שמאחרים וזורעים קרוב לניסן ואמר שכל כך ממהרים לקצור מהיוצא השדה תחלה שיש זמן לזורעו לקש בכרם רשע:

פסוק ז

ערום כו'. אמר כי כאשר החסירו לחם מהדל כן גם כסות והוא כי בא הערום לומר שלא יתנו לו לבוש ללבוש כי אם להכסות בלילה וזהו ערום ילינו מבלי לבוש וגם לא יאמרו לו כיון שערום אתה גם שלא נתן לך לבוש להתעטף סביב גופך אתן לך מה שיספיק לכסות צדך שלמעלה ולא להציע תחתך אחר שמגולה אתה בוא ולין בצל קורתנו מפני הקרה אמר כי כאשר ערום ילינו בלי לבוש כן ילינוהו באין כסות עליו והיכן ילינו אותו בלי לבוש ואין כסות הלא הוא בקרה לקור וקרח בלילה תחת השמים ולא בצל קורותם:

פסוק ח

ובראותם כן שלא ירוחמו ילכו לכסות בשרם תוך עמק שבין ב' הרים ופתאום ימטיר ויבא זרם בין ההרים ויתכסו במים וירעבו ולא יוכלו לסבול ואז חבקו צור להסתר בו לכסות בשר ערוה:

פסוק ט
יגזלו כו'. הנה מהראוי יאמר ואת עני יחבולו ולא על עני. ועוד אומרו ערום הלכו כו' הרי ענין זה אמר למעלה ערום ולמה כפל ושינה הלשון והפסיק בין זה לזה ואפשר יאמר כי מי שנשאר יתום ושדדו נכסי אביו במותו יגזלו אלה גם הם מהשוד ההוא ובהשאר היתום עני שאין לו כי אם מדו לבושו שעליו יתאנו תואנה לפושטו לקחת לבושו ומה יעשו על עני זה יחבולו שמה שעל עני שהיא כסותו לבדה יחבולו כי יאמרו אביך היה חייב לאיש פלוני ויחבלו שלמת יתום שעליו:

פסוק י
ויפשיטו אותו עד ערום הלכו אותו בלי לבוש כי חבלו אותו ועוד יעשו כי רעבים הבאים להם שיפרנסו אותם במקום האכיל אותם מעמיסים אותם ישאו על שכמם עומר מן השדה לביתם שיראו האוכל על שכמם ולא יאכלו ממנו וגם יתכן שלא יעמיסו עליהם לחם ומזון אשר יאכל כמות שהוא פן ישלחו ידם ויאכלו ממנו כי אם עומר ולא הפליג במשא כי אם עומר כי כל כך היו תשי כח מהרעב כי בין ב' רעבים לא יכלו לישא עליהם יותר מעומר:

פסוק יא
ובראותם כל המון קריה כך בין שורותם הם כותלי ביתם יצהירו כי נשתמשו מכותלי הבית במקום כותלי הגת באופן שנפסד חציו של שמן ונמאס הבית כדי לעשותו בהחבא והטעם כי הנה יקבים דרכו תחלה ויצמאו כי יין ביקבים גזלו מהם על כן בבא עת הבד של זיתים לא דרכו בגתות שהוא מקום ידוע לזיתים פן יגנבום על כן בין שורותם שלא ירגישו בדבר יצהירו:

פסוק יב
הנה כי מעיר שהוא מתוך העיר מתים ינאקו מהחמס שהם בני אדם החיים וגם נפש חללים הקבורים חוץ מהעיר הם חללי רעב שעל ידי שהחסירו לחמם מתו תשוע באותו העולם ועם כל זה שצעקו עליהם בשני עולמות ואלוה לא ישים בהם תפלה וחסרון בטובם והצלחתם:

פסוק יג
המה כו'. אמר מעין מאמרם ז"ל בגמרא כי יותר יאשם הגנב מהגזלן כי הגזלן השוה עין של מטה לשל מעלה והגנב בעשותו בלילה נתן יתרון לעין של מטה ועל דרך זה יאמר הנה הדור ההוא חטאו בע"א ובשפיכות דמים ובג"ע והנה מה שחטאו בע"א כי

המה היו במורדי אורו של עולם אפשר שלא להכביד אשמתם לומר כי לא הכירו דרכיו יתברך ולא ישבו בנתיבותיו הם נתיבות חכמת התורה להכיר גדלו ית':

פסוק יד
וכן מה שחטאו בשפיכות דמים הנה לאור יקום רוצח לאור היום יקטל עני ואביון כלומר כי זה לאור יקום כגזלן שישוה עין של מעלה לשל מטה ואם לא יעשה אלא בלילה אז יהי כגנב שנותן יתרון בעין של מטה וזהו ובלילה יהי כגנב כלומר דווקא העושה בלילה הוא שיהי כגנב אך הרוצח האמיתי לאור יקום שהוא כגזלן כאמור וזה אין רעתו רבה:

פסוק טו
אך היותר קשה הוא היראים יותר מעין של מטה ועושים בלילה והנה הם ב' והם הנואף והגנב וזהו ועין נואף שמרה נשף לעשות מעשהו לאמר לא תשורני עין הוא אדם אך וסתר פנים של מעלה ישים בלבו באופן שנזהר מעין הבריות ולא מעין של מעלה או וסתר פנים שיצייר הוא יתברך פני הולד שעל ידי נאופו ישים שאם היה שת לבו כי הוא יתברך צר הצורה ההיא לא יסכל שמכל שכן שיראה אותו ולא יעשה עיקר מעין של מטה:

פסוק טז
וכן הגנב עושה יתרון בעין של מטה כי הנה חתר בחשך בתים מה שיומם חתמו וסיימו למו והנה לא ידעו כאור כי לא ידעו כאשר יחתרו בחשך כי שם אור הוא אורו של עולם כי לילה כיום יאיר כחשכה כאורה והוא עשות עין של מעלה כו' כמדובר. כלל הדברים נואף אשה והגנב בקר אור למו צלמות שלא יוכלו לעשות בו רשעם כ"א יעשה כל אחד באור יכיר בעל האשה או הנגנב בלהות צלמות מעשה הרעה אך ממה שה' רואה לא ישימו לב וע"פ דרכו ספר מגבורת אומנותם כי אחד מהם חתר בחשך בתים רבים שיומם חתמו וסיימו רבים וזה אמר חתר לשון יחיד וחתמו לשון רבים:

יג או שעור הכתובים לומר הנה היו שם עבודת אלילים וג"ע ושפיכת דמים וגנבה והנה יש בחינה שקשה הגנבה מג' ראשונות והוא כי המה היו במורדי אור מורדים באורו של עולם שהוא עון ע"א הנה יש פתחון פה לבלתי הכביד עונשם והוא כי לא הכירו דרכיו ולא ישבו בנתיבות חכמתו להכיר גדולתו כי בלעדיו אין אלהים על כן לא דבקו בו:

יד וכן על שפיכת דמים כי לאור יקום רוצח יקטל עני ואביון הנה ישוב ויבוש בלילה כבושת גנב כי ימצא ומה גם כי יקטל עני ואביון כי בצע כסף לא לקח וזהו ובלילה יהי כגנב שיתחרט ויבוש כבשת גנב:

טו וכן ועין נואף אפילו ששמרה נשף לומר לא תשורני עין שהוא מעין הגנב שנותן יתרון בעין של מטה אף על פי כן אינו דומה כי מה שיעשה בנשף לא על עשות יותר חשיבות מעין אדם הוא עושה כי אם שהפעולה מגונה שאפילו ביאת היתר היא גם בהסתר מבני אדם שאפילו בעל הדבר יסתיר פניו מראות מציאות הדבר וזהו וסתר פנים של הזולת ישים בלבו:

טו אך אמנה אשר חתר בחשך בתים כו' הנה זו קשה כי הלא לא ידעו אור שהם כמסכלים ובלתי יודעים במחשך מעשיהם כי אין רואה אורו של עולם בם שעל כן לא יגזלו ביום כי לא יראו כי אם מעין אדם שזה הוא ככופר בהשגחה ואומר לא יראה יה מה שאין כן הקודמים כי עם יודעם שה' רואם יש להם תואנה מה שאין כן בגנב:

פסוק יז

ועוד טענה אחרת להפליג בין נואף לגנב כי הן אמת כי יחדו בין נואף בין גנב בקר שיש אור למו צלמות מפני הרואין אך בגנב שאני דובר בו יש טעם כי יכיר הגנב בלהות צלמות אחרי ראות את ביתו רוקן מכל טוב יכיר בלהות צלמות שעשו לו בחשך הלילה ועם כל זה שאפילו בעשותו בלילה יוכר לא ימיש מעשות הדבר בלילה שמא לא נודע מי גנב ולא חש אל ודאות עין של מעלה אך הנואף לא יכיר בעלה בלהות שנעשו בצלמות הלילה על כן אפשר לומר כי לא להיותו כופר בראיתו יתברך עושה בנשף כי אם מפני השלום בינו ובין בעל האשה שיהיה שלום בינו לבינה שעל ידי כן לא יכיר בלהות צלמות מה שאין כן הגנב כמדובר. או ידבר כל הפסוק על הגנב ואמר הנה כלל הענין כי זה כאשר הגנב בקר לו צלמות פן יודע כי הוא עשה כן הנגנב באופן כי יחדו גונב ונגנב בקר למו צלמות והנה הגנב כבר אמור אך בנגנב היאך הוא פירש ואמר כי יכיר כו' והוא כי בלילה לא הרגיש הנגנב עד בקר שיראה והנה נתרוקן ביתו כי אז אחר הלילה תשמע הזעקה וזהו כי יכיר בלהות צלמות כי יחדו גם לנגנב בקר לו צלמות כי יכיר אז בלהות שנעשו לו בצלמות הלילה ויחקור עד יגלה הדבר ולא יחמול ועם כל זה לא יחוש כי אם על שמכיר בבקר ולא אל מי שיכיר גם בלילה כי לילה כיום יאיר לפניו יתברך:

פסוק יח

קל הוא וכו'. שמא תאמר האם קל בעיניך מה שהציפם הוא יתברך במי המבול את הרשעים ההם ומה לך עוד לזעוק על שלותם הלא זאת תלונתי כי הנה קל הוא עונש זה שיהיו נדונים על פני מים אך הראוי היה כי תקולל חלקתם היא נפשם בארץ שלא תצא נפשם כמו רגע וידון בגיהנם כי אם תקולל נפשם בעולם הזה ביסורין וזה משני טעמים האחד שיכירו רעתם ויקבלו מוסר וישובו מדרכם ויזהרו שלא לעשות עוד כדבר הרע

אשר עשו ולא שום דבר המביא לידי כיעור מעשיהם וזהו לא יפנה דרך כרמים כי סחור סחור לכרמא לא יקרב והוא כי ראש כל מעשים רעים הוא היין בוגד כי הוא תחלה לכל מדה רעה ועבירה כענין בן סורר ומורה ועל כן הרוצה לפרוש מכל דבר רע פורש עצמו מן היין כמאמרם ז"ל הרואה סוטה בנוולה יזיר עצמו מן היין ועל כן אמר שעל ידי התייסרם פה בהתמדה כי תקולל חלקתם בארץ כל כך יקבל מוסר שאין צריך לומר שיזיר עצמו מן היין המרגיל לעבירה כי אם אפילו לא יפנה דרך הכרמים ומה גם לאכול מפריה ולשבוע ושתות מיינה:

פסוק יט

ומה שתקולל חלקתם הוא שיהיה במקומם ציה ממים וגם חום שזולת החום הטבעי יהיה גם תוספת שיצא שם חמה מנרתקה באופן שמרוב החום יגזלו מימי שלג להתקרר והוא קשה למו על שרפת חמה מנרתקה השורפת כאש לפי הטבע באופן שמרוב החום יגזלו מימי שלג באופן שמצרי שאול יהיו למו עם שאינם בשאול ממש וזהו שאול חטאו כלומר השאול חסרו אך צרותיו כבר היו להם ויהיה חטאו כד"א אני ובני שלמה חטאים:

פסוק כ

והטעם השני הוא מפני תיקון העולם שמהם יראו ויוסרו לבלתי עשות כמעשיהם הרעים אך במותם מהרה ישכחוהו העולם ולא ישיתו לב אל היות מיתתם רעה מה שאין כן אם היו מאריכים ימים בצרות רבות ורעות מתמרקים ברעה לעיני הכל ובהסתלקם מהרה אין צריך לומר העם כי אם אפילו ישכחהו רחם שממנו יצא כי אפילו אמו ישכחהו כאשר מתקו רמה ומה גם עתה לשאר העולם כי עוד לא יזכר לקבל מוסר והטעם כי הנה ותשבר כעץ העולה כאשר בהשבר עץ כי נשבר בכח השובר אותו כרגע אך מה שהיה ראוי הוא כשהשבר ברזל על ידי הכאות או להחזיק בשני ראשין בכח כי לא במהרה ישבר כי אם יתפתל ויתעקש תחלה ויוכה הכאות אין מספר ושרפת אש הרבה טרם ישבר כן היה ראוי באלו שכורם צאת נפשם יתייסרו ימים ושנים אין מספר מפני תיקון העולם:

פסוק כא

רעה עקרה וכו'. הנה אמרו רבותינו ז"ל על עדה וצלה שבימים ההם היו נוהגים לבקש אשה יפה ומשקין לה כוס של עיקרין שתתעקר ולא תלד פן תכחיש יפיה ואשה אחרת להוליד ממנה ואחשוב שעל זה בא איוב לקרא תגר כי בדור ההוא ידבר ואמר כמתלונן על מה שהוא יתברך היה סובל ולא פוקד וזהו אומרו רועה עקרה שרועה ומגדל עקרה

לכתחלה שלא תלד ומטיב לה לריק ואלמנה שהיה עושה מצוה לזונה ולפרנסה לא ייטיב לה עם היות שכך תועלת יש לו עם זו כמו מהאלמנה והיה עושה מצוה:

פסוק כב
והיה ראוי לאיש כזה לשיוסרו אחרים ולא יעשו כן שאפילו אם איש זה היה גבור שומשך אבירים בכחו שעתה יקום ממטתו אשר שכב עם העקרה ההיא שיקום מאותה מטה באופן שלא יאמין בחיין כי אין צריך לומר שלא יעמוד על עמדו כי אם שכל כך יותש כחו עד גדר שלא יאמין בחיין:

פסוק כג
ולא ימות כי אם יתן לו החיים הנזכרים לבטח ולא בבריאות כי אם נשען על משענתו ועיניהו על דרכיהם של כל זולתו באופן יהיו עיניו רואות וכלות את חביריו הולכים בדרכיהם והוא לא ינוע מרוב חליו רק אל משענתו באופן שיכיר חטאו והרואים ממנו יראו איך יסרו רעתו ויקבלו מוסר:

פסוק כד
ואחר אומר שלכל הרשעים שהזכיר או לרועה עקרה שהיה ראוי יתייסרו ולא ימותו אמר הנה היה אפשר להשיב כי אם היה רוממם ה' היה להאכילם איזה זכות לזה אמר רמו כו' לומר אם מה שרומו יהיה מעט ולא יתמיד כי אחר המעט ההוא ואיננו אותו הרוממות כי אם שוהמכו בעניות כד"א כי ימוך אחיך החרשתי במה שיוסרו באחרית רע אך מה שאני רואה הוא כי הם בריאים וחזקים בחייהם שכמו שהוא כל שאינו מתבלה כך יקפצון ברב כח ובסילוקם אין חרצובות למותם כי אם וכראש שבולת בקלות בלי צער כי אם כצדיקים ימלו:

פסוק כה
ואם לא מי שהוא אפו הוא מי שמלא כל הארץ כבודו שגם הוא אפו שהוא ה' שאמרתי לווכח עמו מי יכזיבני מכם ויהיה כדאי לשים לאל מלתי:

פרק כה

פסוק א
ויען כו' :

פסוק ב
המשל וכו'. הנה איוב אמר במענה הקודם שלשה דברים א' בפתח דבריו כי כי היה רוצה לווכח פנים בפנים עמו יתברך כאמרו מי יתן ידעתי ואמצאהו כו'. ב' אמר מדוע

משדי לא נצפנו עתים שהיה תמה איך להיותו יתברך משגיח בפרטי העולם הזה למה לא נצפנו מפניו עתים לשפוט על איש נגד המשפט לפי מעשיו כי על כן יראה כי הוברי השמים הם שולטים בעולם. ג' למה היה סובל רשעת הדור הרע ולא היה מיסרם ואדרבא היו בהצלחה והנה על שלשתן בא להשיב והתחיל במאי דסליק מניה ואמר המשל ופחד וכו' לומר אל תתמה בהצלחת הרשעים ויסורי הצדיקים כי הלא שתי בחינות עמו יתברך א' של חסד הנותן ממשלה וטובה ב' פחד ורוגז הנותן יסורין עמו יתברך הוא בלבד ולא עמנו כי אין שכל אדם מגיע עד תכונתו ובהני כבשי דרחמנא למה לך ועל השנית דע כי אין השמים מושלים בטבע כי הלא אפי' מציאותם שלא בטבע כי הלא השמים מאש ומים שהם נגדיים ואיך מתקיים אם לא בהשגחה שהוא יתברך עושה שלום במרומיו וא"כ איך ישפטו שלא כרצונו:

פסוק ג

ועוד ראיה כי הלא היש משפר יג:ו' כי הלא כל גדודיו יתברך שבעולמות עם עולם השפל אין גם אחד יהיה לו חיות אם לא על יד אורו יתברך כי על מי לא יקום אורהו יתברך לקיימו שכל נשמת רוח חיים שבאפם הוא אור מאתו יתברך לכל א' לפי איכותו ואם כן איך לא תהיה השגחתו בכל הפרטים אם חיותם היא מאורו יתברך ע"ד מה שכתבנו על פ' נר ה' נשמת אדם כו' שאחר שנר ה' היא נשמת אדם שהוא אור מאתו יתברך על כן יחוייב יהיה חופש כל חדרי בטן כי גם בחדרי בטן תאיר אור נרו יתברך ע"י התפשטות כנודע:

פסוק ד

ועל הג' אמר ומה יצדק אנוש עם אל שתרצה לווכח עמו וגם אשר הוא למעלה מגדר אנוש מה יזכה להיותו ילוד אשה:

פסוק ה

וקל וחומר הדברים כי הן עד כו' והנה מלת הן עד משוללת הבנה אך יאמר כד"א עד דיבון שהוא לשון ביזה ושידוד והענין איך יצדק אנוש עם אל כי הנה ירח משולל יצה"ר ושודד ולא יאהיל כי מיעטה את עצמה והוא כי אמרה אי אפשר לשני מלכים להשתמש בכתר אחד ואמר לה לכי ומעטי את עצמך והפסיד אורה וזהו הן עד ושודד ירח והפסיד שלא יאהיל הנה כי עם שאין לה יצה"ר לקתה כי חטאה ושמא תאמר הלא נתן הקב"ה לירח כל הכוכבים יוצאים עמה לז"א וכוכבים לא זכו בעיניו שלא להיותם זכים בעיניו צוה יצאו ויכנסו עמה כי אם דרך פיוס בעלמא פייסה בזה:

פסוק ו
כלומר ושא נא קל וחומר ואמור אף כי אנוש כו' שמעותד בחטא ובכן אל תתמה על יסוריך כי לא באו חנם:

ב או יהיה ענין המענה לומר הנה שני דברים עשית א' ששמת פניך לווכח עם קונך שנית שנתרעמת על דבר דור המבול שרב שופע טובם והמה ברשעתם כי גם שצפו מים על ראשם קל הוא היותם על פני מים ומהראוי היה לפי רעתם שתקולל חלקתם בארץ שיהיו נעים ונדים לאורך ימים על אלה בא להשיב על זאת השנית דסליק מינה ואמר המשל ופחד כו' לומר אם היה שהוא יתב' דן על פי מדת הדין בלבד כך היה אך הנה המשל ופחד עמו מדת חסד ורוצה לדון ברחמים ומדת פחד ורוצה לתפוס בשורת הדין ומה עושה הוא יתברך עושה שלום במרומיו בין שתי המדות ומשתף מדת רחמים להיות רחום בדין כלומר שעל כן לא עשה ככה לקלל חלקחם בארץ שיתמידו ברעה בחיים חייתם:

ג כי אדרבא חושב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח כי היש מספר לגדודיו מיום שברא אלהים אדם ולא יאבדו כי ועל מי מכל בני אדם לא יקום אורהו הוא נפשו להחיותו בתחיית המתים ואין זה רק על השתף רחמים בדין לבל ידח מהם נדח:

ד ועל הראשונה ששמת לבך לווכח עמו יתברך אל תעש כן כי מה יצדק אנוש כו' כדלעיל עד סוף המענה:

פרק כו

פסוק א
ויען כו' :

פסוק ב
מה עזרת כו'. הנה כתבנו בדרך השני כי על שני דברים השיב בלדד הא' על אמרו למה נתרצה הוא יתברך מדור המבול להציף אותם כמים ולפי רשעתם היה ראוי תקולל חלקתם בארץ כו' והב' על מציאות מה שערב אל לבו לערוך ויכוח נגדו יתברך ועל הא' אמר ראה שלא התאכזר הוא יתברך על דור המבול שתקולל חלקתם בארץ הוא כי המשל ופחד הם מדת חסד ומדת דין ועושה שלום במרומיו שמשתף דין עם רחמים להיות רחום בדין ולא עוד אלא שחושב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח והאם יש מספר לגדודיו מיום הבריאה כולם יקומו בתחיית המתים כי על מי מכל האדם לא יקום אורהו הוא נפשו שהיתה בו בעוה"ז לשוב בגוף ההוא שהיה בו להאיר לו ולהקימו והוא כי דעת בלדד כי

דור המבול יש להם חלק לעוה"ב כי יקומו בתתיה ועל השנית שרצה להתווכח עם קונו נתן לו עצה ימנע מזה כי מה יצדק אנוש עם אל כו' הן עד ירח כו' והנה עתה בא איוב להשיב על ראשון ראשון וגם על דבר שלישי שנמשך מתוך דברי בלדד באומרו אף כי אנוש רמה כי לא ערבו לו דבריו אלה על גבר כאיוב ואמר על הראשונה שאמרת כי דור המבול גם עליו יקום אורהו כי יזכו לתחיית המתים אמר מה עזרת ללא כח לומר אלו היה להם כח לקום היה מה בתליץ בעדם עזר לזכותם. ולבא אל הענין נזכיר מאמרם ז"ל בגמרא דר' אלא אשכחיה לאליהו אמר ליה מאי קעביד קוב"ה אמר ליה קאמר שמעתא משמא דכולהו תנאי וכולהו אמוראי בר מר' מאיר מפני שלמד מאחר א"ל ר' מאיר רמון מצא תוכו אכל קליפתו זרק אמר ליה השתא קאמר. ע"כ. הנה כי גם שרב זכות ר' מאיר עם כל זה היה לו מעיר לעזור מה שהליץ עליו ר' אילא בעוה"ז אך אין ספק כי לא היה שוה לו מה שהליץ עליו אלו היה ר' מאיר משולל זכות לגמרי ונבא אל הענין אמר הלא דבריך טובים להיות מעיר לעזור לדור המבול שיקומו בתחיה כי מה שתהפך בזכותם הכך כמליץ ועוזר למו אך אם הוא על גויותיהם מה עזרת ללא כח ואם הוא על נפשותם הושעת זרוע לא עוז כי מה שמליץ איש צדיק על איש מועיל לו אך בזאת שיהיה לעזור כח וזכות מה אך לא בהיות העזור משולל כל כווב שאין לו כח ועוז זכות לישען עליו כאשר יבאר הוא עצמו כל פסוק זה כאשר יבא ביאורו בסייעתא דשמיא.

פסוק ג

ועל השנית שיעצת אותי לבל אוכח עמו יתברך תמה אני עליך כי הלא שומע לעצה חכם מה שאין כן המשולל חכמה שלא יקבל עצה ועל כן מה יעצת למי שאין לו חכמה כמור שלא יקבלנה ואם לא לתת עצה כוונת רק להודיע תושיה היא חכמה אם אקבל ואם אחדל הנה לא היה צריך כי הלא כבר ותושיה לרוב הודעת במענותיך הקודמים. או יאמר אם דעתך להודיע מוסר להתיש גדר האדם לפני קונו באמרך מה יצדק אנוש עם אל כו' הלא גם מזה ותושיה לרוב הודעת במאמריך הקודמים ומה בצע לחזור להודיע גם בפעם הזאת:

פסוק ד

ועל אשר הוספת בזה להקטין ערכי ולומר אף גם כי אנוש רמה כו' הנני קורא תגר על זה כי את מי הגדת מלין אלו כלימר האם לי ראוי לומר שאהיה רמה ותולעה והוא הנודע כי איש אשר יאמר עליו איש תם וישר ירא אלהים וסר מרע לא משלוע רמה ותולעה בגופו ועל כן אמר כמתמיה את מי כו' כלומר הלא שמת לבך אל מי הגדת מלין ומאין ידעת שאנוש כערכי יהיה רמה ותולעה האם באה נפשך בגלגול וידעת שהיית תחלה

רמה ותולעה נשמת מי יצאה אז ממך האם היתה אז נשמת איש כמוני שתדון כי גם אני עתה מעותד לכך או יאמר כאשר אמרו היודעים חן על פסוק ונחמתי על עפר ואפר כי נפש איוב היא מתרח שעל כן אמר שמנחם על שיצא ממנו אברהם שאמר ואנכי עפר ואפר בזה יאמר העלה על רוחך היו אהיה כמוך שאמרת עלי אף כי אנוש רמה וכו' ראה נשמת מי יצאה ממך כאשר יצאה ממני נשמת אברהם ואיך דמית היה אהיה כמוך:

פסוק ה

ה ועתה חל עליו חובת ביאור כל חלק מהדברים הנאמרים אמר אשר אמרתי מה עזרת ללא כח הוא שאם על החומר של דור המבול הנמוחים במים אמרה שישובו בתחיה מהעזרת ללא כח כי הרפאים יחוללו עוד בתחיה שייטב להם במה שעזרתם הלא המה נמחו תחת מים שבים כי שם נשפך הכל ושוכניהם הם בריות השוכנים במים הנזכרים:

פסוק ו

ו ואם הוא על נשמותם שבשאול שעודן קיימים הלא ערום שאול נגדו יתב' בלי שום זכות שתכסה עליהם וכל שכן שאין כסות לאבדון מקום אשר הם שם והוא כי דעתו כי דור המבול אין להם חלק לעוה"ב הפך דעת בלדד:

פסוק ז

ז **נטה צפון כו'**. אחר כל מערכות ויכוחו אמר הנני שב מדעתי הראשון לערוך ויכוח נגדו ולחשוב מחשבות כי תשיג יד שכלי בכבשי דרחמנא כי ראיתי אחרי רואי כי הוא טעות גמורה כי הנה קל וחומר הדברים כי הלא בעינינו דברים נגלים לעין כל שאין שכל אדם משיג עמנו אם לא שיאמר ויודה בעל כרחו כי היא השגחה מאתו ואנחנו לא נדע איך הוא לקוצר השגתנו ומכל שכן דברים עצומים ורבים והחל ואמר הנה נטה צפון על תהו כנודע כי קרן צפונית תהו שאם יאמר אומר שהוא אלוה נאמר לו יבנה רוח צפון והענין כי הנה חכמי הטבע שאלו איך הארץ מתקיימת באמצע חלל כדור השמים ואינה יורדת למטה ולא נוטה אל אחד הצדדין ויש אמרו כי כובע הגלגל לשאוב ובכן כל חלקי השמים אוחזים בשוה נשארת הארץ באמצע אך אנו בני ישראל ההולכים בתורת ה' לא נאמין כי אם שה' בחכמה יסד ארץ באופן שלא תמוט ותולה אותה בחכמתו ויתכן בא איוב להכריח כי בנס היא עומדת תלוי על בלימה ולא שטבע השמים לאחוז או לדחות. ולבא אל הענין נשית לב אל אומרו נוטה צפון שאם הוא שנטה הארץ על תהו לא כן הוא שבצד צפון הוא תהו בלי ארץ אך שנטה רקיע שעל צד צפון על תהו ולא על ארץ כאשר על כל שאר העולם והנה נמצא שחלק צפון שהוא תהו נכלל בכלל מה שהוא באמצע חלל הכדור וכך יש מסוף קצה התהו אל הרקיע שמצד צפון כמו שיש מסוף קצה ארץ

שמרוח דרום אל הרקיע שמצד דרום שאם אינו כן אלא שמה שהוא תהו הוא נוטה אל צד הרקיע ומה שהוא ארץ ממשיית לצד צפון מלבד חלק התהו יש ממנו אל צד הרקיע שבצפון כשיעור מה שבסוף קצה ארץ שמצד דרום אל רקיע שמן הצד ההוא באופן שמה שהוא תהו הוא משוך יותר אל צד הרקיע ההוא אם כן איך נאמר שנשאר צד צפון ריקן והלא אותו קצה הארץ שבצד ההוא קודם התהו נאמר שהוא קצה צפון ולא נשאר דבר כמו שלא נשאר משאר רוחות אלא ודאי שחלק התהו נכנס בכלל וכך יש מסוף התהו אל צד רקיע צפון כמו שישי מקצה הארץ שמצד דרום אל הרקיע שמצד דרום נמצא שמארץ ממשיית אל הרקיע שמן הצד ההוא יש הרבה מאד ממה שיש בין סוף קצה ארץ מדרום אל הרקיע כי מצד צפון כל שיעור מה שהוא תהו הוא עודף כמדובר ואם כן אפוא אין לומר כי הרקיע בכל חלקיו שואב ואוחז בשוה או דוחה בשוה שהרי מצד צפון יש מרחק יתר מהצד האחר כי התהו ריק וחלל הוא ואין בו ממש כאויר שמן הצד שכנגדו על כן אין שאין הדבר בטבע הרקיע כי אם שהוא יתברך יסד ארץ ותלה אותה על בלימה וזה מאמר איוב באומרו ממה שהוא יתברך נוטה צפון על תהו שנטה שמים על חלק שהוא תהו כאשר על כל ארץ הממשיית אני גוזר שהוא תולה ארץ על בלימה ולא שנאחזת או נדחית מהרקיע כמדובר וזהו תולה ארץ על בלימה בלי דבר מה טבעי שבטבע תתלה בה:

פסוק ח

ח ועוד ראיה כי הנה ראינו בעינינו כי ענן מוליך מים ממקום למקום להמטיר על הארץ ולא נבקע מיד הענן תחתם ויפלו ארצה ואיך יגיעו המים אל שום מקום להמטיר עליו אם לא שיש בהם כח עב להחזיק המים:

פסוק ט

ט ואם כן מה שהארץ עומדת באמצע החלל אין לומר כי כובע השמים הכדוריים לאחוז את כדור הארץ ובהיות האחיזה שוה בכל צדדי הרקיע תשאר הארץ באמצע וזה אמר מאחז פני כסא וכו' לומר כי תאמר שהוא יתברך מאחז פני כסא שאת פני השמים הנקראים כסא כמה דאת אמר השמים כסאי מאחז בארץ פני השמים שיאחזו בכדור הארץ ועל כן ישארו באמצע לא יתכן כי הלא פרשז עליו עננו שפורש הוא יתברך על פני השמים עננו ולמה לא יפסיקו העננים מבין פני השמים ובין הארץ שלא יוכלו לאחוז בארץ כי מחיצת העננים מפסקת וכאשר יש כח בעבים לעכב המים שלא נבקעו בהיות המים בתוכן ויוכלו לעכב המים בתוכם גם יעכבו את השמים מלאחוז בארץ ועל כן

הכניס פסוק צרר מים בינתים ואם כן כאשר השמים יתכסו מלמעלה בעבים היה ראוי לארץ לרדת למטה מאמצעות החלל כי מלמטה יאחזו בה ולא מלמעלה:

פסוק י

י ועוד כי הלא חק חג על פני מים שבים שלא ישפכו על הארץ השפלה מהם שהם עומדים כמו נד לצד אחד וישם החק עד תכלית היות אור נשמת אדם עם חשך הגוף לדורות עולם לבל ימשכו אחר החומר שייראו מלפניו יתברך כמו שאמרו ז"ל על פסוק יקוו המים ועל פסוק והאלהים עשה שייראו מלפניו ואם כן איך יתכן שהשמים אוחזים בכדור הארץ שאם כן הוא היה ראוי יהיה בכל הכדור בשוה ולא שהמים יעמדו גבוהים מהארץ כמו נד בצד אחד והארץ נמוכה הימנה באופן שאין הכדור שוה ואיך יאחזו בשווי אחד אלא ודאי שאין הדבר בטבע. או יאמר הלא דחיתי טעם האומרים שפני השמים אוחזין בארץ וגם לומר שמה שהארץ לעולם עומדת באמצע חלל הכדור אינו שפני השמים סביב קולטים ומושכים ואוחזים בארץ כי אם כדעת חכמי הטבע האומרים בהפך כי טבע פני השמים לדחות את הארץ ולהיותם דוחים בשוה סביב כל הכדור תשאר באמצע הנה גם זה אין לו שחר כי הלא חק חג כמחוגה על פני מים שלא יעלו פני מים ולא ירדו ממקומם עד קריעת ים סוף שיכנסו בה ישראל מפני מחנה מצרים כמ"ש ז"ל על פסוק יקוו המים וכו' תנאי כ"י התנה וכו' שהוא יקוו לי המים מה שאני עתיד לעשות בהם וזהו חק חג על פני מים עד שיצטרף מה שהוא תכלית אור עם חשך שהוא על שפת ים סוף שנאמר ויהי הענן והחשך ויאר את הלילה ופרש"י וז"ל הענן והחשך למצרים ויאר עמוד האש את הלילה לישראל נמצא שהיה תכלית לאור שהוא עמוד האש עם חשך סמוכים לשיכנסו ישראל בים והמצריים הסמוכים להם לא ירדפום עד אז היה מה שחק חג על פני מים שלא יעלו ולא ירדו ממצבם כלומר כי אז יעלו ממחוגה שלהם ויקומו כמו נד גבוהים ממצבם שיעור מופלג ואם כן אמור מעתה אם הרקיע דוחה כללות הארץ איך לא נדחה הצד ההוא מאשר עליה ויהיה חג פני מים במקומו אלא ודאי שאין הרקיע דוחה:

פסוק יא

יא ועוד ראיה לדחות ב' הדעות כאחד שאינו לא אוחז ולא דוחה והוא כי עמודי שמים הם אש ומים שמהם נעשו ירופפו והוא מה שאמרו ז"ל כי רפים היו ולא היו מתקיימים עד שגער בהם הקב"ה ותמהו ויתקשו מהתמיהה ויעמודו ובזה יאמר לפי דרכנו כי בא לדחות גם סברת האומרים שעצם השמים דוחים את כדור הארץ ואמר הנה עמודי שמים ירופפו בבריאה והיו נמקים לולא שויתמהו מגערתו ואם כן אפוא איך עצרו כח פני

השמים לדחות את כדור הארץ אם הם רפים בטבע כי להקשותם הוצרך יתברך לגעור בהם אם כן איך יעצרו כח לא לאחוז ולא לדחות:

פסוק יב

יב **בכחו כו'**. אחרי דברו בהשגחת תליית הארץ באויר כי בחכמה יסד ארץ שתלאה על בלימה שם פניו אל מציאות הארץ ושמים אשר יש הוראה מוחשת אל חדושם ולא עצרהו הגשם והחל בארץ ואמר בכחו כו' לומר כי מי שרגע הים ותראה היבשה בים סוף כאשר נתפרסם בעולם ודאי כי בכחו אשר אמר יקוו המים וכו' ותראה היבשה והמאוחר ראיה אל הקודם והוא כי הלא נאמר עושה ארץ בכחו כו' ובתבונתו ברא שמים הנה כי נתיחסה עשיית הארץ אל כחו והשמים אל תבונתו. ונבא אל הענין אמר בכחו שעשה ארץ בכחו באותו כח רגע הים ודאי הים הוא אשר אמר יקוו המים וכו' ותראה זה היבשה באופן שמה שמה שרגע הוראה אל כחו שעשה ארץ בכחו וכן ראיה אל תבונתו שברא בה שמים במה שמחץ רהב שרו של מצרים כי לולא ברא שמים לא מחץ רהב שבשמים:

פסוק יג

יג וגם ראיה שאפילו תהומות ואשר בהם הוא בראם עם היותם גשם שפל ועכור כי הלא לא יפלא כי גם השמים הם הגלגלים גשמיים הם אלא שברוחו הוא רוח פיו שבו עשה כל צבאם שמים שפרה והקנה בם רוחניות וכמאמר רבי חנינא בב"ר שיצאת אש מלמעלה ולהטה פני הרקיע שהוא כי היו עכורים גשמיים והשפיע בם הוא יתברך רוחניות מלמעלה וכן לא יפלא מה שברא אפילו בריות תהום כי כאשר הוריד משפע רוחניותו ברוח פיו לגלגלים כי גם הם גשמיים כך על ידי השתלשלות חוללה ידו גם בריות תהום וזהו ברוחו שמים שפרה ועל ידי כן השתלשל רוחו עד שברוחו ההוא חוללה ידו נחש בריח הוא לויתן נחש בריח שהיא בריה הגדולה שבים וההיקש בכל השאר:

פסוק יד

יד הנה שבעינינו נראה נפלאים מעשיו ואין יד שכלנו משגת איך הוא עד נצטרך להניח הענין אל מי שבראו כל שכן בכבשי דרחמנא הנסתרות שאין לאיש לשית לבו להבין כי אם להיות תמים עם ה' אלהיו וזה אמר הן אלה קצות כו' הן דברים אלו הן קצות דרכיו דברים נגלים כשלהי וקצות דרכיו ומה שמץ דבר נשמע ונבין בו לקוצר שכלנו שאומרו נשמע הוא כד"א שמענו אדני אם כן אמור מעתה קל וחומר כי ורעם גבורותיו אין צריך לומר אשר הוא בלחש בלתי נשמע כי אם אפילו אשר יורגש מגבורותיו שהוא רעם גבורותיו מי יתבונן לכן מעתה נסמוך אדידיה ועל דרך זה הוא ענין כל דבריו כאשר יבא ביאורם בס"ד:

פרק כז

פסוק א
ויוסף כו' :

פסוק ב
חי אל כו'. בא במענה הזה להצדיק עצמו כי לא חשיד קוב"ה דעביד דינא בלא דינא ושכל מה שדבר עד כה לא מלבו כי לבו שלם עם ה' כי אם שאין אדם נתפס כל צערו והחל ואמר חי אל כו' והוא כי אמר למה שהוא יתברך חי ומה שאינו פורע לאלתר הוא כי לכל זמן ומה שאינו משלם עתה משלם אחרי כן וגם הוא אל בעל החסד על כן בזמן שופע הטובה שהיה לי הסיר משפטי כי המשפט שהיה ראוי לי עשות לי על אשמותי הסירו מלפעול בי והיה כמוס עמו עד שנתרבה הרוגז ואח"כ בא לי הכל ביחד ועל כן באחרונה ושדי השודד על יד רוגז העונות שבאו יחד המר נפשי:

פסוק ג
כי כל עד כו' והוא כי הנה מחכמי האמת יראה כי על יד העונות מסתלקת מן האדם הנשמה והרוח לפי רוב העונות ותשאר הנפש ומאז והלאה ישאר גרוע השלמות והאיכות. ונבא אל הענין אמר אל תתמהו אם דברתי דברים ראשונה קשים בצד מה כי הלא היה שעל ידי התחבר העונות כשבא שדי לפקוד אותם עליו לא היה שאר כי אם הנפש לבדה וזהו ושדי המר נפשי שסילק הנשמה והרוח ממנה המאירים לה שאין לה מרירות גדול מזה כי הלא כל עוד היתה נשמתי בי וגם רוח אלוה באפי הן רוח ונשמה:

פסוק ד
האם עלה על לב תדברנה שפתי עולה שדברתי כמטיח דברים חלילה ולשוני כו' אך לא היה כי אם שלא נשאר בי רק נפש לבדה:

פסוק ה
הלילה כו'. הנה מאשר דברתי כי על שלא נותרו בי רוח ונשמה דברו שפתי עולה והנה היה יצא מזה להצדיק אתכם כי הנני מודה שדברתי עולה וצדק אמרתם במה שלחייב חשבתוני אך לא כן הוא כי הנה חלילה לי אם אצדיק אתכם כי הנה תומתי התמידה בי ולא פסקה בי עד אגוע לא אסיר תומתי:

פסוק ו
כי אם בצדקתי מאז אחזתי ולא ארפה ומה שאמרתי שדברתי דופי בהעדר רוח ונשמה היינו מן השפה ולחוץ באמרו אם תדברנה שפתי עולה ולשוני כו' אך לא יחרף לבבי

בקרבי מימי באמור שאשר לא טוב הרהר כי אם תמיד היה לבבי שלם ואומרו לא יחרף וכו' הוא כי הנה על ויקרבו ימי ישראל למות אמרו בספר הזוהר כי ימי הצדיק קונים הויה בקיום מהתורה ומצות אשר נעשו בהם ומתקרבים להתראות בעת סילוקו וכתבנו למעלה כי היה עם לב איוב שהיו ימיו כן ושעל כן אמר וימי קלו מני רץ שקלו להתקרב כאשר ביעקב ודוד. נבא אל הענין אמר כל כך לבבי שלם שידעתי שבהתקרב ימי לעת למות שהם הוראותי או מעשי לא יקבל חרפה כי מהם כי שלם הוא ואור צדקו מאיר בם וזהו לא יחרף לבבי מימי:

פסוק ז

ואף על פי שאויבי הוא השטן אמר אם לא על פניך יברכך שפירשנו שכיון שיחטא בלבו שהוא מה שעל פניו יתברך שהוא הלב כי ה' יראה לבב הנה אז בעת למות שיראה השטן הוא מלאך המות שלא יחרף ולא יבוש לבבי מימי המתקרבים אז יבוש ויתחרט על מה שאמר ויהי כרשע שחטא נגדי באמור שאחטא בלבבי וממקומם שהוא שבא וכשדים כעול כי אז באותו שנהיה אני והם ויראה מעלתי יהיה כעול בעיניו וזה כוון באומרו אם תדברנה שפתי שייחס העולה על שפתים ולשון בלבד באופן שיהי כרשע אויבי כי אשר יהיה לאויב לי באומרו כי רע לשמים אני על פי אשר עד כה הטחתי דברים גם שלא רשע יחשב בעצם כי האדם יראה לעינים הלא ידמה לרשע על הרהרו בתוכי כברי וכן מתקוממי ומתגרה בי על דבר כבוד ה' שהטחתי דברים הוא כעול מן הטעם האמור:

פסוק ח

כי מה תקות כו'. שמא תחשדוני למחניף את הקב"ה באומרי שגם כשדברתי נגדו היה לבבי שלם עמו וגם תתשדוני לגונב דעתכם עתה שאני אומר כן כדי שאהיה בעיניכם לבר לבב ואולי לא כן הוא הנה אין ראוי שתחשדוני בזה כי הלא מה תקות חנף כלפי מעלה כי יבצע ויגנוב דעתכם שתחשבו כי כן הוא אנכי אם הוא שהחנף ההוא על ידי החניפו את הקב"ה ייטיב לו במותו כי ישל ויסיר אלוה נפשו מגופו ולא על ידי מלאך המות:

פסוק ט

או שייטיב למו בחייו שצעקתו ישמע אל כי תבא כו' כלומר ידוע הוא ודאי שלא יהיה כן כי אדרבה חנפים אינם רואים פני שכינה:

פסוק י

ואפילו אם החנף על שדי שהוא על מדת דין ורוגז המתיחס לשדי ששודד יתענג ביסורין ויקבלם באהבה ויקרא אלוה בכל עת עם כל זה אחר שהוא חנף צעקתו לא ישמע אל ואם כן למה תחשבו עלי כזאת שאני מסכל זה ואהיה חנף:

פסוק יא
והנה עדיין אפשר כי למה שאדם אתם ולא תראו ללבב אני מכחד רוע לבי מכם על כן הנני מוסר הדבר לשמים כי אורה אתכם ביד אל אשר עם שדי לא אכחד האמת כי הוא רואה ללבב והוא ישפוט וירא אם לבי שלם ויפרע ממני או מהחושדים. או יאמר עוד ראוי שלא תחשדוני למכחד האמת כי אשר הוא נגוע בחצי שדי עמדי איני משטה או משקר וזהו אשר עם שדי לא אכחד:

פסוק יב
והן אתם כלכם חזיתם גודל צרתי כי ראיתוני ולא הכרתוני ועשיתם כל הגוזמות ההם וישבתם ז' ימים לארץ ואין דובר ואם כן למה זה הבל שאמרתם פעם אחת תהבלו אותו פעמים אחרות לומר שעם היותי עם שדי ביסורין רבים ורעים אני מכחד האמת באמרי כי לבי שלם ולא תאמינו כי אם כי שאני הרשעתי:

פסוק יג
זה חלק אדם כו'. אם תאמרו אם כן אפוא החנם קראוך כל הרעות ההם אם היה לבך שלם עם ה' ועל כן חשדנוך שאם צדיק אתה בעיניך בכל לבך התפקרת נגדו יתברך או הרשעת באחד משני זמנים או בעוד היית מוצלח או בבא עליך שוד משדי. ראו נא כי אין הדין עמכם כי הלא זה הרע שיש לי הוא חלק מי שהפליג ברשע שהיה רשע עם אל שעם התנהג הוא יתברך עמו במדת חסד הוא רשע וזה אמר רשע עם אל כי חסד אל כנודע ונחלת אשר הם עריצים מלשוב להיות עליהם מדת שדי המשדדת למרקם ביסורין יקחו כלומר והלא לא היה לכם לחשדני ברשע כל כך גדול כזה שאהיה ראוי לכל חלק רע כזה שיש בי כי אם אין ספק שלא הרשעתי כשיעור הגדול הזה:

פסוק יד
כי הלא אם ירבו לאיש בניו למו חרב וצאצאיו הקטנים ברעב שלא ישבעו לחם:

פסוק טו
ואחר כך שרידיו יכלו אך יזכו שלא ימותו מיתה משונה כי אם במות ושיזכו ליקבר כל כך ראוי תגדל שמחתם שמתו מיתת עצמם ושניתנו לקבורה שאלמנותיו לא תבכינה עליהם משא"כ אני כי רעתי רבה מכל זה שרבו בני ולא היו לי שרידים שיקברו במות כי אם שבסקילה נקברו שהיו בתיהם קבריהם באופן שרעתי רבה מכל זה ולא היה לכם לחשוב שהייתי כל כך כבד עון להיות ראוי לכל הרעה הזאת:

פסוק טז

אם יצבר כו'. הנה כתבנו כי שב איוב להודות כי כל משפטיו יתברך צדק ואמת ושאפילו מה שהיה דובר נגדו יתברך על צרתו לא מלבו כי ידע כי האמת אתו כי אם מנהמת לבו היה כמווכח שידבר ויכוח לו והנה בא להורות האמנתו בהשגחתו יתברך לתת לאיש כדרכיו אמר כי הנה במוציאים כל ימיהם בעניני העוה"ז יש ב' סוגים א' נבהל להון שכל ישעו וכל חפץ להרבות כסף ויש שכל חשקו ללבוש בגדי חופש ורקמה ועל שני הסוגים אמר על האחד אם יצבור כעפר כסף ועל השנית אמר וכחומר יכין מלבוש והענין כי יש בשני הסוגים האלה מי שיעשה כל עיקרו עליהם אך בהיתר ולא באיסור כי יצבור כעפר כלומר כמי שצובר עפר שהוא בהיתר הפקר הוא לכל הבא לחפור את הארץ וכן יש עושה עיקר ללבוש בגדים נאים ויקרים וגם לא יעשה להטיל מוראו על הבריות שיחשיבוהו וייראו ממנו כי אם כחומר יכין מלבוש והוא כענין מאמרם ז"ל על פסוק המלבישכם שני עם עדנים אין המלבושים נאים נאותים אלא למעודן והוא בטבע כי לא יחשוק בגדים נאים כי אם המעודן ויפה מראה ורב הקומה שיהיו לבושיו נאים לו וזהו וכחומר יכין מלבוש כי לפי החומר שלו ותוארו יכין המלבוש להתנאות בו וזהו היות הכ"ף בפת"ח שהוא כאומר כהחומר הוא הידוע לו הוא חומרו נמצא כי אין רעת האנשים האלה לעול ולחמוץ כי אם שאוהב כסף לא ישבע כסף אך בהיתר ואשר ימלא את ידו ללבוש את הבגדים הנאים לא לכונה רעה רק ליהנות באופן שאין רעת שני הסוגים האלה כי אם שמניחים חיי עולם תורה ומצות ועוסקים בטובות העוה"ז בלבד:

פסוק יז

איש אשר אחד מאלה לו על שהוציא ימיו לריק יהיה מרבה לא לו ועל שלא באיסור או בכונה רעה עשו שניהם יזכו שיהיו אוכלי טובם אנשי אמת כי אשר הכין מלבוש יכין וצדיק ילבש ואשר כסף הרבה לו יהיה לנקי שיחלוק וזה אמר כסף נקי יחלוק לומר וכסף שאמרתי נקי יחלוק אותו והנה זה חלק העושים בהיתר:

פסוק יח

כי אם אשר יצבור כעפר כסף לא יהיה בהיתר כעפר כי אם שבנה כעש ביתו שהיה לאכול משל אחרים כעש שאוכל כל בגד טוב וכן אשר יכין מלבוש לא יהיה כחומר כי אם כסוכה עשה נוצר שעושה סוכה בכרם ושם עצמו בתוכה למען ייראו כל הבא לאכול מענבי הגפן בראות הסוכה כי יתן אל לבו שתוך הסוכה ההיא יש מי שראוי לירא ממנו כן היגע להכין מלבוש יקר הוא למען שכל רואה לבוש יתן אל לבו כי יקר וחשוב לירא ממנו הוא אשר תוך הלבוש ההוא:

פסוק יט
הנה אנשים כאלה תכפל רעתם כי זולת איבוד ממונם לא יזכו שיאכלהו נקי וצדיק כי אם גם גנבים ושודדי לילה וגם יתעתד שיכוהו ויפצעוהו ויערה למות נפשו והוא כי הנה איש כזה עשיר ישכב כו' לומר ישכב חי ויקום מת והוא כי העני נקרא מת כמה דאת אמר כי מתו כל האנשים המבקשים כו' וזה מבלי צאת נפשו יקרא מת וזה אמר הנה כאשר ישכב לישן שהוא דומה למיתה כי השינה אחד מששים במיתה הנה ימצא כי ישכב עודנו עשיר שהוא חי וזהו עשיר ישכב ועם היות שלא יאסף אל עמיו כי לא ימות ממש כאשר עיניו פקח ויעיר משנתו שהוא כבא מהמות אל החיים יהפך לו כי ואיננו העשיר ההוא כי מת הוא שאיננו בכולם כי נעשה עני והוא חשוב כמת כי גנבים שודדי לילה באו לו ולא השאירו עוללות נמצא עודנו ישן הדומה למת היה חי וכאשר עיניו פקח וירא את עניו נמצא מת:

פסוק כ
ומי יתן והיה שותק ומקבל צרת גנבתו וסובל כי אם שימשך כי גם תשיגהו כמים בלהות רבות כמים הנגרים והוא כי הנה לילה גנבתו סופה את העשיר ההוא והוא משל אל גנב כסופה יאתה:

פסוק כא
וישאהו קדים הוא משל אל הגנב קל ברגלים שישא את הממון ובלכתו ישערהו את העשיר ממקומו אשר הוא שוכב שירגיש בריחת הגנב ויעשה באופן ירגיש לראות אם ירדוף עד שישערהו וינידהו ממקומו וירדוף אחריו:

פסוק כב
ואחר שיקרב עליו ישלך הגנב עליו חצים ואבנים ולא יחמול עד שמידו של גנב ברוח יברח נגוע מוכה שתהיה לו נפשו לשלל:

פסוק כג
ואחר שיבריחו ישפוק עלימו על העשיר ובני ביתו כפימו וישרוק עליו ממקומו כמלעיג על המוכה ונגנב:

פרק כח

פסוק א
כהתימו לדבר הוציא ממוצא דבר שני למודים גדולים נוגעים אל עצמו אחד שלא ישמח עשיר בעשרו כי אם אדרבה ירבה דאגה כי מעותד הוא אחר הטובה אל הצרה כאשר

שיר ישכב כו' עיניו פקח ואיננו. שנית שאם אחרי עשרו באה עליו צרה אחת לא יקוץ ויהרהר ויחקור ויפלש אחר מדת הדין כי אם ישב וידום פן יתוספו עליו רעות עד אין מספר כאשר קרה לעשיר שנגנב כל אשר לו וישתער ללכת אחר הגנב וישלך עליו ולא יחמול כו' וטוב טוב היה לו ישב וידום ואז טוב לו שהרעה הא' רק יהיה לה ולא יוסיפו רעות רבות אם יקוץ ועל הא' אמר כי יש לכסף כו' והוא כי יש לו לעשיר לשית לב כי ממקום שיש לכסף מוצא ומקום לזהב יזוק:

פסוק ב

משם יוקח ברזל ונחשת הקשה ממנו שהוא משל היסורין דאינון פרזלא די מהדק וחשל כלא כלומר עורה והקיצה כי לא על חנם שניהם ימצאו ממקום אחד אם לא על שהחי יתן אל לבו וזהו כי יש לכסף כו' גם ברזל מעפר יוקח כו' כי זה לעומת זה עשה האלהים וכאשר יש לאיש כסף או זהב יכאב כי גם משם ברזל מעפר יוקח ברזל ונחשת היסורין כי זה מביא זה שישמן ויבעט ולאה:

פסוק ג

ועל השנית אמר קץ שם לחשך כו' לומר הנה לכל צרה המתיחסת לחשך קץ וגבול שם לו הוא יתברך ואריכות אפים שוב עד בא עד קצו וינוח לו ולא ישית לב לכעוס ולחקור מה זה ועל מה זה כמוני כי בר לכל תכלית הוא חוקר כמוני בצרתי לדעת מה הוא תכלית צרתו ולחקור אחריה ולא ישב וידום ויקבל בסבר פנים יפות ימשך לו אבן אופל וצלמות וטוב טוב היה לו יקבל צרתו כי קץ וגבול לה ולא יחקור באופן וימשכו לו עוד צרות רבות ורעות ומתמידות:

פסוק ד

פרץ נחל כו'. הנה כתבנו כי שב איוב מתלונותיו ואמר כי לא מלבו היו רק מן השפה ולחוץ מרוב צערו ושטוב לגבר כי ישא עול הצרה ולא יהרהר חלילה כמפורש עד כה. אמר עתה הנה עד כה דברתי מהשגחתו יתברך הפרטית ועוד אני מוסיף כי אפילו בהיות איש פרטי בקרב אנשים רשעים אשר כלתה רעתם לפניו יתברך לא בלבד יציל הוא את הנקי ההוא שבתוכם כי אם עם יחשוב מחשבות להיטיב גם את זרעו עד למרחוק דברים אשר לא שערום בני אדם וז"א פרץ נחל כו' לומר ראה נא השגתתו יתברך כי בזמן שפוקד על עיר לרעה פוקד על איש שבתוכה לטובה רבה והיא כי בפקוד על סדום רעה פקד על לוט לטובה ולא בלבד הצילו כי אם הוציא ממנו ב' אומות גדולות העתידות להוציא מג' פרדות טובות רות המואביה ונעמה העמונית שמהם הושתת מלכות בית דוד וזה יאמר פרץ נחל שריבה ופרץ נחל שטף זרע מעם מי שהיה גר הוא לוט שהיה גר שם

גר ולא תושב פרץ לרוב להוציא שתי אומות והנשכחים מני רגל הם שכניו אנשי סדום שהשכיחו רגל כל עובר ושב מעליהם בנבלותם גדלה רעתם שדלו יותר מדור הפלגה שהם אנוש נעו שנעו ונפוצו ממקומם:

פסוק ה
ותרב רעתם עד גדר שארץ ממנה יצא לחם תחתיה נהפך כמו אש:

פסוק ו
ומקום שהיה ספיר אבניה כו':

פסוק ט
בחלמיש שלת ידו הפך כו' כמ"ש ז"ל שעקר ההרים משרשם והפך הערים למטה ושורש ההרים למעלה:

פסוק י
אך בצורות הן שתי בנות לוט שהיו כצורות בתולות שבטבע אין מתעברות מביאה ראשונה כצורות בלתי עושה פירות והוא יתברך יאורים בקע שפתח רחמן ויצאו שני יאורים שתי אומות והוא כי כל יקר ראתה עינו יתברך הן השתי פרדות העתידות לצאת שמהן כל יקר מלכות בית דוד ראתה עינו כמו שאמרו ז"ל מצאתי דוד עבדי היכן מצאתיו בסדום:

פסוק יא
ושמא תאמר מה בצע להוציא אור הקדושה מתוך החשך אל תתמה כי מבכי נהרות חבש כו' והוא כי ממבוכת אדם הראשון אשר עכר הנשמות נהרות חבש הן בחינות ארבעה נהרות עליונות המושכות הנשמות כנודע ליודעים חן ובעון אדם חבש אותם בתוך החיצונים על כן הוצרך שתעלומה יוציא אור שיבא אור הקדושה מהתעלמות החשך כי משם תצא רחוצה מסיגיה כמאמרנו על פסוק מואב סיר רחצי והוא ענין אמרם ז"ל שעד שלא חטא אדם היה סותם ארבעה נהרות באגרופו שאחשוב שהוא בל יצאו מהן אל הקליפות:

פסוק יב
והחכמה כו'. הנה פסוקים אלו מורים באצבע דעת ר' יוחנן ובעלי סברתו שאיוב ישראל היה וכאשר דרשו ז"ל על גדולת תורתנו בפסוקים אלו ויתכן כי אחר אומרו בצורות יאורים כו' מבכי כו' שהוא סוד צאת מלכות בית דוד מבנות לוט ראה והנה יאמרו לו רעיו מאין בא לך סוד זה על כן סמך ואמר והחכמה כו' לומר הנה לא לכם אשר לא מישראל אתם לדעת חכמת סוד תורת ה' כי הלא והחכמה מאין הוא מאת הבלתי מושג

הוא יתברך ולא משכל אנושי היא ועל כן איזה מקום בינתה כלומר לא בכל מקום תמצא כי אם במקום מוכן לכך הן נפשות האצולות ממנו יתברך:

פסוק יג

ולא נפשות עכו"ם וזהו לא ידע אנוש ערכה הם אומות העולם עכו"ם כהם הנקראים אנוש כי אם לנקראים אדם כנודע מפסוק אדם אתם קרוים אדם ואין אומות העולם עכו"ם קרוים אדם ולא תקפידו אתם רעי על הדבר כי הלא גם ולא תמצא בארץ החיים משולל מות הם מלאכי השרת כי גם אליהם לא נתנה:

פסוק יד

וראו גדולתה כי היא קיום כל העולם כי הלא על בלתי המצאה בדור המבול בא תהום והציף העולם וזהו תהום אמר לא בי היא וכן ים שיצא ממחיצתו בדור אנוש והציף שלישו של עולם אמר אין עמדי ועל כן תהום עלה והטביע העולם וים הציף שלישו:

פסוק טו

ומה שאמרתי לא ידע אנוש ערכה הוא כי לא יותן סגור תחתיה כי אין בם מכיר ערכה מי שיתן זהב סגור שלו תחתיה כי יותר יחשיבו ההון מהחכמה וכן לא ישקל כסף מחירה כי אפילו כסף לא ישקלו עליה כי לא יכירו גדולתה:

פסוק טז

והנה ארבעה המה בחינות התורה וסימנם פרד"ס סו"ד דר"ש רמ"ז פש"ט והנה על דרך הסוד אמר לא תסולה וכו' לומר לא תסולה ותתעלה התורה בערך שאר חכמות באמור שהיא לפני האחרות ככתם אופיר הזך ובהיר מכל השאר ולא כשוהם יקר וספיר:

פסוק יז

ועל הדרש שהוא דרך מקביל אל הסוד אמר לא יערכנה זהב וזכוכית אל יעלה על רוחכם שיהיה ערך הדרש אצל הסוד כאילו תשימו זהב בהיר ולפניו מסך זכוכית שמתוך הזכוכית נראה הזהב כן תעריכו הדרך השני אל הסוד כזכוכית לבנה אצל הזהב שעם שנראה מתוכו לא יהיה קרוב שווי זה אל זה כי זה זכוכית וזה זהב כי הלא ותמורתה הוא הדרש הדרך השני תמורת הראשון כלי פז ולא כערך זכוכית:

פסוק יח

ועל הדרך השלישי הוא הרמז אמר ראמות וגביש שהם אבנים גרועים משוהם יקר וספיר כרמז אשר למטה מהסוד ומשך חכמה הוא הדברים הנמשכים מהרמז למודים חשובים מאד הם יקרים מפנינים:

פסוק יט

ועל דרך הפשטיי אמר לא יערכנה פטדת כוש שהוא גוון מקבץ הראות יותר משאר אבנים הנזכרים שהוא מעין הפשט שגם שאינו מעין כתם אופיר המבהיק כי פשט הוא עם כל זה בכתם טהור מסיגים תסולה שאין יתרון פשט התורה על יתר חכמות היותו משולל סיגים לדמותו לכתם טהור כי גם לא תסולה כי מלבד מה שאין כן בו סיגים גם יש בה איכות קדושה מעין דרך רוחני כנודע גם רמז בזה מה שכתוב אצלנו בביאור משלי ממעלת פשט התורה כי עם שכל התורה כולה שמותיו של הקב"ה באופן שהיה נראה שיחויב יבא הפשט בלתי מכוון וישר כי כדי לבא ענין צירוף האותיות מסודרות על פי הסוד שהיו שמותיו יתברך לא יבא הפשט בדקדוק ויהיה נפתל ועקש ועם כל זה זאת תהיה גדולת תורתנו כי גם הפשט לא יתעקש וזה אמר בכתם טהור לא תסולה כי אין לך כתם טהור שלא יהיה בו עירוב דבר מה אך התורה אין בה נפתל ועקש כלל:

פסוק כ

או יאמר לא תסלה כו' והוא כי הנה כתב רבינו בחיי על אבני האפוד כי השהם היא אבן מסוגלת לחן ועל כן היא על שם יוסף שה' נתן חנו בעיני הבריות וספיר על שם יששכר שהוא חכם גדול בתורה שהיתה חרותה על אבן סנפירינון והיא מסוגלת לרפא כל חלי וכל מכה ואחשוב יהיה על שם רפאות תהי לשרך. ונבא אל הענין והוא כי הנה על ידי התורה יהיו לאדם עושר וכבוד כד"א בשמאלה עושר וכבוד וכן נאמר וחן לגרגרותיך שעל ידי עסק התורה ימצא אדם חן בעיני אלהים ואדם וכל תפלותיו יהיו לחן וזהו לגרגרותיך שהוא הקנה שמשם דבור התפלה יוצא וכן ידענו שהיא מרפא כד"א רפאות תהי לשרך וכן על ידי התורה גוף האדם מזדכך כמאמרם ז"ל הלוא כה דברי כאש מה אש כל מה שאתה נותן בו נעשה אש כך האדם שעוסק בה כו' הנה שעל ידי התורה אדם מזדכך וכן מצינו כי על ידי היות משה מ' יום עוסק בתורה עם הקב"ה הוכן על ידי הזיכוך ההוא לקבל תורה מידו וכמאמרם ז"ל על פסוק ויתן אל משה ככלותו לדבר אתו כו'. ונבא אל הענין אמר אם יעלה על לב איש כי אחר שעל ידי התורה יהיו לאיש עושר וכבוד וגם מן ורפואה אם כן מי שיש בידו כתם אופיר וגם שהם וספיר די לו להיות שקול כעוסק בתורה כי על ידי כתם אופיר יש לו עושר וכבוד כי אי זה הוא עשיר כל שבני עירו מכבדין אותו מפני עשרו ועל ידי שהם יש לו חן ועל ידי ספיר יש לו רפואה לזה אמר לא תסלה בכתם אופיר שהם יקר וספיר כי אין עיקר התורה סגלות אלו של כתם שהם וספיר כי אלו הם דברים המסתעפים על ידי התורה טפלים אל העיקר:

יז וגם לומר שהיא במקום חן ורפואה מה שהגוף מזדכך ונעשה כזכוכית לבנה לידבק בחיים כענין משמתו חגי זכריה ומלאכי בטלה זכוכית לבנה שהוא שלא נשאר גוף זך לקבל נבואה גם זה אינו נערך וזה לא יערכנה זהב וזכוכית שהוא עושר וכבוד שבשמאלה שהוא זהב וגם העשות זכוכית לבנה להתקרב אל החיים על שם אורך ימים בימינה גם זה אינו ערכה כי לא יערכנה זהב וזכוכית ואל יעלה על רוחך שהוא על כי הזכוכית קל החשיבות מצד עצמו אמרתי שלא יערכנה זכוכית כי הלא גם כי תשים תמורתה כלי פז גם כן לא יערכנה:

יח וכל זה הוא בפשט התורה כי ראמות וגביש שהם כנגד דרך הסודות הרמות שבתורה הנה דרך זה לא יזכר כי איני מדבר רק על הפשט כי הלא אין צריך לומר הסוד כי אם גם ומשך חכמה היא אגדה המושכת את הלב היא יקרה מפנינים ומה גם עתה דרך הסוד:

יט וגם מה שהיא מצלת מן היצר הרע כמו שאמרו ז"ל אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש ועיקר הדבר הוא מזימה כי מתשת הכח ומבטלת תאות גופניות על זה אמר לא יערכנה פטדת כוש היא אבן מסוגלת לקרר האדם מתאות המשגל כמו שכתב הרב רבי בחיי כי אין סגולה זו לעיקר בה עם שישנה בה כי העיקר הוא על אושר טהרה של ע"ה אשר בכתם טהור לא תסולה כי טהרתה רוחניות:

כ **והחכמה מאין כו'**. אחר אומרו כי חכמת התורה לא תמצא בארץ החיים וספר מעלות חלקיה בא עתה כדרך מווכח להקשות ולומר איך יתכן שלא תמצא בארץ החיים כי מי מנעה מהם והאם לא שמעוה באמור אותה הוא יתברך לישראל ולמשה בשמים ועוד היתכן עזב הוא יתברך רוחנים והשיב ונתן טעם לדבר וזה החלו והחכמה מאין תבא שלא יהיה דרך ארץ החיים מקום מלאכי השרת ואיזה מקום בינה יותר מוכן ממלאכי השרת האם גדול הוא איש גשמי ממלאך:

פסוק כא

ופירש שתי הבתינות על האחד אמר ונעלמה מעיני כל חי הם כל מלאכי השרת שלא ראו כשנאמרה מאתו יתברך למשה ומעוף השמים הוא גבריאל מועף ביעף נסתרה בתמיה שלא עף ובא לסיני עם השכינה:

פסוק כב

הלא אבדון ומות אמרו ששמעו שמעה של תורה כשנאמרה לסיני והוא כמפורש אצלנו במקום אחר והוא כי גזר הוא יתברך שעל ידי התורה יהיה לישראל חירות ממלאך המות ובכללו הוא מגיהנם כי אין גיהנם בחיים והנה על יד העגל נתחייבו מיתה ואבדון והנה היה מקום לבל יענשו על שבור הלוחות שידונו כפנויה ולא כאשת איש אמנם אבדון

ומות אמרו אין לישראל ליפטר מהעונש של אבדון ומות כי הלא באזנינו שמענו שמעה של תורה כשניתנה להם על פה והיו כאירוסין וגם שהלוחות היו ככתובה הנה לא תפטר מהעונש הארוסה בלא כתובה שתזנה כי לא היה הפרש אלא לשלא תהיה כליה הא מיהא למדנו כי אבדון ומות שמעו וכל שכן מלאכי השרת:

פסוק כג

אך אמנם אלהים שהבין דרכה של תורה הוא ידע את מקומה כי לא היה מקומה רק בישראל:

פסוק כד

ושמא תאמר הלא חומריים הם מעותדים לחטוא לזה אמר כי הוא לקצות הארץ יביט שהוא לאחרית הימים שעתידים ישראל ליטהר עד שהנותר בציון כו' קדוש יאמר לו ויקראו בשמו של הקדוש ברוך הוא וגם עתה תחת כל השמים יראה ויבינו נאותים לה שאם לא כן אי זה דרך הלך רוח ה' להשגיח וראות במה שתחת כל השמים שהוא עמק עכירות והוא כי שם נשמות עם בני ישראל עמו יתברך אשר הן חלק אלוה ממעל וזהו תחת כל השמים יראה ועל כן החשיבם הוא יתברך ממלאכי השרת כי לולא היות חלק אלוה בארץ היתה נמנעת ראיתו והשגחתו מתחת כל השמים:

פסוק כה

הנה עד כה נתן טעם אל מה שבחר בישראל ועדיין הקושיא האחרת במקומה עומדת מה להם למלאכים לבקש תנתן להם התורה והלא שמעו אותה ומי מעכב בידם שלא יתעסקו בה לזה אמר לעשות לרוח משקל כו' והנה אמרו רבותינו ז"ל בילמדנו לעשות לרוח משקל כל נביא ונביא ניתן בו רוח הקדש כל אחד לפי כחו ועיה תכן במדה אלו דברי תורה שכל אדם נוטל תורה במדה ואין מים אלא תורה שנאמר כו' עד כאן. וראוי לשום לב אל ענין זה איך יצדק בו אומרו אחר כך בעשותו למטר חק כו' אמנם יתכן בא לתת טוב טעם אל קושיתו מה זו שאלה שאלו מלאכים אשר תנה הודך על השמים שתנתן להם התורה והלא כבר שמעוה ומי מונעה מהם ויעמדו על ספר ה' ויקראו אך לזה נשים לב אל אמרם ז"ל שכשהיה רבי אלעזר בן ערך דורש במעשה מרכבה היו מלאכי השרת באים לשמוע ממנו עד שהיתה כל הבקעה מתמלאת אש וכן ביונתן בן עוזיאל וכן בספר הזוהר שהיו באין לשמוע וכן בישיבות של מעלה מסבבים לשמוע והלא כמו זר נחשב יצטרכו ללוד מבני אדם. אך לבא אל הענין נזכיר מאמרם ז"ל בש"ר שאמרו שכל מה שכל נביא ונביא התנבא בימיו הכל קבלה נפשו בסיני וזהו משא דבר ה' אל ישראל ביד מלאכי בימי מלאכי לא נאמר אלא ביד מלאכי שכבר היתה הנבואה בידו

מהר סיני וכו' וכן כל מה שכל ת"ח או כל תלמיד ותיק מחדש בתורה הכל קבלה נפשו בסיני אלא שאחר כך חוזרים ומזכירים אותו לכל אחד בדורו וגם נשית לב אל אומרו ית' בימי מרע"ה אליעזר בני אומר וכן מאן מוכח רבה בר נחמני וכן רבים. וראוי לדעת האם נותן התורה יתברך יאמר מפי בשר ודם. אמנם למה שהתורה אינה חוץ מאיכותו יתברך כנודע על כן כל נשמות עם בני ישראל אשר הן חלק אלוה ממעל הן אחוזות בתורה כל אחת בבחינה המתייחסת אל ערכה ועל כן לכולם יש חלק בה והוא יתברך כל מה שבתורה שבעל פה הצריך להתחדש בכל דור ודור וכן כל העתיד להתחדש בכל חלקי התורה בסוד בדרש בפשט הכל ניתן לנשמות העתידות כמ"ש ז"ל במכילתא על פסוק ונות בית תחלק שלל ובזה יאמר הוא יתברך הלכה משם ר' אליעזר כי היה מחלקו וכן מרבה בר נחמני אמרו מאן מוכח כו' כי חלקו היה ועל כן אמרו רז"ל אל תגזל דל כו' על הגוזל דברי תורה מאחר ואומר בשמו שאת נפשו הוא גוזל ככתוב אצלנו בביאור ספר משלי. ובזה נבא אל הענין והוא כי הן זאת היתה שאלת מלאכי השרת שתנתן להם תורה לקבל איכות שרשה שקוע בהם שיולידו ויחדשו בה בדרך סודה ולא ניתן למו ועל כן תלמיד חכם יכול לחדש בתורה והמלאכים אין יכולין לחדש כמלא נימא ומה שנמצא בקדמונים לומדים ממלאכים הוא ממה ששומעים בישיבות אך אין לאל ידם לחדש אפילו אות אחת כאשר כתבנו בביאור משלי. ובזה נבא אל הכתוב שאומר לעשות לרוח משקל שאומר שהוא יתברך בא לעשות לרוח כל נביא משקל לתת לו מאז בסיני חלק נבואה להתנבא בדורו כפי ערך נפשו במשקל שוה וכן מים היא תורה שנתן מאז לכל נפש חלק בתורה לחדש בכל דור היה במדה לפי שיעור נשמתו של כל אחד וזה לא ניתן למלאכי השרת והוא הדבר שהיו שואלים כי לא היו מתרצים במה ששמעו בסיני בלבד והן זאת תהיה כוונת המאמר לעשות לרוח משקל כל נביא ונביא ניתן בו רוח הקדש כו' ומים כו' שכל אדם נטל תורה במדה שהוא מה שנטל בסיני או שנטל עתה בדורו לפי המדה שקבלה נפשו בסיני:

פסוק כו

ואמר בעשותו למטר חק והוא מאמרם ז"ל במכילתא וזה לשונו וירא העם וינעו כו' מגיד כו' אמר רב יהודה בר אלעאי לפי שהיו ישראל משולהבין מחמת האש של מעלה אמר הקדוש ברוך הוא לענני כבוד הזילו טל של חיים על בני שנאמר ה' בצאתך משעיר כו' ואומר גשם נדבות כו' אימתי כעשה כל הכבוד הזה בשעה שהיתה נאה שבאומות ומכבדת את התורה שנאמר ונות בית תחלק שלל ואין שלל אלא תורה שנאמר שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב ע"כ. והנה המאמר מבואר אצלנו במקומו בס"ד. אך ננקוט

מיהא מרז"ל שעל ידי הזלת מים מעניי כבוד נתקיימה נפשם בגופם ושקרא הכתוב את ההזלה ההיא גשם נדבות ומפורש יותר ברז"ל במקום אחר שאומרים שהוא הטל שעתיד הקדוש ברוך הוא להחיות בו את המתים והוא כי לשיוכל הגוף לסבול יתרון קדושת הנשמה שתבא אז טהורה מכל חלאת אשמה ומאירות בכל מאורי מצותיהן איזה חומר יהיה ראוי להם על כן על ידי טל חיים שחוזר ונילוש החומר בטל חיים הרוחני והוכן לקבל הנפש לעולם על דרך זה נפשות ישראל קבלו בסיני שפע והארה רבה מאד ולא היה יכולת בגופות לסובלן על כן הוצרך המטרת טל חיים על הגופים וזהו אומרם שהיו ישראל משולהבים מאש של מעלה כי היו הגופים כנשרפים מגודל הארת אש של מעלה שקבלה נפשם על כן הוצרך הגשם נדבות כי היתה נחלת ה' נלאה מלקבל הקדושה ויכוננה ה' על ידי הטל ההוא. ובזה נבוא אל הענין והוא כי אחר אמרו כי הוא יתברך נתן בסיני חלק בתורה לכל נפש ונפש כי דבקו בו יתברך ראה והנה יש מקום לחלוק ולומר כי הלא זה יצדק לאשר היו אז נפשות בלא גופים אך אשר היו בנפש וגוף הם כל הדור ההוא איך קבלה נפשם ובגודל השפע והקדושה שנתוספה בנפשותם זולת המראה גם הושפע בהן חלק אור התורה הפנימית ועליונה ואיך יכלו גופותם אחרי כן לסבלם לזה אמר בעשותו למטר חק הוא שהמטר על חיים עשה חק להיותו חק גם לעתיד לבוא בתחיה ככתוב אצלנו במקומו כי מאז רצה להראות להם שורש תחית המתים בכלל כל יתר העיקרים נמצא שעל ידי המטר ההוא הוכנו הגופות לסבול התרת הנפשות וגם עשה ענין אחר לזה והוא ודרך לחזיז קולות והוא כי חזיז נקרא בהיקת אורה והוא מראת אור הגדולה לא היה יכולת למלבושי חומר לקבלה על כן מה עשה הוא יתברך עשה דרך לחזיז קולות והוא שהבל פיו יתברך הוא המראה הגדול המתפשט כחזיז שלשלו והמשיכו שעל ידי ההמשכה היה מתעבה בצד מה שיוכלו לסבלו והוא קול השופר שהיה אור הבל פיו יתברך מסובב מסך כמשל קול היוצא ומתפשט מתוך השופר ועל ידי כן מקרב עדיהם כדרך גדר שמיעת קול הקרובה מראית עין כנודע ועל כן נרמז לקול ולא למראה ועל ידי כן וכל העם רואים את הקולות מה שאין כן אם לא היה על ידי המשכה זאת ושיעור הכתובים כי אמרו מלאכי השרת כי הנה לעשות לרוח הנביא משקל ומים התורה תכן במדה היה בעשותו למכור חק כו' שאם לא כן לא היו מוכנים ולכן טוב טוב לנו המוכנים מאלינו תן לנו שנחדש אנחנו כאשר נתת להם ולא שנצטרך לשמוע מישיבות של מעלה ושל מטה ועם כל זה לא שוה להם כי אם אז ראה כו' ויאמר לאדם כל חלקי התורה ולא למלאכי השרת והתכת התיבות יהיה כי הנה:

פסוק כז

אז ראה כו'. הנה אמרו רז"ל בשמות רבה ובמדרש חזית שבכל דבור ודבור השמיע הוא יתברך כל הנכלל בו מצות וחוקים ודרשות וגזירות שוות וקלים וחמורים וכו' והוא כי העשרת הדברות המה כוללו כל התורה כפרש"י בחומש נמצא כי זולת דרך הסוד הכל השמיע הוא יתברך בסיני לאדם ובזה יאמר אז ראה את דרך הסוד ויספרה את הדרש הכינה את הרמז וגם חקרה את הגמרא ואז ויאמר לאדם כלומר כי להיות ד' חלקים לתורה ולא תצדק למלאכים כי אם האחד על כן ויאמר לאדם ולא להם והוא מאמרם ז"ל שאמר למצרים ירדתם כו' שהוא הפשט. או יאמר אז ראה והשפיע בכל נפש חלקה ויספרה בפירוש את התורה שבכתב הכינה במשנה וגם חקרה במדות שהתורה נדרשה בגמרא:

פסוק כח

ויאמר לאדם כו'. כי ה' נתן חכמת התורה לאדם ולא למלאכי השרת עוד טעם אחר למה בחר באדם מבמלאכי השרת והוא כי הן יראת ה' רק במי שיש לו יצר הרע ומתחכם נגדו אך מה שאין כן למלאכים שאין בהם יצר הרע וזה לא במצות עשה ולא בסור מרע של מצות לא תעשה וזה אמר ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה מה שאין כן למלאכים שאין עשותם מצות וירוא את ה' מתייחס לחכמה כי אין יצר הרע מעכבם שתהי להם לחכמה יראתם את ה' וכן לאדם סור מרע בינה מה שאין כן למלאכים שאין סורם מרע תתייחס לבינה:

פרק כט

פסוק א

ויוסף איוב כו' :

פסוק ב

מי יתנני וכו'. הנה כתבנו שהיה כתוהה על אשר לא טוב דבר בצערו וכללות המענה כי רוב שופע טובו ורוב צדקתו היו סיבת אשר דבר כי הרגיש צער ביותר בהתהפך אל הקצה האחר עם שהיה גדול שלימותו והחל ואמר מי יתנני והנה קיימו וקבלו רז"ל כי על ירחים שהיה בבטן אמו ידבר שאז הוא יתברך היה מאיר נרו על ראשו ולפי דרכם יאמר הנה לא אתפס על חשך צערי אם אשר לא טוב דברתי כי הלא אם כוונת היסורין הם לטובתי ולהאיר נשמתי מי יתנני כירחי העבור ולא כל כללות הירחים רק כימי אלוה ישמרני שהוא מיום שניתן הנפש בעובר שהם ימי אלוה ישמרני:

פסוק ג
שלבל תצטער הנפש בחומר החושך ההוא מאיר נרו יתברך עלי ראשי כן מי יתן והיה עושה בי הארה עלי ראשי והוא שהתאוה יהיה לו האור נוצץ על ראשו שיהל אור על ראשו בעולם הזה מעין הלו נרו על ראשו בירחי קדם יהיה לו עתה והוא כנתן דצוציתא שהייתי מכיר ומתפרסם שע"י היסורין הייתי זוכה כי אז לא הייתי מקפיד על סבלי יסורין קשים כי לאורו שהוא בשביל אורו שעל ראשי אלך חשך היסורין ולא אקפיד מה שאין כן כשאיני רואה יתרון שלא עצרתי כח לסבול:

פסוק ד
כאשר הייתי כו'. התחיל לספר משופע טובו שהיה לו מתחלה שעל כן בהתחלף לא עצר כח לעצור במלין ועל כן לא יאשם והוא כי הנה כאשר הייתי בימי חרפי גדול היה בי מבאברהם כי אברהם היה ענן קשור על פתח אהלו כמו שאמרו ז"ל על פסוק ויביאה יצחק האהלה וכו' ואפשר היה מהתפשטות שכינה ואני בסוד אלוה הוא מהפנימיות היה עלי אהלי:

פסוק ה
ועוד כי אברהם כשעשה ה' מרכבה ממנו והניח מלאכיו מהיות מרכבתו אז היה אברהם משרת את מלאכי המרכבה להסעידם ואני בעוד שדי עמדי עושה מרכבה ממני סביבותי הם מלאכי המרכבה שסביבותי לקבל עליהם התפשטות מה היו נערי משרתים אותי:

פסוק ו
והראיה כי ברחוץ אז הליכי בחמה היה הצור צק בהיותם עמדי פלגי שמן לגמור הרחיצה אחר החמאה ואין זה אלא על ידיהם נמצא שהיו נערי יוצקים מן הצור שמן לרחוץ רגלי:

פסוק ז
ועוד מי יגיד שהיתה שכינה עמי הלא הוא כי בצאתי כו' הייתי מטיל מורא והוא כי כשהייתי יוצא מביתי ללכת אל שער הזקנים והבית דין לפקח עלי קרת על תיקוני העיר טרם הגיעי אל השער של בית דין לעשות משפט ברחוב הייתי מכין מושבי לעשות צדקה שיתקיים בו עשות צדקה ומשפט:

פסוק ח
ואז ראוני נערים ונחבאו שהייתי מטיל מורא וישישים קמו ולא היו יושבים בשבתי גם אני במקומי וזהו וקמו ואחר כך עמדו שלא ערבו אל לבם לשבת בשבתי רק נשארים עומדים והוא מעין מאמרם ז"ל במסכת הוריות שאחר שהיה הנשיא יושב לא היו יושבים כל אשר קמו לפניו עד שיאמר להם שבו:

פסוק ט
וכן שרים שהיו מדברים עצרו מלגמור וזהו עצרו במלין:

פסוק י
וכן הייתי שומע קול הברת נגידים נחבאו ולא היתה ההברה מדבורם כי הלא ולשונם לחכם דבקה כי אם הברת ריצת התחבאם הנה כי אין ספק כי כל המורא הגדול הזה לא היה מן על כי היתה שכינה עמדי ומטלת על כל רואי מורא:

פסוק יא
ואין לומר ששמעו עלי שהייתי מטיל אימה יתירה על הצבור ועל כן נפלה אימתי עליהם כי אדרבא כי אזן שמעה ותאשרני כו' כי אדרבא כי אמלט עני כו' כי אל זה אביט אל עני נכה רוח:

פסוק יב
כי אמלט וכו'. הנה דרך העני כי יחסר לחמו לשוע והטיח דברים כי יראה פחותי ערכו עשירי עם והנה אין ספק ככתוב אצלנו במקומו כי הלא גם העני בנו של אלהינו יתברך הוא ולמה ימיתנו ברעב אך אין זה כי אם שחלק מזונו יותר הוא יתברך ביד עשירים הקרובים אליו יתפרנס על ידם משל עצמו לפי האמת וזוכים שניהם זה בצערו וזה שמעלה עליו הכתוב כאלו משלו נותן לו ועל כן הבלתי נותן יחסרו ממונו. ונבא אל הענין אמר כי אמלט עני משוע לה' מדינה של גיהנם בהטיחו דברים כי במה שאני משביעו טובה נמלט מלשוע והטיח דברים וכן יתום ולא עוזר לו:

פסוק יג
והטעם הוא כי זה מוטל עלי והוא כי ברכת שפע האובד ההוא עלי תבא כי חלק ברכתו ומזונו עלי תבא מאתו יתברך שיזון משלו על ידי וממה שהייתי ממלט יתום היה נמשך כי ולב אלמנה ארנין והוא מאמרו על פסוק יתום לא ישפוטו וריב אלמנה לא יבא אליהם והוא כי האלמנה שבורת לב צנועה בירכתי ביתה לא תצא כצאת היתומים הזכרים לפני הדיינים להתבזות על הספק אם יוציאו לאור משפטה ואם יחדלו ע"כ תנסה ביתום אם תראה יעשו דין יתום אז תחרץ לצאת גם היא באומרה כי גם כן יעשו דינה אך אם יתום לא ישפוטו תכבד ותשב בירכתי ביתה וזהו יתום לא ישפוטו ועל ידי כן וריב אלמנה לא יבא אליהם וע"ד זה יאמר כאן על ידי שהייתי ממלט יתום לב אלמנה גם היא ארנין באומרה כי ג"כ עליה ארחם ומכל שכן שהייתי עושה בפועל:

פסוק יד

צדק לבשתי וכו'. ידוע מאמרם ז"ל עוד אפשר לנו לומר כי הנה ידוע מחכמי האמת כי הרוח מלבוש אל הנשמה וכן אמרו בספר הזוהר כי מהמצות נעשה מלבוש לרוח בג"ע של מטה ממעשה המצות ומהכוונה נעשה מלבוש דק וזך ביותר אל הנשמה בג"ע העליון עוד הורונו חכמי האמת כי מעלת המשפט למעלה על מעלת הצדקה עוד כתבנו בסמוך כי בצאתו שער עלי קרת שהוא ללכת לדון בשער הזקנים טרם הגיעו אל מקום המשפט ברחוב היה מתעכב ומכין מושבו ופירש ואמר שהיה כדי לעשות צדקה תחלה כאומרם כי אמלט עני משוע כו' ברכת אבד עלי תבא כו' ואחר כך היה עושה משפט כאומר עינים הייתי כו' אב אנכי כו' וריב לא ידעתי כו' ואשברה כו' ועל כן כהתימו לספר הצדקה שהיה עושה קודם בואו אל המשפט ראה והנה יאמר איש למה בחר בדרך ההוא להקדים צדקה למשפט ולא כדוד שהיה מקדים המשפט כאומרו ויהי דוד עושה משפט וצדקה לזה אמר צדק לבשתי כו' לומר כי תחלה לובש אדם החלוק למטה ואח"כ בגדי פאר למעלה כמעיל וצניף. ונבא אל הענין אמר הנה מהצדקה הנזכרת שהייתי עושה במושבי ברחוב טרם הגיעי לשער המשפט צדק לבשתי נעשה לי מלבוש לרוחי וגם מהכוונה מלבוש אחר אל הנשמה והנה בהתלבש הנשמה מהאי חלוקא דרבנן בהתעטף הנשמה תוך הרוח גם לבוש הנשמה היא תוך רוחי נמצא שכל רוחי היה מלבוש אל הלבוש ההוא של הנשמה שהרוח ולבושה מלבוש אל מלבוש של הנשמה וזהו אומרו וילבשני כי הצדק בחינת הכוונה שנעשה לבוש אל הנשמה נתלבש ממני כי נעשית רוחי כמלבוש אליה שהן חלוקי דרבנן ולהיות כי ערך מלבושי הצדקה בערך מלבושי המשפט הוא כהפרש שבין חלוק למעיל וצניף שהם לבושי תפארת אדם על כן קדמתי תחלה הצדקה ואחר שצדק לבשתי וילבשני אז באתי אל המשפט כי כמעיל וצניף הוא משפטי כמדובר כי גדול גדר משפט למעלה מגדר צדקה ועל כן תחלה היה ברחוב מכין מושבו ועושה צדקה ואחר כך שצדק לבשתי כו' שהם שתי לבושים מהצדקה הלכתי לעשות מלבוש עליה מהמשפט כמעיל שהוא חשוב על מלבוש שתחתיו שהוא של צדקה ולהיות משפטי ביחוד שהייתי עושה לא בלבד כמעיל כ"א גם כצניף הוא עטרה על הראש כי פרח בראש משפט ומה גם לרז"ל שאמרו שהדן דין אמת לאמתו שנעשה שותף להב"ה כו' ואין עטרה גדולה הימנה וז"א כמעיל וצניף משפטי שהייתי שופט אח"כ:

פסוק טו
ומה שאני משבח משפטי שעל כן נעשה צניף הוא כי עינים הייתי לעור למי שהיה כעור בטענותיו הייתי עינים לו פותח פה לאלם ואשר היה פסח הייתי לו רגלים הולך עד ביתו לדון דינו:

פסוק טז
אב אנכי וכו'. אם היה האביון מתחייב בדין הייתי מחייבו ופורע בשבילו כאב על בן אך וריב לא ידעתי אם היה דין מרומה ואפשר שהאביון ההוא קנוניא היה עושה עם בעל דינו עלי שיתחייב בדין ואני פורע ואוכלים בין שניהם ע"ז וריב לא ידעתי אתקרהו כמ"ש ז"ל עד דרוש אחיך אותו דרשהו אם רמאי הוא או אינו רמאי:

פסוק יז
ואם רמאות היה בין שניהם אז ואשברה מתלעות עול הוא העשיר שקבל בעד הדל לאכול החצי ואת האביון לא אשבר שניו כי עני הוא כי אם שמשניו אשליך טרף אפילו היה כבר בין שניו שהיה אוכל החצי האחר:

פסוק יח
ואומר עם קני כו'. אמר לא אאשם על מה שהפרזתי כל מדותי למעלה כי אחר כל זכיותי אלה אמרתי בלבי עם קני אגוע והוא כי כמקרה יעקב גם אני יקרני שיעקב אבינו לא מת אלא שבהיות הרוח תוך הגוף גוע ויראה כמת וזהו עם קני אגוע כי הגוף הוא קן אל הנפש ועמו יחד אגוע או לפחות וכחול ארבה ימים ומה גם למה שאמרו ז"ל שהיא בריה בלתי מתה אלא שהוא לא אמר רק רבוי ימים למה שלא יבצר בעת התחיה התכת החומר כמאמר ר' אחאי בר יאשיה שהצדיקים שאחר מותן קיימים לא ימלטו מלחזור לעפרן שעה אחת קודם תחיית המתים:

פסוק יט
וזה יאמר שרשי כו'. והוא כי הנה ידוע כי הנפש החוזרת אל הגוף בתחייה לא כל נפש מוכנת מיד כי אם שהנפש מעת סילוקה הולכת ומטהרת מכל חלאה וקונה קדושה עד גדר שאין הגוף מוכן לקבל אותה אם לא אחר מירוק כל הבשר ועצמות בלתי העצם הקטן הידוע וגם אחרי שנתעכל לגמרי ושב אל הארץ כשהיה עדיין היה בלתי מוכן לו אם לא על ידי טל שעתיד הקדוש ברוך הוא להחיות בו מתים שבו לש את החומר המתחדש שהוא של רוחני מאד ועל ידי כן יוכן החומר לקבל הקדושה. והנה מזה היה מקום להשיב את איוב איך היית כחול מרבה ימים שהוא סמוך לתחיית המתים כי שעה אחת קודם לא יבצר משום בריה משוב אל העפר ואיכה תעשה אולי הנפש לא

תמלא טהרה ושלימות הראוי אליה בזמן מועט וגם החומר לא יוכן בשעה אחת לזה אמר אין עיכוב כי הלא על הנפש הנקרא שורש כמו שאמרו ז"ל למה צדיק דומה בעולם הזה לאילן שהוא נטוע במקום טהרה שהוא בעולם העליון כי שם דבקה הנפש ונופו נוטה למקום טומאה הוא הגוף וזה אמר אין לי עיכוב לא מצד הנפש הנקראת שורש כי הנה שרשי פתוח אלי מים של שפע הקדושה ואין דבר מעכבה וסותם פי קבלתה לרוב צדקתה. וגם מצד החומר שהוא כנוף הקנץ מהשורש כמו שאמרו ז"ל נקנץ נופו נמצא כולו במקום טהרה הנה בקצירי הוא גופי מיד וטל שהוא המחיה את המתים מיד ילין בקצירי מבלי יצטרך זמן לימרק כלל הדברים כי חשבתי שעם קני אגוע כלומר שתתמיד נפשי עם גופי לעולם:

פסוק כ

ונהפוך היה כי הנה בעוד כבודי הוא הנפש מותר האדם מן הבהמה חדש עמדי טרם זקנה כזמן הזה ואדרבה קשתי לירות חצים אני על נפשי להבריחה ממני בידי תחליף על ידי יסורין הבאתני לומר המחכים למות ואיננו כו' וכן יואל אלוה כו' יתר ידו ויבצעני כן בכל יום בהתמדת היסורין אתה כמחליף קשתי להתחזק לאמר דברים קשים גורמים להפריד נפשי מגופי:

פסוק כא

לי שמעו כו'. הנה שמעו יראה לשון קבוץ כמה דאת אמר בני נכר ישמע לי ובני עמון משמעתם ויאמר הנה בשבילי ליהנות מעצתי נתקבצו כלם אחר כך וייחלו עד בואי אליהם ואחר בואי לא ידברו איש עצתו תחלה כי אם וידמו למו עצתי:

פסוק כב

והנה אם אני עונה חלקי תחלה אחרי דברי לא ישנו כענין לא תענה על רב על כן ועלימו שהוא באחרונה על כל מעניהם תטוף מלתי שנשאר הענין שעלימו תטוף מלתי לעתיד שהוא שיאמר כל איש עצתו כענין מתחילים מן הצד:

פסוק כג

ואז באמרם תחלה עדיין יחלו כמטר לי שלא היה נראה בעיניהם מועצותם והיו מאחרים מהתחיל וגם באחרונה שהיו מחוים דעתם לא היו כעושים ממש מועצותם רק כפוערים פיהם למלקוש עצתי הבאה באחרונה כי ממני יעשו עיקר כמלקוש שהוא עיקר המטר:

פסוק כד

והנה כדי לערב דעתי עמהם בל יחשבו כי לאפס ותהו נחשבו לי אשחק אליהם למען תרד גודל יתרוני עליהם מעט מעיניהם ליכנס בגדר השוואה והנה לא יאמינו שהייתי

מחשיבם לשחוק עמהם שהיה בעיניהם כמראת חלום נמצא המכוון בלתי יוצא אל הפועל כי הנה עם כל זה ואור פני לא יפילון ולא יחסרון מהקודם עם ששחקתי עמהם:

פסוק כה

ועוד הייתי עושה למען ישוו עצמם אלי בצד מה ויערבו אל לבם לדבר בפני הנה אבחר דרכם שאני אומר להם מה שפערתם פיכם במועצותיכם הוא הדרך הטוב ואשב ראש שלא הייתי אני בכסא והם על הספסלים או על האצטבא או יושב ואין מימיני ומשמאלי אדם באותה שורה והם בשורות כי כל זה היה מורה כי אין דומה לי רק ואשב ראש השורה והמה על הסדר ממני והלאה להורות כי אין יתרוני עליהם רב כי אם מדרגה אחת כאשר בין הקרוב אלי לאשר למטה הימנו לראות אם על ידי כן יערבו אל לבם להתערב דעתם ולדבר לפני ויחלתי עד בוש עד שמגדר ישיבה נעשית שכונה וזהו ואשב ראש ואשכון כי לרוב המיתון נדמיתי לשוכן ואין דובר ומה שישבתי ראש בלי כסא ובלי פירוד רק סמוך להם נראה אליהם לא כמלך כאשר הוא בביתו שיושב על כסא רם ונשא וכל העם לפני רגליו כ"א כמלך שדוד שיושב תוך העם במחנה בלי כסא ובלי פירוד מהם שהוא לבל יכירוהו הלוחמים נגדם ויתנכלו להמית את המלך לבדו באופן שהיות המלך בגדוד בלי כסא וגם מעורב עם העם לא מפני כך תגרע מדרגתו בעיניהם כי אם יתנו עליו אדר מלכות כן אלו עם שאשב ראש כאמור לא יחשבוני קרוב אל ערכם כי אם כמלך בגדוד ומה שאבחר דרכם ואעשה הוראת קרוב אל ההשואה אהיה בעיניהם כאשר אבלים ינחם מאבל קוטן ערכם לפני גדולתי שאנחמם בהראות השואה:

פרק ל

פסוק א

ועתה שחקו וכו'. ראו עתה איך נהפך עלי מזלי כי אחר כל הכבוד הגדול אשר ספרתי שהיו אילי הארץ נכנעים אלי ועתה אל תתמהו על מורת נפשי כי הייתי כל כך לבוז כי עתה שחקו עלי קלי הכמות והאיכות קלי הכמות כי הם צעירים ממני לימים והאיכות אשר מאסתי אבותם כו':

פסוק ב

ושמא תאמרו אולי אני צריך להם ועל כן עלי הגדילו גם זה לא כן הוא כי גם כח ידיהם למה לי ואדרבה הם כל כך גרועים כמתים בחייהם ואיך ייטיבו לזולת כי הלא עלימו אבד כלח כי הלחות שורשי שלהם אינו הולך ומתמעט כדרך אנשים עד עת למות כי

אם נאבד הכלח בהיותי עלימו בימים מועטים וזהו עלימו אבד כלח כי בהיות עלימו אבד הכלח:

פסוק ג

ופירש איך הוא הענין ואמר בחוסר כו'. ולבא אל הענין נשים לב אל מאמרם ז"ל הקוטפים מלוח כו' כל הפוסק מדברי תורה ועוסק בדברי שיחה מאכילין אותו גחלי רחמים שנאמר ושורש רחמים לחמם עד כאן. וראוי לשים לב מה ענין זה פה ואיך משנה משורש לגחלים והנה על היות ענשו יתכן כי הנה הפוסק מהקדושה של תורה ומכניס טומאת שיחה ראוי יכוה באש הבלתי פוסק הוא גחלי רתמים והוא מאמרם ז"ל על פסוק עם גחלי רתמים שפעם אחת אחזה אש ברותם א' ואחר י"ב חדש בדקו ומצאו שרשי בוער באש ועל כן יהיה כי היותו נדון במשפט אש בלתי פוסק כי אם בזמן רב ייחסו אותו אל גחלי רתמים וזה יאמר הקוטפים כו' ושורש רתמים הבלתי כבה הוא לחמם שמאכילין אותו בגיהנם. עוד ידענו מרז"ל כי נפשות הרשעים הן הם המזיקים ונמצאים במדברות כי נעשו שדים ומזיקים בני אדם ובכללם יהיו מואסי התורה ונבא אל הענין והוא כי אמר ראו נא כי כח ידי אלו אין לעלות על לב שיהנה איש ממנו כי הלא אפילו לחותם השרשי איננו עלימו כי אלה הם בני אדם שבשביל חוסר לחם או בכפן ממש לבדו מבלי הצטרף צרה אחרת עמה כצרותי רק על זה בלבד גלמוד הספיק להם להיותם עורקים ציה הוא מדבר שמם ובעוד שהיה יום לא הכירו רעתם עד חשך היום ואמש שהיו שם בלילה ראו שואה מחודשת על הכפן שהוא חוסר מים וגם ומשואה כי בלילה שדים וליליו ושעירים ירקדו שם:

פסוק ד

כי הקוטפים מלוח כו' שמאכילים אותם שורש רתמים הם הרשעים פוסקים מהתורה על שיחה שהם נדונים זמן רב מאד כי שורש רתמים לחמם:

פסוק ה

ואותם נפשות של רשעים הן הם המזיקים הולכים בציה במדברות ומבעיתים הנמצאים שם ועליהם אמר מן גו יגורשו שהם אותם בנין הגו יגורשו שהם נפשות הרשעים שלא יניחום בגוף כי אם נדונים תמיד אותם יריעו עלימו את העורקים ציה להבעיתם ולא יתראו בפירוש כי לרבים הם בלתי מתראים רק כגנב בהחבא שמבעיתים ובלתי נראים:

פסוק ו

ועל ידי כן ניתש כח העורקים ההם ומיד יבחרו בערוץ נחלים הוא הנכנע וגרוע מכל הנחלים לשכון שם בחורי עפר וכפים:

פסוק ז
והמהלכים בין שיחים הם אילנות צל נואקים לבקש עשבים לחים לאכול כל אחד מקצהו לבקש ובהזדמן להם חרול הוא מין קוץ ודרדר הנאכל שם יסופחו ויתחברו שם לאוכלו הנה אנשים כאלה שכל זה אמש עבר עליהם אין ספק שעלימו אבד כלח והם כמתים בחייהם וכח ידי אלו למה לי ועם כל פחיתותם שחקו עלי כמדובר:

פסוק ח
בני נבל כו'. הנה ידוע מספר הזוהר כי הרשעים אחר מותם נאבד שמם שכחת עולם והנה לא יבצר מאנשי ריק מזולזלים ביותר שגם פה הם בני בלי שם לרוב זלזולם בעיני כל ההמון. ונבא אל הענין אמר בני נבל וגם הם בני בלי שם לא מאותם שאובדים שמם אחר מותם כי אם אשר הם בני בלי שם מעתה בחייהם שנכאו עד גדר זה מן הארץ כל כך היו נכאים ומזולזלים מכל שוכני ארץ:

פסוק ט
ועתה נגינתם הייתי משתעשעים בשירי זלזולי ואחר כך בזו בעיניהם אהיה נגינה להם וישאר רק שאהי להם למלה לשנינה מרגלא בפומייהו:

ח **או** יאמר כי הנה בעלי הדקדוק גבלו חלקי התיבות לשלשה פועל שם מלה והנה הפועל לו חשיבות בעצמו וכן השם אך המלה חסרה מצד עצמה אם לא שהיא משמשת אל חברתה. ובזה יאמר דרך משל כי יש אדם חשוב מצד הפועל טוב שהוא איש פעלים ויש חשוב מצד כי שם לו בין אנשי היחס ויש ידמה אל גדר מלה חסרה מכל וזה יאמר הנה בני נבל משולל פועל טוב וגם הם בני בלי שם שמשולל שם מחמת שנכאו ונתבזו מן הארץ רק ידמו לתואר מלה:

ט והנה עתה נגינתם הייתי ומה שאני מנגינתם הוא שאהי אני להם למלה כי יהפכו ויאמרו כי אני כתואר מלה בערכם והם כתואר פועל ושם:

ח **או יאמר בני נבל כו'**. נכאו מן הארץ לרשעתם:

ט ועתה כי נפלתי קמו באמרם כי מי ידכאם אחרי נפלי ונגינתם הייתי ובדברי שירותיהם ואהי להם למלה כי בהזכירם שמי לא ישתמשו בו בבחינת שם כי אם בבחינת מלה הסובלת פירוש שהוא איוב לשון איוב כלומר כי אויב הייתי למו ונכאו מן הארץ בכחי הגדול ועתה שבת נוגש:

פסוק י
והנה אלה רשעים תעבוני רחקו מני ולא ימצאו אצלי ומי יתן לא יעשו רק התרחק ממני כי אם בנסעם מאתי להתרחק מפני לא חשכו רוק וירחקו מני:

פסוק יא

כי יתרי פתח כו'. אחרי אומרו כי זולת כל הצרות הגדולות ותכופות שבאו עליו גם נתפקרו לשחוק עליו צעירים ממנו ובני נבל גם בני בלי שם מפניו לא חשכו רוק אמר שמא תאמרו איך נפלת משמים ואיה אפוא צלם אלהים על פניך להטיל מורא כמשפט לאשר נאמר עליו יותר ממה שנאמר באברהם איש תם וישר ירא אלהים וסר מרע וכמאז"ל שאפילו כשהצדיק מהלך מלאכי השרת מכריזין לפניו פנו מקום לדיוקנו של מלך ואם כן אפוא ירשיעך פיך כי לולא געל בך הוא יתברך לא היית כל כך לבוז בעיני הכל הנני משיב על זה ואומר שאל תתמהו על החפץ כי הלא מאשר הוא יתברך יתרי פתח כי היתרון שהיה לי פתח בו והוא כי הנה אמרו רז"ל כי כל מה שהתריס השטן נגדו לומר החנם ירא איוב כו' שהיה הקנאה על שיותר אמר הוא יתברך על איוב מאשר אמר על אברהם והוא יתברך עשה כדי שיקנא להביא על איוב הצרה הגדולה ההיא כמו שאמרו ז"ל משל לרועה שראה זאב כו' גירה אותו על התיש כו' ובזה יאמר הנה היתרון שלי על אברהם פתח הוא יתברך לומר איש תם וישר כו' וזה היה סיבה שויעננני כי קנא השטן בי ועל כן מאחר שהראה הוא יתברך בזה שדעתו לעננותני שעל כן פתח ביתרון לתת פתחון פה לשטן ואז ורסן מעני שלחו כי לא היו יכולים כל כחות השטן לפגוע בי עד הסיר צלם אלהים מעל פני בל יוטל מצדו מורא עליהם ע"כ כיון כי זה רצונו אותו הרסן המעכב ליגע בי שהוא צלם אלהים שהיה בפני שלחו אותו ממני כחות הרוגז כלומר שעל כן נתפקרו עליו:

פסוק יב

ואם תאמרו אולי אין זה כי אם שכאשר ויהי היום ויבאו בני האלהים להתיצב על ה' שהיה כמו שאמרו ז"ל שהיה ראש השנה ובני האלהים הם מימינים ומשמאילים אז רבו משמאילים כחות טומאה חזקים אשר פעלת בעוניך וגברו על המימינים ויביאו עליך כל הרעות האלה הנה זה אי אפשר כי הנה אפילו אם על ימין שהוא על אשר בימין המלמדים זכות פרחח הם כחות חזקים כבחורים היו קמים נגדם לקטרג שחזקו המשמאילים כי כחות שהפרחתי בעונותי קמו ורבו על צד הימין עם כל זה לא יתכן שגברו עליהם עד גדר זה כי הנה היה כל כחם עד שרגלי שלחו שהוא לחייבני גלות כי עיקר האפשר ימצא בי הוא שוגג ואם יונח שגדלו מגדר זה יהיה כי ויסולו עלי כו' שהיו מביאים עלי מה שהוא ארחות אידם כענין חלאים וכיוצא או יאמר על ימין במה שידענו מספר הזוהר על פסוק יפול מצדך אלף כו' כי בשמאל האדם ידבקו אלף כחות הטומאה ובימין רבבה וכאשר תגבר יד הצדיק יפול מצדו אותם האלף ורבבה שמצד הימין ועל

זה יאמר על דרך הקודם לומר אם לא שיתרי פתח כו' כמפורש כי ממנו יתברך היה מה שהתפקרו נגדי שאם לא כן אפילו אם על הימין שהם הרבבה שבימין ובהנחה שהיו פרחח הם כחות חזקים המתייחסים לבחורים יקומו שיהיו כולם קמים לקטרג נגדי לא היו מספיקים רק עד שלוח רגלי בגלות או מה שהן אורחות אידם כמדובר בקודם:

פסוק יג

והוא כי נתסו נתיבתי כו' לומר כי הנה אשר יקטרגו עליו מצד עון אחד בלבד יפתח עויל נתיב צר לבא בו עליו צרה אך אשר רבו עונותיו במאד מאד נעשה עליו פרץ רחב לבא עליו צרות רבות יחד עד אין מספר והנה אמר אם היה שעל ימין פרחח יקומו לא יהיה כל כחם כי אם שיהיו נותסים נתיבתי שהוא נתיב צר ולא יועילו להביא עלי הוות רבות כי אם אתד על הרוב וזהו להותי יועילו שהוא א' בלבד כי הלא לא עוזר למו כי לא ימצאו עוזר להפליג ברעות כי לא כל כך ירבו אשמותי:

פסוק יד

אך הנה כפרץ רחב יאתיו צרות רבות כאמר שבא וכשדים אש מן השמים רוח מעבר המדבר על הנערים וימותו והוכיתי בשחין רע מר ממות איך היה כל זה אם לא שתחת שואה שהוא שהעלה השי"ת לשמים שיאי באומרו תם וישר וכו' שהוא כי יתרי פתח כו' כי על ידי כן מצא פתחון פה השטן ועל ידי שהכירו כי היה הוא יתברך גם כן מסכים אז התגלגלו כל אלה על ידי שרסן שמפני שלחו שע"י כן נתפקרו הכל כמדובר:

פסוק טו

ההפך עלי כו'. אמר מתחלה כשהיה נהפך עלי בלהות היה רודף כרוח נדיבתי ועושה צדקה ועל ידי כן וכעב עברה תיכף היתה ישועתי כי הנדיבות היה רודף עב ענן הצרות ותיכף היתה לי ישועתי:

פסוק טז

אך עתה עלי תשתפך נפשי שלא יכולתי לעשות כן כי מיד יאחזוני ימי עוני כי תחלת צרותי היה העוני כי לוקח ממני עושר בקר ואתונות וצאן וגמלים ונערים ועל ידי כן לא שמתי לב אל הצדקה כי היתה קדימת המארה בממון:

פסוק יז

ועוד כי מיד נתיאשתי מחיי כי ראיתי כליון חרוץ ועל כן רפו ידי מלתקן על ידי צדקה כי אם תציל מן המות לא תחיה את המת והוא כי מיד בלילה אחר הכאת השחין הרגשתי כי עצמי נקר מעלי כאלו נקרו והופשטו מכל הבשר שעליהם וגם העורקים המקשרים הורמו מתכונותם ולא ישכבון הרי לקות בבשר וגידים ועצמות:

פסוק יח
וגם עורי נתעפש ונתקלקל כי מאשר רגע וימאס מאותן הליחות סרוחות ועבות נדבק לבושי לעורי עד גדר שכאשר חגרתי אזורי במתני על לבושי עברה הליחה עובי הלבוש עד האזור מדוחק החגירה עד שאם לא אפשוט לבושי לאט לאט כי אם ברב כח בבת אחת ישאר מלבושי דבוק בעור כשיעור אזור ויקרע מלמעלה ומלמטה וכאבר פי כתנתי שהוא בי החלוק שאני קושרו בידים כן כקשור בידים יאזרני לבושי וז"א ברב כח כו' כפי כתנתי יאזרני:

פסוק יט
הרגי לחומר כו'. הנה אמרו רז"ל בשמות רבה פרשת כי תשא כי כשהיה אדם הראשון מוטל גולם הראה לו הקב"ה דור דור וחכמיו כו' ובזה יאמר קובלני כי הנה כאשר הורני הוא יתברך לחומר הוא אדם כשהיה עדיין מוטל גולם שהוא החומר הראשון הידוע ואז שהראה דור דור ודורשיו הראה אותי לחומר הוא לאדם כשהיה גולם בשווי אל אברהם וזהו ואתמשל כעפר ואפר הוא אברהם שאמר ואנכי עפר ואפר:

פסוק כ
ואוי לי כי אברהם היה הוא יתברך מתאוה לתפלתו וענה אותו בכל מה שהיה שואל ממנו ומה גם במקום שאמר ואנכי עפר ואפר שירד מחמשים לעשרה ועתה אשוע אליך ולא תעניני ולא עוד אלא שעמדתי להתפלל ובמקום התבונן להשיבני תתבונן בי לבקש בי עון לאחוז בי לענותני כי תבקר פנקסי:

פסוק כא
תהפך לאכזר לי כו'. הלא אמרתי כי נפשי מרה לי שאשוע ולא תעניני והנני מפרש על מה שאשוע ולא תעניני הלא הוא כי תהפך כו' והוא ב' דברים א' שמסרו לשטן שנית שעשה שפטים בגוף ולא בנפש כאשר קרא על זה תגר למעלה פעמים שלש כי אפילו אודה שיש בי שמרי איזה עון למרק יהיה על ידך הרחמנות וגם לא הכל אל הגוף כי אם אל הנפש וז"א הנה תחלה אמר לך השטן ועתה שלח נא וגע אל עצמו ואל בשרו ואתה נהפכת אליו לאמר הנו בידך וז"א תהפך לאכזר לי כלומר תהפך פניך למי שהוא אכזר לי הוא השטן ולא על ידך שהיית מרחם כי ידעתי מרוב רחמיך והבחנתך בין צדיק לרשע כי אפילו אם ברב כח בעוצם ידך תשטמני שהיית משטים ומפחיד מרוב כעס היית מביט במעשים ומשקיע הכעס ע"י מה שהשטמתני:

פסוק כב
ושב ומרחם עלי עד גדר שתעלני למעלה אתך כי תשאני אל רוח תרכיבני כאשר באליהו על רוח סערה וכאשר בחנוך כי לקח אותו אלהים וכמאמרם על רבי ישמעאל שלקחו אלהים למעלה ובשרו ועצמותיו ניתכו ונעשו לפידי אש וכו' כן אמר ותמוגגני תושיה כי התורה שלמד היתה ממוגגת חומרו ומתיכו ליעשות זיקים וכיוצא:

פסוק כג
אך לא כאשר ביד השטן שהוא אכזר לי שימוגגני ברעה ורק את נפשי שומר והוא בלתי ראוי שיסבול גופי יסורין הרעים האלה למען זכות את הנפש שתתענג בדשן למעלה על ידי יסורי הגוף הנרקב בקבר וז"א כי ידעתי מות תשיבני אל עפרי שהוא עפר מות שעל כן איך על חטאת נפשי תסבול הגוף היסורין ואחר ימות כפגר מובס בקבר והנפש תלעג לרש ותלך צהלה ושמחה לחוג את חג אורות אשר עשה בחברת הגוף כנכנסת לחופה לפניו יתברך כי על כן קראו בספר הזוהר אל פטירת נפש צדיק הלולא וז"א כי ידעתי מות תשיבני לגוף אך בית מועד והלולא לא לגוף המת כי אם לכל חי הן נפש ורוח ונשמה הנשארים חיים מה שאין כן לחומר שאחר שנשבר ונדכא הוא מת באופן כי שתים הנה תלונותי א' היות על יד השטן ב' היות לגוף ולא לנפש כי זה היה טוב מאשר צוית לשטן הנו בידך רק את נפשו שמור כי לא זו הדרך:

פסוק כד
כי אם בהפך שהיית מצער את נפשי אך לא בעי הוא הגוף שהוא תל עפר ישלח יד האכזר הנז' כאשר מסרת הגוף בידו אם בפידו של הגוף להן שוע הם כל חי הנז' כי בפורענות הגוף תושע הנפש והרוח ונשמה מחלאת אשמותיה להתענג בדשן והוא כרקב יבלה באופן שבצרתו להן הוא השוע שיושעו ולא לו כי למה ילקה הגוף שהוא תל עפר בלתי חוטא מצד עצמו להיטיב את הנפש ורוח ומה גם במה שאמר למעלה שאם הנפש חטאה בהיותה בגוף אחר למה ילקה גוף זה וזה יורה כפירוש באומרו להן בנו"ן ולא במ"ם כי חוזר אל נפש ורוח שהן נקבות:

פסוק כה
והנה היה אפשר לומר כי אין זה כי אם שנפשי עגמה לאביון או קשה יום אך בגופי לא הטבתי לו ועל כן לקיתי בגופי מה שאין כן בנפש שעגמה לו והוא כענין נחום איש גם זו שקלל כל אברי גופו על שלא מהרו להיטיב לעני אמר הנה נהפוך הוא כי אם לא בכיתי לקשה יום כו' כי אדרבה יותר הייתי מראה כי בכל צרתו לי צר בגופי שהייתי בוכה מבנפשי שלא היה רק שעגמה נפשי לאביון. או יאמר אם לא בכיתי כו' נמשך אל

שני כתובים הבאים אחריו לומר אם לא היה שלא בכיתי לקשה יום כו' וכן לא עגמה נפשי לאביון:

פסוק כו
היה ראוי שטוב קויתי ויבא רע כו' אך ואיחלה לאור כו' והוא כי המפייס את העני מתברך בי"א ברכות והראשונה היא זריחת אור כמאמר הכתוב ותפק לרעב נפשך כו' וזרח בחשך אורך ואפלתך כצהרים והנה נהפך לי כי אחר הפיוס שהייתי מצטער עמו על צערו בכיתי לקשה יום ועגמה נפשי לאביון איחלה לאור להיות כי ברכת המפיק לרעב נפשו יזרח בחשך אורו ואפלתו כצהרים אדרבה ויבא אופל כי לא בלבד זרח לי בחשך כי אם שהיה לי אור ויבא אופל:

פסוק כז
ועוד לי כי הנה המתפלל על חבירו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחלה שמקדימין לו הטובה ואני מעי רותחו ולא דמו מהצטער ובקש עליו רחמים באופן שאפילו היה לי עוני כמוהו היה ראוי יקדים לי העושר ואדרבה קדמוני ימי עוני:

פסוק כח
קדר כו'. הנה מי שרואיו מצטערים בצערו מוצא נחת רוח באומרו שיבקשו עליו רחמים אמר הנה קודר הלכתי בלא חמה שכל הרואים היה ראוי יצטערו עליו באמרם איך קדרת בלא שזיפת חמה שבזה ניכר צערי הגדול ובראות כי אין זה שוה לי קמתי בקהל אשוע לו יתברך אולי גם הקהל ישועו עלי אליו יתברך עמי:

פסוק כט
אך לא הייתי אח רק לתנים ורע לבנות יענה שישועו תמיד ומה גם כי לקול נאקת אחד מהן ישועו כולם אך הקהל אין שום אחד משוע עמי:

פסוק ל
ועל זה הוספתי להתפעל עד גדר שעורי שחר מעלי ועד עצמי שבפנים הגיע חורב מאש קנאתי עד שחרה מני חורב:

פסוק לא
ולא כחורב בלתי עצמיי כאשר בהיות מחמת דאגה שהיה אפשר ליתקן על יד שמחה כשמוע קול כנור תדוק דאבה ותשוב לחותו אליו אך זה כל כך הוא עצמיי שויהי לאבל כנורי כו' שנסיתי בכנור ולא נתק ויהי לי לאבל כי בו התאבלתי בראות כי הוא משולל תיקון והוספתי גם עוגב ויהי לקול בוכים שכל בני ביתי בכו בראות שגם בזה אין תיקון:

או יאמר כי דרך קדמון היה שכשם שהיו מזמרים בשמחה על פי הנבל סך היו מקוננים גם כן שעל כן אמרו שאפילו עני שבישראל לא יפחות לאשתו מב' חלילין ומקוננת. ובזה יאמר הכנור שהיה בביתי לשמחה הנה עתה משמש לאבל ומפני שזמן האבל הוא אחר זמן הבכי על כן בראות שכשעבר הבכי והיה אבל לא היו בוכים לקול כנורי הייתי מוסיף גם עוגבי להיות על ידו קול בוכים:

פרק לא

פסוק א

ברית כרתי כו'. אם תאמרו אולי נהניתי מהנאות העולם בראות ברע לזון עיני מן הערוה וכיוצא בה הנה גם זה אינו כי הלא אין צריך לומר מן הערוה החמורה כי אם אפילו מהמותר לי ברית כרתי כו' והוא מאמרם ז"ל בתנחומא וז"ל בוא וראה צדקו של איוב ומה אם בתולה שכל אדם רשאי להסתכל בה שמא ישא אותה או ישיאנה לבנו כו' ויתכן כי מעין זה מאמר הכתובים ברית כרתי לעיני שלא לזון אותם מהנאות העולם הזה ומה אתבונן על בתולה מה תהיה הבחינה שאתבונן עליה להבינו בה:

פסוק ב

כי הלא מה שאוכל להתבונן בה הוא לומר ומה חלק כו' כלומר ומה חלק אלוה ממעל היא בתולה זו אולי היא חלקי בת זוגי או חלק בני ואם אינה חלקי שאינה בת זוג לא לי ולא לבני אולי הנחילוה מאת שדי ממרומים שניטלה מזולתי שלא זכה לבת זוגו לפי מעשיו והנחילוה לי באופן שהייתי יכול להתבונן בה צד היתר:

פסוק ג

אלא שמה אעשה והלא איד לעול כי זה איד לעול הוא היצר הרע שנמשך אחר הרהורי חטא וכן ונכר לפועלי און כי יתנכרו פועלי און הרואים אותי מתבונן על בתולה ויחשבו וילמדו לעשות לכונה אשר לא טובה:

פסוק ד

הלא הוא כו'. לא אייחס צרתי חלילה להעדר השגחה כי הלא הוא יתברך יראה דרכי דרך כלל כי טובים הם וגם דרך פרט כל צעדי אם אני מאריך צעדי למהר או הולך לאט בצעדים הרבה יספור או כענין האשה שהיתה לה בית הכנסת בשכונתה והיתה הולכת לרחוק משום שכר פסיעות וזה יאמר וכל צעדי יספור:

פסוק ה
ולא בלבד הדרכים שהם במעשה כי אם בדרכי הטובים מביט בכונה ובפניה שאם הלכתי לעשות טובה והוא עם שוא שהוא בפניה שלא לשמה או שלא מלבי לעשותה ברצון טוב או אם תחש רגלי כממהר מטוב לב והוא על מרמה לשיחשבו שמלבי אני נחפז ולא כן הוא הנה כל מצפון כונת הלב גם זה יראה כי הכל גלוי לפניו יתברך:

פסוק ו
אך מה שאני מבקש הוא שהייתי חפץ ישקלני במאזני צדק כו' והוא שלא ישקלני במאזני תמות ויושר שהוא לפנים מן השורה להענישני על הטיית מהתמות כי לא תצדק לפניו רק במאזני צדק הוא שורת הדין ולא יענישני רק במה שאגרע מבחינת צדקות אך התמות לא יושם במשקל רק ישאר בידיעתו ית' וזהו וידע אלוה תומתי:

פסוק ז
ובמדת צדק יכביד עלי שאם תטה אשורי היא הבטתי כמה דאת אמר אשורנו ולא עתה שהביטו עיני אל גזל ודומה לו ואחר שהעין רואה אם הלב חומד וזהו ואחר עיני הלך לבי ואם אחר כך אברים גומרים וזהו ובכפי דבק מאום:

פסוק ח
לא יקל עלי כי אם אזרעה ואחר יאכל ויסתכנו צאצאי ברעב וזהו וצאצאי ישורשו מן העולם וכונת הענין כת יענישני על לפנים משורת הדין כדרכו עם חסידיו כי אם על שורת הדין ואז יכביד עונש עלי על מה שבכפי דבק מאום אזרעה כו' וצאצאי כו' שהוא עונש יותר מדי:

פסוק ט
אם נפתה לבי כו'. הלא כמו זר נחשב ישים עונש עונו שתחטא אשתו כי מה פשעה שתענש וגם אם בת עונש היא על הדבר למה יהיה עונשה שתטחן לאחר ותעשה עבירה ועוד אומרו ועליה יכרעון אחרין למה תחלה אמר אחר בלבד ואחר כך אמר אחרין וגם תחלה אמר תטחן ואחר כך אמר לשון כריעה וגם אומרו היא זמה והוא כו' אם הכל אחד למה יחלקם לשנים וגם לשנות התארים מנקבה לזכר באומרו היא והוא. אך יאמר אם נפתה לבי שגמרתי בלבי על אשה ומפני שמחשבה רעה אין הקדוש ברוך הוא מצרפה למעשה ומה גם אחרי אומרו שלא ישקלהו רק במאזני צדק של צדקות שהוא קו הדין ולא במאזני חסידות ליענש על הטותו ממנו על כן אמר ועל פתח רעי ארבתי שהוא כי התחלתי במעשה בלכתי לארוב על פתח רעי לגמור הרעה:

פסוק י
הנה אתרצה שעם שלא עשיתי העבירה אלקה שתטחן לאחר אשתי שתתאלמן ואחר יקחנה ויבא עליה והאחרת היא האשה אשר אמרתי אם נפתה לבי על אשה בעון שברצונה הייתי נכשל בה אותה עבירה תגרור לה כיוצא בה כי שכר עבירה עבירה והוא כי עליה יכרעון אחרין כלומר ועליה שהוא על האשה שהזכרתי יכרעון ויפלו בגיהנם אחרין שהוא שיכרעו אך לא חוייב שישכבוה כי אם שיפתה לבם ויארבו כמוני שהיא כריעה ומכשול מעין מה שקרה לי עמה כי עבירה גוררת עבירה ולרמוז שלא על ביאה כוון לא אמר לשון טחינה הבלתי צודק רק ברחים ורכב כי אם יכרעון וגם אמר אחרין בנו"ן ולא במ"ם לרמוז כי תהיה כריעתם כנשים אשר אין בכריעתם עליה ביאה כי לא תחייב חטאה לאחרים יותר מזה אחר שלא כלתה רעה:

פסוק יא
ושמא תאמר למה החמרתי כל כך על דברי שלא בא לידי מעשה על כן אמר שהוא על איכות העבירה ועליה אמר כי היא זמה ועוד שהוא עון פלילים על העונש שלה והוא כי אינה כרת או מיתה בידי שמים כי אם עון פלילים היא מיתת ב"ד וזהו אומרו והוא עון פלילים:

פסוק יב
ופירש ואמר מה שאמרתי כי היא זמה הוא כי אש הוא כו' והוא כי אין לומר הלא עד כה לא פעלת און כי אם נפתה לבך על אשה ועל פתח רעך ארבת כי הלא אש היא ועד בא האדם עד עשות העבירה עד יירש גיהנם לא תניחנו ועל כן טוב הוא שמתחלה ימות האיש ותטחן לאחר אשתו ולא שיאריכו לו כי לא תשקוט איכות העבירה עד יורידהו עד אבדון והוא מאמר שלמה בחכמתו באומרו כי בעד אשה זונה כו' ואשת איש נפש יקרה תצוד והוא כי שתים הנה קוראותיה א' שנפש יקרה תצוד אל תוך מצודת גיהנם ב' שיבא עד ככר לחם שהוא אבדן נכסיו ועל שתיהן אמר איוב על הא' כי אש היא עד אבדון תאכל כי תתחיל במעט עד תצודנו עד אבדון כמדובר ועל הב' והיא בואו עד ככר לחם אמר ובכל תבואתי תשרש ושיעור הענין כי על כן טרם יכלה הרעה להיות בו אבדון ולשרש כל תבואתו טוב הוא ימות זכאי אחר שעל פתח רעו ארב ולא ימות חייב ותאבד נפשו וכל ממונו והוא מז"ל על בן סורר ומורה ימות זכאי כו':

פסוק יג
אם אמאס כו'. אין צריך לומר אם אני הייתי עושה ריב עליהם כי אם אפי' בהחלם הם וזהו בריבם עמדי שהיה ראוי לזלזל בם יותר לא נגרע ערכם לפני:

פסוק יד

כי הלא מה אעשה כי יקום אל שהוא כי אין הוא יתברך קם כי אם אל הכניע את השפלים כמ"ש ז"ל בב"ר ה' פעמים דוד מקים את הקב"ה ולא רצה רק על אנקת עניים שנאמר משד עניים מאנקת אביונים עתה אקום כו' ואז מה אעשה כי יקום על הכנעת שפלים כי ודאי ישפוט על זה בעצם שהוא מעין מה שעליו קם בכעס ואם זמן הדין הכולל ההוא רחוק וכי יפקוד בסילוקי מה אשיבנו:

פסוק טו

והלא מה יתרוני עליו כי הלא בבטן מי שעשה וצייר אותי בבטן עשה אותו בבטן אמו ואם אמרתי אולי צאתי על ידי אבי הכינני להיות טוב ממנו על יד אביו לזה אמר יכוננו ברחם אחד לומר אלכה לי אל חוה כי ממנה ברחמה נעשו הכל כיחוסי וכיחוסו:

יג **או** יאמר אם אמאס משפט כו' בשום לב איזה משפט יש לאיש עם עבדו ואמתו אך הנה המשפט המיוחד להם הוא צאתם בראשי אברים והנה ראוי להעיר למה יתפאר שלא מאס משפט והלא המשפט לאלהים הוא אך הנה היה הדעת נוטה שאם שן או עין עבדו או אמתו יפיל והוא חרחר הריב עם העבד או אמה ראוי הוא שלחפשי ישלחנו אך אם עבדו או אמתו עשו עם רבם מריבה ועל כן קם עליו ויפיל שנו או עינו היה מקום לומר לא יצא לחירות כי הוא היה פוטר מים ראשית מדון ועל חלוקה זו יאמר אם אמאס משפט עבדי ואמתי שהוא משפטם הידוע לצאת בראשי אברים והוא בריבם עמדי שהם רבו עמדי ואני לא החלתי לריב עמהם כי מה אעשה כו' כדלעיל:

טו הלא בבטן אמותינו ביצירת הולד עושני עשהו ואחרי כן בהמשך ירחים ויכוננו את כל אבריו ברחם מי שהוא אחד יתברך לעד בכל התכוננות כל אבריו ולמה לא אשיב אל לבי כי כאשר כונן הוא יתברך כל ראשי אבריו על מתכונתם כמספרם הן לעבר וגם לאמה עשה כן וא"כ למה ראשי אבריהם מעט ערכם לפני שלא יעשו רושם לצאת בו לחירות כגזירת הכתוב על שהחלו בריב אחר שהוא יתברך כוננם בבטן המלאה כאשר כונן אברי:

פסוק טז

אם אמנע כו'. פשטו של מקרא אם מחפץ דלים וגם אם עיני אלמנה הייתי מכלה והענין יהיה כי בבא חפץ דלים לפניו לפקח בו וגם אלמנה לפקח בענינה איזה היה מקדים אמר שאם היה מיטפל בחפץ הדלים היו עיני האלמנה כלות עד יגמר עסק הדלים ויגופל בענינה על כן היה מבקש מהדלים ימתינו עד גמר ענין האלמנה ואחרי כן היה מיטפל בחפץ הדלים באופן שלא היה נמנע מחפץ הדלים לבלתי עשותו ועיני אלמנה לא היה

מכלה לאחר ענינה הוי אומר כי היה מתחיל בעסק האלמנה בל יהיו עיניה כלות ואחר כך עושה חפץ דלים נמצא בלתי נמנע מחפץ דלים כי אם מאחרו ובלתי מכלה עיני אלמנה להמתין כי אם עושה אותו מיד:

פסוק יז

והנה הצד השוה שבשני סוגים אלו שלא האכלתים על שולחני אלמנה יהיה מפני החשד ודלים אולי יחפצו לאכול בביתם אך היתום הייתי מאכיל על שולחני וזהו ואוכל פתי לבדי בתמיה ולא אכל תחלה יתום ממנה כי לא הייתי אוכל פתי לבדי בלי יתום או עני עמי אם לא שכבר אכל יתום ממנה כי אז הייתי אוכלו לבדי:

פסוק יח

והוא הראוי כי הלא הוא יתברך מנעורי אבי יתומים גדלני כאב כי מאז היה בי דעת להשכילו וגם מבטן אמי היה לי כאב כי מאשר ראיתי בנעורי שהיה בי דעת להכיר השגחתו יתברך בי שגדלני כאב יצא לי הסתום שמבטן אמי עד נעורי שהיה זמן שלא הייתי מבין דבר היה כן וזהו ומבטן אמי ועל כן אנחנה את הגדלתו יתברך שגדלני כאב בל יפסיק שאם לא אעשה כן גם אני לזון את היתום כאב גם הוא יתברך לא ימשיך מדתו עמי נמצאתי מנחה אני מדתו בעשותי כמוהו:

פסוק יט

אם אראה אובד וכו'. הנה הל"ל אם לא ברכני פיו או לשונו ולא חלציו אך יאמר אם אראה וכו' וראו נא סמיות עיני הבלתי עושה כן:

פסוק כ

כי הלא אם לא ברכוני חלציו כי בזכות חמימות חלציו היתה ברכה שורה בעצמי שכולל כל גופי וזהו אם לא ברכוני שהוא את כל עצמי עם היות שלא היה הוא נהנה כי אם שמגז כבשי יתחמם שהוא מן העפל אל הכבשים שלי ואם כן אפוא ראו נא מי עושה יותר הוא עמי או אני עמו כי הלא על יד גז כבשי נתברך כל גופי:

יט **או** יאמר אם אראה אובד לגמרי מבלי לבוש לא עליון ולא תחתון או אפילו אביון שיש לו לבוש תחתון אלא שאין לו לבוש עליון אשר יכסה בו:

כ ועל הא' אמר אם לא ברכוני חלציו שעל בשר חלציו הייתי מלבישו כי לא היה לו שום לבוש ועל הב' אמר ומגז כבשי יתחמם כי גם שחלציו היו לבושים לא יבצר מהיות לו חימום מה מבגד גז כבשי אשר יכסה בו וזהו ומגז כבשי יתחמם כי עליו כסה בגד:

פסוק כא
אם הניפותי כו'. אם היה לי דין עם יתום והיה הדין עמי שהיה בשער עזרתי והיה מסרב לא הניפותי עליו ידי:

פסוק כב
ואם עשיתי כתפי כו' :

פסוק כג
ולא מפחד העונש הייתי נזהר כי הלא אם היה פחד אלי מהעונש היה נמצא כי איד אל היה העושה ולא אני אך משאתו ורוממותו יתברך לא אוכל עבור רצונו לבל אקניט את המתייחס לבנו ולא מפחד העונש. או יאמר לא מיראת העונש פחדתי מהניף ידי עליו כי היה ראוי ליעשות ליסרו אך הפחד שהיה אלי היה איד אל שהוא איד מצד חסד אל כי לפי מדתו לעשות חסד היה לי איד ממדה זו על שלא עשיתי חסד לבלתי נגעו וגם משאתו ורוממותו של אל אבי יתומים לא אוכל להניף עליו יד:

פסוק כד
אם שמתי כו' יש מתעשר כי זהב ירבה לו ושם בו כסלתו בלבו אך יבוש לאמר אל העם כי גם בעיניו יראה בטחונו בו סכלות מעט וזה אמר אם שמתי בלבי זהב כסלי אך לא יאמר בפירוש וגם יקרא את בטחונו כסלה כאומרו כסלי אך אם עוד מעט ירבה הונו עד התייחס לכתם חשוב מזהב אז לא בלבד שמתי בלבי כי אם ואומר לכל שהוא מבטחו מכל צרה ולכתם אמרתי מבטחי וזה מפאת התועלת והצלה מצרה:

פסוק כה
וגם בכל אחד יש בחינת כבוד עשרו כי במדרגה הראשונה ישמח כי רב חילו כי כל בני עירו מכבדין אותו מפני עשרו ועליה אמר אם אשמח כי רב חילי ובהגיע אל המדרגה השנית המתייחס לכתם ישמח יותר כי לא בלבד יכבדוהו העם כי אם גם כביר מצאה ידו כי יקנה חיל מקנת כסף עבדים ושפחות וזהו כביר מצאה ידי כי הם לו מאשר השיגה ידו:

פסוק כו
הנה משום זהב כסלי כו' ומשמוח כי רב חילי כו' הייתי נמשך חלילה לטעות אחר הוברי השמים באמור כי מהם בא לי העושר מתבואות שמש או גרש ירחים וכיוצא וזהו אם אראה אור כו' והוא ללמדנו ענין ידוע לנו מרבותינו ז"ל כי גם שמחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה מחשבת ע"א מצרפה למעשה וזהו אם אראה כו' והוא כמו שאמרו ז"ל כי על קטרוג הירח נתמעט אורה ותהי בשמש ולהפיס דעת הירח עשה לה

חיל שתצא בממשלת הכוכבים כמו שאמרו ז"ל ובזה יאמר אם אטעה בראות אור כי יהל ואמשך אחר השמש או אחר הירח שיקר הולך ביקר חיל ממשלת הכוכבים הנכנסים ויוצאים עמו:

פסוק כז

ובזה אין צריך לומר אם פעלתי או דברתי לעובדם כי אם אפילו אם ויפת בסתר לבי במחשבה עם היות כי ותשק ידי לפי לבלתי דבר בפה:

פסוק כח

כי גם שהוא במחשבה בלבד הוא עון פלילי כי כחשתי כו' ועל כן מחשבה תספיק כי הדבר נוגע אל בעל המחשבות כנודע כי על כן בזה המחשבה תספיק כנלמד מפסוק למען תפוש את בית ישראל בלבם:

פסוק כט

אם אשמח בפיד סתם הבא על משנאי והנה על זה אפשר לחשוב שמה שלא שמחתי היה על כי גם לעצמי הייתי מצר כענין בנפול אויבך אל תשמח וכו' אך עוד הוספתי כי הלא התעוררתי כי מצאו אותו הרע שהיה עושה הוא לי וזהו והתעוררתי כי מצאו רע מדה כנגד מדה באמור כי ה' פקדו על הדבר ודאי וזה יורה כי הוא האשם ולא אני:

פסוק ל

ועל כן איש כזה טוב יהיה בעיני ה' למסור דין עליו עם כל זה לא נתתי לחטוא חכי שהוא אפילו בלחש ביני לבינו יתברך אין צריך לומר לקללו על שהצר לי כי אם אפילו לשאל באלה נפשו שהוא לשאול עליו מהקדוש ברוך הוא באלה נפשו שהוא כי יש אלה ואירה על אשר לא יקים את כל דברי התורה והוא עבר על דת כי הרע לי ולא שעל הנוגע אלי יענש שהוא על שהצר לי כי אם על הנוגע אליך שעבר על שבועת האלה וזהו לשאול באלה נפשו שהוא בשביל האלה נפשו אפילו על זה לא נתתי לחטוא חכי:

פסוק לא

עם היות בכל בני ביתי היו מאלצים אותי לינקם ממנו עד מות וזהו אם לא אמרו מתי אהלי מי יתן מבשרו לא נשבע ומה גם לשאול באלה נפשו:

פסוק לב

בחוץ לא ילין כו'. לא אמר פתחי כי אם דלתי יהי כי מלבד היות הפתח לפני האורח לאורך הדרך שלא יתעלם איש עובר מלבא עוד היה לו כי הנה יש דלתות שכשנפתחות נמצאו הדלתות פנימה שוקפות על שתי המזוזות ויש דלתות שכשנפתחות בולטות החוצה נראים מרחוק לעיני כל עובר שהדלת פתוח אמר כדי שבחוץ לא ילין גר שיכיר

אפילו בלילה למרחוק שהפתח פתוח לרוחה על כן דלתי לאורח אפתח ולא לפנים כדרך העולם:

פסוק לג

אם כסיתי כו'. הנה זה הקדמה אל פסוק שאחריו כי בא להתלונן איך נהפך לו כי מתחלה יערוץ המון רבה ועתה בוז משפחות יחיתני והנה היה מקום להשיב לו כי קרה לו כאדם שעד שלא חטא היה מושל בכל העולמות וכשחטא בוז בהמות הוא נחש יחיתנו וישופנו עקב לזה הקדים ואמר איני כאדם כי לא כסיתי כמוהו פשעי לומר האשה אשר נתתה עמדי וכו' כי מזה אלו הייתי מכסה פשעי הייתי מתעתד לבא לטמון בחבי עוני לומר כי אם אתחבא לחטוא יתעלם ממנו או קרא חובי אל אומרו כי לא יראה יה מעשה החומר שהוא כמחבואה אצל רוחניותו:

פסוק לד

ואחר שלא כסיתי כו' אתלונן למה לקיתי כמוהו כי אערוץ כו' ושיעור הכתובים אם כסיתי כו' שעל עון זה תחת כי אערוץ מתחלה המון רבה עתה בוז משפחות יחיתני שהם כשדים ששמו ג' ראשים כו' והם זה העם לא היה יחיתני ויהי לי עד גדר שואדום לא אצא פתח:

פסוק לה

מי יתן לי כו'. הנה ספרתי ממעשי הטובים ואל תחשבו שגמרתי כי מי יתן לי שומע כל דברי ולא יקוץ ושיהיה ארך אפים שלא יענני כי הלא הן תוי כי תאותי ששדי לבדו יענני שיחשיבני לענות אותי כל כך גדולה אפילו יהיה מענהו וספר כתב וכו' שיאמר לי שאין צריך לומר הוא יתברך עצמו כי אם אפילו ספר כתב הוא יתברך מכל מעשי שבספר נכתבים גם הספר עצמו הוא איש ריבי כי רוחני הוא גם הוא הייתי שמח:

פסוק לו

והנה האיש ההוא אשר יהיה שומע לי ולא משיב אם לא על שכמי אשאנו תחת מה שישא ויסבול אריכות דברי גם אענדנו ב' עטרות לי:

פסוק לז

אחד כי מספר צעדי אגידנו כנותן חשבון לאדוניו וגם לכבדו כי כמו נגיד אקרבנו:

פסוק לח

אם עלי אדמתי וכו'. הנה אמרו רז"ל כי ארץ ישראל היתה צועקת על ישראל על שלא נהגו בה שמיטין ויובלות וההיקש יהיה בכל מצות הנוהגות בה כי תזעק על מונעם קדושתה. ונבא אל הענין אמר הנה יש עונות מיוחדים על תנובת השדה כי הארץ מצערת

שעל פריה אשר תצמיח יחטאו לה' וזה יתחלק לשנים אחד פרטי מיוחד אל ארץ ישראל והב' כולל אל כל הארצות הפרטי לארץ הוא על ביטול מצות הנהוגות בארץ ואחד כללי אל כל הארצות הוא לאוכל כחה בלי כסף ועל שניהם ידבר על האחד אמר על מה באה עלי כל הצרה הזאת אם עלי אדמתי היא ארץ תזעק כי עברי היה ועל הב' אמר ויתר כלומר יחד בין הארץ בין חוצה לארץ תלמיה יבכיון:

פסוק לט

והוא אם כחה אכלתי בלי כסף גם הוא עון כפול כי ונפש בעליה הפחתי:

פסוק מ

אם כך היה למה באה עלי הצרה הגדולה הזאת שהיא עזה כמות כמ"ש ז"ל שהיתה נפשו בו כיין תוך חבית שבורה מהראוי היה שאם מה שנענשתי היה על עונות אלו היה די בעונש קל מאשר בי והוא כי תחת חטה יצא חוח ותחת שעורה באשה כו':

לח **או** יאמר אם מה שבאה עלי צרה גדולה כזו שהיא קשה כמות היא כי ידי דמים מלאו וזה באחת משתי בחינות או על דם נפש אולי הסיבותי דם נפש או שעשקתי את עמיתי ולדם יחשב כי אליו היה נושא את נפשו אם הוא מהסוג האחד שעליה האדמה צועקת כד"א קול דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה אני אומר שאם עלי אדמתי תזעק:

לט או אם הוא מהסוג השני כי יחד תלמיה יבכיון אם כחה אכלתי כו':

מ הנה אם האחד היה מספיק כי תחת חטה יצא חוח מעין גזרת הכתוב קול דמי כו' ארורה האדמה כו' קוץ ודרדר תצמיח לך ואם הוא על השנית קלה מזו יקל העונש ויהיה כי תחת שעורה באשה אך כל עוצם צרותי אלה גדלו מאד על גדר שני העונות הנאמרים באמת:

פרק לב

פסוק א

וישבתו כו'. כשאין למווכח טענה נגד חבירו אלא אחת נלאה לומר אותה פעמים רבות ובוש כי יאמר לו חבירו עד מתי השב תשיב לנו תשובה פעמים אין מספר והנה כן קרה לרעי איוב כי כל תשובתם עד כה לא היו רק שהוא צדיק בעיניו אבל לא בעיני המקום וכעת נלאו ושבתו מפאת היות ענות את איוב כי הוא צדיק בעיניו שבתו מהיות עדיין אומרים כן וזהו מענות את איוב כו':

פסוק ב
ויחר אף וכו'. הנה מהנראה כי טענת אליהוא שערבה לו לאיוב היא כי אם הוא צדיק נפשו היתה חייבת מהגלגול הראשון וזה יאמר באיוב חרה אפו על צדקו נפשו שחשב שגם נפשו היתה צדקת מצד עצמה שאם לא כן למה לקה גוף זה על מה שחטאה בראשון:

פסוק ג
ובשלשת רעיו חרה אפו על שעם שלא מצאו מענה לא שמו לב לומר אולי מצד נפשו הוא העונש ולא מצד איוב כי אם שוירשיעו את איוב עצמו שאמרו כי הוא בעצמו רשע או שעל ידי שלא מצאו מענה היה סיבה שהיה הוא מטיח דברים יותר באופן כי וירשיעו את איוב שעשו אותו רשע אז יותר:

פסוק ד
והנה אליהוא חכה עם היות עמו דברים מה להשיב וזה אמר בדברים כי זקנים כו' ועדיין היה ממתין אם היו משיבים דבר מה:

פסוק ה
אלא שוירא כו' ויען כו' אמרתי וכו' חשבתי כי החכמה תלויה בימים ושנים:

פסוק ח
אכן רוח וכו'. והוא כי לאדם השלם גם שלא יבצר מהיות בו נפש ורוח הנה הנשמה לא תמצא לאחד מני אלף כנודע מספר הזוהר. אמנם מלמעלה תשאב הנשמה מאתו ית' בינה ותשפע ברוח וז"א אכן רוח היא באנוש הוא תוך הגוף ונשמת שדי שאינה באנוש תבינם את הרוח ואת האנוש:

פסוק ט
ועל כן לא רבים יחכמו כו' כי לא לכל יש נשמה ואם יש להן אינה מגדר גדול והכוונה כי רעי איוב לא היה להם בקרבם רוח ולמעלה מהן נשמה תשפיע בהן או אם ישנם הם קלי הערך ומה גם כי לא מבני ישראל המה לכן אמרתי כו':

פסוק יא
הן הוחלתי לדבריכם מחכמה המקובלת שבידכם ואחר כך אזין עד תבונותיכם אשר הוצאתם מרוח מבינתכם בדרושים עד תחקרון מלין על פי חקירת שכלכם:

פסוק יב
אך הנה עדיכם אתבונן כי אינן רק דרושים סתם שהוא יתברך לא יעות משפט ומן הסתם שהוא חייב אך זה הוא דרך כלל אך הנה אין לאיוב בפרטות מוכיח כי הלא באומרו צדיק אני איך תוכיחוהו אם לא דרך כלל אם היית צדיק לא היית לוקה ומי יודע אם

האמת אתו ויש טענה אחרת מיוחדת אליו וכן אין עונה אמריו מכם שלא תעשו כדרך המווכחים שאומר אמרת כך וכך זאת תשובתך אך אינני רואה עונה אמריו של איוב שום אחד מכם לענות בפרטות רק לשפוט מן הסתם דרך כלל:

פסוק יג

ופן תאמרו מצאנו חכמה כלומר הנה כל דבריך אלה הם על פי הנחתך שאמרת שאין בנו חכמה באומרו אמרתי ימים ידברו ורוב שנים יודיעו חכמה אכן כו' לא רבים יחכמו וכו' אך אנו נאמר כי מצאנו חכמה והשגנו האמת ולאו כל כמינך לומר כי אין לאיוב מוכיח וכו' כי גדולים אנחנו והשבנו כענין וכהלכה גם שאודה לכם עם כל זה במה שתאמרו לו כי רשע הוא ותדחו אותו בשתי ידים הנה הרעותם אשר עשיתם כי הלא אל היודע תעלומות ידפנו שיכול להדוף אותו ולומר רשע אתה אך לא איש ככם כי מי נתן לכם כח לומר לאיש רשע אתה כי אולי לא כן הוא ומשברים לבו כי אם להשיב לו על פי הנחתו:

פסוק יד

ואל תאמרו הלא גם אני מה אשיב אם לא תשובה זו לומר כי האל לא יעות משפט אך איוב הוא הבלתי ראוי לו הנה לא ערך אלי מלין להשיב עליהם ואף אם היה עורך בדבריכם לא אשיבנו לומר דבריכם ולחזקם יותר שנמצאתי משיב בדבריכם עצמם לא אשיבנו כי אם ענין אחר:

פסוק טו

טו **תתו לא ענו וכו'**. עד כה דבר עם רעיו עתה החל לדבר עם איוב עצמו ואמר מה שראית שחתו לא ענו עוד הוא כי לא היתה בידם קבלה מגדולים שקדמום כי אם שהעתיקו מהם מלים:

פסוק טז

טז ועל כן והוחלתי כי לא ידברו ועמדו לא ענו עוד כי לא היה להם יותר ואם אומר לא הוא כאמרם הייתם לא שפירושו הבל ואפס יאמר והוחלתי כי הבל ידברו אך הם קנו דעת כי עמדו לא ענו עוד:

פסוק יז

יז אך אני יש לי משלי שאענה אף אני חלקי שקבלתי וגם אחזה דעי משכלי שהוא דעי אף אני שאף אני מסכים עם אשר מסרו בידי:

פסוק יח

יח **כי מלתי מלים כו'**. אמר הנה עד כה כאשר מלאתי מלין על איזה ענין שהיה לא הייתי מעכב המלין בבטני כי אם מיד הציקתני רוח בטני:

פסוק יט

יט אך עתה הנה בטני כיין לא יפתח שכאשר הושם התירוש בחבית או בנודות לא נפתחו ימים רבים וגם האובות היו חדשים שלא הורגל היות יין בהם שהן קלים להתבקע במעט רתיחת היין נמצאו שני דברים א' שהיין לא נפתח כלל שעל כן מעלה רתיחה גדולה וגם האובות קלים להתבקע כן אנכי כי מאז התחלתי לשמוע הויכוח מלאתי מלין ולא פתחתי פי על כן הם רותחין בקרבי ואני בלתי יכול לסבול הרבה שאדמה לאובות חדשים כי צעיר אני לימים ורתיחת הדם מעכבת מלהאריך אפי:

פסוק כ

כ ועל כן אדברה וירוח לי כו'. והוא כי הנה בפתחי לדבר אחר היות מלי עצורים זה כמה רותחין בבטני באמור לא יבצר מהיות צד התלהבות ומה גם אחר שבכולם חרה אפו על כן אמר אינני חפץ לענות על ענין איוב מיד פן יהיה דברי כאש אך תחלה אדברה דברים אחרים כהקדמה אל הענין שעל ידי כן ירוח לי ואנוח מרוגזי והם תשעה פסוקים עד פסוק אך אמרת באזני כו' ואחר שירוח לי אפתח שפתי ואענה בענין כלומר שעל ידי כן אפתח שפתי ואענה שאם לא על ידי הקדמת דברים תחלה לא הייתי מתייחס לעונה כי אם למריב וזהו אפתח שפתי ואענה:

פסוק כא

כא **אל נא כו**'. ידבר כנגד רעי איוב ועליהם אמר אל נא אשא פני איש ועל איוב כי מישראל הוא אמר ואל אדם כי ישראל קרויים אדם לא אכנה והוא כי למעלה כתבנו כי כשהיה אחד מחביריו חפץ לאמר עליו דברים קשים הרבה היה מכנה אומר בלשון כאומר למי שאינו לנוכח ולענין כזה נאמר בגמרא כנה שהוא כלשון זה ובזה יאמר ואל אדם לא אכנה כלומר ולא תחוש אם אדבר דברי קושי אליך בלשון לנוכח כי ואל אדם לא אכנה:

פסוק כב

כב ואמר מה שאמרתי ואל אדם לא אכנה הוא כי לא ידעתי אכנה שכל כך זר אצלי לדבר שלא לנוכח בהיות כונתי על מי שאדבר עמו שאפילו אם ארצה לעשות לא אדע לעשותו כאלו תחסר ממני ידיעת עשוהו ועל מאי דפתח ביה שאמר לא אשא פני איש אמר הטעם שהוא כמעט ישאני עושני מן העולם שעל שאשא פנים ישאני מדה כנגד מדה:

פרק לג

פסוק א
ואולם שמע נא איוב מלי ואל תשיב בתוך דברי כי אם וכל דברי האזינה עד תומם:

פסוק ב
הנה נא פתחתי פי בהקדמה שהקדמתי עד כה וראית כי תוכי כברי שדבר לשוני בחכי הנגלה כנסתר בלי חנופה לא לך ולא לרעך:

פסוק ג
מזה תדע כי יושר לבי אמרי ומה שהוא דעת שפתי במה שיבא בעיקר תשובתי תכיר אחרי כן כי ברור מללו:

פסוק ד
כי לא אירא משום אדם כי רוח אל עשתני וגם עד סופי נשמת שדי תחייני כלומר כל כך אמצא חן ושכל טוב בעיני אלהים כי אם שרוח אל על צד החסד עשתני כשבראני אחרי כן בתחיית המתים על ידי מדתי זאת להיות תוכי כברי אזכה שאפילו מדת שדי השודדת תהפך לי לרחמים ולא בלבד מדרגת רוח כאשר רוח אל עשתני כי אם גם מדרגת נשמה העליונה הימנה וזהו ונשמת שדי תחייני:

פסוק ה
אם תוכל השיבני וכו'. אם תהיה כדאי להשיב על דברי השיבני אך בזאת שלא תאמר אלי לך לביתך ושלא בפניך אערוך תשובה ומחר או מחרתו אשיב לך כי אם ערכה לפני ולא אחוש אם תאריך זמן עודך לפני כי התיצבה כל מה שתרצה ולא אחוש כיון שהוא לפני:

פסוק ו
הן אני כו'. לבל תבעת מלדבר נגד ה' בעענות תלונותיך על כן הן אני בדברך עמי כפיך לאל כי במקום הויות פיך לאל יהיה עמי כי אני כביכול במקומו יתברך ואשר היית מדבר נגדו טוב תדבר עמי ולא תאשם כי מחומר קורצתי גם אני וטוב לך תדבר דבר נגדי שאני במקומו יתברך ולא כאשר עד כה שהיו דבריך כמדבר פנים בפנים עמו יתברך כענין הטוב לך כי תעשוק כו' כי תחשב יותר להעזה:

פסוק ז
ועוד כי הנה אימתי לא תבעתך מלדבר כל אשר בלבבך ואכפי כו' ואם כן טוב לך דרך זה שאהיה אני אמצעי שלא תבעת כאלו בדברך פה אל פה:

פסוק ח
אך אמרת באזני וכו'. כלומר שבא הדבר באזני בלי דברך עמי וקול מלין הברת מלין בלי דעת אשמע והוא שאמרת זך אני וכו' ישם בסד וכו':

פסוק יב
והן זאת שאמרת לא צדקת אענך הוא מה שאענך כי לא אוציא על זה זמן להמתיק טעמים רק אמור לך לא צדקת. או יאמר על זאת לא צדקת שאענך על זה כלל בטעמים כי ירבה וכו' בתמיה כי אינו כמלך בשר ודם שירבה ויגדל מהעם שמעשירים ומגדלים אותו ולכן ישם בסד רגלי קצתם ליקח מהם כי צריך אליהם אך לא כן הוא יתברך כי האם ירבה אלוה מאנוש כי הלא ממנו הכל:

פסוק יג
אך יש דבר אחר שעליו אענך והוא מדוע אליו ריבות באמור כי בל דבריו וכו' באמרך אם יחפוץ לריב עמו לא יעננו אחד מני אלף וזהו כי כל דבריו לא יענה שהוא כי אם קצתם שהם פחות מאחד מני אלף כמאמרו באומרו לא יעננו אחד מני אלף:

פסוק יד
ומה שקשה לו הוא כי לא ידע האדם על מה הוא לוקה ועל ידי כן לא יתקן אשר עותו כמפורש למעלה אך לא כן הוא כי אם אין לך אדם שלא ירמוז הוא יתברך לו אם דעתו יתברך נוחה הימנו אם לאו והוא כי באחת ידבר אל לכל אדם לגלות לו ענינו לפניו יתברך לתקן דרכיו ואם לא יזהר באחת אז בשתים שישנה בדרך שני לא ישורנה את הראשונה על כי לא נזהר על ידה:

פסוק טו
ופירש ואמר האחד בחלום כו' כי אדם אין שבחלום לא יגלה הוא ית' את אשר נגזר עליו למעלה למען יתקן מעשיו וזהו תתחלק למדרגות לפי איכות האדם אחד בחלום סתם לכל אדם ב' למעלה הימנה והיא חזיון לילה שמחזה מה' יחזה. ג' בנפול תרדמה שאינו שישן כדרכו בלילה ומראין לו בחלום מחזה שדי כי אם שברצות ה' לדבר עמו מפיל עליו תרדמה לגלות אזנו והיא תרדמה של נבואה האמורה בבראשית רבה וזאת תהיה אפילו ביום על אנשים שהם חשובים ולמעלה מזה אשר גם ביום בלי תרדמה כי אם בתנומות היא שינה קלה נים ולא נים הנקראת תנומה מראין לו שהוא גדר גדול של נבואה וזה הוא מה שבאחת ידבר אל:

פסוק טז
ומה שאמרתי ובשתים לא ישורנה הוא כי ובמוסרם יחתום והוא כי אם לא ישוב על יד החלום בדרכים הנז' אז בדרך שני ידבר בו ברמז והוא שיביא עליו יסורין מעין מעשיו למרקם שיראה ויתקן ואז בזאת השנית יחתום כי זאת היא החתימה כי לא ישוב עוד להראות לו בחלומו דבר והוא פירוש אל אומרו ובשתים לא ישורנה שהוא את הראשונה היא מראת החלום כאמור והיא כתשובה אל איוב שאחר שבאו עליו היסורין לא גלה אזנו בחלומו:

פסוק יז
להסיר אדם מעשה כו'. אמר כי היסורין הן להסיר האדם על ידם מעשה רע מעל עצמו בל יעשנו עוד וגם להסיר גאוה מגבר שיכסה אותה מבני אדם כי למען יכנע ויסיר ממנו את אלה יהיה לו המוסר הנז':

פסוק יח
ומה טוב לגבר כי ישא עול יסורין בגופו בעולם הזה מהיות שמור לו רעתו לגיהנם כי הלא ביסורי החומר כי עפר הוא מציל וחושך את הנפש מני שחת שלא תאבל עליו בקבר וגם חייתו שלמעלה הימנו הוא הרוח הבלתי נשאר בשחת הוא הקבר הלא גם לה יועילו יסורי החומר שתנצל חיתו מעבור בשלח של מלאך המות כי עתה ע"י יסורי העולם הזה לא יומת על ידי מלאך המות כי אם על ידי מלאך קדוש:

פסוק יט
ועוד יוסיף להיטיב הוא יתברך כי יביא לו היסורין לאט לו בהדרגה שמא ישוב בינתים וירפא לו והוא כי תחלה והוכח במכאוב כו' ועדיין רוב עצמיו איתן חזקי' ובריאים:

פסוק כ
ואם לא ישוב עוד מעט וזהמתו חיתו לחם שחיתו תמאיס בעיניו את הלחם ועדיין מאכל חשוב מאד שאדם מתאוה לו הניתן לחולים יערב לו אך עוד מעט שאפילו נפשו היא הבחינה הקרובה יותר אל החומר תמאיס בעיניו גם מה שהוא מאכל תאוה. ושיעור הכתוב וזהמתו כו' ונפשו ג"כ זהמה את מה שהוא מאכל תאוה:

פסוק כא
ואחר שמואס את הכל יכל בשרו שיתמרק ולא שיכלה לגמרי רק מרואי שנראה כאלו כלה בשרו וגם יכל שופו עצמותיו אלא שלא רואו לעיני בני אדם כי מתמרקים בפנים:

פסוק כב
ועוד מעט ותקרב לשחת נפשו הוא לקבר שעליו תאבל וחיתו שלמעלה מהנפש תקרב לממיתים הם כחות מלאך המות למות על ידם:

פסוק כג
ואז יעמד בדין של מעלה אם יהיה לו זכות ליפטר ואז אם יש עליו מלאך והוא כי כל מצוה ומצוה שיעשה איש נעשית מלאך יחופף עליו בנפשו וז"א אם יש עליו מלאך והוא מליץ אך לא כל מלאך מליץ יציל כי אם אחד מני אלף והוא אשר עשה ביושר בלי פניה ולא כל מצוה של יושר שוה אצל כל אדם כי אם הכל לפי מה שהוא אדם כי יש תציל לאיש אחד ולגדול הימנו צריך גדולה הימנה או יושר יותר בשלמות או לאחד במצוה אחת ולחבירו על מצוה של בחינה אחרת לפי בחינת נפשו וזהו אומרו להגיד וכו' כלומר להגיד בב"ד של מעלה זכות לפי מה שהוא אדם היושר המתייחס אליו וזהו לאדם ישרו:

פסוק כד
ויחננו וכו'. הנה היה אפשר ינוכה הזכות והיושר ההוא בחיותו מחליו ונמצא מתבטל מציאות המלאך ההוא שנעשה במצוה ההיא כי הוא עצמו הזכות לז"א ויחננו הוא יתברך את המלאך ההוא ויאמר למלאך פדעהו את האיש מרדת שחת ולא תהיה אתה הכפר שתנוכה ותתבטל כי אם הנה בלעדך מצאתי כפר הוא מה שנתמרק גופו בחליו:

פסוק כה
כי הלא רטפש ונתרכך בשרו ונתמרק מחמת הנוער הוא עונות הנוער וישוב לימי עלומיו בלא היו בהן חטא כן הוא עתה שנטהר ובזה נעשה חן וחסד עם המלאך ההוא שהוא הזכות כי ישאר קיים ולא ינוכה ויתבטל:

פסוק כו
יעתר כו'. אמר ראה נא הטובה הגדולה אשר עשה לו הוא יתברך בהביא עליו את חליו כי מלבד מה שלא מת בעונו עוד לו כי מעתה יהיה רצוי מאד לפניו יתברך מה שלא היה לו כן אם לא מירק אשמותיו כי הלא על ידי כן הוא לחן לפניו יתברך מעתה כי יעתר אל אלוה וירצהו והוא בשום לב אל אמרו יעתר לשון עתיד וירצהו לשון עבר בפת"ח הוי"ו אך יאמר ענין והיה טרם יקראו ואני אענה וזהו כאשר יעתר שיבא להתפלל כבר וירצהו שטרם יקרא נענה והטעם הוא וירא פניו כו' והוא כי טרם יחלה היו לו זכיות אלא שעל חטאתיו אשר חטא שחת צלם אלהים מפניו והיה רחוק מלהשמע תפלתו ככתוב אצלנו על פסוק הראיני את מראיך השמיעני את קולך וכן כל צדקותיו אשר עשה היו רחוקים

ממנו כל עוד שעונותיו מבדילים בינו לבין קונו כן כל זכיותיו מובדלים למעלה מנפשו אמר ראה כמה הועיל לו חליו שעל ידי כן אל אלוה וירצהו והטעם כי פניו המיוחדות לו הם בצלם אלהים שנפרד ממנו עתה על יד תרועת הצרה שב אל ה' וירא הוא יתברך פניו ע"י תרועת הכנעתו בחליו ואז וישב לאנוש צדקתו אשר היתה רחוקה ונפרדת ממנו עתה שבה צדקתו ותדבק בו הן זכיותיו שהיו בדלין ממנו ובזה דבק הוא בו יתברך:

פסוק כז

ישר כו'. אחר שהוא יתברך רפאו ראוי יביט על אנשים שהם חשובים ככל הנשים שבמקרא שהוא מושב זקנים להודות לה' חסדו אשר גמל לו ויאמר להם טוב להודות לה' כי גם שהגוף סבל החולי בשביל הנפש שורת הדין היה כי הלא אנכי הגוף חטאתי ואת מי שהיה ישר הוא יצה"ט כח הנפש העויתי והחטאתי כי לפי האמת עיקר החטא מהגוף ולא מהנפש הקדושה היא וע"כ ולא שוה לי כ"א אדרבה לקיתי כלומר ועל כן ראוי אני לעונש גדול כי הצרותי את זולתי במה שלא ההניתי את עצמי כי לא שוה לי:

פסוק כח

ועל כן שהחומר היה עיקר החטא ביסורין שעלי הוא יתברך פדה נפשו וכתיב ביו"ד לומר נפשי שהוא שלו יתברך מעבור בשחת אפי' העברה ע"י יסורי הגוף שהוא היה הסיבה וחיתו הוא הרוח באור תראה שלא תהיה כאשר העומד בחושך רואה משם מה שבאור כן היה זה על ידי העונות היתה בחשך ואם היתה מתה אז היתה מתוך החשך מגיהנם רואה אור מעשיה הטובים מתראים לה משם ומהם לא תאכל ולא תהנה אך עתה על ידי היסורין הללו ומירוק העונות וישיבו לו צדקותיו תהיה באור ובהיותה באור תראה יותר אורות וחופות ולא מתוך החשך כאשר בתחלה: או יאמר באור תראה כי הן האדם בהביטו על ניצוץ השמש תתשכנה עיניו מראות נמצא כי האור ימנע ראותו ואין זה רק מחמת חולשת עיני בשר לו אך אם היו עיניו בהירות בעלי רוחניות היו רואות אמר כי וחיתו באור עליון שתהיה בו תראה אז יותר על ידי מה שנזדככה במירוק ותשובה:

כז והנה רז"ל פירשו הפסוק על מי שחטא לחבירו שישור ג' שורות של שלשה בני אדם לשאל ממנו מחילה ולפי דבריהם יפורש הכתוב כי אחר קומו מחליו ונתמרק אשר חטא על הנפש בינו לקונו טוב לו יטהר גם מאשר חטא לחבירו ועל כן ישור על אנשים לרצותו ולהיות כי דרך אנשים נמהרי לב בבואם להשלים עם רעיהם אשר חטאו להם לדבר ולומר הנה נראה לי כי אתה אשמת לי יותר מאשר חטאתי לך אך אחרי ראיתי שהקפדת ונראה לך שאנכי חטאתי לך לכן הנני שואל מחילה ממך והנה דרך זה ישר לפני איש ואחריתה כיום מר כי עתה יוסיפו לחטא ותשוב המריבה לראשיתה כי הלא

חבירו ישיב ויאמר האם זאת התשובה והחרטה כי תאמר כי בעיניך תבינו עלי אשמת דבר ולא עליך והן אתה קצפת ותחטא ותדבר אלי דברים קשים כגידים ולא כן אנכי עמך ואז יחרץ שכנגדו לאמר לו לא כן דברת כי אני הצדיק ומתקוממי כעול באופן כי לעת שלום והנה בעתה כי אז יחרצו להביע רעות רבות וצרות ולמלחמה יאמרו שתתחדש על כן החפץ שלום ורודפו לא זה הדרך ילך בו לעת שלום כי אם אמור לו הנה אנכי חטאתי לך ואם אתה דברת דופי נגדי אנכי הסיבותי שחרחרתי ריב ונתתי לך פתחון פה לדבר אלי סרה נמצאתי חוטא ומחטיא כי ישר אתה ואנכי העויתיך והחטאתיך על כן נעניתי לך מחול לי. והנה אין ספק כי כשמוע רעהו את דברי פי חבירו בהכנעה יתירה וענות צדק פניו יחורו ויקנא לבו בכשרון שכנגדו ויענה ויאמר לא כי אתה הצדיק ואני ואשר עמי הרשעים ובחסדך מחול לי אתה כי אמת עשית ואני הרשעתי באופן כי זה הדרך ישכון אור השלום להיות מהיום ההוא רעים ואהובים אהבת עולם לא תשכח והן אלה דברי אליהוא ישר על אנשים ויאמר חטאתי ולא בלבד חטאתי אני כי אם גם וישר העויתי כי שכנגדי היה ישר והעויתי אותו כי הייתי סיבה לענות בי סרה כי הייתי חוטא ומחטיאו ואפילו באשר העויתי אותו שיתריס נגדי לא שוה לי לא היה שוה לי כי עם שדרך אנשים שאם יחרף איש לאיש לא תתקרר דעת שכנגדו לומר אליו חירוף שוה אל הנאמר לו כי אם בסרח עודף תוספת מרובה על העיקר אך זה לא עשה לי כן כי אם עם היות שאני חטאתי תחלה והייתי סיבה כי את הישר העויתי והחטאתי שחרפני גם הוא עם כל זה אין צריך לומר שלא ייתר על מה שחרפתיו כי אם גם ולא שוה לי שלא נעשה שוה לי:

כח וכהתימי לומר שעל ידי החולי נתקן זה מעבירות שבן אדם למקום במה שנתמרק גופי וגם ממה שבן אדם לחבירו חזר אל הענין לספר בשבח הטובה שעשה לו הוא יתברך במה שהחליא אותו שעל ידי כן פדה נפשו כו' כמדובר בקודם:

פסוק כט

הן כל אלה יפעל אל כו'. הנה מכל דברי אליהוא אשר דבר לא עלתה ארוכה רק למחלת תלונתו כי כל דבריו לא יענה אך כפלים לתושיה מחלתו כעבות העגלה תתעבה ותגדל תלונתו כי הוא צדיק בעיניו ורע לו וממקום שבא אליהוא משם תצמח עוצם תלונתו כי הוא אמר כי להסיר אדם מעשה הרעה אשר פעל ועשה יוכח במכאוב על משכבו כו' ואם יש עליו מלאך מליץ כו' יפדעהו מרדת שחת ויקום וישוב לימי עלומיו כי יקום מחליו רצוי לפניו יתברך. והנה היה יכול להשיב לו איוב ולומר על אלה אני בוכיה כי חף אני ולא עון לי והוכחתי במכאוב על משכבי ולא שוה לי ועודני במכאובי ובצרתי

על כן אמר לו הן כל אלה יפעל אל כו' והוא כי הנה איוב בויכוחו התלונן ואמר העלה נדף תערוץ כו' וביארנו כי אמר הן אמת כי אפשר להשיב כי זאת צרתי לא פשעי ולא חטאתי כי אם חטאת נפשי כאשר היתה באמנה עם הגוף הראשון ועתה שנתגלגלה בי אני עונותיו סבלתי אך הדבר הקשה על זה הוא כי לא ימנע או יש לגוף הסובל היסורין הנאה בכפר על הנפש אם אין אם אין לו הנאה למה יצטער הוא על מה שבנפש ואם גם לו הנאה למה גרעו הנאה זו מהגוף הראשון והלא טוב טוב היה כי הגוף הראשון יסתגף מעט והנשאר תקבל הנפש בגיהנם עד תום חלאת אשמותם ואחרי כן את הטוב יקבלו שניהם כאחד על כן בא אליהוא ויאמר אם מה שמסתגף הגוף השני היה לטהר הנפש ולהנאת הגוף הראשון שבו תקום בתחיה והגוף השני היה אבד הלא קושיתך גדולה על צרת השני וכן אם היינו אומרים שהגוף שבו תטהר יעלה עמה והראשון או השני אם לא נטהרה בהם עד השלישי יהיו עדי אובד גם זו רעה חולה כי הלא גם אשר לא נטהרה בהם עשתה בהם זכיות וגם התענה בתוכחות על עון ולמה יאבדו אך לא כן הוא כי אם שאין גוף נאבד רק מאותם שיורדים ואינם עולים שגופם כלה ונפשם נשרפת אך שאר האדם לא כן כי אם שכל גוף זוכה באשר נעשה בו כי אין הנפש דבר גשמי הבלתי מתחלק בלי חסרון ניכר אך הוא כל מצות אשר יעשה האדם יש לנפשו בחינות מתיחסות אל כל חלקיהן כנודע ליודעים חן וההיקש בפגימת כל עון ובכן אם דרך משל הושלם איש בקצת מצות אותה בחינת הנפש אשר היא מיחס המצות ההן היא הנשארת בעד הגוף ההוא ואשר משתלם בגוף השני בזכיות ובחינת מה שנפגמה בראשון ונתקן בשני גם הוא לשני באופן שלא תצטער על מה שמסתגף השני כי כל חלק בחינת מה שנתקן לו יהי וההיקש בשלישי. וזה יאמר הן כל אלה יפעל אל לומר כל ההכנות האלה שאמרתי שעושה הוא יתברך להשיב את האדם בתשובה שהוא לגלות אזנם בחלומות ולהעיר לו אזן בחלאים יפעל אל בכל אחד מפעמים שלש כלומר אם כן אחר שהוא יתברך עושה דרכים ומסגפו בחלאים ויסורין פעמים שלש אין זה כי אם שבכל פעם נטהרת קצת ואם כן מה שנתקן בראשון בהכנות ויסורין וזכיות אנה ילך וכן בשני וכן בשלישי אלא ודאי שכל מה שיפעל בכל פעם הוא עם גבר כל גוף חלקו והוא האמור:

פסוק ל

ושמא תאמר הלא עדיין לא הטהרנו מהקושיא כי גם שלא נתקן מהראשונה הלא מהפעם הראשונה תרד הנפש ותדון בגיהנם עד תום מירוק חלאת אשמותיו וישוב עם גופו הראשון וחיה יחיה עמה ולא תתגלגל עוד פעמים אחרות לזה אמר להשיב נפשו מני שחת כו' לומר כי אחר שבמיתה ראשונה ירד לגיהנם בחר הוא יתברך להשיבו משם

להתגלגל ולא הניחו שם עד גמר המירוק הלא הוא כדי לאור באור החיים והוא כי אינו דומה מי שהולך סומא ומרפאים את עיניו וראה אור למי שמוליך אור עמו ונתוסף לו כן אם בלכתו בחושך העונות בגיהנם מתמרק שם עד הסיר חלאתו לא יעצר כח רק להתם חלאה אך לא לקבל אורה יתירה שיהיה מאיר שם באור החיים כאשר המתגלגל עד יתוקן פה והולך בהארת זכיותיו מפה כי אז זולת קבלת אור באור החיים גם הוא יאיר שם מהאור שמוליך עמו שמאיר באור אשר שם יותר על אשר יש שם בשורת נפשו וזהו לאור באור החיים ואין זה רק על ידי התגלגל שהולך וקונה אור זכיות בכל פעם עד שבפעם האחרון מכביד באור זכיות עד שלא יצטרך להתגלגל כי יוליך עמו אור זכיות לאור בם באור החיים:

פסוק לא

הקשב איוב כו'. הנה ידוע כי הקשבה ענינה מקרוב בעצם ואיך יאמר אחר כך שמע לי שהוא מרחוק כמאמרם ז"ל על האזינו השמים כי משה שהיה קרוב יותר לשמים מלארץ אמר האזנה בשמים ושמיעה בארץ הפך מאמר ישעיה באומרו שמעו שמים והאזיני ארץ כי הוא היה יותר קרוב לארץ ואפשר יאמר אם דברי קרובים אליך הקשב איוב ואם רחוקים מסברתך שמע לי ולא תגיד מה שתנגד בם עד תומי את כולם וזהו החרש ואנכי אדבר. או יאמר הקשב איוב ועשה עיקר מדברי בעצם שהיא גדר הקשבה וגם שלא יערבו לך שמע לי כלומר שמע וקבל עצתי שאני מייעץ אותך להקשיב וגם שלא ייטבו בעיניך החרש מלהשיב דבר ואנכי אדבר עד תומי:

פסוק לב

ואם אחר שאנכי אדבר עד הסוף יש מלין להשיבני שהם דברי טענות מספיקות לחלוק השיבני אל תמנע פן אקצוף על קולך ואתריס נגדך כי הלא אדרבה אנכי מצוך לאמר דבריך כי הלא כל חפצי בך לצדקך ואיך אקפיד עליך וזהו דבר כי חפצתי צדקך וזהו אם יש מלין:

פסוק לג

ואם אין לך מלין להשיב כי אם שתהיה מסתכל על הדרוש אם הוא אמתי אל תמנע מלשמוע על הספק כי אם על כל פנים שמע לי בי גם אם לא יראה לך שהם צודקות החרש ואאלפך חכמה והיא חכמת ענין הגלגול כי בו השתיק אותו ועל כן אמר אתה שמע לי שהוא אתה באשר אתה יהודי מאמין הגלגול מה שאין כן חבריך כי לא יבצר מהיותם דברי חכמה ואם לא תחריש להקשיב אמנע מהגיד דבר החכמה ולא תלמדם:

פרק לד

פסוק א
ויען אליהוא כו' עם שעודנו מדבר עשה מענה בפני עצמו להיותו עונה אמריו על ענין אחר מדברי איוב כאשר יבא:

פסוק ב
ואמר שמעו כו' הנה אין ספק היו לפניו חכמים איוב ורעיו ויתר יודעים מקשיבים לקול מליו ועל שני הכתות אמר על כת החכמים שמעו חכמים מלי לומר אם יקשה לאשר הם חכמים לקבל דעתי אשר לא כדבריהם אשר דברו עד כה על כי צעיר אני לימים ואינו לפי כבודם אליהם אני אומר שמעו חכמים מלי לומר אל תביטו אל האומר אם קטן אם גדול כי אם שמעו מלי מצד עצמם ואל היודעים אשר לפניו אמר ויודעים האזינו לי כלומר גם על בחינת האומר ראוי לכם להאזין וזהו האזינו לי לומר כי בערככם חשוב גם אני מצד עצמי ועל כן אל החכמים אמר לשון שמיעה בעלמא לומר כי גם שלא יעשו עיקר כגדר האזנה להיותם חכמים לפחות תהיה גדר שמיעה וגם על בחינת הדברים מצד עצמם מה שאין כן ליתר יודעי דעת כי להם ראוי יאזינו האזנה מקרוב בעצם גם על בחינת היות הוא המגיד דבר:

פסוק ג
ואשר אמרתי לחכמים יביטו אל מציאות המלין לא שאכריע מעתה כי מלי אמת כי עם שבשמעם יבחינו במלי מצד עצמם אם ישמעו בם טעם לשבח כי אזן מלין תבחן אחרי שמוע אותן כמו שהחיך אחרי בא המאכל אל פיו יטעם גם מתוק לתכו כדי לאכול ולבלוע או לפלוט וזהו וחיך יטעם לאכול:

ב ואם נאמר שלא היו שם רק שלשת רעי איוב יאמר הלא לדעתי אינכם חכמים כאו' אמרתי ימים וכו' ורוב שנים יודיעו אכן וכו' ובזה יאמר אם חכמים אתם שמעו חכמים מלי שמיעה בעלמא בבחינת המלין ואם לדעתי שאינכם אלא יודעים בעלמא האזינו לי מצד היות פי המדבר כי חכם אני ולא אתם:

פסוק ד
ועוד הפרש אחר אני נותן בין החכמים ליודעים כי החכמים לא אקוה מהם יודו בפיהם כי דברי אמת או יווכחו עד נוציא לאור משפט איזה יעמוד אחר הויכוח שלי או שלהם כי אולי יבושו אך לחכמים אני אומר משפט נבחרה לנו כי כל אחד ממנו כמוני ככם מה שהוא משפט נבחרה לנו איש איש בלבו אך היודעים הבלתי גדולים כהם אני אומר נדעה

בינינו מתוך ויכוח מה הוא טוב שלי או של החכמים ההם כי להיותם בגדר החכמים וגם אינן בעלי הדבר כחכמים לא יבושו כי ידברו עמי עד הוציא לאור משפט ולדעת בהסכמתנו דבר מי יקום וזה אמר תחלה משפט נבחרה לנו שהוא על אומרו שמעו חכמים מלי ואומרו נדעה כו' על אומרו ויודעים האזינו לי ובדרך השני יאמר אם תחזיקו עצמכם לחכמים משפט ואם ליודעים נדעה בינינו מה טוב:

פסוק ה

כי אמר כו'. בא לומר על מה ידבר במענה זה והוא כי אמר איוב צדקתי אלא שאל בעל החסד הסיר משפטו כדי לעשות חסד עם זולתו והוא מה שאמרו ז"ל שהוא יתברך עשה לשיתעסק בו השטן ויניח את ישראל:

פסוק ו

ואם יונח שעל משפטי אכזב שכזבתי באומרי שהסיר משפטי לפחות לא תבצר תלונה כי הלא אנוש חצי יותר מדאי בלתי ראוים רק לבעל פשע ואני אם חטאתי או עויתי לא פשעתי:

פסוק ז

והנה על הדבר הזה אשר דבר אני אומר מי גבר כאיוב ישתה לעג כמים כי לא דברי דעת המה אלא שנהנה לאומרם כאשר יהנה איש בשתות מים:

פסוק ח

אמנם יש דברים אחרים מרים מאלה שלא אייחס אותם לומר שנהנה לדבר דברי לעג כאשר יהנה איש בשתות מים קרים גם שלא יצמא להם כי אם אין לייחס אותם רק למי שארח לחברה את פועלי און וללכת עם אנשי רשע ומהם נדבק לו לדבר כדבר הרע ההוא:

פסוק ט

והוא כי אמר לא יסכון גבר ברצותו עם אלהים כי דבר כזה רע ומר לא אצרפנו עם הקודם לייחסו ללעג כקודם כי זה סותר פנה תוריית חלילה והנה בוש אליהוא לומר אליו לנוכח תשתה לעג כמים או ארחת לחברה את פועלי און כי איוב שהוא גדול מאד מי יאמר לו בפניו שהיה שותה לעג כמים או שהלך בחברת פועלי און מה שמעולם הוא לא נתחבר לרשע וגם לא רצה לדבר עמו ולכנות כאלו מדבר על אחר לומר שלא לנוכח כי הוא אמר לא ידעתי אכנה על כן בחר לדבר עם חבריו על איוב עד פסוק ואם בינה כו' וז"א שמעו חכמים וכו' שישמעו מה שמדבר להם על איוב על כן אמר מי גבר כאיוב שהיה אומר דבריו אלה שאמרתי חי אל הסיר משפטי שעליו הייתי אומר ישתה לעג כמים או ארח

לחברה כו' כי דברים אלו בלתי נאותים רק על אחד משני צדדים אלו גם שבאיוב עצמו בלתי צודקים ועל כן היה תמה על איוב שהיו מדות אלו בו איך יצא כך מפה קדוש לומר חי אל הסיר משפטי שבו ידמה לשותה לעג כמים וגם לא מה שידמה בו למתחבר לרשע כי אמר לא יסכן גבר כו':

פסוק י

לכן אנשי לבב כו'. הנה ידענו כי באומרו לבב בשני ביתי"ן כולל שני יצרים ונבא אל הענין אמר הנה אשר יצרו תוקפו נגד ה' חלילה גם כי נאמר לפניו דברים של טעם לא יכנסו באזניו כי הוא ברשות לבו והוא יפתנו לבלתי שמוע את המדבר טוב על ה' בטעמים נאותים על כן אמר אנשי לבב כלומר אנשים צדיקים ששני לבבות יצר הטוב ויצר הרע בידם שמעו לי והוא כי הרשעים אין להם אלא לב אחד כי בהמשכו אחר יצר הרע אינו מהפך את היצר הטוב להסכים ברע כי אם שישב בדד וידום כעני כי יעטוף אך צדיקים מושלים גם ביצר הרע כי גם בו יעבוד את ה' כמה דאת אמר ואהבת כו' בכל לבבך בשני יצריך על כן אמר אליהוא הנני בא לטעון נגד הדובר נגד כבודו יתברך והנה אפשר לא ישמעו דברי אך אתם אנשי לבב בעלי שני היצרים כלומר צדיקים כי הרשעים אין להם אלא לב אחד בלבד כמדובר שמעו לי כי להיותכם צדיקים יכנסו דברי באזניכם והוא כי הנה מאמרו כי חי אל הסיר משפטו לא כן דבר כי הלא חלילה לאל כו':

פסוק יא

כי פעול אדם כו'. כי אין הוא יתברך בעצמו משלם לאיש כמעשהו כי אם שממעשה הטוב נעשה מלאך קדוש וממעשה הרע מלאך משחית ומלאך טוב הוא המטיב ומלאך הנעשה בעון הוא בעצמו המשחיתו כד"א ותמוגנו ביד עוננו וכמאמרנו על פסוק תיסרך רעתך כו' וזהו כי פועל אדם ישלם לו ואם כן אפוא אם לא היה בך עון לא היית לוקה אחר שהעון עצמו הוא הפועל ואיך תאמר שאל הסיר משפטך להכותך להציל את ישראל עמו כיון שאין רע בא על אדם אם לא על יד עונו אין ספק כי אם לא היה לך עון לא היה מי שישלח בך יד ושמא תאמר איך העון עצמו הוא הפועל וכמה פעמים מתרגשת צרה על ידי הכנות טבעיות שמזדמנות לאיש הנה גם זה מפועל אדם הוא בא כי וכאורח איש ימציאנו ויכינהו פועל אדם הנז' כי עונו ממציא ומזמין לאיש לקות כאורח שלו אם טוב ואם רע:

פסוק יב

וגם יש טענה אחרת נגד סברתך והוא אף אמנם אל לא ירשיע כו' והוא כי הנה דעתך הוא כי רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה על איוב צרות רבות להציל את

ישראל מיד השען שיתגרה באיוב ויניח את ישראל אך לא יתכן כי גם לי טענה אחרת נגד זה וזה אמר אף אמנם כו' לומר מלבד מה שאמרתי כי פועל אדם ישלם לו כו' אני אומר כי אפילו היה הוא יתברך משלם לו בעצמו אף לי עוד טענה והיא כי אמנם אל שהוא עשות מדת חסד לישראל לא ירשיע את איוב בדין כדי שיעשה חסד עם ישראל וגם שדי השודד ופועל דין על איוב לא יעות משפט שאת איוב בלי עון יעשה שפטים ובישראל החייבים יעלים עיניו:

פסוק יג

והטענה היא מי פקד עליו ארצה כו' והוא כי ידוע כי באומרו ארצה הוא כאומרו לארץ כי ה"א בסוף תיבה במקום למ"ד בראשה ובזה יראה כמשולל הבנה מי פקד עליו לארץ אך יאמר לו יונח שכן היה עושה תועלת לכל העולם ולאיוב כי הלא מי פקד עליו שהוא על איוב לארץ שפקד וצוה את השטן שהיה למעלה מתיצב על ה' שירד עליו להכותו ומי שם תבל כלה כלומר מי שעשה עליו זה הוא מי ששם תבל כלה שעל ידי מה שפקד עליו קיים כל העולם שאם היה השטן מקטרג אז על ישראל לכלותם היה העולם חוזר לתהו ובהו כ"א אין ישראל אין עולם וזהו ומי פקד כו' מי שם כו' כי מי שעשה זה עשה זה:

פסוק יד

ואיוב גם הוא הרויח כי אם ישים אליו לבו לפקוד עליו באומרו השמת לבך על עבדי איוב וכו' היה שעל ידי כן רוחו ונשמתו של איוב אליו יתברך יאסוף שימות בנשיקה על ידו יתברך בזכות היסורין נמצא שבמה שהשליט את השטן בגופו עתה סילק שליטתו מרוחו ונשמתו שלא תצא על ידו כי אם על ידי הקדוש ברוך הוא נמצא שעשה טובה גדולה לאיוב:

פסוק טו

וקיים העולם כי הלא אם יגוע כל בשר יחד בשוב העולם לתהו ובהו על ידי קטרג השטן אז על ישראל האם ואדם על עפר ישוב בתמיה כלומר שלא ישוב אחר שברשעת ישראל היה העולם מתבטל לא היה נבנה עוד:

פסוק טז

ואם בינה כו'. אם בינה עמך שמעה זאת כי בשמיעה קלה תבין דבר מתוך דבר ואם בינה איננה האזינה לקול מלי לקול ולא תשית לב אלי כי צעיר אני לימים כי אם לקול הדברים מצד עצמם:

פסוק יז
כי יש אתי טענה והוא כי עד כה דברתי לפי הנחתך שלבל יקטרג השטן על ישראל גירה אותו עליך אבל עתה אני אומר לך שאין זו דעתי כלל והוא כי האף שונא כו' לומר ראה קל וחומר האם מי שאין צריך לומר שחובש את מי שמעות משפט כי אם אף את שונא משפט גם שלא יעות אותו הוא חובש ואיך יתכן שאת הצדיק הגדול ירשיע וזהו האף שונא משפט יחבוש ואין צריך לומר את מעוותו ואיך את צדיק כביר כמוך ירשיע:

פסוק יח
ומה שאמרתי תרשיע ולא אמרתי ירשיע הוא כי דברתי דרך כבוד כלפי מעלה כי האמור למלך בליעל אפילו מלך בשר ודם כל שכן וכל שכן אל מלכו של עולם על כן כניתי הדבר אליך ואמרתי תרשיע ולא אמרתי ירשיע וכן אין לומר רשע אל נדיבים ואלו הייתי אומר ירשיע היה שהוא יתברך היה מרשיע אותך היה נמצא נאמר עליך תואר רשע שהיה יתברך מרשיע אותך ואין לומר רשע אל נדיבים כמוך שאתה נדיב שלא אכלת פתך לבדך ולא אכל יתום ממנה ולב אלמנה תרנין אם תראה אובד בלי לבוש וכו' ושדרכיו לאורח יפתח ואב הוא לאביונים על כן תפשתי לשון שבו אינני נוגע כבוד עליון ולא בכבודך ומה שלמעלה אמר אל לא ירשיע לא יקשה כי אדרבה הוא אומר לשון שלילה שלא ירשיע ואומר לא בפירוש מה שאין כי בזה שהוא דרך חיוב שאין היותו בלשון תמיהה ניכר בלשון על כן כינה הדבר אל בשר ודם וזה כוון באומרו למעלה ואל אדם לא אכנה כלומר כי אם לה' כי גדול כבוד יתברך ואגב חש גם על כבוד איוב וזה הוא על מה שאמרת שגירה את השטן עליך לבל יקטרג על עמו ואמרתי שלא ירשיעך חנם:

פסוק יט
וגם אשר תחשוב שעל ידי גרות בך השטן יזכה את ישראל גם זה אי אפשר שאם כן הוא שישא להם פנים ואי אפשר כי אשר לא נשא פני שרים שצוה בתורה לא תשא פני גדול איך ישא הוא פני ישראל נגד המצרים וגם לא מפני שישראל עשירים שנצלו את מצרים כמו שאמרו ז"ל שהעני שבישראל היו לו נ' חמורים טעונים כסף ומצריים דלים הלא לפניו לא ניכר שוע לפני דל צוה בתורה שאם עשיר ורש באים לדין שאומרים לו או לבוש כדל או הלבישהו אצטלא זהב כמותך באופן לא יוכר מי שהוא שוע לפני דל והטעם כי הלא ומעשה ידיו כלם עשיר ורש ואם כן איך ישא פני ישראל עשירים מפני מצריים:

פסוק כ
וזה הוא בהנחה שישראל לא היה להם זכות כ"ש כי היה להם זכות רב ולא היו צריכים שיבטל להם הוא יתברך את השטן מלקטרג עליהם כי הלא רגע ימותו כל בכורי מצרים בחצי הלילה וחצות לילה יגועשו עם ויעבורו הוא עם נושע בה' בחצות לילה עברו משם באמור פרעה קומו צאו מתוך עמי והנה עוזא שרו של מצרים שהיה אביר מקטרג על ישראל ואומר הללו עובדי ע"א ויסירו את האביר ההוא מן העולם וכל זה יתכן היה לא ביד בתמיה כי ודאי היה להם יד וכח זכות רב ואיך להציל עצמם היה צורך לעשות תחבולות לגרות את השטן באיוב:

פסוק כא
כי עיניו כו'. לומר הנה עוד טענה שאין לומר שכוון למוסרך ביד השטן להציל את ישראל שמא לגדולתו הי' קרב איש ולב עמוק שבישראל מונע אותו יתברך להשגיח אם היה בהם עון והיה חלילה כמסתפק אם היו זכאים זה אינו חלילה כי הלא כאשר עיניו יתברך על דרכי איש דרך כלל גם דרך פרט כי כל צעדיו יראה:

פסוק כב
כי אין חשך חומריות העולם והגוף ואין צלמות חדרי בטן ולב החושב מחשבות און להסתר שם פועלי און לומר כי עכירות זה סתר לו יתברך ולא יראה לרוב קדושתו:

פסוק כג
שאם כן הוא מותר האדם מן הבהמה אין ואם כן למה ישים באיש הוא מין האנושי נשמה שהיא עתידה ליתן דין וחשבון וזהו כי לא על איש הוא מין האנושי היה משים עוד על שאר מינין שהיא הנשמה שהיא עתידה ליתן דין שהוא להלוך אל במשפט מה שאין כן הבהמה והוא מאמרנו בסדר תפלה ומותר האדם כו' לבד הנשמה שהיא עתידה ליתן דין וחשבון כי אחר שגם מעשה איש אשר נשמה באפו לא יראה יה גם הוא לא יותן בו נשמה וגם לא יתן דין וחשבון כי גם עם נשמתו בקרבו נחשב כבהמה שלא יראנו אל ואם כן אפוא אשר חשבת לא כן הוא כי מאחר שעיניו על דרכי איש כו' ואין סתר לו אין לומר שהיה מסתפק בישראל אם היו חייבים בדין ושעל כן מונע את השטן מהשטן אך אחר שהכל גלוי לפניו מה יתן ומה יוסיף מה שגירהו על איוב כי השופט כל הארץ יעשה משפט כי הכל גלוי לפניו יתברך:

פסוק כד
ירוע כבירים כו'. אמר הלא אמרתי לך כי לא יתכן שהוא יתברך על זכות ישראל בל יענו אותם היה מגרש את השטן על איש צדיק גבר כאיוב והנה דחיתי בטענות כמדובר

והנה לעומת זה ידענו כי שרו של מצרים היה בא בשתי טענות על ישראל אחת כי לא מלאו הימים כי היו נשארים ק"ץ שנה להשלים הת' שנה ועוד כי הלא היו עע"א והיה אומר הללו עע"א והללו עע"א והשופט כל הארץ הלא יעשה משפט אך אין זה כי אם שגירה את השטן באיוב על כן אני אומר כי אינן טענות הא' כי הלא כ"כ הכבידו ברד"ו שנה שעלה בכובד כת' שנה וזהו ירוע כבירים שהיו מכניעים כבירים באיכות ומעלה ולא היתה הכנעתם כדרך העולם אך היה לא חקר לאשר הכניעום ועל כן אצ"ל שעלו בת' שנה כי אם שויעמד אחרים תחתם הם כבירים אחרים הם בכורי מצרים:

פסוק כה

והראיה כי הלא שידד המזל כי בתוקף מזל טלה הוא העוזר את מצרים בע"ז בניסן היפך תקפו נגדם אך אין זה כי שלכן מחמת שהכבידו שעבודם לא חקר שת לבו להכיר מעבדיהם והפך לילה היא ליל ט"ו בניסן שהיא העומדת לעזרת מצרים כי היא בתגבורת מזל טלה והפכו יתברך עליהם וידכאו במכת בכורות:

פסוק כו

ועל הטענה השנית שהיא כי היו עובדי ע"א גם זו אינה טענה לחייבם כי הלא בראותם כי תחת רשעים הם המצרים ספקם בפרהסיא במקום רואים שלא היו כמתים מישראל בימי החשך שחש יתברך מחילול השם אם היה עושה יומם ויעש לילה פן יאמרו כמות זה כן מות זה אך מתחלת השעבוד לא עשה כן כי אם שבהיות ישראל צדיקים תחת רשעים ספקם והיה במקום רואים שהיה חלול חלילה:

פסוק כז

אשר על כן לא יפלא מה שסרו מאחריו וכל דרכיו לא השכילו הנה כי בטלו ב' טענות השר:

פסוק כח

ועוד טענה אחרת לבטל דעתך שלבל יקטרג על ישראל גירה אותו בך והלא לדעתך כי צדיק אתה היבצר שע"י גרות בך את השטן היה יתברך מביא על עצמו צעקתך והלא בזמן ההוא היו ישראל צועקים אל ה' שנאמר ויצעקו בני ישראל אל ה' כי אז היה הגירו באיוב כמ"ש ז"ל בשמות רבה ואם כן אמור מעתה איך אטם אזנו מזעקת ישראל עניים והיה מביא על עצמו צעקת דל והלא טוב טוב היה לשמוע צעקת ישראל להצילם בה מלהצילם ע"י הביא על עצמו צעקת דל וז"א להביא עליו צעקת דל ע"י מה שגירה השטן באיוב טוב טוב היה כי צעקת עניים הם ישראל ישמע:

פסוק כט

ועוד איך עלה בדעתך דבר זה כי הלא איך עלה בדעת שרואה השנון שהוא יתברך ישקינו את ישראל ויבא הוא להרשיע וזהו והוא ישקיט ומי ירשיע ושמא תאמר שהיה על כי שרו של מצרים היה מקטרג הלא אם היה יתברך מסתיר פנים מהשר ומי ישיבנו האם יבא השטן ויאמר לו יתברך למה תסתיר פניך ועוד כי איזו טענה היא לומר שעל ידי מה שמקטרג השטן על איוב יתבטל מלקטרג על ישראל והלא יכול לקטרג על גוי ועל אדם יחד שיאמר לפניו ישראל ואיוב חטאו לך כי אין קטרוג על אדם מעכב קטרוג על גוי אחר יחד:

פסוק ל

ממלך אדם כו'. אחר גמר דבריו לבטל טענת איוב בא לתקן קושי בדבריו כי הוא אמר כי הכיר יתברך מעבדיהם של מצריים והכה אותם תחת ישראל והיה מקום לומר מה לעם כי יבכו והלא פרעה גזר כי הלא נאמר ויקם מלך חדש וכו' ויאמר אל עמו וכו' לז"א ממלך אדם על כן הנני משיב לך כי עיקר העון היה על העם כי הלא ממלוך אדם חנף ממוקשי עם לומר אם תאמר כי ממלוך אדם חנף היתה צרת ישראל אינו כן רק ממוקשי עם ומה גם למ"ש ז"ל שהורידוהו מגדולתו עד שנדר להם לשעבד את ישראל וז"א ממלוך ולא אמר מלוך אדם כו':

פסוק לא

כי אל אל האמר כו'. עד כה דבר על אומרו חי אל הסיר משפטי כו' והביא טענות להוכיח כי אל לא ירשיע כו'. עתה בא על אומרו על משפטי אכזב כו' שאמר אם יונח שכזבת בענין המשפט הנה אנוש חצי שהיסורין כבדים על זה בא ויאמר לא שוב דרכך לקוץ ביסורין כי הלא אין לך טובה גדולה מלהחליף צרת הנפש של גיהנם שהיא חלק אלוה ממעל בעד צרת הגוף שהוא גוש עפר כי הלא האם אל אל האמר נשאתי כו' והוא הנה איני צריך לומר לך שלא תקוץ ביסורין כי אם אפי' לומר לפניו יתברך הנה סבלתי יסורין אמור די פן אבא להפסיד גם מה שסבלתי אולי אטיח דברים חלילה והם דברים אמרם איוב למעלה כמפורש אצלנו אמר אליהוא אם למלך בשר ודם אפשר ליאמר לאל אין לאומרו כי אל אל האומר נשאתי וסבלתי עשה שלא אחבול ואפסיד מה שסבלתי כי תאמר די בתמיה:

פסוק לב

כי אין ראוי רק לומר אליו בלעדי אחזה שהוא חטאתי בגלגול הראשון אשר לא אראה אתה הורני כו':

פסוק לג

ועל כן אני אומר לך המעמך ישלמנה שהוא מאשר עמך הם יסורי החומר האם הוא סברא ישלמנה החומר את הנפש מה שהיא חייב לה כי טימאה האם בזה כדי תשלומין את מה שטמא בת מלכו של עולם ולא עוד אלא מאסת שאינך מקבל מאהבה אלא מאסת הפרעון הזה ותקוץ ביסורין ואדרבא אתה ראוי תבחר בזה ולא אני שלא היה ראוי יתרצה הוא יתברך בדבר קל כזה ואתה היה ראוי תבחר שיתרצה בזה הוא יתברך ולא בצרת הנפש ומה ידעת נגד דברי אלה דבר ואל תחרש. או יאמר על דרך זה המעמך כו' והוא בהזכיר מאמרם ז"ל על דבר השתיקה אם טובה מהדבור אמרו כי נפלה מחלוקת זה בין שני חכמים והאומר כי הדבור הוא טוב נתן טעם לדבריו וכשבא חברו לתת פעם כי השתיקה טובה ויהי הוא החל לדבר ובא רעהו וסטרו על פיו ויאמר לו שתוק האם בדבור שלי תביא ראיה לשתיקה שלך על דרך זה יאמר אליהוא הלא אתה איוב קראת תגר על יסורי הגוף שאנוש חצך וכו' ומה גם למעלה שהתריס על זה פעמים שלש באומרו הטוב לך כי תעשוק כו' ובמענה האחר באומרו העלה נדף תערוץ כו' באומרו למה לא יחוס הוא יתברך על החומר שמסגפו לתועלת הנפש שאז תתענג על ה' וההחומר יתאבל בקברו אשר קרה לו על כן בא ויאמר לו הלא קראת תגר על יסורי הגוף בעד הנפש והנה אינך חלא טועה כי הלא התחשוב שבמה שעמך ישלמנה החומר את הנפש מה שחייב לה על אשר טימאה בגלולי תועבותיו ומה גם עתה כי מאסת הנפש לבלתי חוס עליה בערך הגוף עד אמור לו יתברך הטוב לך כי תעשוק כו' וזה אמר כי מאסת והנני מכריחך כי שגית הרבה בדבר כי הלא כי אתה תבחר בחלק הנראה לך לחוס עליו ולא אני כי אני איני צריך לבתור כי מי לא ידע כי הנפש עיקר לשטוב לחומר לימרק בשבילה והראיה כי הלא מה ידעת דבר כי אם תבא לדבר טוב פעם להכריח כי טוב החומר מה ידעת אתה החומר דבר כי אם תביא ראיה על ידי הדבור הוא כח הנפש ולמה תכריח טובה בחומר בכלים של הנפש כי מצד החומר עצמו מה ידעת דבר כי אבן דומם הוא כלומר ומה לך עוד לעצבים על צרת החומר ויהיו נא פי שנים ולא תחוס עינך למען הציל את הנפש להשיבה אל אביה שבשמים מלחם אביה תאכל ואז טוב לך:

פסוק לד

אנשי לבב כו'. אחרי אומרו כי לא טובות סברות איוב לא בדברים שהוכיחו במענה הקודם ולא במה שבמענה זה בין באומרו חי אל הסיר משפטי בין באומרו אנוש חצי בלי פשע שעיקר תלונת צערו היה על צרת הגוף לכפר על הנפש שהיה תועה מורה שיש בחומר חשיבות לפני הנפש והשיגו על זה וירא כי איוב ישב וידום ואחרי דברו לא

השיב ולא צפצף ע"כ החשיבו לחכם גדול בעיניו שעשה אזנו כאפרכסת שמע וקבל מה שלא עשה כן לכל גוי משלשת רעיו אך אין זה כי אם שמחכמה עשה כן כי דברי חכמת אליהוא מצאו בו רוח נכון כענין יהב חכמתא לחכימין אך לעומת זה יקשה כי אם חכם היה איך נכנסו בלבו הסברות הנפסדות ההם שהוצרך אליהוא להניעו מהן על כן לתקן את הכל החל ואמר אנשי לבב שמעו לי כמדבר עם שלשת רעיו אמר הנה אתם אנשי שתי לבבות כי לא יבצר מכם היותכם מסתפקים בסברותי אם תטו אחר הלב האחד הוא היצר הטוב או אחר השני הוא היצר הרע לבלתי שמוע אלי ומה גם שהיו סברות מיוחדות לדת משה וישראל כענין הגלגול ודומה לו על כן זאת עצתי אליכם לאמר יאמרו לי הספק שיש לכם ולא תשארו מחוסרי התירוץ כי הנה איוב שהוא גבר חכם שומע לי ומודה לדברי והוא כי מעת הכין לדבר אליו הטה אזן ולא השיב דבר כי אין זה רק כי שמע אמריו כי נעמו ועל כן קראו גבר שגבר על יצרו לבטל דעתו מפני דעת אליהוא:

פסוק לה

ושמא תאמרו אם גבר חכם הוא איכה באו אל קרבו הדעות הנפסדות אשר דבר בתחלה הנה אל תשיתו לב לזה כי כל מה שעד כה דבר דברים שלא כהוגן לא בדעת ידבר לא בדעת שלא ידע הדעת שלמדתיו פנה תוריית ועל כן ידבר וגם לא היה בכל השכלתו מדבר כמטיח דברים רק חזק בצדקת הבורא רק שמתוך צערו היו דבריו לא בהשכל והנה זה לו כי לא נסה ביסורין והיה כעגל לא לומד שבועט מיד הרבה:

פסוק לו

אך אם היו היסורין מאריכים זמן ארוך עליו אז היה נלאה ושותק ומטה שכמו לסבול כי הרעה מועטת מבהלת ומבעתת והמרובה משקעת וזהו אבי יבחן כו' לומר אביתי יבחן איוב ביסורין תמידיים עד נצח כי היה שוקט ואם אינך חייב כל כך יהיה על תשובות באנשי און שהוא לסבול עון הדור שהם יסורין של אהבה על תשובות שאין עושין אנשי און לכפר בעדם וזהו על תשובות שבאנשי און:

פסוק לז

אז גם יוסיף על חטאתו פשע התלונה לא יערב אל לבו לערוך תלונה ממנו ואליו יתברך כאשר עד כה כי אם בינינו בינו לבינינו בלבד וגם יספוק שלא ידבר דבר תלונתי רק די סיפוק יאמר די כי רבוי הצרה ממעטת התלונה אך ממנו ואליו ית' אין צריך לומר שלא יתלונן על מדת הדין כי אם אדרבא ירב אמריו לאל הוא מדת חסד אל שיודה לה' חסדו על יסוריו כי לטובתו המה:

פרק לה

פסוק א
ויען אליהו וכו' :

פסוק ב
הזאת חשבת למשפט האם זאת הטענה שאומר אליך חשבת לאמר לעת משפט לא יפלא מה שאמרת צדקי מאל שאתה צדיק בדינך יותר מהאל:

פסוק ג
והטענה היא כי תאמר לפניו יתברך מה יסכן לך כלו' מה תועלת יש לך ביסורין ונגעים שבי שאיני יכול לעשות מצות שעל ידי כן הייתי מוסיף כח בפמליא של מעלה כנודע מרז"ל ולא עוד אלא שנמשך על ידי חליי שאחטא בלשוני ומה אועיל מחטאתי לא לי ולא לך ה' כי אם אדרבה מתיש כח וזהו כי תאמר כו' ומה כו':

פסוק ד
והנה על זאת אני אשיבך מלין ולא שאסכים עם רעך כי אני הרשעתי שבזה אמצא תירוץ לשאלתך כי מה שאין הוא יתברך חושש להעדר מצות בנגעיך הוא על כי רשע אתה ואין חפץ ה' במצותיך אך לא אשיב כי אם גם את רעיך עמך נגד סברתם כאשר תבא תשובה לו ותשובה עליהם:

פסוק ה
והחל להשיב עליו ואמר הבט שמים וראה איכותם זכים מגופך ושור שחקים בעין שכלך שלמעלה מהם כמאמר ר' יוחנן ז"ל כי שחקים הוא רקיע למעלה מכל הגלגלים חמה ולבנה כוכבים ומזלות והוא תחלת עולם המלאכים כי שם שותקים מן לצדיקים לעתיד לבא והן כל אלה אם גבהו באיכות הוא ממך אך לפניו יתברך לא גבהו:

פסוק ו
ומי שכל אלה לאין דומים לפניו יתב' ומה גם אתה עתה חרש את חרשי אדמה שיעלה על רוחך שבהעותך תפגום בעצמותו חלילה וזהו אם חטאת מה תפעל בו יתברך והוא כי גם שהחוטא פוגם הוא בשורש נפשו אך לא לו יתברך כמאמרו יתברך שחת לו לא:

פסוק ז
וכן אם צדקת מה תתן לו ולא עוד אלא כי אם מי אתה אנוש רמה שמידך יקח אך אין זה כי אם את נפשך תיטיב כי תצדק ואם כן מה שתאמר מה יסכן לך שהוא יתברך יעדרו ממנו המצות שהיית עושה אם היית בריא אינו כלום וכן מה שאמרת מה אועיל

מחטאתי שכביכול נמצא פגום חלילה כלפי מעלה גם זה אינו כי את נפשך תאבד כי תחטא וכל מה שיענישוך הוא למרק חלאת נפשך אשר טמאת ואפילו לא רבו אשמותיך אתה חייב עונש שהוא מירוק אותו המעט להסיר חלאתה ממנה:

פסוק ח

אך מה שתחטא בינך לחברך איש כמוך בזה זולת עבורך רצונו יתברך אתה מצר לחברך וכן אם תיטיב לו תגיע לו הנאה וזהו לאיש כמוך תתייחם לו רשעך שתזיק לו וכן ולבן אדם תתייחם צדקתך אשר תעשה צדקה עמו אך לא מה שתחטא או תצדק במה שבינך למקום נמצא שעון שבין אדם לחברו גדול שעובר מצות ה' ומזיק ומחסר את חברו וזה אפשר הוא טעם אל מ"ש ז"ל כי עון גזל הוא הקל ליפקד כד"א ובצעם בראש כלם. והנה על דבר זה אשר דבר חל עליו חובת ביעור קושיא גדולה אשר קרא עליה תגר איוב על דורות שסבל הוא יתברך עון גזל וגניבה ולא פקד עליהם כאומרו חתר בחשך בתים יומם חתמו למו וכן או' יגזלו משד יתום והרבה מעין זה על כן אמר אל תתמה על החפץ כי הנה מרוב עשוקים כו' כאשר יבא ביאורו בס"ד:

פסוק ט

מרוב עשוקים כו'. הלא אמרתי כי אשר תחטא בינך למקום ההיזק והפגם הוא לך לבדך כד"א שחת לו לא אך וזה שתחטא לחברך אתה מזיק לו בעצם זולת מה שאתה עובר מצותו ית' אמר אל תתמה אם לא פקד ה' כמה דורות על זה כי היה על היות הצעקה בלתי נעשית כראוי והוא מה שכתבנו על פסוק ותעל שועתם אל האלהים מן העבודה שלא השכילו לזעוק אל ה' לומר כי הוא הפודה ומציל כי אם לא היתה זעקתם רק צוחה מן העבודה ועם כל זה ותעל שועתם אל האלהים אפילו שהיתה מן העבודה ולא צעקו אל האלהים ית' וזה יאמר מרוב עשוקים יזעיקו והוא כנודע מחכמי האמת כי יש כחות עליונים נוטלים זעקות בני אדם וזועקים לפניו יתברך עד יפקד העון או המשחיתים שנעשו מעונות החמס ואמר הן אמת כי מרוב עשוקים יזעיקו את המלאכים הממונים על כך לפניו יתברך יותר מעל עונות אחרות שבין אדם למקום כי לא יזעיקו גם שלא יבצר שיזכירום והוא מה שאמרו ז"ל על ובצעם בראש כלם כי עון הבצע הוא העולה ומקטרג בראש כל עון ופשע אך אלו לא זעקו אל ה' רק סתם ישועו מזרוע רבים:

פסוק י

ולא אחד בהם אמר איה אלוה עושי כו' שלא אמר בזעקו כמדבר אל ה' איה אלוה עושי יפקוד על עושקי כי הוא מרחם אפילו בעתות הרוגז שהלא הוא נותן זמירות בלילה כי בלילה שהוא עת דין ורוגז מצוי בעולם הוא יתברך להפשיר הדין נותן זמירות במשמרות

מלאכים לרחם על ברואיו ויעשה כן גם לנו ויפרקנו מצרינו כי דעת חסרו לבלתי הזכיר את שמו ית' בצעקתם. או שיעור הכתוב איה אלוה עושי נותן זמירות בלילה שהוא בזמן שעון חמס נעשה חותרי בחשך בתים כי איך נותן זמירות בזמן שמעשה ידיו בוכים ומקוננים על חמסם:

פסוק יא

ואין לומר שלא ניתנה עדיין תורה ועל כן לא זעקו אליו יתברך זה אינו כי הלא אפילו לבהמות ארץ נתן בלבם לישמר מן החמס וזהו מלפנו מבהמות ארץ למודים שבין איש לרעהו כענין הנמלה שגרגיר חטה שנגעה חברתה מריחה ומניחה והחתול שלא יריח חבירו ריח רע מכסם צואתו והאיל שעל ידו פוקד הוא ית' במים את כל חיות השדה חבריו וכן ע"ד זה כמ"ש ז"ל ומעוף השמים שהיונה לא תחלוף בת זוגה ומרחמי הנשר על גוזליו והחסידה שעושה חסידות עם חברותיה וההיקש בדברים אלו אך אין זה רק כי להשרישנו במצות שבין אדם לחברו זולת ציוויו יתברך הטביע בבעלי חיים שנלמוד מהם למה שזולת עבור ציוויו יתברך גם מזיק לחברו מה שאין כן למה שבין אדם למקום שאין שם כי אם בחינת עבור מצותו יתברך וזה מלפנו מבהמות ארץ ועל כן אמרתי לך כי מרוב עשוקים יזעיקו את המלאכים הממונים למעלה לפניו יתברך עד יענה אותם אלא שלא זעקו אל ה' כמדובר:

פסוק יב

ולא תקשני כי לפעמים יש עשוקים בלתי נענים האם המלאכים הממונים ימנעו לפעמים מלצעוק לא כן הוא כי אם שגם שם למעלה יצעקו ולא יענה לפעמים והוא מפני גאון רעים שהעשוקים הם גאים רעים וה' חפץ דכאם ביד עושקי' ועל כן לא יענה את העשוקים כי מה' יצא הדבר:

פסוק יג

ושמא תאמר אם כל כך אזניו יתברך קשובות אל קול העשוקים למה לא ישמע אל קול צעקתי על העושק שעלי שאני מוכה בלי עון ויודיעני למה יריבני אינו דומה כי אך שוא בתלונותיך שאתה ממציא סברות בלתי טובות ואומר לי ששלא כדין עשה לך שהם דברי שוא אשר לא בדעת תדבר לא ישמע אל להשיב עליהם ושדי לא ישורנה:

פסוק יד

ולא תטעה בדברי לומר שלא יחשב לך עון ולא יקפיד עליך להיותם שוא ובלא דעת תדבר כי לא כן כי אף כי תאמר לא תשורנו זהו להשיבך מלין ולווכח עמך להעמידך על האמת אך לא יבצר כי דינך לפניו בבית דין של מעלה וצריך לכן ותחולל לו שימחל לך:

פסוק טו

ועתה כי אין כו'. הנה אמרתי אני אשיבך מלין ואת רעיך עמך והנה השיב לו וממוצא דבר היה נראה כי בעונותיו לקה איוב והן דברי רעיו אך לא כן הוא דעת אליהוא כי אם שלתקן עוות הגלגול הראשון היה לוקה על כן אמר למעלה ואת רעיך עמך והנה עתה בא. להשיב על הם נגד סברתם ואמר ועתה כי אין כו' לומר ועתה בגלגול זה כי אין בך עונות כי אתה לא פשעת קודם היסורין ואם כן היה ראוי שגם שתמרק העבר לא יכבד עליך כי לא על מעשיך עתה לוקה דע לך כי אם היה הוא יתברך פוקד בעצמו לא היה מכביד ומרבה עליך אך פקד אפו האף אחד מהמשחיתים וכאשר כיון שניתן רשות למשחית אינו מבחין כך כשניתן לו רשות על אחד אינו משער בצמצום ולפעמים מרבה יותר מדאי וזהו ולא ידע בפש מאד כי האף לא ידע להבחין בפש מאד כי אם היה ראוי פש לא היה ראוי מאד אך הוא לא ידע להבחין זה:

פסוק טז

ושמא תאמרו איך אני דוחה סברתכם שאיוב עצמו חטא שיעור יסוריו והלא יוכיח סופו שהפריז על מדותיו יתברך והרבה לדבר סרה על תחלתו כי אשר הוציא מפיו הדברים המרים המאררים הוא יורה כי גם מתחלה לא היה לבו שלם עם ה' ומן הסתם אשר לא טוב עשה ולמה אייחס אותו אל הגלגול הקודם על כן אמר אם איוב הפריז על מדותיו אין לתמוה כי בתחלה לא על דעת להפליג כוון כי אם של הבל פצה פיהו כלומר על דבר מועט אלא שאחר שהחל בחסרון דעת להטיח דברים הפריז על מדותיו ומליץ יכביר כי החל במעט ויצא במרובה כי נמשך מבלי הדעת כמדובר:

פרק לו

פסוק א

ויוסף כו' :

פסוק ב

כתר לי זעיר כו' עד כה דברתי בטענות שכליות והנחות מקובלות המתן מעט ואחוך כי עוד לאלוה מלים שהוא מדבריו יתברך מהתורה טענות על דבר צדיק ורע לו רשע וטוב לו:

פסוק ג
והנה הפעם אשא דעי שכלי למרחוק שאשא ואפרש מה שהוא לפי השכל ואקח דברי פועלי הוא יתברך ולו אתן צדק ואומר כי דבריו צדק ואניח טענות שלפי השכל והוא כי הראיה שמביא הוא מהתורה:

פסוק ד
ומה שאמרתי שאשא דעי ומלי דסברא למרחוק לא אמרתי על כי פקר מלי במענות הקודמים שדברו מטענות שכליות כי אמנם לא שקר מלי והראיה כי עשו פועל גדול כי הלא היה ה' נפרד ממך על רוע מאמריך על יסוריך ועתה על ידי מלי שאמרתי לך תמים דעות עמך כי נכנסו דברי בלבך ושבת עד ה' ושב הוא יתברך עמך ואלו היו מלי שקר לא היו מצליחים כל כך אך הוא שהוא יתברך שהוא תמים דעות ראה כי דעותי אמת וע"כ על ידי דעותי היה עמך:

פסוק ה
ושמא תאמר היתכן שהכעסתי את קוני שלגדולתו אין קץ ולא מאס בי גם בשובי שאמרת ששב עמי אל תתמה כי הן אל כביר לא ימאס אל ילוד אשה אשר חטא לו ואין זה כי אם שלעומת זה יראה כי כביר וגדול כח לב האדם באדם להחטיאו ומה גם למ"ש ז"ל שהיצר הרע הוא כמו זבוב על מפתחי הלב ועל כן כביר כח לב להמשיכו אחר שרירותו ואם כן למה ימאסנו יתברך את אשר נצחו לבו ועשהו מכלל רשעים שהם ברשות לבם ואדרבא יש להחזיק לו טובה ששב וכבש את יצרו ושיעור הכתוב מה שהן אל עם היותו כביר לא ימאס את החוטא גם כי ישוב הוא על כי כביר הוא כח לב החוטא ולא ימאס אם לא עצר כח לנצחו בראשונה:

פסוק ו
לא יחיה כו'. זה החלו להביא ראיה מן התורה כאשר יעד באומרו כי עוד לאלוה מלים על דבר צדיק ורע לו רשע וטוב לו ואמר הנה לא יחיה רשע או שיכרת בעולם הזה או לא יחיה בתחיה ומה שעשק וגזל לא יפסידו הדלים כי משפט עניים יתן להם ה' די מחסורם אשר החסיר להם ואם חוזר יתן אל הרשע יאמר כי משל הרשע יתן להם ה' והוא כתוב בתורה אם ענה תענה אותו וכו' שמוע אשמע שמוע להשיב להם אשר ענו אותם אשמע והרגתי אתכם בחרב כו' הרי שלא יחיה רשע ומשפט עניים יתן:

פסוק ז
אך לצדיק זולת מה שיחיה גם לא יגרע הוא יתברך מצדיק ורע לו שאחרי כן שני עיני השגחתו בין עין מדת רחמים בין עין מדת הדין שגם היא תהפך לו לרחמים בל תבא עליו

צרה כמאמרנו על אמרם ז"ל שכשאין ישראל עושין רצונו של מקום עין ה' אל צדיקים וכשעושים רצונו עיני ה' אל יראיו ויהיה מה שכתוב בתורה מיוסף הצדיק שבכל צרתו שהיה צדיק ורע לו לא גרע ממנו ב' עיני השגחתו במצרים ועם מלכים לכסא מזרעו שהם ירבעם ויהוא ויושיבם בזכותו לנצח בכסא אלא שאחר כך ויגבהו המלכים במלכותם ופסקה מלכותם הנה כי הצדיק ורע לו סופו לגדולה וילמד סתום מן המפורש:

פסוק ח

ושמא תאמר הלא יעקב ובניו ירדו מצרימה אל הגלות לזה אמר אדרבה טובה היה להם שלפרוע חובם היו עתידים לרדת בשלשלאות של ברזל וירדו בכבוד כמחמת רעב וזה אמר ואם אסורים בזקים שהיו עתידים להוליך אסורים בשלשלאות של ברזל דרך רחמים עשה שילכדון בחבלי עוני פן יורש הוא וביתו ברעב:

פסוק ט

ושמא תאמר הלא אחרי כן רובם מתו בימי החשך וכי זו היא שומת עין שלא יצאו כי אם אחד מה' או אחד מחמשים או אחד מת"ק לזה אמר אל תתמה כי הנה הם גרמו לעצמם כי הנה ויגד להם פעלם במצרים ע"י אהרן שנאמר הנגלה נגליתי לבית אביך כו' ודבריו היו לישראל לאמר איש שקוצי עיניו השליכו שהיו הולכים אחר שקוצי עיניהם שמזה יבואו לחטוא גם בלבם וזהו ובגלולי מצרים אל תטמאו וזהו ויגד להם פעלם הם שקוצי עיניהם ומה שעל ידי כן ימשכו אחר גלולים וזהו ופשעיהם כי יתגברו:

פסוק י

והכינם לקבל מוסר וזהו ויגל אזנם למוסר ויאמר כי ישובון מאון:

פסוק יא

אם ישמעו על ידי שמיעה תמשך מעשה וזהו ויעבדו יכלו ימיהם שהוא שמספר ימיהם ימלא ויהיה הכליון בטוב שהוא על ידי מלאך קדוש ולא על ידי מלאך המות הנקרא רע ושניהם שיחיו יהיו בקרב ישראל שהם נעימים ולא בשעבוד בגוים הבלתי נעימים:

פסוק יב

ואם לא ישמעו בשלח הוא חרב מלאך המות יעבורו ויגועו בבלי דעת שלא יתקיים בהם תוסף רוחם יגועון שפירשו חכמי האמת שבזמן הגויעה נתוספת להם רוח ממרום שהוא רוח דעת שיגועו בבלי דעת:

פסוק יג
ואחר כל ההתראה הזאת היו חנפי לב אומרים שהיו רוצים לשוב ולצאת ממצרים והיה מן השפה ולחוץ כי דבק לבם במצריים ובפסיליהם ומי היו אלו הלא הם אותם שלא היו צועקים על מאסר השעבוד וזהו לא ישועו כי אסרם:

פסוק יד
והן הם המתים בימי החשך שמתו הבחורים בנוער נפשם וחיתם של גדולים בקדשים הם כומרי מצרים האדוקים בטומאת ע"א של מצרים באופן שהמתים בימי החשך ראוי ההיתה מיתתם להם כי התרה בהם הוא ית' ולא שמעו בקולו:

פסוק טו
יחלץ עני בעניו וכו'. אמר הנה אמרתי לך כי טוב לצדיק יסורין בעולם הזה והנה היסורין הנאותים לצדיק הוא העוני אשר מאסת שהם לפי האמת טובים מחולאים והוא מאמרם ז"ל שהיה מתחלה אומר איוב כל יסורין ולא עוני לזה אמר לו טוב היה לך עוני כי הלא שתי הנה טובות הדלות לצדיק אחד לו ואחד לעם בכללו והוא את עצמו יחלץ עני מדינה של גיהנם בעניו כי העוני לו במקום גיהנם וגם טוב לעם כי ויגל אזנם למוסר כי כל איש רע ובליעל תגלה אזנו למוסר כי יאמר אם לעושי רצונו כך לעוברי רצונו על אחת כמה וכמה וייראו וישובו עד ה' או שהוא בלחץ שלו מגלה אזנם שישובו אל ה' מה שאין כן אם היה עשיר שיגבה לבו ולא יוכיחם ויגלה אזנם למוסר:

פסוק טז
אך אתה איוב האף הוא כח מכחות השמן הסיתך למאוס בעוני שהיה טוב לך מחולי זה וטעית וזהו ואף הסיתך מפי צר והוא כי העוני היה לך כפי בור או מערה שפיה צר ודחוק ותחתיה רחב גנות ופרדסים ומעדני מלך והוא מה שהטיבו אשר דברו רבותינו ז"ל במדרש על פסוק הנה נתתי לפניך היום את החיים וכו' ובחרת וכו' אמרו דרך החיים למה הוא דומה לדרך שתחלתו צר ודחוק ואופל וחשך וסופו גנות ופרדסים ואור גדול כו' ודרך המות תחלתו רחב ואור וסופו פחתים ומכשולות ומות וכו' ואחשוב שהוקשה להם כי אחר אומרו יתברך כי החיים הם מצותיו ותורותיו והפכן יקרא מות מה צורך לומר ובחרת בחיים מי לא ידע כי החיים טובים מהמות ושלכך כוון הוא יתברך שקרא אותם חיים ע"כ אמר כי דרך החיים הוא תוכחת מוסר הבאים לצדיק כי עולם הבא על ידי היסורין נקנה וחש הוא יתברך פן תקוץ ותהרהר ותגעל על כן אמר ובחרת בחיים עם שתחלתן צר ומצוק אל תחוש הביט אל אחריתה הנה כי היסורין הם כפי ומבוא אל טרקלין העולם הבא והם פי צר ודחוק ונבא אל הענין אמר הלא טוב היה לך העוני

בבריאות מהחולי אלא שהאף הוא כח השטן הוא יצר הרע הסיתך למאוס בעניות שהוא פי צר לפני רוחב העולם הבא וטעית כי הלא אם הפה הוא צר הנה רחב לא מוצק הוא תחתיה והוא כי אם יצר לך בעולם הזה בלחם שולחנך הלא על ידי כן ירחיב לך בגן עדן כי נחת שולחנך יהיה מלא דשן:

פסוק יז

ושמא תאמר אלי למה אומר שעל ידי העוני יהיה טוב לעני כי יחלץ בעניו וטוב לעם כי ויגל אזנם למוסר כמדובר ולמה לא בחרתי בו והלא לעבודת ה' העושר טוב לגבר וטוב לעם והוא כי בהיות הצדיק עשיר לא יחניף את הרשע כי לא ייראו ממנו וישבר מתלעותיו וישלים דינו עד גדר סוף רשעו והרי טוב לעשיר ההוא וגם טוב לעם כי כל העם ישמעו וייראו ולא יזידון לעשות כרשע ההוא על כן אמר לו הנה ידעתי כי עודך בעשרך כי דין רשע מלאת עד תכליתו כי לא יראת ממנו ואז טוב לך וגם טוב לעם כי דין ומשפט יתמוכו בעצמם מפחדם:

פסוק יח

מה שאין כן אם עני היית כי הלא חמה פן יסיתך כו' שהוא כי אין צריך לומר שייראו מליסר רשע כי אם אפילו בכל משפט אפשר תקח שוחד הנקרא חמה כד"א ושוחד בחיק חמה עזה ובעוני שאין לך די ספוקך יש פחד פן יסיתך להצדיק רשע בספק שהוא בשביל ספוקך מה שאין כן בהיותך עשיר שעל ידי עשרך אפילו רב כופר להציל רשע אל יטך וזהו חמה שהוא השוחד יש לירא פן יסיתך בשפק שיהיה הפיתוי בשביל סיפוקך למען תחיה מה שאין כן בעשרך כי ורב כופר וכו':

פסוק יט

ומה שאני אומר שהעוני היה טוב לך לא שיסורין אלו שעליך לא הועילוך כי הלא לא יבצר שקנית יתרון ביסורין אלו וזה תכיר בעצמך והוא כי היערוך שועך כו' לומר כי הנה נתקרבת אל קונך כי היערוך שועך שהיית מתפלל לא בצר טרם תבא אליך צרת היסורין וכל מאמצי כח שהיית עושה בתפלה לא יערך אל מה שהוא עתה כי עתה יענך ה' מיד:

פסוק כ

ושמא תאמר בזאת יבחן כי אתפלל עתה להכרית עמים תחתם כשבא וכשדים שהצרו לי וכיוצא בהם ושיהיה מיד לזה אמר מה שאמרתי הוא אך בזאת שלא תהיה תפלתך דברים זרים כי דרך משל אל תשאף הלילה לעלות והכרית עמים תחתם כי בדברים כיוצא בזה לא תקרב אליו יתברך כי כל עם ומלכות יש לו זמן ועדן רק בדברים נאותים:

פסוק כא

ושמא תאמר אם גם יסורין אלו הועילוני אם כן מאי רבותא דעוני שאמרת שהיה טוב לי הלא הוא כי עתה אני צריך להזהירך ולומר השמר אל תפן אל און על ידי העושר שנשאר לך בבית פן גאות העושר יחטיאך וזהו השמר אל תפן אל און ומה שאני צריך לאזהרה זו הוא על כי על זה בחרת מעוני מה שאין כן אם היה עוני שלא היה פחד כי העוני מכניע ומונע עון מה שאין כן העושר גם בחולי:

פסוק כב

הן אל וכו'. שמא תאמר בין ביסורי עוני בין ביסורי חולי הצד השוה שבהם שאיני מכיר עון בי ושמא אהרהר ואחטא הנה לזה אל תשית לבך והארך אפך כי כאשר בהיות שופע רב טוב לך הלא היה ערב לך והיה נראה לך שהיה הוא יתברך מורה השגחתו שהיה משלם לך כמעשיך כן גם עתה בהפכו וזה אמר הן אל ישגיב בכחו לומר כי כאשר מדת אל הוא מדת חסד היה משגיב חסדים בכחו היה נראה לך כי מי כמוהו מורה השגחתו שבצדקך היה משפיע בך כלומר גם עתה תודה בהפכו:

פסוק כג

כי בעשותו הפך הקודם אין לך לומר כי בטובה עשה כראוי ועתה לא כן כי הלא מי פקד עליו והכריחו לעשות דרכו אז להיטיב הפך הראוי בתחלה וכיון שכן ומי יאמר פעלת עולה במה ששינה מהקודם כי אדרבה משם נלמד:

פסוק כד

זכור כי תשגיא כו'. אמר הלא אמרתי לך כי כל פעולות שבעולם השפל רע או טוב הכל מאתו יתברך אמר אם יפנה לבבך לומר כי רם ה' מלהיות לו מבוא בעולם השפל ותשגיא פעלו שתאמר כי דבר שגיא ורב הוא פעלו אך לא דברים גשמיים הפרטיים לאיש חומרי לבטל דעת זה כאשר תשגיא פעלו אז זכר אשר שוררו אנשים הוא שירת הים אשר שוררו משה ובני ישראל אשר שם שוררו זה אלי ואנוהו:

פסוק כה

שהוא כי כל אדם חזו בו ואם אפילו את עצמו ית' ראו ומה גם עתה לפעול בזה העולם ושמא תאמר היתכן שכל אדם הוכנו לראותו לז"א הנה הצד השוה שבהם הוא שראוהו כביכול אלא שהיותר מוכנים אשר בשם אדם יכנו חזו בו בלי מסך בינתים אך חלושי האיכות הנקראים אנוש אותו הסוג יביט מרחוק שהוא על ידי השתלשלות ומסכים:

כד **או** יאמר זכור כי תשגיא ותגדיל פעלו לשלול אותו מהגיח בעולם השפל זכור אשר שוררו אנשים יחד משה ובני ישראל יחד תיבה בתיבה ואין לך השגחה גדולה מזו:

כה שכל אדם חזו בו יתברך חזון נבואיי שכל תיבה שהיה אומר זה היה אומר כל אחד מישראל ואיך הושוו כולם לומר כאחת כל תיבות השירה ולא יחמיאו עם היות שאשר הוא מגדר אנוש קל ההשגה יביט בנבואה מרחוק עם כל זה הושוו כלם בזה ואין השגחה פרטית גדולה מזו להשפיע בכל אחד בהקיץ כח נבואיי בשוה ולכל סוג ממדרגתו ולא יחטיאו:

כד **או** יאמר כשתבא להשגיא ולהגדיל פעלו יתברך זכור אשר שוררו אנשים היא שירת ים סוף כי בנס ההוא הוכר גודל פעלו בעולם:

כה כי כל אדם חזו בנס ההוא כי לא בלבד הנמצאים שם ראו הנס כי אם אנוש יביט מרחוק כמו שאמרו ז"ל כי עד סוף העולם נודע כי ויבקע הים לא נאמר כי אם ויבקעו המים מלמד שכל מימות שבעולם נבקעו והכירו וידעו הנס וזהו אנוש יביט מרחוק:

כד או יאמר הלא באמרי ומי אמר פעלת עולה תקשני משרו של מצרים שאמר משוא פנים יש בדבר כו' על כן אמר זכור כי תשגיא ותגדיל פעלו יתברך אשר שוררו אנשים שאמרו סוס ורוכבו רמה בים שהוא כמפורש אצלנו עם המצריים והשר הרוכב בו שגם הוא רמה בים נמצא שאם אמר השר פעלת עולה לקה:

כה ולא בהסתר לקה כי אם כל אדם חזו בו והוא וירא ישראל את מצרים מת כו' ושמא תאמר שלא ראו רק ישראל הקרויים אדם אך לא הערב רב כאומרו וירא ישראל הנה לא יבצר כי גם אשר לא ישראל הוא ראה אלא שאנוש יביט מרחוק כי הערב רב נקראים אנוש יביט אך מרחוק דרך הרחק ולא עין בעין כישראל ואם אומרו שוררו הוא לשון הבנוה יאמר על דרך הקודמים זכור כי תגדל פעלו לבל תרחיק השגחתו אשר הביטו בו ית' אנשים כי כל אדם חזו בו בסיני וגם אשר היה בגדר אנוש יביט מרחוק דרך מסכים:

פסוק כו

הן אל ישגיא כו'. הנה אמרתי מהיות לו יתברך מבוא בעולם השפל והנה ממוצא דבר יצא עתק מפי אשר לא חלק לו בבינה להקטין איכת עוצם גדולת רוממותו יתברך ושעל כן כל אדם חזו בו כמפורש חלילה על כן אמר הנה ג' הקדמות הם אמונה אומן הלא הם מציאותו יתברך והיותו משולל גוף וכח בגוף עד גדר שלא נערוך אליו קדושתו ג' היותו יתברך קדמון לכל נברא עד אין ראשית לראשיתו וזה אמר הן אל שהוא מציאות אל והשנית כי הוא שגיא עד גדר שלא נדע מחמת היותנו מלובשים בחומר והוא שאין לו דמות הגוף כו' שהוא כי שגיא וגדול הוא עד גדר שלא נערוך אליו קדושתו וזהו ולא נדע והג' הוא מספר שניו ולא חקר כי אין ראשית לראשיתו:

כו ועם כל זה הנה נראה בעינינו השגחתו בעולם השפל כי יגרע נטפי מים כו' והוא כי גם שהבאתי לך ראיה מאשר עבר ביציאת מצרים טוב להביא ראיה מן ההווה יום יום והוא בהזכיר מאמרם ז"ל בפר"א כי כשאין ישראל עושים רצונו של מקום הארץ שותה מהים שבא העב ומתמלא מים מהים כנוד שמתמלא ואז ימטיר על הארץ והארץ היא כאשה הרה לזנונים אך כשישראל צדיקים הם שותים מן השמים מאוצרו הטוב שנאמר יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים כו' ואז היא כמעוברת מבעלה ועליו אמר הכתוב כי כאשר ירד הגשם כו' והולידה והצמיחה כו' וזה יאמר כי יגרע נטפי מים מהשמים על העדר זכות ישראל אז יזוקו מטר לאדו כמו שאמרו ז"ל יזוקו שנעשה האד כמין זיקא שהוא נוד להמלאות מהים ולא שיש באד בחירה וכח ללכת לים ולשאוב כי אם שיזוקו כחות עליונים מאתו יתברך יתנו בו כח לקיימם שיעשו את העב כמין נאד חלול בקרבו וסביביו קשים שיכילו המים שהוא כנוד ממש וימלאוהו וזה הוא כאשר יגרע נטפי מים מהארץ על העדר זכות שאז נעשה האד כמין נוד לקבל מהים ועולה למעלה וממטיר במקום חפצו יתברך:

פסוק כח

אך אשר יזלו שחקים ממים העליונים שהוא אשר יזלו שחקים זה לא אדבר בו שאין זה רק לישראל שפותח להם הוא יתברך כשהם צדיקים וזהו ירעפו עלי אדם הם ישראל הקרויים אדם כשהם רב באיכות ובאחדות וזה אמר רב לשון יחיד:

כז או יהיה ענין המשך הכתובים להודיע ולהורות השגחתו יתברך הארץ הלזו בגבורות גשמיו וזה בהכחיש דעת המייחסים הנהגת העולם אל הוברי השמים וגשם מטר אל הטבע באמרם כי העבים הם העולים וניתכים ונעשים טיפין והן הם הגשמים אך כמה רחוקה דעת זה מתורת ה' תמימה האומרת יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים כו' ואומרת למטר השמים תשתה מים וכשהוא אמור אצל עונש נאמר ועצר את השמים ולא יהיה מטר מן הנביאים כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים כו'. והנה בא לנתוץ ולנתוש הסברא הנפסדת ההיא ולהכריח כי הכל בהשגחתו יתברך והוא כי הנה סתירת הסברא ההיא תהיה מכמה טעמים אחד שאם כן הוא שהמטר טבעי שהוא התכת העבים אם כן למה ימנעו רביבים מחשכת מים עבי שחקים אשר יראה הרואה אותם תחת השמים מלאים מים ועל הארץ לא יריקו ואם בטבע הוא שוימסו העבים למה מטר לא נתך ארצה כי יהיו נשיאים ורוח וגשם אין. ב' כי מה שאמרו רבותינו ז"ל מנפלאות אל כי אדם כובר בכברה והגרגרים מתערבים והמטר יורד מן השמים לארץ ואין הטיפים מתערבין זה עם זה והנה אם היה המטר התכת העב איך ירדו טיפין בלתי מתערבים כי

אין דרך דבר לח הניתך עצמותו ליחלק לטיפין ולבלתי התערב ואדרבא ישפך ויעשה קילוח אחד ומה גם שיבאו שיעור כל הטיפות זו כזו. ג' כי הלא פעם ימטר על עיר אחת ועל עיר אחת לא ימטיר ואם הוא שלא בהשגחה אלהית רק על ידי טבע האדים הנמוסים מי הגיד אל העב איה מקום כבוד אשר יחייב מזלו להמטיר בו היום שילך שם העב להתיך עצמו ולא על מקום זולתו והחיקש בכל עיר ועיר בעת רצון כוכבו להיות שם מטר כי לא עב בינות הוא ואין המזל נותן לדומם דעת. ד' כי הלא אחר מפרשי עב יפרוש עליו השמש ויטהרו העבים וילכו למו עד קצות הארץ ואם התכת העב הוא המטר מי לנו מתיך גדול מהשמש ואם כן אדרבה בפרוש על העב שמש הלא יתיכנה במקומו קל מהרה ואיך אדרבה יתפזרו וילכו אל מקום אחר. ה' כי הלא נראה יתקדרו שמים בעבים ותבא עליהם השמש ואינם ועל ידי שועת עניים שיתפללו לה' יתן מטר על פני ארץ ישובו העבים למקומם וימטיר עליהם מטר ואם הגשם הוא בטבע ולא בהשגחה מה היה לעב שלא הופשר בפעם הראשון וילך הלוך עד עבור תפלה וישוב למקומו ויתך אחרי כן על כן אין ספק כי הסברא ההיא אין לה שחר כי אם שהכל הוא מאתו ובידו יתברך והוא המשגיח ומפליא לעשות הוא הנותן כח בעב לקבל המים בתוכו כבתוך נוד והוא המריק על הארץ עיר ועיר מדינה ומדינה ככתבה בספר כתב על כל עיר ממלכה וממלכה בשעת הכובר אשר לכל אחד לפניו יתברך והן כל אלה דברי אליהוא על פי חמשת קושיות אשר על הדעת הנפסד ההוא ויביאם אחד אחד ובראשון החל ואמר כי יגרע נטפי מים כו' לומר מאשר יגרע וימנע נטפי מים שיש נשיאים וגשם אין ולא ימסו ויטיפו מיד על הארץ בטבעו מזה אני גוזר כי יזוקו מן השמים מטר לאדו אך לא שהאד עצמו ימס והוא המטר:

כח ועל הטעם השני אמר אשר יזלו שחקים כו' לומר הנה אשר יזלו שחקים למעלה הוא ממש אשר ירעפו עלי אדם רב כי לא ישתנו הטיפין ולא יתערבו טפה עם טפה עם היות המרחק גדול מן שחקים עד עפר ארץ כ"א כמו שהם כאשר יזלו שחקים כך הם כאשר ירעפו למטה ולא אמר על הארץ כי אם עלי אדם רב כלומר כי זה דבר נרגש בהמטיר על האדם עצמו זולת הראיה:

פסוק כט

ועל הג' אמר אף אם יבין כו' לומר כמתמיה ואומר אף אם תאמר שיבין התפשטות העב שיהיה תבונה בו להשכיל את תשואות סוכתו יתברך הוא מקום רוממות הגלגל שהוא כמין סוכה שידע איה תשואות ורוממות הגלגל היום כנגד איזו עיר כוכב הגלגל רם להמטיר עליה היום והחיקש בכל עיר ועיר שבעתה יחישנה טובה:

פסוק ל
ועל הד' אמר הן פרש עליו אורו שיפרוש על העב אורו הוא שמשו ובמקום שהיה ראוי יופרשו ויותכו העבים מחום השמש אדרבא כאשר פרש עליו שמשו נתפזר העב הנז' והלך עד שרשי הים הוא סוף המערב כסה:

פסוק לא
ועל הה' אמר כי בם ידין עמים שהוא הראות השגחה בעצם לומר הנה זה המופת האחרון הכביד להורות ההשגחה כי ה' בם ידין עמים ליסרם להשיבם עד ה' והוא כי בשני עמים הנז' ימצאו ב' הפכים בא' אוכל למכביר:

פסוק לב
וימצא בא' שאצ"ל שלא יביא שם עבים כי אם שיביאם ועליהם יכסה אור ויבטלם כי השמש יצא פרוש על הארץ ויתבטלו העבים והוא כי על עם א' ימטיר מיד ויהיה אוכל למכביר ובעם אחר על כפים כסה אור ולמה יעשה כה למען יעשו תשובה בראות נשיאים ורוח וגשם אין אז ישובו ויתפללו אל ה' ובזכות איש מפגיע ומתפלל יצוה עליה להמטיר אחרי כן:

לא או שיעור הכתוב כי בם ידין וייסר עמים ואחר כך יתן אוכל ברבוי שהוא למכביר:

לב ופירש מה שידין עמים הוא כי על כפים כסה אור למנוע העבים ואחר כך שיקבלו מוסר ויצו עליה במפגיע בזכות איש מפגיע אם יהיה איש מפגיע ומבקש רחמים:

פסוק לג
ואם אין מפגיע אז יגיד עליו רעו לפניו יתברך והוא כי אז הקב"ה נקרא רעו והוא יגיד עליו ופירש מי הוא רעו הלא הוא מקנה האף על עולה לומר אדם בזכות בהמה תושיע ה' לסלק חרון אף ומרחם וז"א מקנה שהוא מקנה הבהמה יעשה שאף ה' שנחרה למנוע מטר למעלה יעלה ויסתלק מעליהם וזהו על עולה כמד"א ואל על יקראוהו וישובו לא על. או יהיה רע מלשון רעיון כמו בנת לרעי ושעור הכתוב ואם יגיד על המפגיע מחשבתו שכונתו בלתי הגונה בתפלתו אז יעשה בזכות בהמה כי מקנה את האף גורם ומסתלק שעל עולה כבקודם:

פרק לז

פסוק א
אף לזאת יחרד כו'. הנה אמרו רז"ל איך טיטוס נכנס לבית קדש הקדשים לעבור עבירה ונכנס בשלום ויצא בשלום ונדב ואביהוא נכנסו לבית קדשי הקדשים ויצאו שרופים וכן

כתב המתרגם התנבא על נדב ואביהוא ואמר אף לזאת כו' והלא כמו זר נתשב מי נתן בני אהרן בכאן אך הוקשה למו כי אומרו אף לזאת כו' לא יצדק אם לא אם היה אומר תחלה שיחרד לו על דבר אחד ואמר אחר כך אף לזאת יחרד לבי כמו על הקודם אך לא חרד על דבר תחלה ועוד שגם פה לא הזכיר על מה חרד לבי כי הפסוק שאחריו אומר שמעו שמוע כו' הוא דרך ציווי על מה שאמר ולא סיפור על מה חרד על כן אחשוב דרשו על דרך גזירה שוה כדרך המדרש והוא כי נאמר שם בזאת יבא אהרן אל הקודש כו' ונאמר כאן לזאת הוא על דבר ביאה אל הקודש וראה לדרוש על זאת האמור בביאת מקדש משני טעמים אחד שאין חרדה על ענין שנאמר בו זאת אם לא על ביאת נדב ואביהוא עוד שנית כי מלת אף מיותרת ובלי הבנה כי לא סיפר שחרד על דבר אחר עתה שגם חרד על זאת אך ניתנה תיבה זו לידרש והוא כי אמר היות אף צף לזאת היא ביאת מקדש משא"כ לאחרת היא של טיטוס יחרד לבי ויתר ממקומו על האחרת והענין כי אחר שסיפר מפרטות השגחתו יתברך כענין הגשם שממנו למד ליתר דברים אמר כי בזה בלבד יחרד לבו כי לא השיגה דעתו על מה עשה ה' ככה: ועל דרך הפשט יאמר מקושר עם פסוקים שאחריו בשום לב אל כפל אומרו שמעו שמוע וגם אין פסוק מתקשר עם פסוק לא למעלה ולא למטה והוא כאשר נקדים הקדמות ידועות ממאמרי רז"ל א' מאמר ר' יוחנן במדרש חזית והוא כי כל דבור ודבור היוצא מפי הקב"ה נעשה מלאך. שני הלא הוא כי הדבר הנעשה על פי דבורו יתברך הבל פיו ממש הוא המהוה אותו כאשר הארכנו בזה במקומות רבים והוא ענין בעשרה מאמרות נברא העולם כי בהם ממש נברא והוא מאמר הכתוב בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם הנה כי בהבל פיו הוא רוח פיו המתפשט בדבורו נתהוו כל צבאם והוא גם כן מאמר הנביא כי כאשר ירד הגשם כו' כן יהיה דברי אשר יצא מפי לא ישוב כו' כי אם עשה את אשר חפצתי כו' הנה כי הדבור היוצא מפיו יתברך הוא השליט והעושה את הכל ואין זה כי אם שנעשה מלאך וממוצא דבר נשכיל ונדע כי גדול כח איכות המלאך ההוא מיתר מלאכים כי הוא מאיכותו יתברך מה שאין כן משרתיו יתברך שמעולם המלאכים המה. עוד שלישי כי ידענו כי קולו יתברך אמרו רבותינו ז"ל במתן תורה שהיה קולו יתברך הולך מסוף העולם ועד סופו שהוא שאור קדושתו היה מתפשט בכל כללות העולם לקיימו. עוד רביעי ידענו מרז"ל במדרש רבה כי במתן תורה שכל ישראל שמעו כל דבור ודבור כל אחד ואחד שמע לפי כחו והענין כי אין ספק שלא הוכנו כל ישראל במדרגה אחת על כן גם שכולם שמעו כל אחד בא לו ממדרגת השגתו. ונבא אל הענין אמר אליהוא הנה הגדתי כי כל העולם השפל מתנהג בהשגחתו יתברך כאשר סיפר מענין הגשמים אמר

עתה הנה ממאמרי אלה אפשר יצא עתק מפיכם לדבר ולומר כי אם כן אפוא נמעט חלילה מגדולת רוממותו יתברך כ"א רם ה' איך שפל יראה בגשמות העולם הזה על כן בא ויאמר הביטו וראו גדולת איכותו יתברך כי הלא אין צריך לומר אשר יזכה לשמוע קולו שיכיר ענינו ויחרד ויתר לבבו כי אם אף לזאת שאני מספר בפי הענין הזה יחרד לבי ויתר ממקומו ומה גם אשר יזכה לדבר בו ושמוע קולו:

פסוק ב

וביאר הענין ואמר שמעו כו' והוא כי השומע בקול שמבעיתו לא ירגז בפעם השנית כאשר ירגז בראשונה אמר אליהוא שמעו שמוע פעם ושתים ותמיד צריך יהיה ברוגז שיתרגז ויחרד השומע אשר זכה לשמוע כי הנה איכות קדושת רוחניותו הוא פלא עצום עד שאני המדבר לבי יתר ממקומו ואשר המקיים דברי קולו ומזה תשכילו גודל רוממותו כי הלא ההגה הוא ההבל שמפיו יצא בדברו:

פסוק ג

אותו ההבל תחת כל השמים ישרהו כי נעשה מלאך והוא מאמר ר' יוחנן שכל דבור היוצא מפי הקב"ה נעשה מלאך וזה יאמר והגה כו' תחת כל השמים ישרהו כי יתן לו הוא ית' שררה ישתרר תחת כל השמים כי כל הנעשה תחת כל השמים הבל פיו הוא המהווה ופועל כל כאמור בהקדמה השנית ולא עוד אלא שואורו מתפשט על כנפות הארץ והוא מה שאמרו רז"ל שהיה קולו ית' הולך מסוף העולם ועד סופו ויהיה כי אינו כיתר מלאכים שמלאך ה' הוא שלישו של עולם אך זה הנעשה מהבל פיו דומה לקונו שמלא כל הארץ כבודו כן זה אורו על כנפות הארץ כי זה כל העולם ואם כן אפוא מי לא ירגז מקולו ית':

פסוק ד

ושמא תאמר אם הבל פיו יתברך כאשר נתן קולו יש לו כל הכח ההוא לפי ערך זה הקול עצמו לגודל איכותו על הבל הפה היה ראוי לא יכילנו העולם כולו העכור ומקולו יחתו כל כנפות הארץ כי קיל ה' שובר ארזים לכן אמר אחריו ישאג קול כו' לומר הנה משה רבינו עליו השלום שאל הראני נא את כבודך ואמר לו הוא יתברך לא יראני האדם וחי אך וראית את אחורי הנה כי המתייחס אל אחורים ימצא בו כח לסבול בצד מה מה שאין כן כבודו יתברך המתיחס אל הפנים ונבא אל הענין אמר אין הקול יוצא כי אם מהמדרגה אחרונה אין צריך לומר המתיחס אל הפנים כי אם אפילו גם מה שהוא המתיחס אל אחריו שמשם ישאג קול ואף מבחינה זאת לא היו יכולים שומעי קולו שהוא בסיני כי הלא ירעם את כל כנפות הארץ בקול גאונו עד גדר שלא יהיה שהות לכל בני העולם

להתקיים עד יגמרו לשמוע את הקול כי מיד כרגע ימותו כל אשר נשמת רוח חיים באפיו וזה אמר ולא יעקבם כי ישמע קולו שלא יאחרם קיימים כי ישמע קולו לגמרי:

פסוק ה

ושמא תאמר אם כן אפוא איך ה' נתן קולו לפני חילו בסיני וכל העם רואים את הקולות ונתקיימו הנה דע לך כי ירעם אל כו' והוא על דרך מאמר חכמי האמת על פסוק ואל זועם בכל יום כי מדת חסד אל זועם את מדת הדין בל יחריב העולם על דרך זה יאמר אל תתמה איך יכלו לסבול הקולות ההם בסיני כי הלא מדת אל הוא של חסד היה מרעים וגוער בקולו בל יגבר וימית את כל העולם ולא היה פלא אחד כי אם רבים וזהו אומרו נפלאות והוא מאמרם ז"ל שכל אחד היה בא לו הקול לפי כחו לקבל נמצא נעשים בקול ה' נפלאות על ידי הרעמת מדת אל באופן יוכלו הכל לסבול גבור כגבורתו וחלוש לפי חולשתו ואל תתמה כי זה דרכו יתברך שעושה גדולות ולא נדע כי כמה נסים עושה בכל יום עם כל אדם ואין בעל הנס מכיר בנסו כן היה בקול היה עושה נס עם כל אחד לפי המקבל כפי הכנתו לקבל ואין שום אחד מהמקבלים מכיר שהרעים ה' בקולו לפי גדר כחו וזהו עושה גדולות ולא נדע. עוד אפשר יכוין ענין מאמרם ז"ל כי היה הקול מתחלק לע' לשון וזה בקולו נפלאות כי ב' היתה מדת אל עושה אחד הרעם בקולו וגם עשות בה נפלאות רבות והשאר כקודם:

פסוק ו

כי לשלג וגו'. הנה אמרו רבותינו ז"ל ואת הארץ ולא פירש והיכן פירש לשלג יאמר הוא ארץ והכריחם לפרש כן אומרו הוא שיורה שהוית הארץ היה מהשלג ויהיה דעתם כדעת האמור כי השמים נבראו מן הטיפה האמצעית שבמים ושגם הארץ מן המים אשר ברא קודם לעולם והיות הכל מן המים הוא כי עולם חסד יבנה ועל היות זה וזה מן המים והשמים זכים והארץ עכורה על כן אמר כי הקפיא מהמים ועשה שלג והענין ששלשל והעבי מהמים ומאותו עביות נעשית ארץ עבה ועכורה והיא שלג שבאוצרות שלג שאמרו רבותינו ז"ל שהן ברקיע הנקרא מכין והוא כי ממדת חסד שמבחינתה המים עד מכון שלשל והלביש מהמים עד יתוארו בתואר שלג והם אוצרות שלג ובכלל הדבר הוא כי היה ההשתלשלות בשתוף רחמים עם חסד כשלג שהם מים נקפים באויר ביסוד הרוח כי בהגיע שפע מימי החסד אל מדת הרחמים מתעבה עד יתואר כשלג באוצרות שלג שבמכון ומכללם אוצרו הטוב שבשמים כשישראל עושים רצונו של מקום כד"א כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים כו' ונבא אל ענין הכתוב לפי הפשט הלא אמרתי כי ירעם אל בקולו ונעשים נפלאות בקולו שניין דא מן דא והנה ראיה כמעט מהחוש

כי הנה מאוצרות שלג שברקיע נעשים ב' הפכים כי לשלג שבאוצרות יאמר הוא ארץ בהוית שהוא שלג ממש ולפעמים מאוצרות ההם בא גשם מטר שהוא מי גשמים כי על שני המציאות נאמר כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים כו' ושניהם בחינת חסד לטובה ולפעמים מאוצרות שלג ההם בא כח רוגז ודין כענין מטרות וכיוצא וזהו וגשם מטרות עזו הנה שעושה ב' הפכים בדבר אחד:

פסוק ז

והנה עוד ראיה מוחשת אל השגחתו יתברך כי הנה ביד כל אדם יחתום וירשום רשימות למבין בם כל מעשה איש אם טוב ואם רע והנה אין זה אם לא כח אלהי לרשום בחומר כפות האדם ומפרש שם השגחתו יתברך שצופה ומבינו כל מעשה כל איש ואיש וזהו ביד כל אדם יחתום ולמה יעשה זה והלא אין לפניו שכחה הלא הוא לדעת כל אנשו מעבהו והוא כי כאשר הולך האדם אל בית עולמו ויעמידוהו בדין ומראים לפניו אשר עשה חיל אם עונות פעל ועשה כמספרם יראה מלאכי חבלה משחיתים עומדים לפניו לקטרג עליו כי כל עון ופשע וחטאה אשר עשה נעשה מלאך רע וההיקש אם עסק במצות יעמדו לפניו כמספרם חיל שרפי קדש כי מכל אחד נעשה מלאך להיותם סניגורים עליו והנה בהראותו יתברך אל האדם אנשי חיל אשר פעל ועשה הלא אפשר בעיניו יפלא אם את כל אלה ידו עשתה על כן אז מראים לו איך כולם רשומים וחתומים בכף ידו וזה אמר לדעת כו' לומר לשידע האדם הנזכר על יד מה שחתום בידו את כל אנשי מעשהו שהוא כל אנשי חילו שהם נבראים ממעשהו וזהו אנשי מעשהו וקוראם אנשים להיותם צבא מלחמה אלה נכח אלה מיימינים נגד המשמאילים כד"א ה' איש מלחמה כי תואר איש יכונה על המלחמה:

פסוק ח

ושמא תאמר איך יוכר זה בחוש בזה העולם כי יש לאיש צדיק אנשי חיל נעשים מהמצות ולעומתם מלאכי חבלה הנעשים מהעבירות לזה אמר ותבא חיה במו ארב כו' והוא כי הנה ידענו כי הצדיק אשר יפגענו הארי והדוב ודומיהם לא ייראו מהם ועד ממהר דוד המלך עליו השלום כי גם את הארי גם הדוב הכה וכן דניאל בגובא די אריותא ויוסף בבור שמים לא היו בי אבל נחשים ועקרבים היו בו וכן כמה מעשים בימי תנאים ואמוראים ואין צריך לומר את הצדיקים עצמם כי אם אפילו את חמוריהם כמ"ש בגמרא בההיא שיירא שהיו משליכים בכל לילה חמור של אחד מהם לארי שנזמן להם והיה אוכלו וכשהגיע הלילה של רב ספרא להשליך חמורו השליכו ולא רצה הארי לאוכלו ומה גם עתה את הצדיק עצמו והנה אין הוראה גדולה מזו שמלאכים הנעשה במצותיו של צדיק

מטילים מורא בחיה רעה ההיא וזה יאמר הלא אמרתי כי ביד כל אדם יחתום לדעת האדם כל אנשים שעשה במעשהו אמר ולא עוד כי אם בהיות האדם הנזכר עומד ותבא חיה במו ארב לטרוף טרף למלא נפשה כי תרעב ותראהו ותשוב מדרכה מן המארב ותלך לה אל מעונה לשכון ואין זה כי אם שאנשי מעשה הטוב אשר לאיש ההוא הטילו עליה מורא ותשוב אחור ולהגזים הדבר אמר ענין המארב ושובה למעונותיה ולא אמר כי תראנו חיה ולא תטרפנו והוא כי בדברו יתברך עם איוב אמר אליו על הארי והכפיר כי ישוחו במעונות ישבו בסוכה למו ארב שהוא כי ישוחו במעונות מרעב וישבו בסוכה לארוב ובזה יאמר כי אחר בואה למו ארב תשוב למעונה בצערה כל כך תתבהל מהצדיק וכוונת הענין כי מהצדיק נלמוד אל הרשע כי גם בידו חתום מעשהו ואנשי מעשהו מסוגו גם הוא:

פסוק ט

מן החדר כו'. הנה אמרו רבותינו ז"ל מן החדר תבא סופה זו רוח דרומית וממזרים קרה זו רוח צפונית:

פסוק י

מנשמת אל יתן קרח זו רוח מערבית ורוחב מים במוצק זו רוח מזרחית ויהיה כי הנה ארבע רוחות משתנים לארבע טבעים זה חם ויבש וזה חם ולח זה קר ויבש וזה קר ולח ואת כלן ידו ית' עשתה למזג עולם ולהכין בא עבים בעתם ובהדרגתם להריק על הארץ כנודע:

פסוק יא

והנה בבא הדברים כסדרן לא תבחן השגחתו יתברך אך אם בהיות רוח חם ויבש וחום צח פרוש על כל הארץ ועצם השמים זך וענן אין והנה כמו רגע ותכס על הארץ ענן כבד בחשכת מים כיום סגריר להריק על הארץ ועוד מעט והנה אור הולך ואור וכרדוף עשן תנדוף עבי שחקים עד בלתי השאיר אף גם אחד והנה יראה הרואה כי פלאי פלאות נעשה ומעשה אלהים כי בהיות בהיר בשחקים וענן אין איך כמו רגע והנה עב מלא מים ואין זה דבר טבעי כי אם מה' יצא וטרם תשבע עין לראות הנס הראשון וזה בא נס שני כי כהרף עין ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור והעבים עיניהם בם ואינם ואף לזאת יחרד כל לב באומרו מה זאת עשה אלהים להפליא לעשות להביא שלא בטבע עב בפלג אלהים מלא מים ולהוסיף להפליא לבערם מעל הארץ והלא אם לא גזרה חכמתו יתברך להריק על הארץ ימנענה מתחלה ועל כן יעמוד מרעיד וזה אמר אף ברי יטריח כו' לומר הנה ספרתי מארבע רוחות איך על ידם ימטיר בהדרגה שיבא רוח מיוחד ללחלח העולם

ואחריו להעלות אדים ואחריו להביאם אל מקום החפץ ולהריק על הארץ והנה הלא תראה לפעמים כי אף ברי שהעולם בר ונקי מכל עב וחום צח על הארץ נהנה יטריח עב בכובד מים שלא בטבע כמטריחו שלא כטבעו ואחר היגיעה הזאת והנה יתבטל הכל ויפיץ את הענן אורו יתברך שמזריח אורו ומתפזרים העבים ואין איש יוכל להכחיש כי השגחה היא ויתמה על השנות הטבעים פעמים:

פסוק יב

ויתמה על החפץ באמת באמור היתכן כי והוא יתברך שתי מסיבות מתהפך מהיות השמש בהיר להטריח העב ואח"כ לפזרה בלי טעם אך הוא בתחבולותיו וזה לאחד מג' סיבות א' בשביל פעלם של בני אדם כפי מה שיתהפכו מעשיהם למטה כי אשר יצום הוא יתברך את העבים ואת האור על פני תבל ארצה שהוא היות נשיאים על פני תבל ארצה שהוא לארץ שהם כבר על פני תבל להריק על רץ ויעשו את אשר יצום אם להריק אם להסתלק לפי המעשה:

פסוק יג

או סיבה שנית שהוא אם לשבט כי יעשה בשביל שבט לייסר את הבריות שהרי רואים השגחתו יתברך כי ברי יטריח עב ועם כל זה מרעת יושבי בה יסלקנה לייסרם שמראה להם שבע מוסר למען ישובו עדיו יתברך או אפשר יעשה כן לסיבה שלישית והוא בשביל ארצו שמורה להם שלחיבת הארץ ברי יפריח עב אלא שמסלקו על שארצו ביד רעים ומה גם אם ידבר בהיותה ביד ישראל ואין מקיימים מצות התלויות בה או על אשר לא יעשו חסד כענין שאול שעל שלא גמלו חסד עמו שלא נספד כהלכה היו נשיאים ורוח וגשם אין עד שעשו החסד ויעתר אלהים לארץ אחרי כן וזהו אם לחסד ימציאהו את החסד שיעשוהו על ידי שברי יגוריח עב ויפיץ אותו למען יראו ויעשו החסד נמצא שהיתה המצאה למען יעשו החסד:

פסוק יד

האזינה וכו'. אמר הנה עד כה דברתי במענות שכליות על דבר ההשגחה והנה אין ספק שאין כל כך ראיה חזקה כאשר בהיות מן החוש ועל כן אמר האזינה זאת איוב מדבר שנתפרסם לעיני הכל ומה גם לאומרים כי ביציאת מצרים היה איוב שיאמר לו עמוד והתבונן נפלאות אל בחוש הראות:

פסוק טו

והוא כי התדע בשום אלוה עליהם כו' והוא כי עודנו מדבר על העב כאומר אף ברי יטריח עב כו' וגמר דבורו עד כה אמר עתה הנה ממאמרי שאמרתי שבהיות העולם ברי

נקי מכל חשך עבים יטריח עב ומתקדר העולם בעבים ואח"כ יפיץ את הענן אורו יתברך ויאר ה' את העולם בסילוק העב כי יפיץ אותה הלא יראה בפירוש והוא מוחש לכל כי כאשר העב יכסה על הארץ מתחת השמים רחוק מאד מבני האדם יחשך היום עד הסתלקו ואם כן אפוא ק"ו הוא שאלו יצוייר יתקרב יותר כסוי העב פרוש על בני אדם שבמחשכים יהיו אמר עמוד והתבונן נפלאות אל כי התדע בשום אלוה עב עליהם על בני אדם שהוא על יוצאי מצרים שהיו תחת הענן יכסם עד אמרם ז"ל שאור שמש לא נגה עליהם כמאמרם על פסוק והוקע אותם לה' נגד השמש כי כל אשר חטא היה הענן נבקע ומכה על ראשו ואם כן אפוא לפי הטבע היה שיהיו יושבי חשך וצלמות ואדרבא הופיע אור עננו והיה להם אור נפלא מהענן עצמו והוא כי לא היה כענן טבעי דק עננו יתברך מתייחס אליו יתברך כאשר הוא לפי האמת עננים רוחניים אשר למעלה מכל השמים כבודם כנודע מעין צל וחופות ג"ע:

פסוק טז

ואין צריך לומר העב המכסה עלי ראשם כי אם התדע על מפלשי עב הוא הענן שהיה הולך ומתפשט לפניהם וזהו התדע על מפלשי עב הנה היו בו מפלאות תמים דעים והוא הנודע ברז"ל שהיה מיישר המעקשים ומסקל המכשולות ומגביה החריצים ומשפיל ההרים והורג הנחשים ועקרבים כל דברים הרעים ומכל זה לא היו ישראל רואים רק שבלכתם היו מוצאים דרך ישר לא יכשלו בו ולא היה נודע להם אשר הפליא לעשות הוא יתברך עמהם כי היה הוא יתברך עושה נפלאות גדולות לבדו וז"א מפלאות תמים דעים כלומר כי הוא לבדו ידעם:

פסוק יז

ועוד פלא שני והוא כי כאשר לא היה נכנס שם שמש גם לא יראו רוח כי ישיב שם רוח והלא כפי הטבע יחמו כתנור וימותו הנשים בחמה מפני החמה וז"א אשר בגדיך תמים כו' לומר נפלאות אל הם אשר בהיותכם בלתי מסובבים עננים שלא ינשבו רוחות כי אם באויר העולם פנוי לארבע רוחות ואין מעכב מלנשב כולם עם כל זה בגדיך חמים בהשקיט ארץ מדרום ומה יעשו אשר תוך העבים העבים ואין שום רוח נושב בם כי הלא מות ימותון ואדרבה דשנים ורעננים היו כי בצל שדי יתלונו ויהיו שם עם ה' כי אין השגחה גדולה הימנה כי היו כאילו היו בשני עולמות כאחת כי הוא יתברך בעולם העליון היה עמהם על הארץ:

פסוק יח
ואמר תרקיע עמו לשחקים כו' נמשך אחר אומרו התדע התדע זה פעמים לומר התדע בשום אלוה עליהם הענן והופיע וכו' והתדע על מפלשי עב כו' שהוא מפלאות כו' ואשר נצולו מהחום כי אשר בגדיך תמים הוא אלו ידעת סוד זה וענין הענני כבוד ההם היית עולה לרקיע להיות שם עם ה' והוא כאשר ידע משה רבינו ע"ה היית משיג השגה גדולה כמרע"ה כי תרקיע עמו ית' לשחקים כמשה שתעלה לשחקים ולא לגשמיים שעתידין לבלות כד"א ושמים כעשן נמלחו רק באותם שהם חזקים קיימים שהם רוחניים וחזקים כראי מוצק שבו בהירות רמז אל הרוחניות וחוזק רמז אל הקיום:
תרקיע עמו כו'. זולת מה שכתבנו למעלה יאמר מקושר עם הפסוקים שאחריו והוא כי הנה בסילוק הצדיק ומה גם רשום כאיוב מת על ידי שכינה ונשמתו עולה עמה לשחקים ובזה יאמר אתה איוב אשר בסלוקך תרקיע עמו לשחקים חזקים וקיימים בלתי נמלחים וגם זכים כראי מוצק:

פסוק יט
עם כל גדולתך והתקרבך אל ה' הודיענו מה נאמר לו יתברך איזה תואר נערוך לו יהיה ראוי אליו כי הנה לא נערוך לו תואר מתייחס אליו מפני חשך חומרנו המעכב בעוד הנפש בקרבו:

פסוק כ
ושמא תאמר כי כאשר חומרנו מעכב מערוך לו יתברך תואר כן יעכב מלהיות לו יתברך שייכות עמנו לשמוע מאמר פינו אם לא שיסופר לו על ידי מלאך ואיך אמרתי מה נאמר לו הנה דע לך כי אין צריך לומר האמון בזה כי אם אפילו היות איש מסתפק בדבר יבולע מן העולם בדברו בך וזהו היסופר לו כי אדבר שהוא כמסתפק ואומר האם יסופר לו כלומר על ידי מלאך כאשר אדבר אני הגשמי אז ישמע מעצמו ולא יעצרנו הגשם אשר לאיש הנה אם אמר איש תיבות אלו והם היסופר לו כי אדבר הנה ודאי כי יבולע. או יאמר מאמר רבי יוחנן לאותו תלמיד שהרבה בתאריו יתברך לאמר האל הגדול הגבור והנורא האדיר החזק האמיץ כו' והשתיקו ר' יוחנן אמר סיימתינהו לכולהו שבחי דמרך דאפילו האל הגדול הגבור והנורא אם לא שאמרם משה לא הוינא אמרי והוא כי לגודל השגתו וקדושתו ידע עד היכן נוכל לומר אך אנחנו לא נדע. ונבא אל הענין אמר היסופר לו וכו'. לומר הלא אמרתי הודיענו מה נאמר לו כי איזה תואר נערוך אליו לפי גדולתו יתברך וזהו מה נאמר לו כלומר שיהיה נאות וצודק לו כי אין לומר נרבה לומר תארים רבים כנגד גדולותיו הרבים כי הנה לא יתכן חלילה כי היסופר כלומר האם יהיה מספר

בהיות השבח לו במה שאדבר ואפליג תארים כלומר ודאי לא כן הוא כי אחדל לספור כי אין מספר ושמא תאמר הלא משה אמר תוארים הגדול הגבור והנורא סמוך לסילוקו במשנה תורה אל תשוה לו גם אתה כי מי כמוהו ידע הראוי לומר וזהו שאמר אם אמר איש זה משה כמו שאמרו ז"ל מי הקרוי איש משה שאמר תארים בזמן סילוקו כאשר יבולע ויתכסה מהעולם הזה כמה דאת אמר כבלע את הקדש לא מפני כך תלמוד לומר גם אתה מדעתך תארים כי אין בעולם דומה לו:

פסוק כא

כי דע לך כי ועתה שנסתלק לא ראו אור בני אדם כאשר בימיו על ידו כענין וכל העם רואים את הקולות רואים את הנשמע ואור עננו שאמר למעלה וכיוצא באורות ראו על ידו וראה נא גדולתו כי הלא בהיר הוא בשחקים והוא כי גם שחקים הוא רקיע שלמעלה מכל הגלגלים הגשמיים כאשר הכרחנו למעלה ובביאור משלי ממאמר ר' יוחנן שברקיע שני חמה ולבנה כוכבים ומזלות והשלישי שחקים ששוחקים מן לצדיקים לעתיד לבא שהוא תחלת עולם המלאכים ובזה יאמר ראה נא גדולתו של זה משה האיש כי הלא בהיר הוא בהיותו בשחקים שאורו עודף על עולם המלאכים ובהיר הוא שם ולא עוד כי אם כאשר רוח עברה ותטהרם כי בעבור רוחו למעלה דרך שחקים הנזכר לעלות אל מכון שבתה ותטהרם את השחקים שהקצה בהם טוהר הארת קדושה כמה דאת אמר וכעצם השמים לטוהר שהוא ענין הארה ואם כן אפוא אמור מעתה מי דומה לו בכל מין האנושי ואיכה נלמוד ממנו להוסיף על התארים שאמר לפניו כי הוא ידע ולא אנו ואין לנו אלא השלשה שהוא אמר וכמאמר ר' יוחנן:

פסוק כב

מצפון זהב כו'. כהתימו להוכיח גודל השגחתו יתברך בעולם השפל ולהעמידו על האמת אמונה אומן אתא לנחומים בסוף דבריו ואמר התחזק אל תירא כי אם בצרה רוצה היית תקוה כי מהרה תצמח כי הלא אמשול לך משל כי הנה מצפון שהוא מקום תוקף הדין והרוגז משם זהב יאתה כן על אלוה נורא הוד כלומר כי על אלוה שהתנהג עמך ברוגז ומדת היותו נורא ראוי תתן לו הוד תתן לו הוד ושבח כי תקוה שעל ידי יסוריך תבואתך טובה. או יאמר אל תקנא בהצלחת רשעים ועשרם כי דע כי מצפון הוא ממקום הדין והרוגז זהב כלומר שהוא לרעתם על כן על אלוה נורא שמיסר את הצדיק ראוי לתת הוד על הצלחת הרשעים לומר אם לעוברי רצונו כך לעושי רצונו על אחת כמה וכמה:

פסוק כג
ושמא תאמר הלא אתלונן שגם שייטב לרשעים לפחות באחד או בשתים יראנו יתברך מפלת רשע למען נלמוד סתום מן המפורש כי גם שקצת רשעים יתייסרו אין מכביד עליהם והיה ראוי ישדדנו ה' בעצם אבל הנה שדי השודד לא מצאנוהו שניח כח כלומר בעולם הזה לא מצאנוהו אנחנו כי אם נמצא באותו עולם לנמצאים שם וגם היה ראוי כי הצדיק השלם במשפט ורוב צדקה לא יענה בעולם הזה מפני קדוש ה' פן יאמרו חלילה שוא עבוד אלהים:

פסוק כד
לזה אמר תשובתך היא שאם היה הוא יתברך מראה בעולם הזה שידוד גמור לרשע והעדר ענוי לצדיק לא ימצא מי שיעבוד את ה' מאהבת ה' ומחכמת לבו רק ממראה עיניו מחמת יראה ואין חפץ ה' רק שנעבוד מחמת האמנה ואהבה וזהו לכן כו' לומר אשר לכן כלומר בשביל כן על מצוא שדי שגיא כח על הרשע ושלא יענה לצדיק יראוהו אנשים כי יעבדוהו מיראה ולא יראה כל חכמי לב באמת וה' חפץ יעבדוהו מאהבה מאהבת לב והאמנה ולא מיראה:

פרק לח

פסוק א
ויען ה' כו'. הנה אמרו רז"ל שנתראה לו הוא יתברך מבין שערות ראשו. וראוי לשים לב על דבריהם כי הלא אין הכתוב מזכיר רק סערה שהוא לפי פירוש זה שהוא מגזרת שער על שטר אחד ולא על בין שערות רבות וגם נשים לב אל אומרו מבין שערות ולא אמרו משערות ראשו ועוד למה זה בחר ה' לדבר בו מהמקום ההוא מבמקום זולתו. והנה אל ענין הזה נזכיר מאמרם ז"ל בירושלמי מעשה בכהן אחד שהיה עני ביותר והיה רוצה ללכת לח"ל ואמר לאשתו אין לי דבר להניח לך אבל אלמדך ידיעתי ובעוד שהיה מלמד לה מראות נגעים אמר לה דעי כי הנה אין לך שער בראש שאין תחתיו מעין שממנו הוא גדל ואם ח"ו היה מתחבר מעין של זה לשל חבירו היו עיניו כהות אמרה לו אשתו ולא ישמעו אזניך מה שפיך מדבר ומה אם על כל שער ושער מראשך הקב"ה מזמין לו מעין בפני עצמו שיתפרנס בו את כל עצמך לא כל שכן שיזמין לך מזונך ולמה תצא לח"ל מיד חזר בו. והנה ממוצא דבר כי הוא יתברך מורה השגחתו הפרטית עד אין תכלית במה שלכל אחד משערות ראשו מכין מזון בפני עצמו ולא לשנים כאחד כי אם אדרבה משגיח להפריד בין מעין של זה למעין של זה וזה קל וחומר עצום מאד אם לשער אחד

שהבל הוא בערך כל כללות האדם משגיח הוא יתברך מה גם עתה בכל האדם ולא עוד אלא שהוא דומם וחומרי מותר ופסולת שבגוף כי ממנו נקח ראיה אל כל הדברים החומריים ופרטיים שתחת כל השמים. ונבא אל הענין והוא כי אחר שהפליג אליהוא להביא ראיה על השגחתו יתברך באדם החומרי ועל הארץ מתחת בא האלהים ויבא לאיוב ראיה מניה וביה בדברו עמו מבין שערות ראשו פרטית ועצומה מכל יתר ראיות והוא משלש בחינות אחד שמורה כי גם שם יש השראת שכינה. ב' לרמוז לו ענין השער שמשגיח הוא יתברך לתת לו מזון בפני עצמו. ג' שמשגיח בל יתחבר מעין של זה לשל זה והנה האחד מפורש במשמעות הכתוב והב' באומרו הסערה לומר כי על השערה משגיח ומה גם בכל האדם והג' כוונו רז"ל באומר מבין שערות ראשו שהוא מבין זה לזה לרמוז השגחתו במה שביניהם לבלתי התחבר מעינותיהם ואפשר הכריחם לדבר השלישי הזה ולא אמרו שרמז הב' בלבד למה שלא יובן ענין השני לומר שרמז שמכין מזון אל שערה אחת אם לא על ידי מה שמשגיח לבלתי יתחברו ועל כן לא אמרו ז"ל שדבר עמו משערה אחת שבראשו כי לא היה מובן שכוונו על מה שהכין מזון לכל אחד כאשר באמרו מבין שערות ראשו כי השגיחו במה שביניהם אין ספק שבכלל הדבר הוא שיש מזון לכל אחד שאם לא כן על איזה דבר כוון שלא יתחברו ומה יש בין זה לזה אך הוא שיש מקור מיוחד לכל אחד ועושה שלא יתחברו וגם זה אחשוב כוונו שנרמז בכתוב במה שנכתב סערה בסמ"ך במקום שי"ן שהוא לרמוז שענהו במקום הסמיכות שבין שער לשער מעין מאמרם ז"ל באיכה רבתי באמרם למה קדמא פ"א לעי"ן בפסוקי האלפא ביתא אלא לומר שהם היו מקדימים פ"ה לעי"ן שהיו מדברים ומעידים מה שלא ראו הנה שדרשו משמעות שם האות:

וע"ד הפשט יאמר על דרך מאמרם בב"ר על פסוק היה דבר ה' אל אברם במחזה כו' שאמרו כי עשר שמות של נבואה הם והקשים שבכולם הם דבר וחזון דבר כד"א דבר האיש כו' אתנו קשות חזון כד"א חזות קשה כו' ובשניהם דבר הקב"ה עמו הה"ד היה דבר כו' במחזה. וראוי לשית לב למה זה דבר אל אברהם בב' לשונות של קושי אך הוא על דרך מאמרם ז"ל אשריהם הצדיקים שמהפכים מדת הדין למדת רחמים ועל זה יאמר כי אין צריך לומר בחינות הרחמים הסכימו לדבר טוב על אברהם כי אם אפילו השתים היותר קשות הפך להתברך בם ולאמר לו אל תירא כו' שכרך הרבה מאד. וע"ד זה יאמר כי כל כך חובב הוא יתברך את איוב כי ויען ה' הוא מדת רחמים מן הסערה הוא מדת רוגז כי גם מן הסערה היו לו רחמים. או יאמר ראו מה טובו היסורין לאדם כי הלא מה

שויען ה' את איוב שהוא את כל דברי המענה הלז כמשתעשע להפליג לדבר עמו הלא זה קנה לו מן הסערה היא סערת היסורין שבהם נרחץ ונטהר ונזדכך ויאהבהו הוא יתברך:

פסוק ב

או יאמר בשום לב אל אומרו מי זה מחשיך כו' שלא לנוכח ופסוק שאחריו אזר נא כו' לנוכח אמנם הנה איוב אמר באומרו שהיה חפץ לווכח עמו יתברך יסר מעלי שבטו כו' וכן הוא אומר כפך מעלי הרחק ואימתך אל תבעתני וקרא ואנכי אענה כו' שהוא לומר הנה חפצתי נעמדה יחד בויכוח ונדעה אם צדקתי בדיני אם אין אך הנה דרך המווכחים העומדים למשפט להיות שניהם שוים ולא מלך ביפיו ושכנגדו המריב עמו נסחב ונתעב כי יסתתמו טענותיו ומה גם כשאחד מהבעלי דינים העמיס עול על שכנגדו או חבשו או כפתו כי בעמדם יחד לדין יאמרו לאחר תסלק מעליו ההיזק אשר עשית לו או חבשתו ואחרי כן למשפט תקרבו. עוד שנית אם דין לאחד העם עם המלך שצריך בל יפחידהו ויביט בו כעין הטלת מגור על בעל דינו כדרך המלכים כי מי יוכל לדון עם שתקיף ממנו על שתי אלה אמר איוב כפך הוא השחין רע מעלי הרחק שתסלק ההיזק תחלה ואחרי כן נעמדה יחד. ועל השנית אמר ואימתך אל תבעתני ואז כטוען ונטען תקרא ואנכי אענה או אדבר והשיבני על כן אמר כי כן עשה הוא יתברך כאשר יבא והוא כי רפאו ויסר מעליו שבטו ואחרי כן נדבר עמו אלא שגורם דברו עמו לנוכח הניחו מעט בצערו עד ישמיעהו שלא דבר טוב על המלך מלכו של עולם באומרו יסר מעליו שבטו שיורה שהכהו בשבט עברתו על לא חמס שלא לטובתו וכן לא יאמר עליו יתברך חלילה וזהו דברו שלא לנוכח באומרו מי זה מחשיך כו' ואחר שהשמיעו כך עשה כדבר איוב ורפאו ויסר מעליו שבגוו וכמאמרו שאחרי כן יקרא והוא יעננו אמר אשאלך והודיעני וזה ענין הכתובים ויען ה' את איוב מן הסערה שהוא מחמת הסערה של איוב ומה היה מענהו מן הסערה הלא הוא אומרו מי זה מחשיך עצה כו' לומר מי זה מחשיך עצתי אשר יעצתי לייסרו ביסורין אלו והוא בא להחשיך ולמנוע העצה שיעצתי לטובתו במלין אשר הם בלי דעת שאומר יסר מעלי שבטו כו' כפך מעלי הרחק כדי לעמוד בדין בשוה עמי שהוא בלי דעת כי מי ערב אל לבו יצדק עם אל והנה עד כה ענהו ית' שלא לנוכח להיות דברי קושי שמבזהו ואומר מי זה כלומר שהוא נבזה וגם שהוא במלין בקול דברים בלי דעת ואמר כי עד פה תבא מה שהיה מן הסערה שהיה איוב בסערת צרתן:

פסוק ג

אך כהתימו פסוק זה הפך פניו ברחמים גדולים וידבר לנוכח ויאמר לו אזר נא כו' לומר הנה עודך בסערת חליך דברתי בשצף קצף למען תכיר כי שלא כהוגן דברת אלי ועכ"ז

הנה נשאתי פניך ואעשה כדבריך כי הלא באור פני מלך שאני דובר בך לנוכח הנה רפאתיך והחזקתיך כמאמרך כפך מעלי הרחק והוא כי הלא אמרת כפך מעלי הרחק ברב כח יתחפש לבושי כפי כתנתי יאזרני שאם בכח יסירו לבושו מעליו ישאר כשיעור אזור מהלבוש עצמו דבוק בבשר כי בעפוש בשרו נדבק ויתעפש גם מה שהיה מהלבוש תחת אזורו וישאר כאזור אזר במתניו אחר התפשט הלבוש וכן אמר לבש בשרי רמה וגוש עפר וכן באומרו ויפרפרני ויפצפצני אמר עתה הנה עד כה לא היית יכול לאזור אזור במתניך ומה גם בכח אך עתה אזר נא כגבר חלציך בכח והתאמץ כלומר ראה כי רפאתיך והחזקתיך הרי הסרתי מעליך שבטי וגם אימתי אל תבעתך כי איני רק כשואל כי אשאלך כו' ומאשר אמרת וקרא ואנכי אענה או אדבר והשיבני הנה אשאלך וראה אם תוכל הודיעני ושיעור הכתובים מה שויען ה' את איוב מן הסערה שהוא מתוך סערת איוב היה לומר מי זה מחשיך כו'. אך אחרי זאת מיד בטלה סערתו כי הפך פניו לנוכח ויאמר לו אזר נא כו' כי הנה רפאתיך שתוכל לאזור כגבר חלציך בחוזק אזור מתניך וכפי מעליך הרחקתי ועל אמרך וקרא ואנכי אענה הנה אשאלך והודיעני:

פסוק ד

איפה היית כו'. אמר אך ערבת אל לבך לריב אותי ולא יראת ממני כי הלא ידעת כי אני תליתי ארץ באויר למען יראוני אנשים באמרם כי נקל בעיני ה' מוט תתמוטט ארץ בהניח אותה על טבעה כי התקיימה על דרך נס הוא ולא עביד קודשא בריך הוא ניסא לשקרי ומי לא ייראך לדבר בו יתברך פן יניח הדבר אל הטבע ויתבטל העולם כי גם הארץ שלא ברצונה היא עומדת שלא כטבעה וסובלת על זכות הצדיקים וכמאמרם ז"ל כי כשהרשע דורס על הארץ היא מתרעשת וזה אמר איפה היית כלומר האם שם היית וראית לה סמוכות קיימים בטבע כלומר כי תלויה היא במאמר כמו שאמרו ז"ל ואם לא היית שם ותדע על פי בינת דבר מתוך דבר הגד אם ידעת בינה:

פסוק ה

ושמא תאמר דעת חכמי הטבע הלא הוא כי יש יאמר כי טבע הגלגלים הסובבים אותה לשאוב הארץ אליהם כאבן תקומה ועל כן בהיות השאיבה בשוה בכל חלקי סיבוב הגלגל תוכרח הארץ להיות באמצע אויר החלל כמסמר תקוע בל תמוט ויש יאמר כי נהפוך הוא כי טבע הגלגל הוא לדחות בכל עוז את הארץ וכאשר תדחה בכל סביבותיה בשוה תשאר תקועה באמצע האויר והנה אם איזה מפירושים אלו הוא אמתי יוכרח תהיה הארץ בנקודת אמצעות החלל שאם תטה קצת לאחד הצדדין או למעלה או למטה כעובי אצבע מהעדר האחר יבטלו שני הפירושים כאחד ועל כן יאמר מי שם ממדיה

שתהיה באמצע שיהיה מן המזרח אליה כאשר מן המערב וההיקש מצפון לדרום וכן מי נטה עליה קו מן הרקיע עד הארץ שיהיה כמו ממנה עד הרקיע שמתחת לארץ. או יאמר אם תענה ותאמר שהיא על תהו ובהו שהם קו ירוק ששם גבול לארץ בו ואבנים מפולמות הנה על הקו ירוק אמר או מי נטה עליה קו שהקו ירוק איננו מלמעלה כי כאשר ויאמר אלהים יהי אור נסתלקו תהו ובהו מעל הארץ כמו שאמרו ז"ל:

פסוק ו

ואם הוא על אבנים מפולמות לא ימנע או הם רבות או אחד אם הם רבות על מה אדניה הטבעו שיתקיימו כלומר כי הלא הם על המים כמו שאמרו ז"ל שעמודי הארץ הם על המים כמו שאמרו ז"ל הארץ על מה היא עומדת על העמודים והעמודים על המים ואם היא אבן אחת וכמ"ש בגמרא אבן ירה הקדוש ברוך הוא בים וממנה הושתת העולם אם הוא כך או מי ירה אבן פנתה באופן שבה תתקיים אחר כך באויר:

פסוק ז

ושמא תאמר מלאכים הם המקיימים הארץ בל תמוט גם זה אינו כי הלא ברן יחד כוכבי בקר ויריעו כו' והוא כי הדעת היותר צודק בבריאת המלאכים הוא שנבראו ביום חמישי שנאמר בו ועוף יעופף כי מלת יעופף יתירה והיא כד"א ובשתים יעופף. ובזה יאמר איך יתכן שהמלאכים מסמיכים את הארץ בל תמוט והלא לא הריעו כל בני אלהים הם מלאכים כאשר נוצרו עד רננו תחלה כוכבי בקר על שקדמו בבריאה והנה הבקר הראשון שרננו יחד היה ביום ה' כי הלא ברביעי נתלו המאורות ובו היה קטרוג הלבנה ונתמעטה וניתנו לה כל ממשלות הכוכבים יצאו ויבאו יחד עמה והתחילו יום חמישי ואז הריעו כל בני אלהים ואם כן איך היו סומכים לארץ אשר נתיסדה בשלישי ואם כן אמור מעתה כי אין מקיימה זולתו יתברך שלא בטבע למען החי יתן אל לבו ליראה את ה' בל ידבר דבר שלא לפי כבודו יתברך כי קל הוא להניח הדבר אל הטבע ובזה הוא כאומר אליו הוא יתב' מה ראית שערבת אל לבך לערוך נגדי והנה ספרתי כי היה לך איוב לשית לב כי ידי נטויה על המנגד אותי במה שיסדתי ארץ באויר באופן שבהניח אותה אל הטבע יבטל העולם כי אין זה רק למען תפול חתיתו יתברך על כל האדם כלומר ולמה לא יראת לדבר:

פסוק ח

ועוד שנית היה לך לשית לב כי האלהים עשה שייראו מלפניו כי הלא שם הוא יתברך הים גבוה הרבה מן הארץ והוא מאמרם ז"ל בב"ר על פסוק יקוו המים כו' שהוא יתברך ברא המים גבוהים מן הארץ ויאמר יקוו המים מה שאני עתיד לעשות בהם שהוא

לשייראו מלפניו יתברך שהוא על כי אין צריך רק להניח הדבר אל הטבע וכן אמרו כי כן היה בדור אנוש שהציף שלישו של עולם שהיה תחלה שני שלישים יבשה ואחד ים ויעש אז הוא יתברך שני שלישים ים ואחד יבשה ושעל זה נאמר הקורא למי הים וישפכם כו' כי למה שהיו המים גבוהים מהארץ לא הוצרך רק שפיכה מאליה כשופך מלמעלה למטה ונבא אל הענין אמר לו הוא יתברך הלא מלבד מה שתליתי הארץ שלא בטבע לשיראוני אנשים גם כן עשיתי במה שהים גבוה מן הארץ עד שהוצרכו מסכים לעכב בל יציף העולם וזהו ויסך בדלתים ים לומר הנה ויסך אלהים הנז' בשתי דלתים את הים בל יציף העולם ובאיזה מקום שם הדלתים בגיחו מרחם יצא שהוא במקום צאת מימיו מלב התהום אל התפשטות הים בל יצא יותר מהשיעור אשר הוא עתה ים כמו נד גבוה מן הארץ כי לב התהום ידמה לרחם:

פסוק ט

ומה המה הדלתים אחד מענן ואחד מערפל וזהו בשומי ענן לבושו וערפל חתולתו שהם מעין המסכים שלפני השכינה וכל זה כאומר לאיוב ואיך לא יראת לדבר נגדי בראותך כי כוננתי העולם באופן יראוני אנשים:

פסוק י

ושמא תאמר כי כל זה היה טרם שבור חוק גבול לים אך אחרי כן שהציף שלישו של עולם כבר נחה שקטה מעוז הים לישפך על הארץ כי נגרע מאז גבהות הים מהקודם והנה נהפוך הוא כי אם מתחלה היה מספיק דלתים לעכב שלא יציף העולם מאז נשפך על הארץ בדור אנוש הוצרך עוד בריח על שתי הדלתים וזהו ואשבור עליו חוקי כו' לומר כי מאז שברתי עליו חוקי שהיא בדור אנוש ששברתי חוק גבול לים ואשפכהו מאז הוספתי לו שמירה כי ואשים בריח נוסף על הדלתים וזהו ואשים בריח ודלתים והוא כי אחר שנפרץ גדר והחלה מדת הדין לפעול בקלות חוזר לפעול ועל כן צריך בריח על הדלתים:

פסוק יא

ומה הוא הבריח הלא הוא מאמרי כי הנה ואומר עד פה תבא ולא תוסיף כו' והוא הנודע ממאמר רבי יוחנן במדרש חזית ובשמות רבה כי כל דבור שיוצא מפי הקדוש ברוך הוא נעשה מלאך אשר כח בו לפעול לבל אשר תגזור חכמתו יתברך כמו שכתבנו למעלה כי כל אחד מהעשר מאמרות פעל ועשה כל מה שבמאמר וכן הוא אומר כן יהיה דברי אשר יצא מפי לא ישוב כו' כי אם עשה את אשר חפצתי כו' כן יאמר בזה כי הבריח המעכב בל יציף הים את העולם הוא מאמרו ית' באומרו עד פה תבא כו' כי נעשה מלאך אשר

כח בו ליותר מזה ועל המלאך הוא הדבור הנזכר אמר ופה ישית בגאון גליך כי המלאך ההוא ישית פה בגאון הגלים ויתכן לפרש ישית כמו ושית ממני שהוא לשון רפיון ואמר כי המאמר הנזכר פה יתן רפיון בגאון הגלים בליעבורו:

ד **או** יאמר איפה היית כו' בשום שכל והבין במאמרם ז"ל בב"ר וז"ל במי נמלך הקדוש ברוך הוא וברא את העולם כ"י בנפשותן של צדיקים נמלך שנאמר המה היוצרים כד"א וייצר ה' אלהים את האדם ויושבי נטעים כד"א ויטע ה' אלהים גן כו' עם המלך במלאכתו ישבו שם עם המלך מלכו של עולם במלאכתו ישבו שם שבהם נמלך וברא את העולם עד כאן וגם שביארנו ענינו באורך במקומו דרך קצרה נאמר בשום לב היכן הם נפשות הצדיקים בכתוב וגם כי אומרו המה היוצרים כו' ואומרו עם המלך כו' יראה ענין אחד נדרש בשני מקומות וגם מה ענין ויושבי נטעים כו' וגם אומרו וגדרה כו' אין לו יחס עם הקודם ועם המאוחר אך המכוון בקיצור כי הוקשה למו באומרו נעשה אדם ל"ר ואומרו וייצר בב' יודין וגם למה נעשה הים באופן הוצרך לשית חול גבול לים שהוא היות המים גבוהי' מן הארץ על כן אמרו כי זה כוון פסוק זה באומרו המה היוצרים לומר כי אומרו נעשה אדם ל"ר הוא כי בנפשותן כו' והוא כי למה שהאדם מלובש בחומר מוכן לחטוא מה בצע בהבראו אולי יושקע בחטאים ויהיו בריאתו ובריאת עולם לבטלה אחר שבחירתו חפשית לזה אמר בנפשותן של צדיקים נמלך והוא כי ראה בהם כי יהיו חזקים נגד יצרם ובהם עולם ויושע והוא כמו שאמרו ז"ל במקום אחר כי חולק הוא יתברך כך וכך צדיקים בכל דור ודור לבל יחסרון והמה מגיני ארץ וזהו בהם עולם נמלך כי על ידן היתה הסכמת בריאת אדם ולהם אמר נעשה אדם ולמה קראם יוצרים לז"א הה"ד וייצר ה' אלהים שהוא על כי יש בוייצר שתי יודי"ן לרבות יוצרים רבים ואין זה כי אם למה שבהן נמלך ואלמלא הן לא נבראו על כן בבחינה זו יוצרים יקראו וכאשר התורה קראתן יוצרים גם הכתוב ההוא קראן כך ושמא תאמר ומי יאמר כי קודש לבריאת אדם היו נפשות שנאמר שבהן נמלך לז"א ויושבי נטעים כד"א וישע כו' מקדם שהוא כי הנה ברא יתברך ג"ע מקדם שהוא קודם לעולם ומי ומי היה בגן ההוא קודם לעולם שהקדים הוא יתברך לברא אותו מקדם שלא יעלה על לב שהקדים והיה ריקן עד נברא העולם ויושם בו אדם ד' או ה' שעות ואחר כך היה ריק עד מתו צדיקים שבדורות וז"א ויושבי נטעים כלומ' כי אותם היוצרים לא יפלא אם היו מתחלה כי הלא המה יושבי נטעים ואמר הה"ד ויטע כו' שהוא מי יאמר שהיו מאז יושבים בו אלא מאומרו ויטע מקדם הוי אומר כי מאז היו בו נפשות רבות. והנה על דברים אלה יש שתי קושיות א' כי הלא גם בקדושיו לא יאמין הוא יתב' כי הבחירה חפשית ועוד שלמה המתין הוא ית' לימלך עמהן עד בא

לברא את האדם ואם תצא ההמלכה לבלתי יברא נמצא כל מה שכבר נברא לבטלה ע"כ על הא' אמר וגדרה שהוא אשר שם חול גבול לים והוא כי האלהים עשה שיראו מלפניו כמ"ש ז"ל במה שהגביה הים גבוה מעל הארץ עשה למען ייראו מלפניו בראותם כי אין תכונת העולם להתקיים טבעית כי אדרבא בגובע היו יורדים המים על הארץ אך עשה לשיכירו כי למען יעשו רצונו ית' מקיימו שלא בטבע ונקל לפניו ית' לינקם מעוברי רצונו בהניח הדבר אל הטבע בלבד על כן תפול חתת אלהים על הבריות להכריח בחירתם אל הדרך הטובה וזהו וגדרה כו' ועל השנית אמר עם המלך כו' שבהם נמלך וברא את העולם לומר כי גם בהברא העולם היה על יד המלך בצדיקים אלא שלא נזכר באומרו נעשה אדם ובאומרו וייצר בשני יודי"ן אלא ביצירת אדם כי ממנו הוא הפחד פן יקלקל ויבטל העולם ומה שדרש אומרו המה על הנשמות הוא כי בפסוק הקודם דרשו ז"ל על מחלון וכליון אשר בעלו למואב שנשאו מואביות וקראם שרף שנתחייבו שרפה לשמים אמר אל תתמה אם אמרתי שנתחייבו שרפה ואפילו מלקות לא נתחייבו לא משום גויה ולא משום מואבית כי הלא המה היו בכלל היוצרים ויושבי נטעים כי צדיקים היו אלא שדקדק עמהם כחוט השערה עוד נקדים כי הנה קיום העולם על ידי הצדיקים הוא על סובלי יסורין כמאמרנו על פ' כי לה' מצוקי ארץ כו' כי אם אותם שהם במצור ובמצוק שהם מצוקי ארץ בעלי יסורין לה' הם והם עמודים אשר העולם נכון עליהם וזהו וישת עליהם תבל והוא מאמרם ז"ל שהיתה בת קול יוצאת בימי ר' חנינא בן דוסא ואומרת כל העולם כלו ניזון בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת שהענין אצלי שאמר דבר וטעמו למה כל העולם נזון בזכות חנינא בני מפני יסורין שסובל עניות ליזון בקב של חרובין מערב שבת לערב שבת. עוד נקדים מאמר רז"ל בב"ר וז"ל הכל מודים שלא נבראו מלאכים ביום ראשון מפני שלא יאמרו מיכאל היה מותח בדרום וגבריאל בצפון והקדוש ברוך הוא ממדד באמצע הה"ד אני ה' נוטה שמים לבדי רוקע הארץ מיאתי מי אתי כתיב עכ"ל ונבא אל הענין אמר לו הוא יתברך לאיוב למה תקוץ ביסורין והלא לכך נבחרת כי אתה מכלל הצדיקים שבנפשותם כ"י נמלך הקב"ה וברא את העולם כי נפשותם קדמו למלאכי השרת והיה כי בזכותם יקיימוהו וז"א איפה היית ביסדי ארץ איה היית כלומר האם אינך מהנשמות אשר עם המלך מלכו של עולם היו כשברא את העולם שבהם נמלך וברא את העולם ואם שכחת מאז הגד אם ידעת בינה היא בינת התורה כי מתוך בינתה תבין הדבר והוא כאשר למדו רז"ל מתוכה:

ה ומה שאמרתי שאיפה היית כלומר כי שם היית ועל פיך נתיסדה הארץ אל תחשוב כי מלאכי השרת יסדוה להיותה חומרית כי אין לו ית' מבוא ליטפל בה זה אי אפשר כי

מי שם ממדיה בסביבות או מי נטה עליה קו מלמעלה כי תדע כלו' כי זה ודאי תדע כי ביום ברוא אלהים שמים וארץ עדיין לא היו מלאכים ומה גם לאומר שלא נבראו עד יום ה' שהוא היותר נכון כאשר דרשו מג"ש של יעופף כנזכר בסמוך בס"ד:

ו ושמא תאמר כי הלא גם בהיותך בתקפך היית מקיים עולם שהיית תם וישר כו' הלא דע לך כי אין הצדיקים מקיימים העולם אם לא על ידי יסורין כי הלא אם צדקתם מקיימת עונות הדור מבטלים על כן צריך יקבלו יסורי אהבה בעד הדור ורבינו הקדוש יוכיח כי הנה כאשר נרפא בכה רבי חייא עליו השלום ואמר אי לכם עוברות שבארץ ישראל כו' והוא כי אכן חליינו הוא נשא כו' כנודע וזה יאמר על מה אדניה הטבעו כו' לומר עם היות שנשמות הצדיקים שבכל דור ודור המה היוצרים ומקיימי העולם עם כל זה עיקר היסוד שעליהם נתיסדה ארץ מאז כקרשי המשכן שהאדנים היו יסודם הם האבות כמו שאמרו ז"ל בהבראם באברהם וכן בפסוק בוראך יעקב כו' שאמרו רבותינו ז"ל שאומר הוא יתברך לעולמו עולמי עולמי מי בראך יעקב בראך ישראל יצרך והנה כלם היו בעלי יסורין כנודע וזה אמר זכור נא על מה אדניה הטבעו כלומר אדני העולם שהם אברהם יצחק ויעקב ראה על מה הטבעו כלומר כי הטבעו בבוץ של יסורין לקיים העולם כענין כי לה' מצוקי ארץ ושמא תאמר כי קיום העולם היה על ידי אבן השתיה שממנה הושתת העולם הנה גם בזה אני אומר לך או מי ירה אבן פנתה לומר או אם תאמר שהאבן ההיא עשתה זאת ראה מי ירה אבן פנתה והענין מאמרם ז"ל בפרקי רבי אליעזר שאמרו כי אבן השתיה שממנה הושתת העולם היא האבן שהקים יעקב מצבה שנשתקעה תחת לארץ ועליה הושתת העולם ובזה יאמר ראה מי ירה אבן פנתה כי הלא היה יעקב והנה גם הוא היה על ידי זכות טרדותיו ויסוריו הרבים כלומר ואם כן אפוא למה זה תבעט ביסורין אחרי היותך ממקיימי הארץ מאז נתיסדה ואין זה לך כי אם על ידי יסורין:

ז ושמא תאמר הנה ממוצא דבר הלא יראה כי גדולים צדיקים ממלאכי השרת כי המה היוצרים ומקיימי העולם והמלאכים שפלים להם והלא כמו זר נחשב לזה אמר אל תתמה מזה כי הלא ברן יחד כוכבי בקר כו' והוא מאמרם ז"ל על פסוק זה כי אין רשות למלאכים להלל לה' עד יתחילו ישראל בקרית שמע כו' וזהו ברן יחד כוכבי בקר ואחרי כן ויריעו כל בני אלהים הם מלאכי השרת:

ח **והנה** רבותינו ז"ל בשמות רבה אמרו כשהיה אדם הראשון מוטל גולם הראהו הקדוש ברוך הוא כל הצדיקים העתידים לבא זה תלוי בראשו וזה בשערו וזה כו' וזהו שאמר הקב"ה לאיוב אתה רוצה לווכח עמי אם אתה יודע היכן אתה היית תלוי תווכח עמי כו' וזהו איפה היית כו' איפה שלך היכן היתה וראוי לשום לב מי הכניס את רבותינו

ז"ל בפירוש זה בכתוב שאין זה משמעו ועוד איך בידעו איפה היה ראוי לווכח עמו יתברך הבלתי את סודות זולת זה לא סיים אלא בסוד זה אמנם הנה אין ספק כי הוקשה לרבותינו ז"ל כי ראו כי הנה בפסוק מי אפוא הוא הצד ציד כו' כתוב אפוא בוי"ו ואלף אחר הפ"א ובזה יש ה' שיורה שהיה שם מדה לפי המסורת וכענין דרשת רבותינו ז"ל על פסוק איפה לקנות היום שהוא על שלקטה כאיפה שעורים על כן אמרו שגם זה לשון איפה שהוא איפה שלך היכן היתה ואמר לו הוא יתברך אם תדע איפה שלך היכן היתה תדמה לנשמה ההיא טרם תתערב בחומר שראתה איפת כל צדיק וצדיק בגולם ההוא טרם תנתן בקרבו ותוכל לווכח עמי אך בהיותך בחומר לא תדע ואיך תערב אל לבך לכך או יאמר אם ידעת איפה שלך היכן היתה היית מכיר כי בבחינת האבר ההוא צריך תיקון אולי בו קלקל אדם אך אחר שלא תדע איך תווכח בי כי לא תשיג מקום קלקולך בהשכלה מושגת גם שאומר אליך:

פסוק יב

המימיך צוית כו'. אמר לו הוא יתברך הלא אשר חפצת לווכח עמי הוא כי ראית ענין רע תחת השמש כי מקום הצדק כמוך רבו יסוריך אך רשעים יחיו עתקו גם גברו חיל יבלו ימיהם בטוב עד יום מותם לא ירגישו אפילו צער מיתה כי ליום אד יחשך רע כו' והיו מצרים את זולתם ולמה לא הראה הוא יתברך בדמעת העשוקים לראות נקמתם מאויביהם הנני בא להשיבך והוא כי על הנוגע אליך כי צדיק אתה זאת תשובתי כי המימיך צוית בקר כו' והוא כי הנה אין מקום בקר אור אם לא על השחר שהוא שחרות מעט כי אין לך אדם שלקבל בקר אור העולם הבא והתחיה לא יצטרך צער מה למרק איזו חלאה לינצל מגיהנם הנפש ומרמה ותולעה הגוף והנה ביסוריך אלה נטהרת לקבל אור בקר בלי מירוק גיהנם ורמה לגוף כי יסוריך אלה היו לך כשחרות שערם בוקר וזרח לך מעתה ועד עולם אור זרוח לצדיק וזה אמר המימיך צוית וכו' לומר האם מימיך צוית לאיש בקר יעשה לך דבר פלוני האם הודעת לו סימן לדעת נקודת הבקר באמור לו שמקום הבקר הוא השחר כי אחר השחרות מיד יאיר הבקר והוא כי אומרו ידעת בחירק היו"ד הוא כאומרו הודעת ושיעור הכתוב המימיך צוית בקר שהוצרכת להודיע לסימן הבקר שהשחר הוא מקומו שבו שורה מיד כלומר כי הוא פשוט לבא אור בקר אחר שחרות השחר כלומר כי כך הוא פשוט שבקר אור העולם הבא הוא סמוך אחר שחרות היסורין והנה באו ולא יהיה לו עוד שחרות כי אם אור:

פסוק יג

אך לא כן הרשעים אשר קנאת בהם כי הלא רוב טובתם פה להאכילם איזה זכות אם היה בהם היא הכנה לאחוז בכנפות הארץ וינערו כו' כי לעתיד תוסר חלאת הארץ ותזדכך באופן תהיה אחיזה לו יתברך בה ועל ידי כן יאחוז בכנפות הארץ כמי שמנער עלית ויפלו עפר וצרורות ארצה כן בזמן התחיה על ידי אחיזתו יתברך בארץ הלזו ואז וינערו רשעים כעפר הנושר מהטלית כי יהיו כפסולת בערך מהות הארץ וכבלתי דבק כי אם כעפר וצרורות הנושרים מהטלית בנעור אותו אשר דבקו בו והם פסולת טפל אל איכות הטלית ונופל ממנו כן יהיו פגרי הרשעים אשר בארץ המה קבורים בה כדומן והנה אין זה כי אם על שהאכילום מעשיהם הטובים ולא נותרה בהם קדושה שאם לא כן לא היו ננערים ממנה כדומן מטלית הננער:

פסוק יד

ואם תאמר נא הלא כמוני כהם קמים בתחיה ומה ביני לבינם שהם יהיו כדבר ננער ולא כן אנכי הלא הוא כי אתה תתהפך כחומר חותם כו' והוא כי הנה רבותינו ז"ל אמרו על פסוק זה אדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד וכולם דומים זה לזה והקדוש ברוך הוא טובע כל אדם בחותמו של אדם הראשון ואין אחד דומה לחבירו ע"כ הנה מדבריהם נקח שעל אדם ידבר ושהוא חותם שבחותמו טבע הוא יתברך יתר חותמות ובזה נאמר לפי דרכנו ראה מה בינך לרשעים המתייחסים בחיותם לננערים מהארץ כי הלא אתה תתהפך מעכירותך ותהיה כחומר חותם הוא החותם הידוע של אדם הראשון כי יהיה חומרך כחומרו שהיה זך מאד ובהיר ומבהיק עד אמרם ז"ל תפוח עקבו של אדם הראשון היה מכהה גלגל חמה באופן היה חסר מעט מהרוחניות כי מי נתן יציר כפו מעשה ידיו יתב' יהיה חומר ככל האדם רק זך מעצם השמים לטוהר ולא על חנם בקשו מלאכי אלהים לומר לפניו הימנון אם לא היה כדבר הזה ועל הדרך ההוא יהיו כל גופות ישראל הקמים בתחיה וזהו תתהפך כתומר חותם הוא שתתהפך להיות כחומר חותם הוא אדם הראשון אך הרשעים שאמרתי שוינערו רשעים וכו' הוא כי ויתיצבו כמו לבוש שלא יהיו כחומר הזך ההוא בלתי מלובש כחומרנו רק כמו לבוש הוא הלבוש כמו שנתלבש אדם בחומר אחר חטאו כמונו היום ומאומרו תתהפך ולא אמר תהיה כחומר חותם כוון מאמר רבי אחאי בר יאשיה לרב נחמן כשתמה עליו איך היה שלם בגופו אחר כמה שנים שמת ואמר לו הלא כתיב וישוב העפר על הארץ כשהיה אמר לו ההוא שעה אחת קודם תחית המתים זה יתכן כוון בזה לומר הנה להיותך צדיק לא תשוב אל עפרך בסילוקך רק תתהפך כו' כי בהיותן ככל האדם תתהפך מאיכותך אל

חומר חותם שהוא בשעה חדא שלא יפסיק בינתים שנים רבות בין אחר שובך אל העפר אל התחיה כי ממהותך עתה תתהפך לחומר חותם: או יאמר תתהפך כחומר חותם אות ברית קדש שגורם הסיר לבוש עור הערלה האבר גומא ובעשות החותם אות ברית קדש מתהפך מטומאה לקדושה שהוא יו"ד המשלמת שם שדי במקום שהיה שד כך תתהפך אז מחומר בעל זוהמת נחש לקדוש מאד כנודע אך הרשעים הנזכרים יתיצבו כמו לבוש של חותם הנזכר הוא עור הערלה שהוא לבוש שהחותם הוא יו"ד העטרה היה מתכסה בו כלומר שלא תהיה קימתך דומה לקימתם כי אתה קם קדוש והם טמאים:

פסוק טו

ושמא תאמר אם כן אפוא גם שינערו רשעים ממנה טוב טוב היה יהיו מתים בל יחיו ומה בצע שיתיצבו כמו לבוש לזה אמר וימנע כו' והוא גם לגמור תשובה על תלונת איוב באומרו שלמה ימותו בלי צער ולא יראו ברעתם אשר הצרו להם הרשעים ההם והוא בהזכיר מאמר ספר הזוהר על פסוק וזאת תהיה כו' אשר יגוף ה' את כל הגוים אשר צבאו על ירושלים כו' הצובאים לא נאמר אלא אשר צבאו אלא שכל אשר צבאו בימי החורבנות ולא ראו ישראל ברעתם וימותו מיתת עצמן מה עושה הקב"ה חוזר ומביאן בצורתן הראשונה ומכיר כל איש ישראל המוכה את אשר הכהו ושובר יד אשר שולחה בו ומאכילה לכלבו שנאמר למען תמחך רגלך בדם לשון כלביך כו' ונבא אל הענין אמר למה יקומו רשעים חיים ביום ההוא לא לטובתם אלא שימנע מרשעים אורם הוא שיסר צלם ושרם מלעזרם למען ימשלו בם בני ישראל ואז וזרוע רמה תשבר על ידי אשר שלט בו הזרוע ההוא לרע לו:

יד וגם באומרו ויתיצבו כמו לבוש אפשר ג"כ לפרש בענין זה כי למען יכירו המוכים את אשר הכום להכותם יביאם יתברך כמו שהיו מתחלה וזה יאמר ויתיצבו כמו לבוש שהוא כמו לבוש הקודם:

טו וכל זה למה מפני שימנע מרשעים אורם כמדובר כדי שוזרוע רמה שהכתה תשבר על כן הוצרכו שני הדברים אחד שיתיצבו כמו לבוש שני שימנע מרשעים אורם לבל ייראום:

טו **הבאת וכו'**. אמר הלא חפצת להתווכח עמי ומה אעשה לך ואתה תדבר במה שלא ראית אפילו ראשיתו כאלו הגעת עד סופו והוא כי הנה בדברותיך דברת על תהום בענין תהום אמר לא בי היא וכיוצא בכתובים אלו וכן בצלמות והנני תופס אותך כי הבאת אפילו עד נבכי ים שהוא התחלת התהום ועם כל זה ובחקר תהום שהוא לפנים התהלכת בויכוח חקירתך:

פסוק יז
וגם דברת על צלמות כענין בגורם אלך ולא אשוב אל ארץ חשך וצלמות והוא מן התימא כי הנגלו לך אפילו שערי מות כי ואתה אף שערי צלמות תראה:

פסוק יח
ושא נא ק"ו ומה אם מה שהתבוננת בפועל עד רחבי ארץ עם כל זה הגד אם ידעת כלה להוציא מה שלא ראיתי מהארץ מתוך מה שראית ומה גם התהום וצלמות שאפילו ההתחלות שלהם לא ראית ואיך תחקור בעמוק ביותר:

פסוק יט
אי זה הדרך כו'. הנה ידענו מחכמי האמת כי בעלות נפש א' מישראל במעלה בעולם העליון אביו שהולידו יעלה עמו ועל כן צריך יוכן האב לכך בל יהיה עיכוב מה אל הבן וזאת היתה בשורת אברהם אשר נתבשר שעשה תרח תשובה באומרו יתברך ואתה תבא אל אבותיך בשלום אך כל זה איננו שוה להגיע למעלת אברהם ועל כן צריך יתגלגל תרח עד השיעור ההוא והנה קבלנו כי תרח נתגלגל באיוב כי ע"כ אמר ונחמתי על עפר ואפר שהוא על צאת ממני מי שאמר ואנכי עפר ואפר והנה ידוע כי צורך גלגולים רבים גם לצדיק הלא הוא כי אל דעות ה' ידע עד היכן צורך עלית כל נפש ורוח לפי בחינתה ויש כי גם בצדקו לא הספיק להעלות את נפשו כ"א עד חצי העליה הנאותה אליו וגם בשני לא נגמר עלייתו כי אם קרוב אל החפץ כמי שמגיע אל גבול החצר וצריך גלגול אחר להגיע אל הבית ונבא אל הענין אמר לו הוא יתברך הנה אמרת בטרם אלך לא אשוב אל ארץ חשך וצלמות כי יראת פן ע"י כובד היסורין תתפקר עדי אובד כי תלך ולא תשוב אל צלמות. והנה אמרתי לך כי לא ידעת אפילו מה הוא צלמות כי הנגלו לך כו' ושערי צלמות תראה בתמיה באופן כי לא בדעת תדבר ועתה אני אומר לך כי לא מחשבותי מחשבותיך כי אדרבה למען תשיג עד נקודת העליה עד אברהם כי הנה אברהם הוא אור אשר ככוכב זרח להאיר בחשך והנה תרח אביו הוא חשך בערכו ומאשר חזר בתשובה עלה מעט וע"י גלגולך עתה עלה יותר עד הגבול כמשל המגיע עד החצר החיצונה ולמען העלותו עד מקומו העליון והפנימי יסרתיך למען זכות אותך באופן כי אני יסרתי חזקתי זרועותיך ואלי תחשוב רע וזה מאמר הכתובים שאומר לו הוא יתברך איזה הדרך ישכון אור הוא אברהם שזרח להאיר בחשך וצריך תרח שהיה חשך להגיע עד מקום בנו כנודע מחכמת האמת וזהו שבשרוהו שעשה תרח תשובה ואמר לו הוא יתברך אי זה הדרך ישכן אור נפש אברהם וחשך תרח אי זה מקומו עד היכן עלה על ידי התשובה ההיא כלומר שרחק מקומו ממנו:

פסוק כ
ומה שתקנת עד כה הוא כי תקחנו את החשך ההוא אל גבולו של האור הנז' כי אינך מספיק להביאו בגלגולך זה כי אם שתקחנו עד הגבול אך לא אל בית מדורו ממש כפי גדר כשרונך ההוה וז"א כי תקחנו לומר כי מה שתקחנו אינו אלא אל גבולו אך וכי תבין בסור מרע בינה הוא נתיבות ומהלכים של מעשים טובים נוסף על ידי היסורין מספיקים ללכת עד ביתו:

פסוק כא
אז תגיע עד גדר זה לבלתי היות צריך להתגלגל עוד כי אם תעלה עליו כאלו הגלגול השלישי שאתה עתיד להתגלגל ולהולד להשתלם ולהגיע עד בית האור הנזכרת הנה מהיותך משתלם עד הגדר ההוא להביאו אל ביתו יחשב כאלו אז באשר תבין ותשכיל נתיבות הכשרון תולד בגלגול שלישי ויש לך שהות להשתלם כי הנה ומספר ימיך רבים כי לא יקרך מכשול בכולם ולא תתגלגל עוד וינוכה לך גלגול אחר כאלו אז חזרת להולד ויהי לו כן שהיה מספר ימיו רבים ק"מ שנה וגם נאמר בו וימת איוב זקן ושבע ימים כאשר נאמר באברהם כי אז הושוו שניהם:

פסוק כב
הבאה כו'. הנה למעלה אמר לו הוא יתברך מה ראה על ככה ומה הגיע אליו שערב אל לבו לווכח עמו יתברך כי אפילו הארץ אשר הוא דורך עליה לא ידע ענינה כי עם שהלך עד רחבי ארץ לא ידע במה שלא הלך בה מה ענינה להבין מתוך מה שהלך בה ומה גם עתה שלא ידע מה שלא ראה לא כלו ולא מקצתו והנה אגב השגתו זאת נמשך אומרו אי זה הדרך ישכן אור וכו' ועתה חזר אל ענין ראשון ואמר הבאת אל אוצרות שלג במקומם למעלה שהוא ברקיע ששי כמ"ש ז"ל פרק אין דורשין ואין צריך לומר שם כי אם גם ואוצרות ברד המתקשים באויר תראה אפילו ראיה מרחוק:

פסוק כג
ואין צריך לומר אשר למעלה הרבה והם דקים כי אם אותם אשר חשכתי באויר מלרדת על ארץ מצרים שהניחם לעת צר בימי יהושע ליום קרב ומלחמה לעתיד כמ"ש ז"ל שהם אבני אלגביש שהפיל הוא יתברך במורד בית חורון מהו אלגביש שהיו גדולים כגב איש ועם כל זה יאמר אשר חשכתי כו' שמנעתים מלרדת במצרים התראה אותם עם היותם עבים וקרוב באויר ואל כחות מאמריו יתברך המעכבים הברד קרא אוצרות כלומר ואיך תדע בכבשי דרחמנא:

פסוק כד
וגם ראה אי זה הדרך יחלק אור השמש בעולם שלא יתיך אותו הברד שבאויר ויאיר תחתם וגם איך יפיץ קדים המטר עלי ארץ ולא יפיץ את הברד ההוא על הארץ ומתקיים תלוי באויר:

פסוק כה
מי פלג כו'. אחר אומרו יתברך כי אשר לא טוב עשה במה שערב אל לבו לווכח עמו כי חכמת מה לו אמר עתה עוד אני תמה איך לא שמת אל לבך אל מראה עיניך דברים המורים השגחת בוראך ואיך היית מהרהר אם הוברי השמים הם המנהיגים העולם כי הלא הביט וראה מי פלג כו' והוא כי הנה אמרו רבותינו ז"ל שיש למעלה כמין בריכה ומזיעתה גשמים יורדים ובזה יאמר מי עשה פלג היא הברכה שהיא לשטף תעלה וגם עשה דרך לחזיז הקולות שבדרך המשך הקולות ילך החזיז שעם העב:

פסוק כו
וכל החרדה הזאת להמטיר על ארץ לא איש למה חרד את כל החרדה הזאת לבלתי הועיל שממטיר על ארץ לא איש מדבר לא אדם בו:

פסוק כז
אך הוא כדי להשביע את העם שואה ומשואה שיזעקו בקול שאון אל ה' המונע מטר ממקום שיש אנשים ואז על ידי תפלה ותשובה ימשך להצמיח מוצא דשא בישוב באופן שהכין בהמטיר על ארץ לא איש את לבם שישועו ויענו:

פסוק כח
היש כו'. הנה ידוע מרבותינו ז"ל כי צמח האדמה הוא ממים עליונים ממטר השמים וממי תהום כי אין מי גשמים יורדים טפח שאין מי תהום עולים טפחים ושזה אומרו תהום אל תהום קורא וכו' שמי המטר קוראים אל תהום תחתון ואומרים לגיון של מלך אנו קבלנו עוד אמרו רבותינו ז"ל כי מים עליונים הם מים זכרים ומים תחתונים הם נקבות כזרע זכר וזרע נקבה בבטן הארץ ועל ידי כן הולידה והצמיחה ונתן זרע לזורע כו' ובזה מצאנו ראינו טעם אל היות המטר יורה כחץ כי על כן יולידו בקרב הארץ מעין האדם ונבא אל הענין בשום לב כי אחר שאין האב מוליד בלי אם הראוי היה לומר היש למטר אב ואם אך הוא כי האם היא האדמה והמטר הוא כזרע כי על כן הוא יורה כחץ והיה לפי זה ראוי שכמו שיש אם לקבל הזרע כן יהיה מעין הארץ אב מזריע המטר אם היה הדבר בטבע ומאשר איננו כן יורה כי השגחה מאתו יתברך היא שיהיה יורה כחץ ותת בו איכות שיהיה כזרע זכר להתחבר בבטן הארץ עם מי תהום ולהולידה ולהצמיחה

וזה אמר היש למטר אב כלומר לירות כחץ כמטיל לזרע להוליד בארץ ושמא תאמר כי מים העליונים הם רוחניים ומתגבורת המים ההם יוצאים כחץ באופן שהם כזכר היורה זרע כחץ והוא כענין מאמרם ז"ל שמזיעת מים עליונים המטר יוצא ואין חסר כלום מהעליונים אמר אם כך הוא שיש לו אב על דרך זה אמור מעתה או מי הוליד אגלי טל שאם מים עליונים הם כאב המזריע ושעל כן יורה כחץ אם כן הטל שאינו יורה כחץ מי הוליד אותו שאם מים עליונים הם כאב מזריע היה ראוי יהיה הטל יורה כחץ אם לא שתהיה הולדה שיהיה אב ואם ויוליד אגלי טל וזהו או מי הוליד אגלי טל אלא ודאי שראוי להודות על ההשגחה:

פסוק כט

ועוד ראיה שאדון הכל משגיח בעליונים ותחתונים כי הלא מבטן מי יצא הקרח כו' והוא בהקדים מסורת שבידנו כי חנוך הוא מטטרון וגם מה שאמרו בספר התקונים כי הקרח הנורא הוא מטטרון עוד ידענו מספר הזוהר כי המן שהיה יורד במדבר היה רוחני מן העולם העליון מאד ונבא אל הענין אמר ראה ההשגחה בשני העולמות עליונים למטה ותחתונים למעלה כי הלא מבטן מי יצא הקרח הוא מטטרון כמו שכתבנו מס' התקונים והוא יצא מבטן אשה ולא מדבר רוחני ועם כל זה הוא למעלה וזה אמר מבטן מי יצא הקרח כלומר שיצא מבטן אשה ולא מתוך דבר רוחני הרי תחתון למעלה וכן עליון למטה כי וכפר שמים הוא המן שהיה ככפור על הארץ שהיה עליון נורא מי ילדו שיהיה גשמי כדבר ילוד מבטן גשמי שיהיה מאכל לחומריים באופן כי אין זה רק השגחה שמהגשמי עושה רוחני ומהרוחני גשמי כי כל העולמות בידו לעשות בהם כרצונו:

פסוק ל

כאבן מים כו'. אמר ראה עוד השגחה אחרת והיא כי הלא ימלא העב גשם ויהיה פרוש לפני השמים עד יהיה רצון ה' יריק על הארץ ומה זה שבהיות העב ספוגיי ורפה שלא ישפכו כל מים שבתוכו רק יהיו כאבן קשה בלתי נשפך וזהו כאבן מים יתחבאו כי כאבן קשה בלתי נתך המים יתחבאו תוך העב כי זה פלא ולא טבע ולא עוד אלא שפני תהום תחתון העולה נגד מי המטר היורד כמו שכתבנו מרבותינו ז"ל שאין עליון יורד טפח שאין תחתון עולה טפחיים מתערבים ומתלכדים תוך מי הגשם היורד וזהו ופני תהום יתלכדו:

פסוק לא

התקשר וכו' על ידי קשר מעדנות כימה נעצרים הגשמים בטבע ועל ידי פתוח מושכות כסיל הגשמים מתרבים אמר בעיניך תביט ההשגחה כי הלא אם תאבה לעצר את

השמים כאשר עשה אליהו התקשר מעדנות כימה או אם תחפוץ שימטיר על הארץ האם מושכות כסיל תפתח לא כן הוא כי אם שעל ידי תפלה בהשגחה תעצר השמים מבלי קשר מעדנות כימה ותמטיר על הארץ בתפלה מבלי מושכות כסיל תפתח הוי כי אין הדבר בטבע על ידי הוברי השמים כי אם בהשגחה ואחשוב כוון בפסוקים אלו לדבר נגד איוב שחשב שמהמזל באה לו הרעה וגם חשב שהי' לו כח להכניעו באומרו יאבד יום כו' על כן אמר לו הוא יתברך מה כחך נגדם לו יונח שיש בהוברי השמים כח להרע או להיטיב כי התקשר מעדנות כימה כו' כלומר כי אין דבר בידך לעשות בהם:

פסוק לב

וכן התוציא מזרות אפילו בהיות עתו לצאת אם לא אוציאנה בשם לא יצא כד"א המוציא במספר צבאם לכלם בשם יקרא וכן עיש על בניה שהוא כוכב גדול בקבוץ קטנים שעמו כבניה האם מבינתך וכחך תנחם שילכו יחדו לא יתפרדו:

פסוק לג

הידעת כו'. אחרי אומרו שאין באיוב כח נגד כובבי השמים אמר כי לא מהיות כח בהם לפעול לא בטבע ולא בהשכלה ובחירה והראיה כי הלא ידעת חקות שמים הם דרכי סיבובם תמיד אם על ידי כן תשים משטרו בארץ והוא מאמרם ז"ל שאין לך כל עשב ועשב למטה שאין לו מזל מלמעלה שמכה בו ואומר לו גדל וזהו אם תשים משטרו בארץ ויהיה ענין הכתוב לומר אי מה שהמזל מכה בו ואומר לו גדל אינו בטבע כי אם השגחה וכח אלהי כי הלא הידעת חקות שמים שהוא היותם מסבבים תמיד נמצא שהמזל אשר הוא היום נגד עשב א' אינו נגדו מחר וכן בכל יום כי בכל עת משנה מקום בהקיפו ועם כל זה מגדל העשב ביחוד כל מזל עשב המיוחד לו ואיך יגדל בטבע אם אינו נגדו אלא בהעברה בעלמא על כן מאחר שידעת חקות שמים וסיבוביהם אם אחר שידעת כן האם תשים משטרו בארץ אך אין זה כי אם מאתי בהשגחה גמורה:

פסוק לד

ואל תאמר שאם אינו בטבע הוא בהשכלה ובחירה כי חיים משכילים הם שע"י כן הם מסבבים בשעוריהם ועל ידי כן יש גם כן כח בהן לגדל גם אם יסבבו ולא מאתי הוא מה שמתגדלים העשבים לא כן הוא כי הלא העב גם הוא מהלך אנה ואנה ועם כל זה אין בו השכלה ובחירה לפעול כי הלא האם תרים לעב קולך בהיותו מלא מים האם תחלה פניו יוריד מימיו ויריק על הארץ ומיד שפעת מים שבו תכסך כי שמע קולך ויעש כלו' כי הלא לא כן הוא כי לפעמים יש חשכת מים בעב ולא יריק על הארץ גם כי תחלה פניו כי אינו פועל בבחירתו והשכלה ומזה תדון כי גם השמים כך המה כי לא יגדלו צמח

האדמה בשכל ובחירה כי אם הכל מאתי שאתן כח במזל להכות על כל עשב ועשב ולאמר לו גדל:

פסוק לה

ושמא תאמר שאם כן הוא שאין לשמים ועבים השכלה איך הם מסבבים ומהלכים יורדים ועולים אין משם ראיה כי הנה הברקים הולכים ממקום למקום מבלי היות בהם השכלה וחיוניות כי האם תשלח ברקים וילכו לומר כי אזנים להם ויאזינו או אם יאמרו לך הננו כי פה להם וידברו לא כן הוא ועם כל זה שאין בהם חיות והשכלה וחושים ילכו ממקום למקום כן השמים עם שאין להם בחירה וחיות והשכלה פועלים מאתי:

פסוק לו

ושמא תאמר כי איך התנועעות השמים ושפיטת כוכביהם מבלי היותם חיים משכילים ופועלים בכחם אל תתמה כי מבשרך תחזה כי מי שת בטוחות חכמה היותם בשר חומרי ומה גם לרז"ל האומרים שהיו ב' כליות אברהם מאליהם מבעות לו חכמה ואין זה כי אם מאתי כך השמים עם היותם משוללי חיות והשכלה נתתי בהם חכמה ואיכות להקיף ולפעול ולגדל דשא מארץ וכן לעבים וברקים כמדובר ושמא תאמר כי אין מהטוחות ראיה כי על כן בשר אדם אשר נפח ה' באפיו נפש חיה חלק אלוה ממעל לזה אמר מי נתן לשכוי בינה אשר אין רוח אלהים חלק אלוה בקרבו ויש בו בינה לעתים מה שאין כן לאדם אך אין זה כי אם השגחת כח אלהי כן כל הדברים הנאמרים באמת:

פסוק לז

מי יספר כו'. הנה דעת רז"ל כי ז' רקיעים הם וילון רקיע שחקים זבול מעון מכון ערבות והנה בביאור משלי ובמזמור י"ש הכרחנו כי ז' רקיעים אלו אינן ז' גלגלים של ז' כוכבי לכת שהרי ברקיע השני כוללו רז"ל חמה ולבנה כוכבים ומזלות שהם כל כללות הט' גלגלים אך אין ספק כי רקיעים לחוד וגלגלים לתוד וכל עולם הגלגלים כלולים ברקיע השני ומהשלישי הוא שחקים ששוחקים בו מן לצדיקים מתחיל עולם המלאכים עוד ארז"ל היאך ברא הקב"ה את העולם נטל עפר מתחת כסא הכבוד ויצק אל תוך המים ומהעפר נעשתה הארץ ומהצרורות נעשו הרים וגבעות הה"ד בצקת עפר למוצק ורגבים ידבקו ומכלל דברינו הוא כי הט' גלגלים הם המסבבים תמיד שהם הנכללים ברקיע השני אבל משחקים ולמעלה אין מסבבים כלל כי אם שבעמדם יעמודו שאם גם הם יסבבו היה נמצא בית המקדש שברביעי הוא זבול מתגלגל תמיד פעם הוא למעלה ופעם למטה ואין זה כבודו יתברך ונבא אל הענין אמר ראה כי שלשת העולמות לי המה אשר לא יעבור בם שכל אדם ובגדול החל הוא עולם המלאכים ואמר מי יספר שחקים בהשגת

חכמה מה ענינו וכל אשר בו עם היותו השפל מכל רקיעי העולם ההוא כי קצור תקצר יד חכמת אדם לספר ואפי' עולם הגלגלים המסבבים אשר גבלו התוכנים שהם ט' מלבד קטנים שביניהם מהם מקיפים ממזרח למערב ומהם ממערב למזרח כי הנה לפי דעת חכמי הטבע אם ישקטו מלסבב כמו רגע היה העולם מתקלקל ומסורת בידינו מרבותינו כי י"ב חדש של מבול נחו ולא שמשו המזלות כלום ועם כל זה נתקיימו יורה כי כלום תחת השגחתו יתברך וזהו ונבלי שמים הם הגלגלים הכדוריים אשר הם כנבל ימלא מים כך הגלגלים הם כדוריים כנבל ובתוכם הארץ והמים כלם מי ישכיב אותם שיהיו שוכבים נוחים ובטלים מתנועתם ולא יתקלקל העולם באופן כי הזמן שנחו ושכבו כח אלהי היה העושה נמצא כי אין העולם תחת הטבע ואומר נבלי שמים עם היות כי הן הם שמים עצמם הוא כי אמרו רז"ל פרק אין דורשין כי כל ז' רקיעים הם נקראים שמים על כן הנכללים בשני הם המסבבים יקראו נבלי שמים:

פסוק לח

וכן העולם השפל גם הוא שלא בטבע כי הלא הדרך שנברא הוא בצקת עפר למוצק הוא תוקף מים חזקים ואדירים אשר בטבע הוא שאין צריך לומר עפר הנצוק בו שלא יתחבר כי אם אפילו רגבים שהם צרורות יתפרדו ויתפרדו ואדרבה בצקת עפר למוצק ורגבים ידובקו:

פסוק לט

התצוד וכו'. אחר אומרו ענין השגחת הכללים אמר השגחת הפרטים וזהו התצוד ללביא גורף לא כן הוא כי אינה כבהמה בייתיית שתכין לו טרפו:

פסוק מ

ושמא תאמר מה הכנה צריך הוא ילך לבקש אוכל לנפשו לזה אמר דע כי בהשגחה רזון כי הלא ישחו במעונותם ברעב כי כל בהמה וחיה ירחקו מעבור לפני מעונותם פן יטרפום ועל כן יצאו ממעונותם וישבו בסכה למו ארב למען תפוס את העוברים לפני הסוכות אשר לא ידעו כי האזרח במעונות ישבו בסוכות והנה אם תחבולתם תועיל להם יום או יומים או עשרה ימים לא יתמיד כי יורגש לחיות השדה וישמרו מהם כאשר ישמרו מהמעונות ואיך יהיה שלא יעדר ממנו טרף יום יום גם קיץ גם חורף אלמלא השגחתו יתברך:

פסוק מא

וכן מי יכין לעורב צידו כו' הנה אמרו רז"ל על פסוק לבני עורב אשר יקראו כי בצאת בני עורב לעולם בלי נוצה הם לבנים ובראות אותם יולדיהם לבנים והם שחורים יניחום

באמור כי לא בניהם המה ואז יקראו אל ה' כי אביהם ואמם עזבום אז מרירי פיהם בורא להם הוא יתברך רמשים די מאכלם ויזונו מהם. והנה לפי זה הל"ל פה מי יבין לבני עורב מאכלם ולא יאמר לעורב צידם ועוד אומרו יתעו לבלי אוכל מי הם שיתעו אם הוא אביהם ואמם למה תחלה הזכירם בלשון יחיד ועוד שלא יתעו לבלי אוכל כי אם על היותם לבנים ואם חוזר אל הילדים אין הם התועים כי אם יולדיהם ואדרבה יעשו בדעת שאל אל ישועו כי מושיע אין בלתו אך יאמר כי הנס הוא כפול כי מלבד מה שמכין מזון לבנים גם מצילם מלהיות אוכל לנפשם של יולדיהם כי הלא בראות העורב את בניו לבנים אם יחסר ממנו אוכל לנפשו ולדעתו אין אלה בניו הלא יאכלם אך מה עושה הוא יתברך מכין לעורב צידו ממקום אחר כאשר ילדיו אל אל ישועו כי הנה אין צריך לומר אביהם כי אם גם אמם אשר ישבה על ביציה עד צאתם לאויר העולם שהוא רחוק לתעות שאינן בניה עם כל זה שניהם יתעו בשביל חסרון אוכל ויאכלום על כן הוא יתברך מכין להם צידה לבל יאכלו את בניהם בחשבם כי המה לא להם וזהו החלו בלשון יחיד וצאתו בלשון רבים לכלול גם אמם כמדובר:

פרק לט

פסוק א

הידעת וכו'. עוד הביש ישטה וראה השגחה פרטית אפילו בבהמה גם בבני האדם והוא הנה אמרו רבותינו ז"ל כי בעת לדת יעלי סלע עולה לראש הסלע וכורעת לילד והב"ה מזמן לה נשר ומקבל הולדות בכנפיו ומצילם שלא יפולו וכן אמרו רבותינו ז"ל באילות השדה שאינה יולדת אלא על ידי שברגע הלידה מזמין לה הקב"ה נחש ונושך לה באותו מקום ויולדת ואלמלא כן היה נבקע כרסה ומתה ועל השגחת ב' הדברים האלה אמר על האחד הידעת עת לדת יעלי סלע כלומר כדי שתזמין לה נשר כמוני היודע והעושה בהשגחתי מזמין הנשר בעת וברגע האמתי ועל השנית אמר חולל אילות שהוא הנחש האם תשמור אותו שיהא מוכן אל העת ההיא כלומר כי אין זה כי אם בהשגחתי שאדע העת ומזמין ומקרב הנחש ומכריחו לעשות הדבר:

פסוק ב

כי אפילו תאמר כי תספור ירחים תמלאנה ירחי העבור ואז תביא לה נחש ישוך זה איננו שוה כי האם ידעת עת לדתנה ביחוד כלומר כי הלא תטעה כי אין בלעדי יודע הרגע:

פסוק ג
ושמא תאמר כי אמנם שגית יום או יומים מרגע הלידה ותכין לך נחש ישכנה אינו מעלה או מוריד באופן תוכל עשוהו אתה דע לך כי אי אפשר כי הלא אם תעבור העת יסתכנו הולדות ואמן כי הלא כאשר תכרענה לילד יצר לילדיהן צרו' המקור ואין מושיע כרגע ילדיהן תפלחנה כי יתחתכו בשהיה מה וגם אמן כי מיד חבליהן תשלחנה מהן וידוע כי אם בעת לדת היולדת ירפו ממנה חבליה לגמרי תגוע ותמות וזהו חבליהן תשלחנה כי על ידי חוזק החבלים תאזור כח להתחזק ולילד ועל כן אם תעבור עת הלידה שהוא בעת הכריעה במצור ההוא ילדיהן תפלחנה ועל ידי כן חבליהן תשלחנה מרוב המצוקה ותמות גם היא באופן שאין כח בזולתו יתברך הרגע ולגזור על הנחש כמו רגע לנשכה ולילדה:

פסוק ד
וראה נא גודל רחמי ההשגחה כי הלא יאמר איש אחר שרחמה צר מאד עד גדר שאם ישהא הנחש מענו ילדיהן תפלחנה אם כן מה שתועיל נשיכת הנחש לא יהיה כי אם ריוח מעט ולא יבצר מצאת ילדיה מרוסקי אברים בצד מה לא יתרפאו רק בהמשך זמן ולא יעצרו כח מיד לאכול דברים קשים עד תחממם אמם ואם יצאו השדה צנה או חום יזיקום עד שובם אל חיק אמם תחממם ותעדנם לזה אמר לא כן הוא כי אם יחלמו בניהם בריאים ואמיצי כח ולא יצטרכו ימים לחלב אמם שלא יעצרו כח לאכול בר הקשה כי אם מיד ירבו בבר וגם לא יזיקם חום או צנה בבקעה או בהר שיצטרכו לשוב מיד להתחמם בחיק אמותם כי אם יצאו ולא שבו למו:

פסוק ה
מי שלח וכו'. עודנו מדבר בהשגחתו יתברך בפרטים אפילו בבעלי חיים בלתי מדברים ואמר הנה כל סוג בהמה משועבדים לחיות הטורפות מה גם לארי מה שאין כן הפרי ששלחו והפרידו הוא יתברך למקום שאין יד הטורפות משגת שם וזהו מי שלח פרא חפשי וכן מוסרות ערוד הוא חמור הבר אשר דרך בני אדם לאסור מין החמור לעבוד ולמשא מי פתח את חמור הבר מלהיות במוסרות שאר חמורים אם לא בהשגחה:

פסוק ו
ופירש מה שאמרתי מי שלח פרא חפשי הלא הוא אשר שמתי ערבה ביתו מקום אשר חיות הנוורפות לא ידרכו שמה כי ימותו בצמא וכן משכנותיו מלחה ורק הפרא הוא ידע מקום מזונו:

פסוק ז
ומן הטעם הזה גם לא ייירא מרוב עם גדוד יגודנו כי הלא ישחק להמון קריה וכל כך ירחקו ממנו כי אפילו אם ירים נוגש תשואות קולות לא ישמע:

פסוק ח
ומה באמרתי ומוסרות ערוד מי פתח הוא כי הנה יתור הרים מרעהו ועם כל זה לא ישבע כי אחרי כן אחר כל ירוק ידרוש ומי האיש יוכל לפרנסו ואיך יעבוד בו עבודה כי יניח עבודתו ויברח לדרוש אחר כל ירוק ולא יהיה נשמע לבעליו:

פסוק ט
היאבה ריס וכו'. אמר הלא נתגאית והפרזת על מדותיך ולא שמת לבך כי יש ויש בב"ח בלתי משועבדים חל מין האדם כי הלא היאבה ריס עבדך בבחירתו אם ילין אצלך על הנאת אבוסך אשר יאכל משלך:

פסוק י
או אם תכריחהו על כרחו כי התקשר ריס וכו' והוא כי מרוב שומנו יש לו על צותרו כמין גלוסקאות בשר עב דומין לתלמי שדה שהן שורות עבות גבוהות זו אצל זו ובין כל אחת לחברתה עמוק כך בצואר הראם מצד אל צד כמין שורות עבות ובין כל אחת לשניה עמוק כמין תלמי שדי ויש עבה מכלן ביניהם אמר האם תקשר אותו באותו תלם העב שלו שבצוארו כאשר קשר ראשו נח בתיבה והיה כל גופו במים והיה מתלם תלמיות כמן טבריה לסוסיתא וזהו אם ישדד עמקים אחריך כאשר במי נח:

פסוק יא
התבטח בו כי רב כחו לשום אותו שומר ליגיעך הם תבואותיך מלבוא זר להם לא כן הוא:

פסוק יב
כי האם תאמין בו כי ישיב לך זרעך אשר תפקיד בידו הלא אדרבה וגרנך אשר אספת ביגיעך ועשית גורן הלא יאסוף ולא אתה כי את הכל יאכל:

פסוק יג
כנף וכו'. הנראה מן המפרשים שהוא הנקרא בלעז פאוו"ן ויהיה לפי זה כי הנה תתגאה ותתעלס בכנפה ותגביהנה למעלה ותעשנו כמין ענולה מלא עינים וטוב רואי הדור למראה מאד ומה שמתפארת בהראות תפארת כנפה לכל ונעלסה בו הוא באמור אם אברה חסידה או נוצה מעוף זולתו היש כמוהו ועל כן היא עושה כאשר ראינו ההראות ההוא שעה לכל אחד מרוחות העולם:

פסוק יד
וכל כך עושה עיקר מההתפארות ההוא כי תעזוב לארץ ביציה ולא תשב עליהם ועל עפר הוא אבק דרכים תחמם אותם על אם הדרך:

פסוק טו
ותשכח כי רגל עובר אורח תזורה וחית השדה תדושה כדיש את בשרה שלא תבקש קן לה רחוק מן הדרך:

פסוק טז
ובצאת בניה הקשיח בניה מלבה ללא לה כי להראות יופי כנפה תשב בדרכים מקום שיש אנשים ותקשיח בניה בשביל מה שאינו לה שהוא להתפאר ביופי שאינו שלה כי אם לה' אשר בראה ומה גם כי אפילו היה שלה היא יגיעה לריק להיותה נצבת בהגבהת כנפה שעה אחת לכל עבר כי היא מיגעת לריק כי מה יתנו ומה יוסיפו לה כל רואיה ולא תשית לבה אל פחד שיקחו בניה או את עצמה וזה אמר בלי פחד:

פסוק יז
אך אין זה כי אם חסרון דעת כי השה אלוה חכמה לה וכו':

פסוק יח
כי הלא אם באותה עת שהיא עושה למטה כן היתה מגבהת עצמה לעוף למעלה היתה שוחקת לסוס ולרוכבו שלא ישיגה ולא תעשה כן כי יושבת למטה להראות העמים את יפיה ותסיר מלבה אבדן עצמה וביציה וילדיה ועם כל זה הוא יתברך שומרם ומפרנסם כלומר ומעתה קל וחומר אם לעוף חסר השכלה אני משגיח להצילה ואת בניה ואת ילדיה מה גם עתה לבני האדם ומה גם כמוך:

פסוק יט
התתן לסוס וכו'. התתן ותייחס לסוס הגבורה אשר לו ולא אל השגחה מאתו יתברך אינו כי הלא התלביש צוארו רעמה שמגביה ראשו ועושה צוארו כמין קשת למעלה כמרעים את רואיו הנה אין ספק שאין זה חוטר גאוה דבר טבעי וכאשר זה השגחה גם הגבורה:

פסוק כ
ועוד כי אם תדכאנו ותרעישנו כארבה הקופץ קפיצות קצרות אנה ואנה אם תרכב על הסוס ותאחוז ברסנו למעלה ותדחוק בבטנו באופן יתרעש קפיצות קצרות ותכופות לא יכנע בכך כי אם אדרבה מנחיריו יצא עשן ויטיל אימה וזהו הוד נחרו אימה:

פסוק כא
ולא עוד אלא שאם מגבוה ישמע שיחפרו בעמק עורכי מלחמה לממן יפלו שכנגדם שמה או לבל יקרבו שכנגדם אליהם מיד ישיש בכח יצא לקראת נשק בהרגיש התחלת החפירה להלחם בם:

פסוק כב
כי גם שיראה נגדו דברים מפחידים ישחק לפחד ולא יחת ואפילו יראה חרב שלופה נגדו לא ישוב אחור מפני חרב:

פסוק כג
ואם עליו תרנה אשפה שהרוכב אשפתו מעלה קול במרוצתו שמתנענעת האשפה וגם יראה להב ברק חנית וכידון:

פסוק כד
אז יחרוץ ויכעוס וברעש ורוגז שתלהב יגמא ארץ כי כגמיעה קלה הארץ לפניו שימהר לרוץ והתקומם נגד מערכת המלחמה שכנגדו ואף אם במערכה המנגדת יריעו בשופר להחריד לא יאמין כי קול שופר:

פסוק כה
ואם הוא בדי שופר שעמו במערכתו שופרות רבים יאמר האח כי ישמח באמור שהנצחון במערכתו ומרחוק יריח מלחמה שכנגדו בהרגיש רעם שרים ותרועה:

פסוק כו
המבינתך וכו'. האם מכדי בינתך יאבר ויפרח נץ הלא יספיק לברוח בקרוב למצוא מקום ינוח לו מזולתו אך האם היה כל כך עד יפרוש כנפיו לתימן שישכיל כי שם באקלים ההוא יחם לו בימי הקור:

פסוק כז
אם על פיך וכו'. אמר ראה גם השגחתי כי לולא על פי שגזרתי יגביה יותר מכל שאר עופות האם יונח היה על פיך שהיית מצוה לו יגביה עוף האם היה עוצר כח לדאות כל כך כלומר שודאי הוא שלא יוכל כי אני הגוזר ונותן בו כח לכך וכי ירים קנו:

פסוק כח
גם כן כי סלע ישכון ויתלונן בשן סלע ומצודה ולא יזיקנו הקור:

פסוק כט
ועוד שנית כי הלא בטבע יראה כי לרעתו הוא זה כי מכ"כ גבוה לא תשלוט עין לראות אוכל שעל הארץ וירעב משא"כ אם לא יגבה כל כך לזה אמר דע כי משם חפר אכל כד"א

ויחפרו לנו את הארץ ואיך יראה אם לא שבהשגחתי למרחוק עיניו יביטו שהשפעתי שופע ראות בעיניו מרחוק עד גדר שאין דבר נסתר מעיניו:

פסוק ל
עד גדר שאפרוחיו יעלעו דם שלא תזדמן מצות נבלה או חלל אחר שנתקרר וייבש הדם כי אם בעוד שהדם צלול ראוי ליבלע ימהר להוליך שם אפרוחיו יעלעו דם ואין חלל כמעט נסתר מעיניו כי אם באשר חללים שם הוא:

פרק מ

פסוק א
ויען וכו'. ראוי לשום לב למה עשה מזה מענה בפני עצמו ועוד למה לא נאמר מן הסערה כבקודם ויתכן כי במחזה נבואתו זאת היתה לפניו מארת סערה הוא כח רוגז למען ירגיש צד צער על אשר הקשה לדבר ולומר למה הרעות וכהתימו להוכיח ובא לומר שישיב לו רצה לסלק הסערה לבל יאמר שמצער הסערה אינו משיב וזהו ויען ה' את איוב בלי סערה:

פסוק ב
אמר הרב וכו' לומר אם אשר רב את שדי אשר שדדו ביסורין יסור כלומר קבל מוסר ושב מריבו עתה מה שהיה מוכיח אלוה בתוכחתו זאת יעננה את התוכחת האמורה במענה האמור:

פסוק ג
ויען כו' :

פסוק ד
הן כו'. ידוע מרז"ל כי אותיות הן אין להם בן זוג כי אל"ף וטי"ת עשרה וכן בי"ת וחי"ת וכן גימ"ל וזי"ן וכן דל"ת עם וי"ו נשארה ה"א בלי בן זוג וע"ד זה יו"ד עם צד"י הם מאה וכן כ"ף עם פ"ה וכן למ"ד עם עי"ן וכן מ"ם עם סמ"ך נשארה נו"ן בלי בן זוג. ובזה יאמר מודה אני שאין השואה ביני ובינך חלילה כאותיות הן כי קלותי וכל כך הוא הקלות שלי עד גדר שלא אומר כאברהם שאמר ואנכי עפר ואפר אשר הם יש כי אם כמאמר משה שאמר ונחנו מה שהוא אפס אין וזה מה מה אשיבך שאמור מה הוא אשר אשיבך אבל להשיב טענות על ענין של מעלה ידי שמתי למו פי:

פסוק ה
ומהדברים שהייתי קורא תגר שהם א' צדיק ורע לו כמוני שנית רשע וטוב לו על הא' אני אומר אחת דברתי ולא אענה כלומר אפילו מציאות מענה ועל השנית אני אומר ושתים ולא אוסיף:

פסוק ו
ויען ה' את איוב כו'. תחלה היתה הנבואה באה אליו מן הסערה הוא בהשתלשלות המסך האחד החיצון מהד' ועתה נסתלק רוב המסך ההוא ולא נשאר רק שמץ מנהו וזה אמר מן סערה שהוא ממציאות קצתה:

פסוק ז
אזר נא כו'. כי כבר נתרפאת מאשר אמרת כפי כתנתי יאזרני ועתה אזר נא כו' כי בריא אולם אתה אשאלך והודיעני:

פסוק ח
האם האף גם תפר משפטי שדנתיך ביסורים שישך יכול להפר כלומר כי זה אי אפשר כי כבר נעשה רק שתרשיעני בדין לא אקפיד למען תצדק. זהו לענין תלונת יסוריך עם היותך צדיק:

פסוק ט
ועל שלות הרשעים אני אומר לך ואם זרוע כאל לך כו' לומר אלו היה לך זרוע כאל או קול להרעיש:

פסוק י
הנני מעדה עדי גאון וגובה בך שהוא שפע קדושה להיות גדול באיכות על כל הבריות שהוא שלא תשלוט בו מיתה כענין ועתה הורד עדיך שהוא שעל ידי הורדת העדי תשלוט בם מיתה וגם גובה ומעלה שהוא על כל יצורי עולם מעין חרות ממלכיות ומאתי הוד והדר שהם לבושים שבהם ברא הוא יתברך את העולם שעל ידם תמשול בכל:

פסוק יא
ואז הפץ עברות אפך הם כחות המסתעפים מהאף ע"ד מלאכי רעים כאף וחמה שכל אחד יש לו חיל כיוצא בו ומעין זה אמר אם זרוע כאל לך הפץ כחות אפך שתפזר אותם בעולם ועל ידם ראה כל גאה והשפילו:

פסוק יב
וגם אתה בעצמך ראה כל גאה בהצלחתם הם רשעים המוצלחים בעולם הזה אשר התלוננת עליהם הכניעהו והדוך רשעים תחתם בעה"ז:

פסוק יג
ולא כאשר אני עושה שמאריך להם עד אחר מותם או כאשר עשיתי לקרח ועדתו שבקעה הארץ וירדו חיים שאולה גופם ונפשם יחד וזהו טמנם בעפר יחד ולא ימותו כי אם שיהיו כחבושים טמונים למטה וזהו פניהם חבוש בטמון עשה כל זאת אם תוכל כלומר שלא תוכל כי הסיבות המעכבות עתה יעכבו גם בידך אם היה זרוע כאל לך:

פסוק יד
באופן שעל כן לא תמצא טוב משתיקה בכבשי דרחמנא וסמוך אדידי ואמור די אם תוכל להושיע עצמך ולא תשית לב על זולתך כי כ"כ גבורה תחשב לך מה שתושיע עצמך שאפילו אני אודך שתקרא גבור אם תספיק לכך וזהו וגם אני אודך כי תושיע לך:

פסוק טו
הנה נא בהמות אשר עשיתי עמך כאשר עשיתיך ולמה תתגאה אם גם בריה גדולה שאינך כקש לפניה היה עם היות שחציר כבקר יאכל. או יאמר הלא רצית להתחכם כנגדי הנה נא בהמות שהיא בריה עצומה מאד עם היותה אוכלת חציר ככל בהמה ועכ"ז אין לעניניה טבע ליחסם אל הטבע כי אם אל ההשגחה ולמה עשיתי בריה שעניניה פליאה ואין דעתך משגת למה בראתיה שלקיומה ומציאותה צריך מעשה נסים ואם לבהמה אוכלת עשב אינך משיג איך תשיג כבשי דרחמנא אשר לא כבאדם אוכל לחם. או יאמר איך תאמר הסכמתו עשה השטן אשר זמם והלא ראה בריות גדולות ועצומות שאני מזכיר אשר בטבע יחרידו העולם ואני מעכבם בל יאבדו הישוב ואיך לא השגחתי מלעכב מי שיעשה לך רעה או המשגיח באחד מאלו איך לא ישגיח בך:

פסוק טז
וראה תעצומה של בהמות זו כי הנה נא כחו במתניו להוליד ואונו להחזיק הולד בשרירי בטנו ואלו היה מוליד הרבה היה העולם אבד:

פסוק יז
ולא תאמר שהוא קר בטבע כי הלא כאשר יחפץ זנבו כמו ארז ישורגו אשכיו להוליד מחומו:

פסוק יח
והנה היה יכול להחריב העולם מתקפו כי עצמיו אפיקי נחושה:

פסוק יט
ושמא תאמר שיהרגוהו אם היה בא אל הישוב ולא ישחית לא כן הוא כי מי יוכל לו כי הוא ראשית וכו' והעשו בלבד הוא אשר כח בו להגיש חרבו ולא זולתו:

פסוק כ
והראיה שלא יוכלו לו כי הלא בול הרים ישאו ויצמיחו לו שאוכל אלף הרים ואין ספק שבאלף הרים יש חיות טורפות ואינן יכולות לו שאדרבה כל חית השדה ישחקו שם לפניו ולא יערבו אל לבם להתקומם עליו. או שעור הכתוב כי בול כרים ישאו לו ובכן אם היה בא אל הישוב היה משחית כל התבואות ומרעיב העולם ולא עוד אלא שבאים עמו כל חית השדה וישחקו לפניו אשר המה יעזרו לרעה להחריב עולם:

פסוק כא
התחשוב שתחת צאלים ישכב בחמה מפני החמה כי נסתר מחמתו לא כן כי אם בסתר קנה ובצה תחתיו כי לא תזיקנו הלחות:

פסוק כב
ועוד כי האם יסכוהו צאלים האם יהיו צללו כי למי שאוכל אלף הרים אי אלו צלים יהיו צללו ואם תאמר כי יסובוהו ערבי נחל שישכב תוך נחל מסובב משני צדיו מערבי הנחל:

פסוק כג
לא יתכן שיצטרך לכך כי הן יעשוק נהר בלכתו לשתות לשרות מאכל אלף הרים יעשוק נהר כאלו עושקו ומיבשו מן הוא ומלמנוה ולא יחפוז לשתות בנחיצות שעה או שתים כי אם לאטו ואלו היתה חמה מזקת לו למה לא יחפוז אחר שברעותו אלף הרים הוא בלי צל ובלכתו לשתות גם כן ישתהה הרבה הרי רוב היום ואיך יהיה תחת צל אך אין זה כי אם שאין צריך צל ושמא תאמר איך יתכן שלא יחפוז הלא הוא יבטח כי יגיח כו' והוא כי בהחלו לשתות יגמע גמיעה וישאוף המים הנזחלין ממקום פיו עד למעלה באופן שכל מה ששאף מהבאים צריך להמתין עד יזחלו עוד ממרחק והוא יבטח כי יגיח הירדן אל פיהו לגמע ולשאוף עוד פעם אחר פעם:

פסוק כד
ושמא תאמר כמה אפשר שישאוף מהבאים מלמעלה שיצטרך כבוטח להמתין שישובו הלא כי בעיניו יקחנו כי כמלא עיניו יגמע ויקח מהנהר בשאיפת בליעה א' עד גדר שאחר כך יתן פיו בקרקע הנהר לשתות עוד ומחמת חסרון המים במוקשים שבנהר ינקב אף בעוד שאפו למטה מיחל עד בא המים:

פסוק כה
תמשך לויתן וכו'. כלומר כי הוא בריה עצומה שכל מין האנושי הבל לפני כחו:

פסוק ל
האם יכרו עליו חברים שע"י חובר חבר יוכלו לו כדי שיחצוהו בין הנשיאים כאשר יעשו לדג גדול הנצוד:

פסוק לא
התמלא ותכרות בסכינים עורו או בצלצל דגים ראשו:

פסוק לב
ואם תחשוב כי אשר הוא קשה כשיעור הלז יהיה קשה ההרגש כי גס וכבד הוא לא כן הוא כי האם תשים עליו כפך בלבד הלא ירגיש ויתלהב ויתרעש כ"כ נגדך שתהיה זוכר מלחמה שילחם עמך שעל ידי כן אל תוסיף לעשות כן פעם שנית:

פרק מא

פסוק א
הן תוחלתו כו'. ידוע מרז"ל כי אותיות הן אין להם זוג. ונבא אל הענין אמרו רז"ל שהקדוש ברוך הוא סירס את הזכר וצנן את הנקבה באופן שהוא בלי זוג וזה אמר הן כלומר כאותיות הן שאין להם זוג כך הוא ואין לו תוחלת להזדווג והוליד כי תוחלתו נכזבה ולמה זה הלא הוא כי לא מלבד על ידי מלחמת גבורתו כי גם אל מראיו המבינו אל מראיו בלבד יוטל ממצבו כי אימה ורעד יבא בו:

פסוק ב
לא שהוא אכזר כי יעורנו את הנצב לפניו רק גם בהיותו בתומו יוטל המביט במראיו ומעתה אומר הוא יתברך שא נא קל וחומר אם לפני אחד מבריותי אשר בעולם הזה אין מי שיתיצב לפניו ומי הוא לפני יתיצב כלומר ואיך איוב ערבת אלי לבך להתיצב בדין עמי:

פסוק ג
ואם הוא על כי עבדתני מי הקדימני כמו שאמרו ז"ל מי עשה לי מצוה שלא הקדמתי לו תחלה מי מל בנו שלא נתתי לו בן תחלה ועל דרך זה שאר המצות ואשלם כי אפילו בעולם הגשמי שהוא תחת כל השמים לי הוא כי אני בראתיו באופן שאת כלם הקדמתי כי עשיתים וזהו תחת כל השמים לי הוא:

פסוק ד
לא אחריש כו'. הנה לפניו יתברך כל הברואים וגבורתם כאין אמר ראה מה גדלו עניני לויתן שאני מחשיבם לספרם כי הנה לא אחריש בדיו הם אבריו כד"א בדי עורו וכן דבר גבורות חין ערכו:

פסוק ז
גאוה כו'. יוכל להתגאות שיש לו אפיקי מגינים להגין על עורו הן הקשקשים שהוא סגור בתוכם כחותם צר:

פסוק ח
אחד באחד יגשו הוא מגן במגן כלומר קשקשת בחברתה יגשו וריוח לא יבא ביניהם:
ז או יאמר כשמגביה קשקשותיו כשהתעורר ללכת אנה ואנה וזהו גאוה שמגביה חזקי מגינים הן קשקשותיו אז שהיה נראה שהיה ריוח בין זו לזו עם כל זה הוא חותם צר:

פסוק ט
כי אחד באחד מהמגינים יגשו באופן כי רוח לא יבא ביניהם כי איש באחיהו ידובקו:

פסוק י
עטישותיו כו'. הנה רבים תמהו איך נועד לויתן לסעודת צדיקים והוא דג מן הדגים על כן אחשוב כי בא הוא יתברך להודיע כי אין איכותו כדג מדגי הים כי אם כדבר רוחני שהאוכל ממנו הוא כאוכל מפירות עצי ה' שבגן עדן של מטה שנאמר לאדם מכל עץ הגן אכול תאכל שהן ב' אכילות אכילה ממשי מעין העולם הזה ובה רוחניות שפע קדושה מעין מה שהוא דוגמתו בקדושה עליונה שעל ידי אכילתן יטעם טעם אורות דוגמתן של מעלה ומתערה עליו רוח ממרום כמפורסם אצלנו בס"ד ועל דרך זה הוא לויתן שהוא בריה משותפת מהקדושה העליונה מעין פירות גן עדן של מטה שהאוכל ממנו טועם מהמתייחס ללויתן עליון שבקדושה כנודע מספר הזוהר שיש למעלה מה שמתואר בשם זה ולמה שאוכלי הסעודה ההיא הם בגוף ונפש על כן מאכילים אותם דבר ממשי מאיכות רוחני קדוש שבפנימיות למען יחד גוף ונפש יהנו ויטעמו מעין הקדושה העליונה למען שאחר זאת עוד יוסיפו להיות הולכים ומקבלים אור הקדושה העליונה בלי לבוש והוראת כל זה מפסוקים אלו כי אלו היה דג כאחד מן הדגים איך עטישותיו תהל אור וכו':

פסוק יא
ואיך מפיו לפידים יהלוכו וכו' ואיך מנחיריו יצא עשן כו':

פסוק יג
ונפשו אינה כנפש דג כי אם כנפש אדם מעין אש עליונה שהיא אש אוכלה אש כי נפשו גחלים תלהט והראיה כי ולהב מפיו יצא:

פסוק יד
ומה שיהנו כל נפשות ישראל צדיקים הוא כי כאשר בנפשות ישראל יש שהיא מבחינת חסד ורחמים ויש מבחינת דין כן הוא יש בו מב' הבחינות כי הנה בצוארו ילין עוז הוא ששורה בו בחינת עוז ודין עליון ולפני ורחמים ושמחה וזהו תדוק דאבה:

פסוק טו
והראיה כי גם גופו זך מעין הנפש הרוחניית כי הלא לא יקרנו אסון מות כי הלא מפלי בשרו דבקו בנפשו הנז' אשר לא יתפרדו ממנה לעולם וזהו יצוק עליו כו' כי על כן מה שיצוק עליו הוא הנפש שיצוק עליו מלמעלה הוא יתברך בל ימוט ממנו לעולם כי כל רוחניותו גם הוא:

פסוק טז
לבו יצוק ויתחזק כמו אבן ואפילו יעברו עליו תוקף צרות כמו שתקיף העליונה אין התחתונה מתנועעת וזהו ויצוק כפלח תחתית:

פסוק יז
ומשתו מראות גאותו יגורו אלים ולא ימותו אך משברים שיראו שהוא מתריס נגדם יתחטאו ויתפקרו מן העולם:

פסוק יח
משיגהו וכו'. מי שמשיגהו חרב להכות בו בלי תקום החרב עליו כי ירפו ידיו מלהקימה מאימתו שתפול עליו או חנית מסע ושריה:

פסוק כב
תחתיו וכו'. אם תחתיו ימצאו חדודי חרש הנטבעים ומשתברים בים בטבוע אניות וירגיש צער בחדודי חרשים מה יעשה ירפד רפידת זהב עלי טיט:

פסוק כג
ואיך יעשה כן הלא הוא כי ירתיח כסיר מצולה בהבל פיו ועל ידי הרתיחה העצומה ים ישים כמרקחה כי כרוקח מרקחת שעל ידי האור מתיך על האור כל סמניה ניתכים ונעשים מרקחת כך על ידי אור הבלו ירתיח הים כסיר שמרתיחים למרקחת ונעשו כל מתכות שבים על ידי מה שניתכים כמרקחת פרושה על הטיט נמצא רפידת חרוץ שהוא זהב עלי טיט:

פסוק כד
אחריו כו'. אמר כשהולך ממקום למקום נשאר במקום שנסע משם בלכתו אור שיאיר הנתיב כ"כ אור פרוש עלי נתיב התהום שמלבניות האורה נראה תהום כשיבה לבנה כזקן בעל שיבה והוא מהאמור כי גם הוא מעין רוחניות כמדובר:

פסוק כה
ואל תאמר אם כל כך גדולתו וממשלתו למה הוא בים תוך המים כדג מן הדגים דע כי מה שאין על עפר משלו כי אם תוך הים הוא העשו כך הוא לבלי את שהוא בל תפול חתיתו על כל שוכני ארץ וזהו העשו לבלי חק:

פסוק כו
אך גדול כבודו ומעין רוחניות עד גדר שכל גבוה יראה כי הלא הוא מלך על כל בני שחץ באיכות תחלת המעוז:

פרק מב

פסוק ב
ידעתי כי כל תוכל בעולם העליון ובתחתית ולא בלבד בנגלה כי גם מחשבות לב האדם וזהו ולא יבצר ממך מזמה:

פסוק ג
ואשר דברתי על צדיק ורע לו רשע וטוב לו לא היה בלבי העלים עצת ה' שמטיב לרשע להשמידו באחרונה ומוכיח לצדיק למען הטיב לו באחרונה וזהו מי זה מעלים עצת ה' מעצמו בלי דעת תוכן ותכלית הענין לכן מה שדברתי לא לנגד כונתי רק הגדתי ההוא מאשר הייתי רואה באמור כי לא אבין הכונה לא להאמין חלילה בהעדר הנהגה כי אם הגדה ומתמיה בלבד כי הן נפלאות ממני שהגדת לי נפלאים מעשיך מבריותיך אשר בראת ולא אדע ואיך אבין העתיד לצדיק ולרשע:

פסוק ד
ועל אשר אמרת לי אשאלך והודיעני נהפוך הוא כי מה אני שאדע שאלותיך כי אם שמע כו' אשאלך מהיום והלאה והודיעני:

פסוק ה
לשמע כו'. הנה בפרשת לך לך כתבנו כי אברהם בח"ל היה שומע קול ה' אך לא היה רואה מראה וזהו ויאמר ה' אל אברם לך לך אך כאשר ויעבור אברם בארץ אז וירא ה'

אל אברם וע"ד זה יאמר איוב טוב לי כי עוניתי ביסורין כי בתחלה לשמע אזן שמעתיך ולא הייתי זוכה למראה אך עתה עיני ראתך כענין וירא ה' אל אברם:

פסוק ו

ע"כ אחר שע"י מירוק היסורין קניתי השגה זו אמאס כל עניני העה"ז וטובותיו ונחמתי על עפר ואפר שישבתי בשחין רע אחר שהשגתי מראה כמדובר:

פסוק ז

ויהי כו'. הנה אחר סמוך ויהיה כי נבואת אליפז היתה ע"י מלאך ואמר כי עתה על ידי מה שדבר ה' עצמו את איוב נמשך שאחר סמוך זכה אליפז שעמו נבואה ע"י ה' וזהו ויהי הויה חדשה שהיא שאחר דבר ה' כו' דבר ה' גם הוא את אליפז התימני ואמר לו חרה אפי בך וכו' כי לא דברתם אלי נכונה שעל הנוגע אלי לא דברתם נכונה שאמרתם לאיוב כי רשע הוא שאל"כ לא היה לוקה ואינו נכונה שהוא הפך עדותי שאמרתי כי אין כמוהו כו' איש תם וישר כו' והוא על זה היה סומך כמאמרנו על פסוק אם לאל תריבון אך איוב גם שהיה מתרעם היה בונה על יסוד אמת:

פסוק ח

ועתה וכו'. רצה שילכו אל איוב שיתפלל בעדם למען בזכות זה ייטב את איוב כאומרו:

פסוק י

וה' שב כו' בהתפללו כו' וה' כו' יראה שהתפלל על כל אחד בפני עצמו וה' מעת התפלל בעד כ"א גזר עליו טובה וז"א בעד רעהו ולא אמר בעד רעיו ואמר כי וה' הוא ובית דינו בדין שב שבות איוב שהוא שעור שהיה לו בזרעו בנכסיו אלא שה' רחמים בלבד הוסיף לו את כל אשר לאיוב שהוא בנכסים למשנה וזהו ויוסף ה' שהוא וזה שהוסיף על משפט הוא ובית דינו ולא הספיק לכפול גם הבנים על כי גם הוא היה גרמת נזקם שבמקום שהיה לו למנעם שאחר שהקיפו ימי המשתה פעם אחת לא יוסיפו למשתאות אבל עוד אמר כי ככה יעשה איוב כל הימים שהיו מקיפים קבועי המשתאות שבעה שבעה ובסוף כל שבעה מקריב קרבנות:

פסוק יא

ויבואו וכו'. אשר הכירוהו לפנים וראו גרמת נזק היין לא רצו לשתות עמו יין רק לחם וזהו ויאכלו עמו לחם בביתו וכו' וע"י שלא רצו לשתות יין הזכירו לו צערו ויתעצב אל לבו אז וינודו לו וינחמו כו' ובמקום משתה על רפואתו נתנו לו איש קשיטה וכו':

פסוק יב
וה' אמר גם שמתחלה לא הסכימה מדת הדין לכפול טובו עתה ששינה המשתה ללחם לבדו ונצטער כמדובר הסכימה גם מדת הדין בכפל וזהו וה' כו' ויהי לו להיות לו שגרם נזק בניו כמדובר לא הוכפלו ולא נאמר ויולדו כ"א ויהי על כי אז שלא קבר מהם נאמר ויולדו כאמור שם:

פסוק יז
וימת איוב זקן וכו'. ארז"ל על פסוק ותשחק ליום אחרון כי מראין לאדם בסילוקו שכרו וכן אמרו בספר הזוהר כי הימים של צדיק חיים וקיימים ומתקרבים בעת הסילוק ושמח מהם כד"א ויקרבו ימי ישראל ויקרבו ימי דוד כו'. ובזה יאמר וימת איוב זקן ושבע ימים שראה במותו ימיו שקרבו להראות בהם זכיותיו וזהו ושבע ימים או יאמר כפשוטו שדרך הצדיק להצטער על מה שאינו חי יותר לעבוד את ה' אמר שכל כך עבדו עד שמת שבע ימים. או יאמר כי הוא אמר אדם ילוד אשה קצר ימים ושבע רוגז אמר אחר אומרו שלא היה לו רוגז כי אם שמחה רבה על כל האמור אמר כי זכה שלא היה קצר ימים כי אם שבע ימים נוסף על שאין צריך לומר שלא היה שבע רוגז כי אם משולל רוגז ושובע שמחות ישמחו השמים ותגל הארץ: